

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

ศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน
A Study of thinking Method and community Forest Management of
Buddhist Agriculture community in Nan Province

ภายใต้แผนงานวิจัย

เรื่อง หมู่บ้านพุทธเกษตร:รูปแบบการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกร
วิถีพุทธสู่ความยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดน่าน

Buddhist Agriculture Village: A Model of Forest Management and
Honest Livelihood Promotion of Buddhist Styled Agriculturist for
Sustainability in Nan Province

โดย

พระมหากิตติ กิตติเมธี (สอนเสนา)

พระมหาอนันต์ อังกรสิริ (จิตอาารี)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761127

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

ศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน
A Study of thinking Method and community Forest Management of
Buddhist Agriculture community in Nan Province

ภายใต้แผนงานวิจัย

เรื่อง หมู่บ้านพุทธเกษตร:รูปแบบการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกร
วิถีพุทธสู่ความยั่งยืน ในพื้นที่จังหวัดน่าน

Buddhist Agriculture Village: A Model of Forest Management and
Honest Livelihood Promotion of Buddhist Styled Agriculturist for
Sustainability in Nan Province

โดย

พระมหากิตติ กิตติเมธี (สอนเสนา)

พระมหานันท อังกุลสิริ (จิตอารี)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761127

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub - Research Report 1

A Study of thinking Method and community Forest Management of
Buddhist Agriculture community in Nan Province

Under Research Program

Buddhist Agriculture Village: A Model of Forest Management and
Honest Livelihood Promotion of Buddhist Styled Agriculturist for
Sustainability in Nan Province

By

Phramaha kitti kittimatee (sonsana)

Phramaha Anan Aungurasiri (Jitaree)

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nan Buddhist College

B.E.2018

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761127

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : ศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน
ผู้วิจัย: พระมหากิตติ กิตติเมธี (สอนเสนา) , พระมหานันต์ องค์กรสิริ (จิตอารี)
ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ
ปีงบประมาณ : ๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ๒) เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน และ ๓) เพื่อศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงข้อมูลความคิดเห็น การจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน ๒ ลักษณะการศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ศึกษาความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่เป็นกรณีศึกษา โดยใช้แบบสอบถาม (questionnaire) เป็นเครื่องมือเพื่อทราบถึงการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ (Interview) จากพื้นที่กลุ่มเป้าหมายคือหมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง หมู่บ้านพงค์ อำเภอสันติสุข หมู่บ้านหลวง อำเภอบ้านหลวง หมู่บ้านศิลาเพชร อำเภอปัว และผู้นำพระสงฆ์กลุ่มฮักเมืองน่าน ในประเด็นของการกำหนดรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายหมู่บ้าน การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย และยุทธศาสตร์ของการจัดป่าและสัมมาชีพในพื้นที่จังหวัดน่าน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

จากลักษณะภูมิอากาศที่มีฝนน้อยกว่าปกติ หรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเป็นระยะเวลานานกว่าปกติ และครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้างในพื้นที่ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมที่มีต่อการร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับรู้ปัญหาน้อย ไม่มีการตั้งกฎของชุมชนในการใช้และการบริหารทรัพยากรเพื่อรองรับปัญหาและผลกระทบ ตลอดถึงการประเมินปัญหาและผลกระทบหรือติดตามแก้ไขปัญหาการดำเนินงานด้านทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง ขาดการค้นหาปัญหาและร่วมแก้ปัญหาในการจัดการในชุมชนของการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตร อนุรักษ์ป่าจากการสวดมนต์ยังคงเป็นพิธีกรรมการจัดแบบมีโครงการรองรับซึ่งขาดจิตสำนึกที่แท้จริงกับรูปแบบการอนุรักษ์ เพราะรายได้พอเพียงต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชนมีน้อย เกิดจากการจัดสรรป่าของชุมชนไม่มีความเสมอภาคอย่างเพียงพอ เนื่องจากในชุมชนได้รับผลกระทบจากการประโยชน์ในผืนป่าชุมชน จากการนำหลักสัมมาอาชีพในชุมชนเกษตร เศรษฐกิจในชุมชนมีการขยายตัวสามารถนำมาประกอบเป็นอาชีพหลักได้หลากหลาย เกิดจากการเปลี่ยนแปลงความรู้ และทักษะเพื่อแก้ปัญหา

ได้ อย่างเหมาะสมด้านความเป็นอยู่ สามารถนำเทคโนโลยีอื่น ๆ มาประยุกต์ใช้กับการเกษตรกรรมวิถีพุทธ พร้อมกับการพัฒนาให้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีความสุข ด้านสติปัญญาจากการสร้างเครือข่ายเกษตรกรรมวิถีพุทธ การพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการพัฒนาการอนุรักษ์ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ยังไม่ทั่วถึงและสม่ำเสมอโดยให้ชุมชนเกิดความหวงแหนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การคำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ยาวนาน และก่อให้เกิดผลเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมจากการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการนำกลับมาใช้ซ้ำอีกได้น้อย การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น การสนับสนุนกระบวนการสร้างเครือข่ายจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การฟื้นฟู รื้อฟื้นสิ่งที่ตั้งงามที่หายไปของภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนพิธีกรรมประเพณีจากภูมิปัญญาชุมชน ไม่มีการประยุกต์และเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างและสร้างความเข้มแข็งของภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒. ศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

เกษตรประกอบอาชีพเกษตรกรในพื้นที่อาศัยความสมบูรณ์ด้วยการหาของป่าในป่าชุมชนเพื่อสร้างรายได้เสริม มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยได้น้อมนำพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและโครงการของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีเกษตรผสมผสานในครอบครัว มีการรวมกลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่เลี้ยงวัวพื้นบ้านเป็นอาชีพ และเป็นการเลี้ยงแบบปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติเพื่อเป็นการลดต้นทุนการเลี้ยง มีการพึ่งพิงสิ่งแวดล้อมเพื่อทำการเกษตรกรรม โดยอาศัยภูมิปัญญาการเลี้ยงกบ ปลา ไข่ แบบธรรมชาติ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่จะสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น มดอพยพ เพื่อดูว่า ฝนก็จะตกและชาวนาจะเริ่มเตรียมดินไถนาปลูกข้าวอย่างพารา โดยเน้นการพึ่งพิงสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตร

๓. ศีลภาวนาวิถีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

การจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์ แต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดนโยบายในการจัดการป่าชุมชนเกษตรกรรมสร้างรายได้แก่ครอบครัว เพื่อลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคม มีการใช้ทรัพยากรการจัดการป่าตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากแหล่งอาหารธรรมชาติ/แหล่งสมุนไพร /แหล่งท่องเที่ยว /แหล่งเลี้ยงสัตว์/แหล่งวัตถุดิบเพื่อการผลิตวัสดุอุปกรณ์ในครัวเรือนและการเกษตร สร้างรายได้และแหล่งศึกษาเรียนรู้ สำหรับนักเรียนหรือเกษตรกร การจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์ ยังสร้างความชุ่มชื้นของดินและผิวดินที่อุดมสมบูรณ์จากพื้นที่ป่า ช่วยบรรเทาอุทกภัยความรุนแรงของอุทกภัยให้เบาบางลงได้

Research Title : A Study of thinking Method and community Forest Management of Buddhist Agriculture community in Nan Province

Researchers : Phramaha kitti kittimatee (sonsana) , Phramaha Anan Aungurasiri (Jitaree)

Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nan Buddhist College

FiscalYear : 2018

Research Scholarship Sponsor : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The objectives were in this research ๑) to study the problems effecting in the natural resources and environment of the community in the Buddhist agriculture in the Nan province, ๒) to study the dependence of the natural resources and environment for working in the community and ๓) to study the conceptual framework and management of community's forest at the Buddhist agriculture in the Nan province. This research was mixed methods in both the qualitative and quantitative framework. It was studied in two ways to study the opinion of people in those areas in the case of study by using questionnaire and know the management of community's forest. This was the qualitative research. The other hand, it was the qualitative research by interview from the propose sample as the village Bandong Pasak, Bhupiang District, Banpong, Santisuk District, Banluang, Banluang District, Bansilapet, Pua District and Buddhist Sangha, group of Love Nan City. In the other issues, there were the information, process to create the network, development of network's ability and strategy of communities' forest management, including the right careers in the Nan City.

Findings:

๑. Study Problems and Effects of Natural Resources and Environment of Communities of Buddhist Agriculturist in Nan City

Because the weather is not normal or the rain had not fell on the time for the long time over the wild area, the communities participated in cooperation about the idea, work and solution of the problems, but they have no the law to administration and solution of the problem in the communities. Moreover, they did not assess the problem or effects to perform and get rid of the problem because they had not been interested in finding and participation of the problems in the communities although the concept and management within the Buddhist agriculturists group have done for chanting mantra, this was only the ritual. The real conservation is not common sense of people, besides the benefits are not enough for demand of them and sharing them does not cover over

all of families in the communities. Otherwise, the communities got the damage from the community forest, the right career because the economy's values increased until the people could work or had the jobs. Therefore, the capital of knowledge, the skills to solve the problems would properly be managed in the communities. In the living, they could use the technology to adapt and develop the way of Buddhist agriculturists and move the better living being. In the wisdom from the network of them, the development and conservation of nature or environment and adding their quality do not cover enough to inspire the people who need to protect and take care of the natural sources and environment. The real values of consummation and recycle were rarely managed to extent in usage. Increasing the villager's wisdom and supporting the network to develop and renovate the good ritual and folklore were lost because they have ignored to integrate on and to be brave in change in the development of local wisdom for creating and adding the strong point of wisdom.

၂. Study of Dependence upon Nature and Environment to Work of Buddhist Communities in Nan Province

The agriculturists do the career of agriculture and live near the community forest to have the supplement benefits and the natural management by taking the advice of the King Rama IX on the sufficiency economy and the projects of the princess, Phrateprajasudasaimboromrajakumari. The agriculture was mixed and cooperative to produce the agricultural products. The group of agriculturists who do the farmer of cows by leaving them find the grasses and eat by themselves to decrease the production cost in those area. They depend upon the environment around them by using the wisdom to reduce the payment in the family of the agriculturists because they could do the farm of fog, fish and chickens. They could also observe the incidences of the nature such as the ants move to know that the rain is falling and they will start to plant or grow the rice and other plants.

၃. Study and Management of Community Forest from Buddhist Agriculturists in Nan Province

If the management of community forest was done the usage, the committee of writing the policy to set the agriculture and add the benefits for the family to decrease the poorness and social overlapping. The natural resources were managed on the sufficiency economy from the natural food resources/drug resources/tourist resources/ area to farm for many animals/raw objects to produce the equipment in the house. The agriculture with benefits, learning resources for conservers and students, are full of the green areas and plenty of usages from the forest to relief the flood and its damage.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือการวิจัย อันประกอบด้วย ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยพุทธศาสตร์นานาชาติ, ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยราชภัฏมหาสารคาม และคณาจารย์วิทยาลัยสงฆ์นครน่านเฉลิมพระเกียรติฯ ที่ช่วยให้ข้อมูลสำคัญทางวิชาการ และอำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัย พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจนส่งผลให้การวิจัยสำเร็จลุล่วง

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและห้องสมุดวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่บริการและเอื้อเฟื้อข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการค้นคว้าวิจัย

ขอขอบพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหา ระเบียบวิธีวิจัย รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะทางวิชาการอันเกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้เป็นอย่างดี

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อันเป็นสถานบ่มเพาะองค์ความรู้ ประสบการณ์ และมิตรภาพที่ดีงาม จนทำให้งานวิจัยฉบับนี้เกิดขึ้นและบรรลุเป้าหมายได้

ในการนี้ความสำเร็จและคุณค่าของงานวิจัยฉบับนี้ คณะผู้วิจัยขอมอบให้กับผู้มีพระคุณทุก ๆ ท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บิดา มารดา ครู และเพื่อนคณาจารย์ที่เป็นกำลังใจสนับสนุนในหลายๆ เรื่อง และร่วมกันสรรค์สร้างงานวิจัยฉบับนี้จนประสบผลสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

พระมหากิตติ กิตติเมธี (สอนเสนา)

หัวหน้าโครงการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญแผนภาพ.....	ฅ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ.....	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม.....	๗
๒.๒ แนวคิดการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	๒๕
๒.๓ ภาครัฐและนโยบายภาครัฐในจังหวัดน่านเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้..	๓๑
๒.๔ แนวคิดทฤษฎีในการอนุรักษ์ป่า.....	๔๖
๒.๕ แนวคิดการพัฒนาสัมมาชีพตามวิถีพุทธ.....	๕๑
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๑
๒.๗ กรอบแนวความคิดของการวิจัย.....	๗๑
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๗๒
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๗๒
๓.๒ พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๗๒
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย.....	๗๓
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๗
๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย.....	๗๘
๓.๗ สรุป.....	๗๙
บทที่ ๔ ผลการศึกษา.....	๘๐
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชน หมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน.....	๘๐

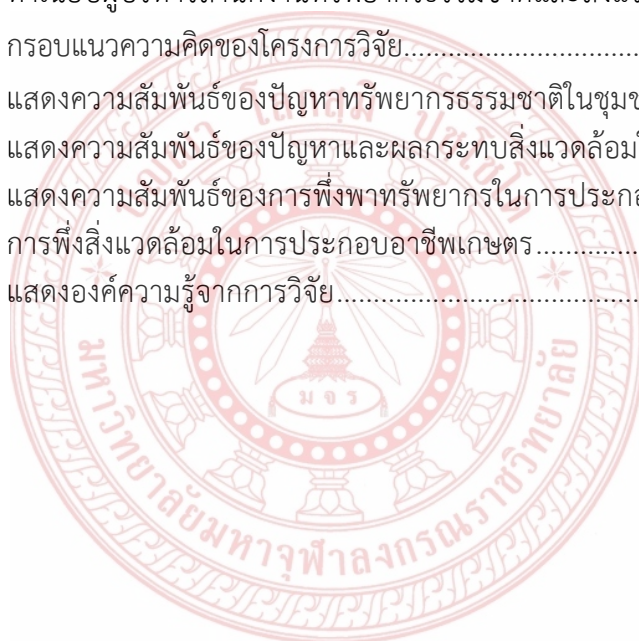
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน หมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน.....	๘๗
๔.๓ ผลการวิเคราะห์การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการ ประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน.....	๑๐๕
๔.๔ ผลการวิเคราะห์การศึกษาวิถิตและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธ เกษตรในจังหวัดน่าน.....	๑๒๘
๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๑๓๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๔๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๔๓
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๔๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๕๕
บรรณานุกรม.....	๑๕๗
ภาคผนวก.....	๑๖๒
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	๑๖๓
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๗๗
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๗๙
ภาคผนวก ง ตัวอย่างแบบสอบถามและหนังสือขอความอนุเคราะห์.....	๑๘๒
ภาคผนวก จ รูปกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	๑๙๒
ภาคผนวก ฉ ประวัตินักวิจัย.....	๑๙๘
แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๒๐๐

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒.๑	ระดับการมีส่วนร่วมของนรินทร์ชัย พัฒนพงศา.....	๒๒
๒.๒	แสดงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	๒๔
๓.๑	จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยโดยจำแนกตามหมู่บ้าน.....	๗๓
๔.๑	แสดงจำนวนและค่าร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ และสถานภาพ.....	๘๐
๔.๒	คะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธ เกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายด้าน โดยภาพรวม.....	๘๒
๔.๓	คะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธ เกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกราย ด้านการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วม ร่วมกับชุมชน.....	๘๓
๔.๔	คะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธ เกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกราย ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์... ..	๘๔
๔.๕	คะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธ เกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกราย ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต.....	๘๕
๔.๖	คะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธ เกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกราย ด้านการพัฒนาการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	๘๖
๔.๗	คะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธ เกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกราย ด้านการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๘๗

สารบัญภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	แสดงวงจรการมีส่วนร่วม.....	๑๖
๒.๒	แสดงขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม.....	๑๖
๒.๓	แสดงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	๑๗
๒.๔	แสดงระดับการมีส่วนร่วม.....	๒๐
๒.๕	ระดับการมีส่วนร่วมของปรีดี โชติช่วงและคณะ.....	๒๒
๒.๖	ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของสนธยา พลศรี.....	๒๓
๒.๗	ทำเนียบผู้บริหารสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน...	๓๕
๒.๘	กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย.....	๗๑
๔.๑	แสดงความสัมพันธ์ของปัญหาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน.....	๙๕
๔.๒	แสดงความสัมพันธ์ของปัญหาและผลกระทบสิ่งแวดล้อมในชุมชน.....	๑๐๕
๔.๓	แสดงความสัมพันธ์ของการพึ่งพาทรัพยากรในการประกอบอาชีพเกษตร.....	๑๑๗
๔.๔	การพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตร.....	๑๒๘
๔.๕	แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๔๐

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์ได้รับประโยชน์จากป่าไม้มากมาย นับตั้งแต่ในอดีตที่มนุษย์ได้เริ่มพึ่งพาตนเอง มนุษย์เรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์จากป่าไม้เนื่องจากป่าไม้เป็นแหล่งปัจจัยสี่อันได้แก่อาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค และเมื่อมนุษย์มีวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันเป็นสังคมก็เริ่มมีการจับจองพื้นที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองมีการปฏิสัมพันธ์กันภายในสังคมมนุษย์เริ่มเรียนรู้ที่จะใช้พื้นที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยทำกิจกรรมต่างๆเช่นการสร้างที่อยู่อาศัยการทำเกษตรกรรมซึ่งกิจกรรมต่างๆเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้ทั้งสิ้นการวิวัฒนาการดังกล่าวนี้สืบเนื่องเรื่อยมาจนกระทั่งถึงยุคสมัยที่ความก้าวหน้าในสังคมมนุษย์มีมากขึ้นมนุษย์เรียนรู้ที่จะคิดค้นเทคโนโลยีและวิทยาการความก้าวหน้าต่างๆขึ้นมาใหม่เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตทำให้มนุษย์เริ่มเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมมีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติจากป่าไม้มาใช้ประโยชน์ทั้งในเรื่องการใช้พื้นที่การนำทรัพยากรธรรมชาติต่างๆที่ได้จากป่าไม้เป็นวัตถุดิบทำให้ป่าไม้ถูกทำลายมากขึ้นทั้งนี้ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ถือได้ว่ามีคุณประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนในการทำให้วัฏจักรของน้ำสมบูรณ์การช่วยอนุรักษ์ดินและเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารการช่วยปรับสภาพบรรยากาศให้ดำรงความสมดุลและอื่น ๆ ดังนั้นการทำลายป่าไม้หรือการทำให้ป่าไม้มีความเสื่อมโทรมจะส่งผลต่อความเป็นอยู่และสภาวะการดำรงชีวิตทั้งของสิ่งมีชีวิตทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นมนุษย์พืชและสัตว์ก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงและโดยธรรมชาติของป่าไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาตินั้นยากที่จะฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้ดังนั้นการอนุรักษ์ป่าไม้จึงถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่มนุษย์ผู้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วม

ในการจัดทำแผนพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ฉบับที่ ๑๒ ครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำบนพื้นฐานของ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย ๔.๐ ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนี้ ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องเพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน” การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการเชื่อมต่อกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีในลักษณะการแปลงยุทธศาสตร์ระยะยาวสู่การปฏิบัติ โดยในแต่ละยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ได้กำหนดประเด็นการพัฒนา พร้อมทั้งแผนงาน/โครงการสำคัญที่ต้องดำเนินการให้เห็นผลเป็นรูปธรรมในช่วง ๕ ปีแรกของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติเพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกัน ยังได้กำหนดแนวคิดและกลไกการขับเคลื่อนและติดตามประเมินผลที่ชัดเจนเพื่อกำกับ

ให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีทิศทางและเกิดประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทย^๑ได้กำหนด

ยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนปัจจุบันสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกำลังเป็นจุดอ่อนสำคัญต่อการรักษาฐานการผลิตและการให้บริการรวมทั้งการดำรงชีวิตของคนไทยซึ่งปัญหาดังกล่าวเกิดจากการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ทรัพยากรดินเสื่อมโทรมความหลากหลายทางชีวภาพถูกคุกคามความเสี่ยงในการขาดแคลนทรัพยากรน้ำในอนาคตปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มสูงขึ้นตามการขยายตัวของเศรษฐกิจและชุมชนเมืองการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติมีความผันผวนและรุนแรงมากขึ้นและข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทวีความเข้มข้นซึ่งจะส่งผลต่อแนวทางการพัฒนาประเทศในอนาคต

ดังนั้นการพัฒนาในระยะต่อไปจึงมุ่งเน้นการรักษาและฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติการสร้างความมั่นคงด้านน้ำและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้มีประสิทธิภาพการสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีลดมลพิษและลดผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนและระบบนิเวศการเพิ่มประสิทธิภาพการลดก๊าซเรือนกระจกและขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติและลดความสูญเสียในชีวิตและทรัพย์สินที่เกิดจากสาธารณภัย

พื้นที่ของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาสลับซับซ้อนจากข้อมูลของกรมป่าไม้พบว่าในปีพ.ศ.๒๕๑๙จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่อยู่ทั้งในและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมด ๔,๒๘๐,๖๒๔ ไร่คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๖๔ ของพื้นที่ทั้งจังหวัดพอถึงปีพ.ศ.๒๕๒๔ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่า ๓,๔๐๙,๓๗๔ ไร่คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๙๔ ของพื้นที่ทั้งจังหวัดในปีพ.ศ.๒๕๓๒ พื้นที่ป่าลดลงเหลือ ๓,๑๙๓,๑๒๔ ไร่หรือร้อยละ ๘๔.๔๓ พื้นที่ถูกบุกรุกถูกทำลายไปเรื่อยๆจนปีพ.ศ. ๒๕๔๑ พื้นที่ป่าลดลงเหลือประมาณ ๒,๙๙๔,๐๐๐ ไร่หรือร้อยละ ๘๑.๗๗ ของพื้นที่ทั้งหมดและตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นต้นมาได้มีการนำเทคโนโลยีระบบสารสนเทศ (GIS) มาใช้ในการสำรวจพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่านพบว่าเป็นปีพ.ศ.๒๕๔๑ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้ ๔,๑๐๓,๔๔๐ ไร่หรือร้อยละ ๗๑.๑๘ โดยมีการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติขึ้นครอบคลุมพื้นที่ในเขตต้นน้ำลำธารซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่อนุรักษ์จำนวน ๗ แห่งประกอบด้วยอุทยานแห่งชาติดอยภูคาอุทยานแห่งชาติแม่จริมอุทยานแห่งชาติขุนน่านอุทยานแห่งชาติถ้ำสะเกินอุทยานชาตินันทบุรีอุทยานแห่งชาติขุนสถานและอุทยานแห่งชาติศรีน่านกับอีกวนอุทยานถ้ำผาตูบอีก ๑ แห่ง ซึ่งในที่สุดเป็นการทำลายหากดูสิกลงไปสามารถวิเคราะห์เป็นรายตำบล ที่ยกตัวอย่างคือพื้นที่ป่าไม้อำเภอสันติสุขโดยเฉลี่ยป่าในจังหวัดหายไปแล้ว ๑ ใน ๔ ของป่าสงวน เฉพาะอำเภอสันติสุขหายไป ๓๗%ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำการเพาะปลูกข้าวโพดนอกจากนี้ยังมีการทำนาในบริเวณที่ลุ่มปลูกพืชผักสวนครัวการเลี้ยงสัตว์ดังนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่ในจังหวัดน่านจึงเป็นพื้นที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติซึ่งมีราษฎรเข้าทำกินอยู่เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์แต่ยังขาดความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์ของพื้นที่และปัจจัยสนับสนุนเช่นแหล่งน้ำความรู้ทางด้านการเกษตรของประชาชนและความไม่มั่นใจในกรรมสิทธิ์ของตนซึ่งหากไม่มีการจัดการแก้ไขที่เหมาะสมอาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

^๑แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙)

^๒แผนพัฒนาจังหวัดน่าน (พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๖๑), หน้า ๔๐.

ส่วนอื่นที่มีความเกี่ยวข้องได้ตั้งนั้นจึงได้มีการเริ่มจัดตั้งโครงการป่าชุมชนในจังหวัดน่านและได้มีการดำเนินโครงการป่าชุมชนนับตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๓๐จนถึงปัจจุบันแล้วทั้งสิ้นเป็นพื้นที่ ๖๐๐,๐๐๐ ไร่ใน ๔๕๖ หมู่บ้าน ๘๘ ตำบล จาก ๑๔ อำเภอของจังหวัดน่าน การดำเนินการจัดตั้งโครงการป่าชุมชนในแต่ละโครงการนั้นแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการใช้พื้นที่ป่าไม้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของสังคมพื้นที่ป่าชุมชนเหล่านั้นต่างเกิดขึ้นจากการที่ประชาชนในชุมชนแต่ละชุมชนเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ของตนทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันของประชาชนในท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดและรับทราบถึงปัญหาโดยประชาชนเหล่านี้ต่างได้เข้าร่วมกันในการดูแลรักษาพื้นที่ป่าแต่ละส่วนในชุมชนของตนซึ่งชุมชนมีความต้องการที่จะอนุรักษ์ไว้เป็นสมบัติของส่วนรวมโดยในปัจจุบันพื้นที่ป่าชุมชนในจังหวัดน่านเป็นพื้นที่ป่าชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชนให้ประชาชนสามารถเข้ามาจัดการป่าชุมชนด้วยตนเองโดยนอกจากการใช้ประโยชน์ของประชาชนในด้านการเก็บพืชสมุนไพรแล้วยังได้มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเช่นการทัศนศึกษาจากหน่วยงานภายนอกการสร้างศาลาการเรียนรู้ของป่าชุมชนการประชุมประชาชนทุกเดือนเพื่อรับทราบความคืบหน้าเกี่ยวกับพื้นที่ป่าชุมชนและการดูงานจากหน่วยงานภายนอกเพื่อเสริมความเข้มแข็งและการมีบทบาทของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน

ประวัติศาสตร์เมืองน่านเริ่มปรากฏขึ้นราว พ.ศ. ๑๘๒๔ ภายใต้การนำของพญาภูคาและนางพญาจำปาผู้เป็นชายา ซึ่งทั้งสองเป็นชาวเมืองเงินยาง ได้เป็นแกนนำพาผู้คนอพยพมาตั้งศูนย์การปกครองอยู่ที่เมืองล่าง ต่อมาเพี้ยนเป็นเมืองย่าง (เชื่อกันว่าเป็นบริเวณริมฝั่งด้านใต้ของแม่น้ำย่าง บริเวณตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว เลยไปถึงลำน้ำบัว ใกล้ทิวเขาดอยภูคาในเขตบ้านเลี้ยว บ้านทุ่งฮ่อง บ้านลอมกลาง ตำบลยม อำเภอท่าวังผา) เพราะปรากฏร่องรอยชุมชนในสภาพที่เป็นคูน้ำ คันดิน และกำแพงเมืองซ้อนกันอยู่ เห็นชัดเจนที่สุดคือบริเวณข้างพระธาตุจอมพริกบ้านเลี้ยวมีกำแพงเมืองปรากฏอยู่ซึ่งเป็นปรากฏการทิศใต้ และป้อมปราการทิศเหนือลักษณะที่ปรากฏเป็นสันกำแพงดินบนยอดดอยม่อนหลวง บ้านลอมกลาง เป็นกำแพงเมืองสูงถึง ๓ ชั้น ในแต่ละชั้นกว้าง ๓ เมตร สูง ๔ เมตร ขนานไปกับยอดดอยม่อนหลวง ต่อมาพระยาภูคา ได้ขยายอาณาเขตปกครองของตนออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยส่งราชบุตรบุญธรรม ๒ คนไปสร้างเมืองใหม่ โดยขุนนุ่นผู้ไปสร้างเมืองจันทบุรี (เมืองพระบาง)^๓ และขุนฟองผู้น้องสร้างเมืองวรรณครหรือเมืองปัว

ภายหลังขุนฟองถึงแก่พิราลัย เจ้าแก้วเถื่อนราชบุตรจึงได้ขึ้นครองเมืองปัวแทน ด้านพญาภูคาครองเมืองย่างมานานและมีอายุมากขึ้น มีความประสงค์จะให้เจ้าแก้วเถื่อนผู้หลานมาครองเมืองย่างแทน จึงให้เสนาอำมาตย์ไปเชิญ เจ้าแก้วเถื่อนเกรงใจปู่จึงยอมไปอยู่เมืองย่างและมอบให้ชายาคือนางพญาแม่ท้าวคำปินดูแลรักษาเมืองปัวแทน เมื่อพญาภูคาถึงแก่พิราลัย เจ้าแก้วเถื่อนจึงครองเมืองย่างแทน ในช่วงที่เมืองปัวว่างจากผู้นำ เนื่องจากเจ้าแก้วเถื่อนไปครองเมืองย่างแทนปู่ นั้น พญาจำเมืองเจ้าผู้ครองเมืองพะเยา จึงได้ขยายอิทธิพลเข้าครอบครองบ้านเมืองในเขตเมืองน่านทั้งหมด นางพญาแม่ท้าวคำปินพร้อมด้วยบุตรในครรภ์ได้หลบหนีไปอยู่บ้านห้วยแร่ จนคลอดได้บุตรชายชื่อว่าเจ้าขุนใส เดิบใหญ่ได้เป็นขุนนางรับใช้พญาจำเมืองจนเป็นที่โปรดปราน พญาจำเมืองจึงสถาปนาให้เป็นเจ้าขุนใสยศ ครองเมืองปราด ภายหลังมีกำลังพลมากขึ้นจึงยกทัพมาต่อสู้อันหลุดพ้นจากอำนาจเมืองพะเยา และได้รับการสถาปนาเป็นพญาผานองขึ้นครองเมืองปัวอย่างอิสระระหว่างปี ๑๘๖๔-๑๘๙๔ รวม ๓๐ ปีจึงพิราลัย

^๓ แหล่งข้อมูล : <https://th.wikipedia.org> , [๒๓ พ.ค. ๒๕๖๑].

องค์พระบรมธาตุแช่แห้ง อนุสรณ์ความรักและความสัมพันธ์ ระหว่างเมืองน่านกับเมืองสุโขทัยในอดีตในสมัยของพญาการเมือง (กรานเมือง) โอรสของพญาผานอง เมืองปัวได้มีการขยายตัวมากขึ้น ตลอดจนมีความสัมพันธ์กับเมืองสุโขทัยอย่างใกล้ชิด พงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงพญาการเมืองว่า ได้รับเชิญจากเจ้าเมืองสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาลิไท) ไปร่วมสร้างวัดหลวงอภัย (วัดอัมพวนาราม) ขากลับเจ้าเมืองสุโขทัย ได้พระราชทานพระธาตุ ๗ องค์ พระพิมพ์ทองคำ ๒๐ องค์ พระพิมพ์เงิน ๒๐ องค์ ให้กับพญาการเมืองมาบูชา ณ เมืองปัว ด้วยพญาการเมืองได้ปรึกษาพระมหาเถรธรรมบาลจึงได้ก่อสร้างพระธาตุแช่แห้งขึ้นที่บนภูเพียงแช่แห้ง พร้อมทั้งได้อพยพผู้คนจากเมืองปัวลงมาสร้างเมืองใหม่ที่บริเวณพระธาตุแช่แห้ง เรียกว่า ภูเพียงแช่แห้งในปี พ.ศ. ๑๙๐๒ โดยมีพระธาตุแช่แห้งเป็นศูนย์กลางเมือง หลังจากพญาการเมืองถึงแก่พิราลัย โอรสคือพญาผากองขึ้นครองแทนอยู่มาเกิดปัญหาความแห้งแล้ง จึงย้ายเมืองมาสร้างใหม่ที่ริมแม่น้ำน่านด้านตะวันตกบริเวณบ้านห้วยไค้คือบริเวณที่ตั้งของจังหวัดน่านในปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๑๑

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาถึงวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน รวมทั้งศึกษาวิถีคิดปัญหาอุปสรรคต่างๆที่เกิดขึ้นในการจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนปรับปรุงแก้ไขอันจะนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนตลอดจนองค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป โครงการวิจัยเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกิดการผสมผสานกับวิถีการเรียนรู้ใหม่ๆที่เหมาะสมกับท้องถิ่นอันจะก่อให้เกิดการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้อย่างยั่งยืนอีกทั้งยังจะนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นต้นแบบให้กับชุมชนในพื้นที่อื่นๆของภูมิภาคประกอบกับในปัจจุบันมีกลุ่มทุนและบุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์และประกอบกิจกรรมในพื้นที่ชุมชนมากขึ้นซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อจัดการป่าชุมชนดังนั้นกระบวนการของโครงการวิจัยจะนำไปสู่การรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยจัดการทำแผนหรือแนวทางการจัดการป่าชุมชนให้กับองค์กรหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาปัญหาผลและกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ วิถีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จำนวน ๔ หมู่บ้าน ใน ๔ อำเภอในจังหวัดน่าน คือ หมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง หมู่บ้านพงษ์ อำเภอสันติสุข หมู่บ้านหลวง อำเภอบ้านหลวง หมู่บ้านศิลาเพชร อำเภอปัว

๑.๔.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

คณะผู้วิจัยได้กำหนดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Random Selection) ซึ่งคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากพื้นที่กลุ่มเป้าหมายคือหมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง หมู่บ้านพงษ์ อำเภอสันติสุข หมู่บ้านหลวง อำเภอบ้านหลวง หมู่บ้านศิลาเพชร อำเภอปัว และผู้นำพระสงฆ์กลุ่มอภัยเมืองน่าน ในประเด็นของการกำหนดรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายหมู่บ้าน การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย และยุทธศาสตร์ของการจัดป่าและสัมมาชีพในพื้นที่จังหวัดน่าน ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้เบื้องต้นนอกจากนั้นผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่างจากประชากรในพื้นที่จำนวน ๒,๐๓๓ คน ด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบเนื้อหาในการศึกษานี้ ได้แก่ ๑.การจัดป่าต้นน้ำ ๒. การทำแนวเขตป้องกันไฟป่า ๓. การบวชป่า ๔. การทำฝายชะลอน้ำ ๕. กฎกติกาของชุมชน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ

การพัฒนา หมายถึง การพัฒนารูปแบบการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธ โดยมีการพัฒนา ๔ ด้าน คือ

การพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนในชุมชนเข้ามาจับบทบาท เกี่ยวข้องในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผล และร่วมประเมินผลหรือติดตามแก้ไขการดำเนินงาน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาในชุมชนอย่างยั่งยืนและเป็นการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งจากการพัฒนาสัมมาชีพของชุมชน

การพัฒนาด้วยรายได้ หมายถึง การที่ชุมชนมีรายได้ที่เกิดจากการจัดการป่าไม้และได้รับการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธ

พัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง ชีวิตของเกษตรกรสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างเหมาะสม ไม่เป็นภาระและไม่ก่อให้เกิดปัญหาภัยกับสังคมเป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ สามารถดำรงชีวิตที่ซอซอธรรม สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ค่านิยมของสังคม สามารถแก้ไขปัญหา ตลอดจนการแสวงหาสิ่งที่ตนปรารถนาให้ได้มาอย่างถูกต้องภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด

พัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้สิ่งแวดล้อมอย่างมีเหตุผล เพื่ออำนวยความสะดวกให้คุณภาพชีวิตที่ดีตลอดไปแก่มนุษย์ ที่เกิดจากการพัฒนาสัมมาชีพของเกษตรกร

พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นฐานความรู้ความสามารถ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม ความสามารถในการแก้ปัญหา โดยใช้ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัว และดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมาอัน

เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวให้เข้ากับสภาพต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนเหล่านั้นตั้งถิ่นฐานอยู่ รวมทั้งได้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่น ที่เกิดจากการพัฒนาสัมมาชีพของเกษตรกร

สัมมาชีพ หมายถึง การประกอบอาชีพ ภายใต้กรอบอริยมรรคที่มีสัมมาทิฐิเป็นตัวนำ กล่าวให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้น หมายความว่าการทำงานโดยไม่ได้เอากำไรสูงสุดเป็นตัวตั้ง หรือเป็นเป้าหมายสุดท้าย และต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคม คือความสุขของตน และคนทำงาน รวมถึงประโยชน์ของผู้บริโภค และผู้รับบริการเป็นหลัก โดยไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม และไม่มุ่งไป กระตุ้นต้นตออันเป็นเหตุแห่งทุกข์

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ได้ทราบปัญหาผลและกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑.๖.๒ ได้ทราบการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑.๖.๓ ได้ทราบวิถีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่านคณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาเสนอตามลำดับดังนี้

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- ๒.๒ แนวคิดการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ๒.๓ ภาครัฐและนโยบายภาครัฐในจังหวัดน่านเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้
- ๒.๔ แนวคิดทฤษฎีในการอนุรักษ์ป่า
- ๒.๕ แนวคิดการพัฒนาสัมมาชีพตามวิถีพุทธ
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวความคิดของการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดและผลงานจากนักวิชาการหลายท่านที่ได้เสนอไว้หลายประเด็นเช่นความหมายแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมสาเหตุการมีส่วนร่วมปัจจัยของการมีส่วนร่วมและประโยชน์ของการมีส่วนร่วมดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ “กระบวนการที่ความกังวล ความต้องการ และคุณค่าของประชาชน ได้รับการบูรณาการในกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐ ผ่านกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง โดยมีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับ การสนับสนุนจากประชาชน” การมีส่วนร่วมนั้นจะหมายถึงการที่ประชาชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นก่อนการตัดสินใจจะเกิดขึ้น หรือหมายความว่า ผู้มีอำนาจตัดสินใจจะสามารถตัดสินใจใดๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อประชาชนได้ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบ จากประชาชนก่อนเท่านั้น Creighton ตั้งคำถามถึงประเด็นผู้มีอำนาจตัดสินใจ โดยพิจารณาว่าทำไม เจ้าหน้าที่ของรัฐจึงเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจได้เท่านั้น ถึงแม้ว่าปัจจุบันเจ้าหน้าที่ของรัฐมีแนวโน้มที่จะทำกระบวนการตัดสินใจให้เปิดเผย และมีความโปร่งใสมากขึ้น แต่ในหลายกรณีหรือสถานการณ์ โดยอำนาจการตัดสินใจขั้นสุดท้ายก็ยังคงเป็นของเจ้าหน้าที่ภาครัฐอยู่นั่นเอง^๑

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิดซึ่งเป็นการสื่อสารสองทางระหว่างบุคคลกลุ่มบุคคลชุมชนหรือองค์การในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรมทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการซึ่งการมีส่วนร่วมจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมการดำเนินการและร่วมรับผลประโยชน์โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกันของกลุ่มและเป็นการเสริมสร้างความ

^๑ วันชัย วัฒนศัพท์,คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน(กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า และ มูลนิธิอาเซีย, ๒๕๕๒), หน้า ๗.

สามัคคีความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มการให้ความหมายคำจำกัดความการมีส่วนร่วมมีมากมายหลายทัศนะโดยการเกี่ยวข้องทางจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่มซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นกับทั้งให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกับกลุ่มดังกล่าวด้วย^๒

บางมิติกกล่าวถึง การที่ปัจเจกบุคคลที่ดี กลุ่มคน หรือองค์กรประชาชนที่ดี ได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินโครงการ การแบ่งปันผลประโยชน์ และการประเมินผลโครงการพัฒนาด้วยความสมัครใจ โดยปราศจากข้อกำหนดที่มาจากบุคคลภายนอก และเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งมีอำนาจอิสระในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาให้กับสมาชิกด้วยความพึงพอใจ และผู้เข้ามามีส่วนร่วมมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการด้วย^๓

ซึ่งอาจเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความชำนาญของประชาชนแก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการ^๔ หรือการที่ผู้ได้รับผลประโยชน์หรือมีส่วนได้เสียในการพัฒนาได้ใช้ความพยายามร่วมกันในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนา ด้วยความรู้สึกผูกพันในความเป็นเจ้าของหรือหุ้นส่วน เพื่อให้งานหรือโครงการนั้นบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ร่วมกัน^๕

ในขณะที่ “ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจหรือเคยเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มิใช่เพียงส่วนร่วมอย่างผิวเผิน แต่เข้าร่วมด้วยแท้จริงยิ่งขึ้น และการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ”^๖

บางครั้งการมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายกว้างซึ่งมักจะคาบเกี่ยวกับการพัฒนานั้นก็คือ การให้ออกาสประชาชนเป็นฝ่ายตัดสินใจ กำหนดปัญหาและความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง เป็นการเสริมพลังอำนาจให้แก่ประชาชน/ชุมชนให้สามารถระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจ และควบคุมดูแลกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับ^๗ เป็นคำที่ทุกคนในวงการพัฒนาพูดกันมาก เป็นคำที่มักจะถูกนำไปใช้ปนกันกับคำว่า การให้ความ

^๒Davis Keith, Human Behavior of World-Man Relations and Organization Behavior, (New York : Mc Graw -Hill Book Co, ๑๙๗๒), p. ๑๕.

^๓เสาวนิตย์ ชัยมุสิก, การบริหารโรงเรียนเป็นฐานเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บุ๊คพ้อยท์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๑.

^๔Erwin, Williams, Participation Management : Concept, Theory and Implementation, (At lanta, Ga : Georgia State University Press, ๑๙๗๖), p. ๑๓๘.

^๕White, Alastair T, The community A Discussion of the Agreement Community Participation, Current issue and Lesson Learned, (USA. : The United Nations Childrens Fund, ๑๙๘๒), p. ๑๘.

^๖นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม : หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง, ภาควิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร, คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖, หน้า ๔.

^๗จินตวีร์ เกษมสุขุ, หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทแอคทีฟ พรีนซ์ จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๙.

ร่วมมือ การมีส่วนร่วม หมายถึง การยุ่งเกี่ยว การเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ เป็นคำที่หมายถึง บุคคล ๒ ฝ่าย เป็นต้นว่า ใครร่วมกับใคร เป็นคำที่ในทางการพัฒนามีความหมายเกี่ยวข้องกับศักดิ์ศรีและ ศักยภาพแห่งมนุษย์^๕

พจนานุกรมอังกฤษฉบับ Oxford (Oxford English Dictionary : OED) ได้ให้คำนิยาม คำว่า “การมีส่วนร่วม (Participation) ไว้ว่า “เป็นการมีส่วนร่วม (ร่วมกับคนอื่น) ในการกระทำบางอย่าง หรือบางเรื่อง” ซึ่งจะมีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า การเมินเฉย (Apathy) หากจะอธิบาย ความหมายของการมีส่วนร่วม (Participation) ในทางวิชาการ จะหมายถึงความเกี่ยวข้องทางด้าน จิตใจ ความรู้สึก นึกคิดของแต่ละคนที่มีต่อกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งของกลุ่ม เป็นแรงกระตุ้นที่ช่วยให้ ทำให้เกิดความสำนึก เกิดความรับผิดชอบต่อกิจกรรมร่วมกันด้วยการเข้าไปเกี่ยวข้อง (Responsibility) ซึ่งอาจเกิดขึ้นทุกระดับของสายบังคับบัญชาใน ๓ ลักษณะ คือ การช่วยเหลือ มีการให้อำนาจ และมีขอบเขตภาระงาน^๖

การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีความหมายครอบคลุม ๓ ประการ^๗ คือ

- ๑) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนา
- ๒) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมช่วยเหลือในการปฏิบัติตามโครงการ
- ๓) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตลอดกระบวนการพัฒนา

ความหมายการมีส่วนร่วมนั้นมีนักวิชาการได้กล่าวไว้หลายท่าน ซึ่งสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม (Participation) คือ กระบวนการสื่อสารในระบบเปิดซึ่งเป็นการสื่อสารสองทางระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชนหรือองค์การในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรมทั้งเป็นทางการ และไม่เป็นทางการเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความชำนาญของประชาชนแก้ไขปัญหาพร้อมกับการใช้วิทยาการ

เมื่อศึกษาจากความหมายของการมีส่วนร่วมจากวิชาการต่างๆ แล้วนั้นสามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง “การสื่อสารสองทางระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หรือ องค์การ ในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรมทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ”

๒.๒.๒ แนวคิดทฤษฎี เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมขององค์กรปกครองท้องถิ่น นับว่าเป็นหัวใจ สำคัญ หรือเป็นหลักการอันเป็นสาระสำคัญของระบบการปกครองท้องถิ่น และอาจเป็นเหตุผลสำคัญ ที่อธิบายว่า เหตุใดจึงต้องมีระบบการปกครองท้องถิ่นคู่ขนานไปกับระบบการปกครองส่วนกลาง และ ส่วนภูมิภาค ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่รัฐจะต้องมีการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

^๕ นีรันดร์ จงวุฒิเวศย์, แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ร้าไทยเพรส, ๒๕๕๐), หน้า ๔๓.

^๖ โกวินท์ พวงงาม, การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘๙.

^๗ ทวีวงศ์ศรีบุรี, สิ่งแวดล้อมเศรษฐกิจและการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐๐.

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ เช่น มาตรา ๖๖ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ การมีส่วนร่วมในการจัดการ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน มาตรา ๖๗ สิทธิของบุคคลที่จะร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพและในการคุ้มครองส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงอยู่อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อ สุขภาพและอนามัย สวัสดิภาพหรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม^{๑๑} นอกจากนั้น แนวนโยบายการมีส่วนร่วมของประชาชน มาตรา ๘๗ รัฐต้องดำเนินตาม แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนด นโยบายและวางแผนเศรษฐกิจ ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น^{๑๒}

การมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ที่เกี่ยวข้องกับจิตใจและพฤติกรรมของคนใน สังคมนั้น ที่จะเป็นแรงกระตุ้นไปสู่ความสำเร็จหรือล้มเหลว เดวิส และนิวสตรอม (Davis and Newstrom) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของการเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement) เมื่อเกี่ยวข้อง ก็คิดช่วยเหลือกัน (Contribution) และร่วมรับผิดชอบ (Responsibility) ในสิ่งนั้นๆ^{๑๓}

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานของ องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นครบถ้วนทุกขั้นตอนในการดำเนินงานข้างต้นนั้นย่อมเรียกได้ว่าเป็นการมี ส่วนร่วมอย่างมีความหมาย (Meaningful Participation) เป็นกระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วน ได้เสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือกและ การตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วม ในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการ รับรู้-เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย^{๑๔}

การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political participation) เป็นคำที่มีความหมายมากจนทำให้ เกิดความสับสน คำนี้ใช้กับกิจกรรมที่คนเข้าไปสู่ระบบการเมืองทุกระดับ เช่น การมีส่วนร่วม เลือกตั้งโดยการออกเสียง รัฐมนตรีต่างประเทศมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายต่างประเทศ บางครั้งก็ใช้ในความหมายที่เป็นความสับสนใจการเมืองมากกว่าทำจริง เช่น ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการสนใจ การเมือง หรือบางครั้งก็อยู่นอกการเมือง เช่น ประชาชนมีส่วนร่วมกับครอบครัวหรือโรงเรียน^{๑๕}

^{๑๑} สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๑), หน้า ๓ -๔ .

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕ -๖ .

^{๑๓} Davis Keith, *Human Behavior of World-Man Relations and Organization Behavior*, (New York : Mc Graw – Hill Book Co, ๑๙๗๒), p. ๒๑.

^{๑๔} อรรถัย กักผล และฉัตรระวี ปริสุทธิญาณ, *บันทึกเรื่องเด่นรางวัลพระปกเกล้า ๕๒ ด้านความ โปร่งใสและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๓), หน้า ๙.

^{๑๕} เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, *หลักรัฐศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖๕.

กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการซึ่งสาธารณะชนมีความห่วงกังวล มีความต้องการ และมีทัศนคติที่มีส่วนร่วมกับรัฐบาลในการตัดสินใจ กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวมที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากสาธารณะชน^{๑๖}

การมีส่วนร่วมแสดงลักษณะร่วมกันได้ ๔ ประการ ดังนี้^{๑๗}

๑) การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าไปได้รับอำนาจ ที่จะคิดจะทำมากขึ้น ไม่ว่าในเรื่องการเมืองหรืออำนาจในการตัดสินใจที่จะดำเนินการใดๆ

๒) การมีส่วนร่วม หมายถึง ต้องร่วมกันอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค เท่าเทียมกัน และควรมีส่วนร่วมด้วยอย่างแท้จริง/เข้มแข็ง (active) มิใช่ร่วมอย่างผิวเผินเฉื่อยชา (passive)

๓) การมีส่วนร่วม หมายถึง ต้องร่วมตั้งแต่ขั้นแรกของกระบวนการ จนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ (entire development process)

๔) การมีส่วนร่วมมักเป็นเรื่องที่ผู้ด้อยโอกาสขอแบ่งอำนาจจากผู้ที่อำนาจเหนือกว่า เพื่อปรับปรุงวิถีชีวิตชุมชนให้ดีขึ้น

นักวิชาการได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนภายใต้หลักการแห่งรัฐธรรมนูญว่า ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมได้ใน ๕ ลักษณะ^{๑๘}

๑) มีส่วนร่วมในการรับรู้ (ความเป็นไปของการบริหารราชการแผ่นดินทั้งฝ่ายนิติบัญญัติบริหารและตุลาการมากขึ้น)

๒) มีส่วนร่วมในการคิด (ร่วมกับองค์กรทั้งหลายที่รัฐธรรมนูญตั้งขึ้น)

๓) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

๔) มีส่วนร่วมในการกระทำการบางอย่าง (ร่วมกับรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)

๕) มีส่วนร่วมในการตรวจสอบ (องค์กรที่ใช้อำนาจรัฐไม่ว่าจะเป็นฝ่ายทางการเมืองหรือข้าราชการประจำ)

นอกจากนั้นหลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมมีอยู่ด้วยกัน ๑๐ ประการ ดังนี้^{๑๙}

๑) เชื่อว่ามนุษย์ต่างมีความคิดและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน

๒) เชื่อว่าทุกคนไม่ได้เข้ามาแต่กำเนิด

๓) ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้

๔) เชื่อว่าชาวชุมชนต่างๆ มักมีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ตามความเป็นอยู่ของตนในระดับหนึ่ง

๕) ต้องมีความเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองให้ได้

^{๑๖} วันชัย วัฒนศัพท์, คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๔๗), หน้า ๑.

^{๑๗} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

^{๑๘} บวรศักดิ์อุวรรณโณ, รัฐธรรมนูญปัจจุบันกับการปฏิรูปการเมือง, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑.

^{๑๙} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔-๑๖.

- ๖) การมีส่วนร่วมย่อมเพิ่มขึ้น เมื่อมีสภาพที่เหมาะสมต่อไปนี้
- ประชาชนในท้องถิ่นได้รู้สึกว่าเขาได้ควบคุมโชคชะตาของตนเอง
 - ผู้ที่จะเข้าร่วมต้องมีอิสรภาพ ได้รับความเสมอภาคและได้รับความจริงใจให้เข้ามีส่วนร่วม
 - ผู้ที่จะเข้าร่วมด้วยต้องมีความสามารถพอที่จะมีส่วนร่วมด้วยได้
 - มีการสื่อสาร ๒ ทาง เพื่อให้ผู้มีส่วนได้รับข้อมูลอย่างถูกต้อง
 - ประชาชนมีส่วนร่วมรับทราบ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในโครงการตั้งแต่เริ่มต้น จะทำให้ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการมากยิ่งขึ้น
 - ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อเจ้าหน้าที่โครงการและต่อโครงการนั้น และเต็มใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย
 - การมีส่วนร่วมนั้นต้องไม่ทำให้ประชาชนเสียค่าใช้จ่ายมากเกินไปจนเกินกว่าผลตอบแทนที่ประเมินว่าจะได้รับ
 - เมื่อเข้ามามีส่วนร่วมแล้ว จะไม่กระทบกระเทือนสถานภาพในหน้าที่การงานหรือทางสังคมให้ลดน้อยลง
 - มีกลวิธีการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างโครงการ และมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นอย่างดี
- ๗) เชื่อว่าตนต่างกับชาวบ้านอยู่ไม่น้อย และชาวบ้านเองก็แตกต่างกันอยู่บ้าง
- ๘) อาจใช้การมีส่วนร่วมในหลายรูปแบบ
- ๙) ไม่มีสิ่งใดได้มาฟรี
- ๑๐) การมีส่วนร่วมต้องนึกถึงใจของผู้อื่น
- นอกจากนั้น หลักการมีส่วนร่วมพื้นฐาน “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ยังเป็นสิ่งที่สังคมไทยตื่นตัวและถูกนำมาใช้กล่าวอ้างกันอย่างกว้างขวางเมื่อสิบกว่าปีนี้เอง เริ่มต้นจากการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเมืองหลังเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ ซึ่งต้องยอมรับว่าเป็นประวัติศาสตร์หน้าใหม่ของการเมืองการปกครองไทย ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทและได้เข้ามีส่วนร่วมในการกำหนดกฎหมายสูงสุดของประเทศ โดยที่เป็นการมีส่วนร่วมทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ^{๒๐}
- การมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐานของกิจกรรมทุกกิจกรรม กระบวนการตัดสินใจของกลุ่มจะเกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม ซึ่งปัจจัยสำคัญของการมีส่วนร่วมมี ๔ ประการ คือ
- ๑) เป็นความพยายามที่เกี่ยวข้องกันทางด้านจิตใจและความรู้สึก
 - ๒) เป็นการกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือ
 - ๓) เป็นการให้บุคลากรรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงาน
 - ๔) เป็นการพัฒนาการมีส่วนร่วม ซึ่งคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการมีส่วนร่วมอย่างไม่แท้จริงกับการมีส่วนร่วมมากเกินไป^{๒๑} ขณะที่นักวิชาการบางท่านกล่าวว่า “การให้มีส่วนร่วมเป็น

^{๒๐} ปัทมา สุกกาปัง, “การมีส่วนร่วมของประชาชนชาวไทยในรอบทศวรรษที่ผ่านมา : สภาพปัญหาและความท้าทายในอนาคต”, วารสารสำนักวิจัยและพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

^{๒๑} Putti Joseph M, *Management : A Functional*, (Singapore : Mc Graw-Hill, ๑๙๘๗), p. ๓๐๕.

เทคนิคอย่างหนึ่งที่ผู้บริหารต้องการให้ได้รับการสนับสนุนที่เข้มแข็ง อันมีผลมาจากการวิจัยและทฤษฎีด้านการสร้างแรงจูงใจที่ตระหนักถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมและการสร้างการยอมรับนับถือ”^{๒๒}

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีลักษณะ ๓ ประการ^{๒๓} ได้แก่

๑) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหาตนเองร่วมให้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

๒) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือกระบวนการที่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาส และได้ใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้สึกคิดแสดงออกซึ่งสิ่งที่มี แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขาต้องการแสดงออกซึ่งปัญหาที่กำลังเผชิญ และแสดงซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาและลงมือปฏิบัติโดยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

๓) การมีส่วนร่วมของประชาชน คือกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำสนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งรูปของบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคมมูลนิธิ

การมีส่วนร่วม^{๒๔} คือ การที่ประชาชนจะเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิดร่วมทำร่วมแก้ไขและร่วมมีผลประโยชน์ดังที่กล่าวมานั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของกลยุทธ์การพัฒนาที่เห็นความสำคัญของประชาชนในระดับรากหญ้าโดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ประกอบทั้งด้านการกระจายอำนาจการวางแผนจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่นและการกำหนดแนวทางการพัฒนาจากล่างขึ้นบนการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถทำได้ ๔ ลักษณะคือ

๑) เป็นผู้มามีบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าอะไรคือความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน

๒) เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่างๆเพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐาน

๓) เป็นผู้มามีบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณ์ขึ้น

๔) เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจและเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีความสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ๗ ประการ^{๒๕} ดังนี้ การมีส่วนร่วมแบบอยู่เฉย ๆ (Passive Participation) administration ประชาชนจะได้รับการบอกกล่าวในสิ่งที่เกิดขึ้น จะเป็นการประกาศฝ่ายเดียวโดยฝ่ายบริหารหรือผู้จัดการโครงการโดยไม่ต้องมีการฟังการตอบสนองของประชาชนใดๆทั้งสิ้น การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล (Participation in information giving) ข้อมูลถูกนำใช้ร่วมกันกับผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกการมีส่วนร่วมของประชาชนคือการตอบคำถามจากผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิจัยโดยใช้แบบสอบถามหรือการสำรวจ ประชาชนไม่ได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อวิธีการหรือผลลัพธ์ที่เป็นผลการวิจัยที่ใช้ร่วมกันไม่ได้มีการตรวจสอบความถูกต้อง การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือ (Participation by consultation) การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยเริ่มจากการปรึกษาและรับฟังทัศนะจากตัวแทนภายนอก

^{๒๒} Koontz & others, **Essential of management**, (New York : Mc Graw-Hill, ๑๙๘๖), p. ๓๘๕.

^{๒๓} ทนงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ, **หลักการพัฒนาชุมชน**, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๙๓.

^{๒๔} ปกรณ์ ปรียการ, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภากการพิมพ์), หน้า ๖๕-๖๖.

^{๒๕} Helene Heyd and Andreas Neef, **International Food policy Research Institute ๒๐๓๓** K Street, N.W.Washington, D.C. ๒๐๐๖(U.S.A. December ๒๐๐๔).p.๒๙.

องค์การอนามัยโลก (WHO and UNICEF) ได้เสนอกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมไว้ ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การวางแผน ประชาชนต้องมีส่วนร่วม ในการวิเคราะห์ปัญหา จัดอันดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการให้ทรัพยากร กำหนดวิธีติดตามประเมินผล และประการที่สำคัญคือ ต้องตัดสินใจด้วยตนเอง

๒. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการและบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรรควบคุมทางการเงิน

๓. การใช้ประโยชน์ประชาชนต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม

๔. การได้รับประโยชน์ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือในรูปวัตถุก็ได้^{๒๖}

๒.๑.๓ ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนมีเนื้อหาแตกต่างกันดังนี้^{๒๗}

๒.๑.๓.๑ ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion Theory) กล่าวถึงการใช้คำพูดหรือการเขียนเพื่อให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำโดยใช้หลักพฤติกรรมของมนุษย์การเกลี้ยกล่อมต้องอาศัยชนส่วนใหญ่และใช้เวลามากในการเกลี้ยกล่อมต้องอาศัยพฤติกรรมสุขภาพ การศึกษาอบรมและความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมรอบตัวการเกลี้ยกล่อมจะให้ผลดีต้องสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อมให้เข้าใจแจ่มแจ้งให้เกิดศรัทธาตรงกับ

๒.๑.๓.๒ ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของชนในชาติ (National Morale Theory) กล่าวถึงการสร้างกำลังใจหรือการสร้างขวัญขึ้นมาเพื่อให้คนเกิดกำลังใจในการทำงานในการฝ่าฟันอุปสรรค ต่างๆคนที่มีขวัญในการทำงานดีจะเกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมมากกว่าคนที่ไม่มีความสนใจและกำลังใจเมื่อคนมีสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมก็จะทำให้เขามีความคิดที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมกับสังคมในด้านต่างๆเพื่อที่จะพิทักษ์รักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวมเอาไว้

๒.๑.๓.๓ ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวถึงการจูงใจให้คนทำงานด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันชนหมู่มากจำเป็นจะต้องมีผู้นำที่มีความสามารถในการตัดสินใจรู้จักประนีประนอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและอดทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ผู้นำช่วยให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานกันอย่างมีขวัญและกำลังใจทำให้คนหมู่มากเข้ามาร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมต่างๆให้สำเร็จลุล่วงไปได้การสร้างผู้นำจึงเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างหนึ่งเพราะผู้นำที่ดีสามารถจูงใจให้คนคล้อยตามและเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือด้วยดี

๒.๑.๓.๔ ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administrative System and Method Theory) กล่าวว่าการใช้ระบบการบริหารเป็นวิธีการในการระดมความร่วมมือที่ง่ายที่สุดเพราะใช้กฎหมายระเบียบแบบแผนในการดำเนินการแต่ผลของการร่วมมือยังไม่มียุทธวิธีที่ดีที่สุดระบบการบริหารแบบกระจายอำนาจถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของแนวการพัฒนาที่มุ่งให้ประชาชนมีส่วนร่วม

^{๒๖} WHO and UNICEF, Report of The International Conference on Primary Health Care, (NewYork : N.P.Press, ๑๙๘๑), p. ๔๑.

ร่วมในการกำหนดนโยบายในการตัดสินใจการประเมินผลโครงการและอื่นๆไม่ว่าประชาชนจะเข้าร่วมโดยตรงหรือเข้าร่วมโดยอ้อมผ่านผู้แทนหรือไม่ก็ตาม

๒.๑.๓.๕ ทฤษฎีแรงจูงใจ (Theory of Human Motivation) มาสโลว์ได้อธิบายว่าการที่จะจูงใจคนนั้นจะต้องรู้ความต้องการตามลำดับขั้นของคนและการปฏิบัติการเพื่อสนองตอบความต้องการเหล่านั้นมาสโลว์แบ่งลำดับความต้องการของคนออกเป็น ๕ ระดับ

Cohen, J.M. and Uphoff ได้อธิบายกรอบความคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทไว้ว่า มี ๓ มิติ (Dimensions) และ ๒ บริบท (Contexts) ทั้งนี้ ในมิติของการมีส่วนร่วม ได้แก่

มิติที่ ๑ การมีส่วนร่วมอะไร (What) แบ่งเป็น

- ๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
- ๓) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์
- ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงาน

กรอบทฤษฎีการมีส่วนร่วมโดยได้รับการพัฒนาจากแนวคิดที่เป็นระบบมากที่สุด ซึ่งมีลักษณะและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนดังนี้

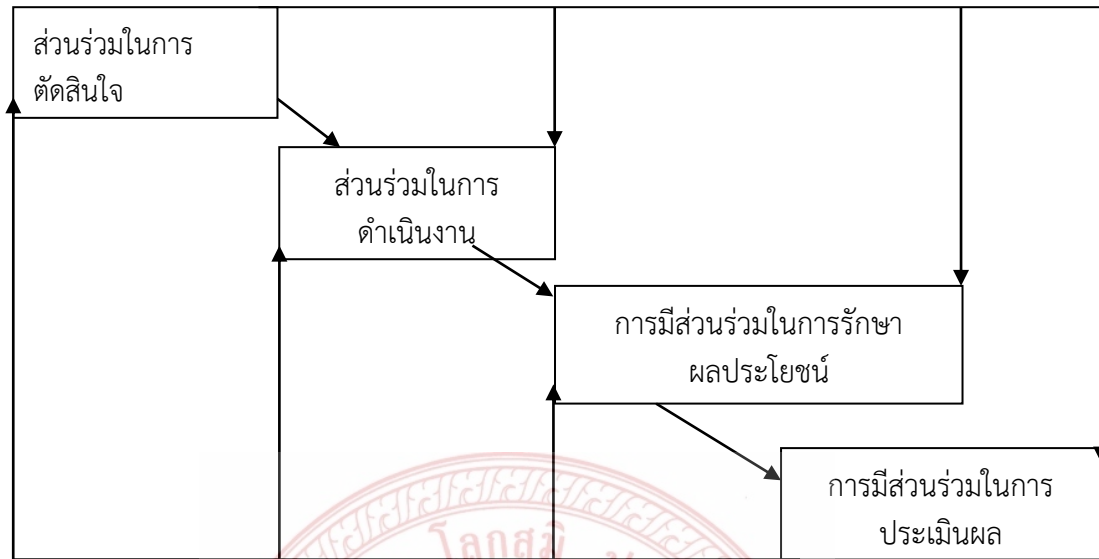
ขั้นที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกสุดที่จะต้องกระทำคือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นจึงเลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้องการตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อยๆตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินโครงการนั้นจะได้มาจากคำถามที่ว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและการประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วยผลประโยชน์ของโครงการนี้ รวมทั้งผลที่ได้ประโยชน์ทางบวก และผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะได้ผลประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

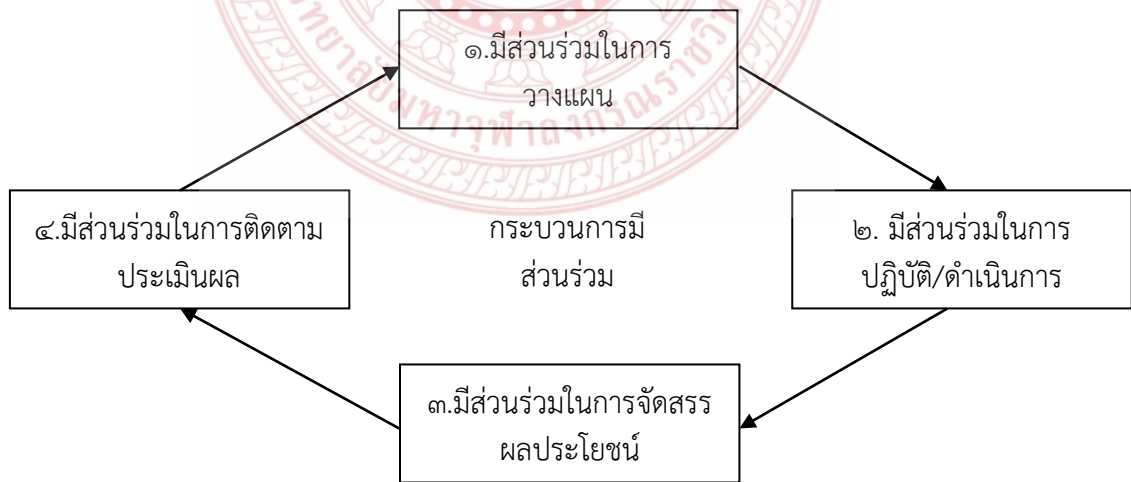
ขั้นที่ ๔ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation) ซึ่งสิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตในขั้นนี้ คือ ความเห็น (view) ความชอบ (preferences) และความคาดหวัง (expectation) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

ซึ่งสามารถแสดงเป็นวงจรการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Cohen และ Uphoff ได้ดังนี้^{๒๘}

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงวงจรการมีส่วนร่วม

ในส่วนของ ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ^{๒๙} ได้กำหนดขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถจัดแบ่งเป็นขั้นตอนง่ายๆ ได้ดังภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๒ แสดงขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วม

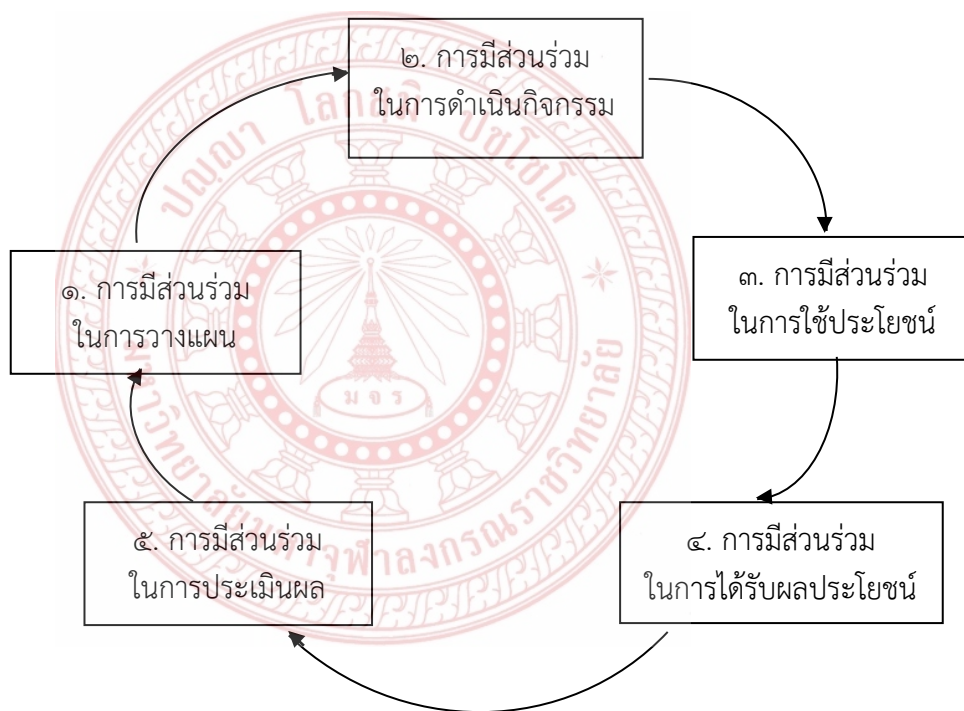
ขั้นที่ ๑ มีส่วนร่วมในการวางแผนประกอบด้วย การรับรู้ และเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผนและร่วมวางแผนกิจกรรม

ขั้นที่ ๒ มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ/ดำเนินการประกอบด้วย การเกี่ยวข้องกับการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ และการตัดสินใจ

ขั้นที่ ๓ มีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์เป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรประโยชน์หรือผลของกิจกรรม หรือผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ ๔ มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินประสิทธิผลของโครงการ กิจกรรมต่างๆ และพิจารณาวิธีที่จะดำเนินการต่อเนื่องต่อไป ประชาชนจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการคิดเกณฑ์ในการประเมินโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ด้วย ซึ่งผลของกระบวนการประเมินนี้จะกลายเป็นปัจจัยนำเข้าในกระบวนการมีส่วนร่วมขั้นที่ ๑ ซึ่งเป็นขั้นตอนของการวางแผนต่อไป

สถาบันวิจัยสังคมและสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย^{๓๐} ได้จัดประเภทของการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยอิงพัฒนาการของโครงการพัฒนาเป็นเกณฑ์กล่าวคือ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วยภารกิจสำคัญ ๕ ประการ

แผนภาพที่ ๒.๓ แสดงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

ภารกิจที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการวางแผน (Participation in Planning) อันได้แก่ การที่ประชาชนมีบทบาทในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนโครงการนับตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดลำดับ ความสำคัญของปัญหา การกำหนดเป้าหมาย การกำหนดแนวทางในการดำเนินงาน การกำหนดแนวทางในการติดตามและประเมินผลโครงการ

ภารกิจที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Participation in Implementation) อันได้แก่ การสนับสนุนด้านทรัพยากรต่างๆ และการประสานความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่างๆ

ภารกิจที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ (Participation in Utilization) อันได้แก่ การนำเอากิจกรรมต่าง มาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยเฉพาะในด้านการเพิ่มระดับการพึ่งตนเอง และการควบคุมทางสังคม

ภารกิจที่ ๔ การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์ (Participation in Benefit-Sharing) อันได้แก่ การแจกจ่ายผลประโยชน์ต่างๆ ในการพัฒนาอย่างยุติธรรม

ภารกิจที่ ๕ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in Evaluation) อันได้แก่ การให้ประชาชนได้รับทราบถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อร่วมกันหาทางแก้ไขในลำดับต่อไป

ทั้งนี้รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ดำเนินอยู่โดยทั่วไป สามารถสรุปได้เป็น ๔ รูปแบบ^{๓๑} คือ

๑) การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

๒) การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็น และตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น

๓) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้นได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ และค้นหาสาเหตุในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้น ซึ่งมีหลายรูปแบบ ได้แก่ การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) และ การประชาพิจารณ์ (Public Hearing)

๔) การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งประชาชนจะมีบทบาทในการตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่

และได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่า “มีชุมชนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความพยายามในการวางแผนระยะยาวอย่างสม่ำเสมอเพื่อชี้ทิศทางพัฒนาและเพื่อที่จะตัดสินใจลำดับความจำเป็นของงบประมาณหรือเพื่อที่จะพิจารณาถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการหาแหล่งใหม่ โดยเฉพาะ ขอบเขตของการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจะมีประเด็นกว้างขวางครอบคลุมทั้งเมืองหรือนครหรือเขตเทศบาลหรืออาจจะจำกัดอยู่เพียงชุมชนใดชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะ”^{๓๒}

การติดตามงานประเมินผลแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้^{๓๓}

การติดตามและประเมินผล มักถูกนำมากล่าวพร้อมกันเป็น “การติดตามและประเมินผล” แต่โดยแท้จริงแล้วคำทั้ง ๒ มีความหมายที่แตกต่างกัน แต่ก็มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน

การติดตามงาน (Monitoring) คือ ระบบการติดตามความก้าวหน้าของการดำเนินโครงการ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนมากที่สุด ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าที่สุด ซึ่งจะมีการติดตามเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มดำเนินการโครงการจนถึงสิ้นสุดโครงการ เพื่อการทบทวนการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรมในประเด็นสำคัญ ๒ ประการ คือ ประการแรก การใช้ทรัพยากรของโครงการ เช่น บุคลากร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ว่าเป็นไปตามแผนที่วางไว้หรือไม่ เป็นไปตามเวลาที่กำหนดหรือไม่ มีคุณภาพเป็นอย่างไร ในประการที่ ๒ การพิจารณากระบวนการ วิธีการทำงานว่ามีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่เพียงใด มีปัญหา-อุปสรรคใด ที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุง

การประเมินผล (Evaluation) ความหมายในมุมมองของงานพัฒนาชุมชนคือ “การศึกษาว่า การดำเนินโครงการสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ ภายใต้เงื่อนไข

ปัจจัยใด หากจะดำเนินการต่อไปน่าจะอย่างไรบ้าง” การประเมินผลจึงมุ่งเน้นเพื่อให้เห็นว่าโครงการพัฒนาได้ดำเนินการบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ และการแสดงให้เห็นคุณภาพของโครงการ... การประเมินผลสามารถทำได้ในหลายช่วงเวลา ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการประเมิน โดยทั่วไปมี ๔ ระยะ คือ นอกจากการติดตามประเมินผลแบบมีส่วนร่วมแล้ว ในกระบวนการทำงานพัฒนามักจัดให้มี ๑) การสรุปทบทวน เป็นระยะๆ ของการดำเนินงาน ๒) การทบทวน ตรวจสอบผลสำเร็จและความล้มเหลว ๓) พิจารณาศักยภาพและข้อจำกัด เงื่อนไขที่สนับสนุนให้เกิดผลสำคัญหรือปัจจัยเงื่อนไขที่ขัดขวางความสำเร็จ และ ๔) การพัฒนางานในอนาคต เพื่อให้เกิดผลสำเร็จมากที่สุด ซึ่งอาจหมายถึงการเสริมศักยภาพ การแก้ไขข้อจำกัด ทั้งนี้การสรุปทบทวนมุ่งเน้นที่จะสรุปกระบวนการ วิธีการทำงานเป็นสำคัญ ว่าถูกออกแบบอย่างไรเอื้อให้เกิด “การเรียนรู้” หรือไม่ เช่น การมีส่วนร่วมการดำเนินโครงการในเชิงความสัมพันธ์แนวราบ การมีปฏิสัมพันธ์ การสื่อสาร จนเกิดความไว้วางใจกัน การมองสิ่งต่างๆ อย่างองค์รวมและบูรณาการ เป็นต้น

ได้มีนักวิชาการอีกท่านได้กล่าวว่า^{๓๔} การติดตาม (Monitoring) คือ กระบวนการตรวจสอบ บันทึกซ้ำหลายครั้ง เป็นส่วนหนึ่งของวัฏจักรการจัดการ นั่นคือ การติดตามสังเกตผลกระทบเห็นระยะๆ จะใช้ในการตัดสินใจปรับปรุงวิธีการจัดการ

การติดตามในงานจัดการทรัพยากรป่าไม้เช่นเมื่ออนุญาตให้ชุมชนจัดการป่าชุมชนนั้นสามารถแบ่งการติดตามจัดการโครงการป่าชุมชนออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ^{๓๕}

๑. การติดตามโครงการ (Project monitoring) หรือบางที่อาจเรียกว่าการติดตามกิจกรรม (Active monitoring) เป็นการติดตามกิจกรรมต่างๆ ที่ได้กำหนดตามแผนงานต่างๆ ในโครงการ ว่าทำได้ หรือไม่ ได้ผลตามที่วางแผนทั้งปริมาณ และคุณภาพอย่างไรบ้าง ซึ่งการติดตามลักษณะนี้จะป็นงานของเจ้าของโครงการ

๒. การติดตามผลกระทบของโครงการ (Impact monitoring) คือ การติดตามวัตถุประสงค์ของการจัดการ เช่น การทำป่าชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ โดยติดตามว่ามีผลกระทบต่อป่า ต่อคนอย่างไร ลักษณะการติดตามจะเป็นการติดตามร่วมกันระหว่างผู้ที่เป็นเจ้าของโครงการ และผู้ที่เกี่ยวข้อง มีส่วนได้ส่วนเสียที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการนั้นๆ เช่น ภาครัฐกับชุมชนร่วมกันติดตามประเมินผลการทำป่าชุมชน แล้วนำผลที่ได้มาปรับปรุงวิธีการจัดการความจริงแล้ว คำว่า ยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรหรือจัดป่านั้นเป็นการเดินสู่ความยั่งยืน การติดตามผลกระทบนั้นก็เปรียบเสมือนแสงส่องทางไปสู่จุดหมาย

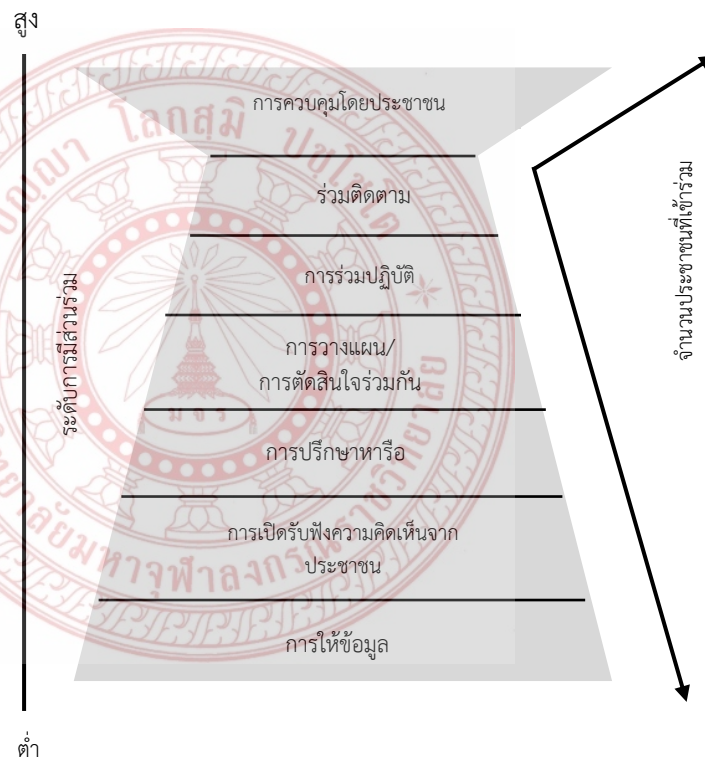
จะเห็นว่าแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมนั้นที่เป็นที่นิยมและได้รับการยอมรับมากที่สุดนั้นคือ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของ Cohen, J.M. and Uphoff แต่ด้วยผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการวางแผนนั้นก็เป็นสิ่งที่สำคัญเป็นอย่างมากต่อการยังให้เกิดผลตามมา ดังที่นักวิชาการข้างบนได้กล่าวไว้แล้ว ดังนั้นผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมควรประกอบด้วย ๕ ขั้นตอนดังนี้

- ๑) การมีส่วนร่วมในการวางแผน(Planning)
- ๒) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)
- ๓) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation)
- ๔) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ (Benefit)
- ๕) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงาน(Evaluation)

๒.๑.๔ ระดับการมีส่วนร่วม

เมื่อกล่าวถึงความหมาย แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมแล้วนั้น ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านที่ได้กล่าวหรืออธิบายเกี่ยวกับระดับของการมีส่วนร่วมไว้อย่างน่าสนใจอย่างยิ่ง คือ

ถวิลวดี บุรีกุล กล่าวว่า จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมในแต่ละระดับ จะเป็นปฏิภาคกับระดับของการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ซึ่งระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงลำดับจากต่ำสุดไปสูงสุดได้แก่ ระดับการให้ข้อมูล ระดับการเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน ระดับการปรึกษาหารือ ระดับการวางแผนจนถึงระดับการตัดสินใจร่วมกัน ระดับการร่วมปฏิบัติ ระดับการติดตามตรวจสอบ จนสูงสุดคือระดับการควบคุมโดยประชาชน ดังภาพ^{๓๖}

แผนภาพที่ ๒.๔ แสดงระดับการมีส่วนร่วม

๒.๑.๔.๑ ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับที่ต่ำที่สุดและเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการดำเนินการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เป็นการให้ข้อมูลกับประชาชนเพื่อประกอบการตัดสินใจ แต่ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นสะท้อนกลับมาแนวทางในระดับนี้มีหลายวิธี เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าว การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

๒.๑.๔.๒ ระดับเปิดรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เป็นระดับที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือ มีการเริ่มรับข้อมูลสะท้อนกลับจากประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาแสดงความคิดเห็น แนวทางการดำเนินการในระดับนี้ ส่วนใหญ่ จะเป็นการสำรวจความคิดเห็นและการบรรยายให้ความรู้โดยมีการซักถามได้ในประเด็นที่สงสัย

๒.๑.๔.๓ ระดับของการให้คำปรึกษาหารือ เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้น เป็นการเปิดรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และการเจรจาอย่างเป็นทางการ เพื่อประเมินความก้าวหน้าและระบุประเด็นหรือข้อสงสัยต่างๆ สำหรับแนวทางในการดำเนินการในระดับนี้ เช่น การจัดประชุมการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

๒.๑.๔.๔ ระดับการวางแผนร่วมกัน เห็นระดับการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้นจากระดับของการให้คำปรึกษาหารือ ซึ่งมีขอบเขตไปถึงการร่วมกันวางแผนการดำเนินงานและรับผิดชอบของการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งพบว่ามีประเด็นความซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมากมาย สำหรับแนวทางในการระดับนี้ เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้งร่วมกัน เป็นต้น

๒.๑.๔.๕ ระดับการร่วมปฏิบัติ เห็นระดับที่สูงกว่าระดับการวางแผนร่วมกัน กล่าวคือเป็นระดับที่ผู้ดำเนินการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๒.๑.๔.๖ ระดับการร่วมตรวจสอบ ติดตามประเมินผล เห็นระดับที่มีประชาชนเข้าร่วมน้อย แต่มีประโยชน์ต่อการดำเนินงานเห็นอย่างมาก แนวทางในการดำเนินการระดับนี้ คือ การจัดตั้งคณะกรรมการติดตามและประเมินผลที่มาจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๔.๗ ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ เป็นต้น

นอกจากนั้น ระดับของการมีส่วนร่วมโดยเรียงลำดับจากระดับน้อยไปหาระดับมากดังนี้^{๒๗}

ระดับที่ ๑ ถูกบังคับให้ร่วม มองว่าการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการต่างๆ เพราะถูกบังคับโดยไม่มีทางเลือกเลย

ระดับที่ ๒ ถูกหลอกให้ร่วม ลักษณะนี้ประชาชนจะถูกล่อใจด้วยผลประโยชน์ในรูปแบบของค่าจ้างแรงงาน หรือความสะดวกสบายบางอย่าง

ระดับที่ ๓ ถูกชักชวนให้เข้าร่วม การมีส่วนร่วมในลักษณะเช่นนี้ ส่วนมากเป็นโครงการที่ทางราชการคิดขึ้นเองเรียบร้อยแล้วพยายามชักชวนประชาชนให้ร่วมมือในทุกรูปแบบโดยอาศัยระบบการโฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสารมวลชนต่างๆ ว่าเป็นโครงการที่ดีขอให้ประชาชนให้ความร่วมมือ

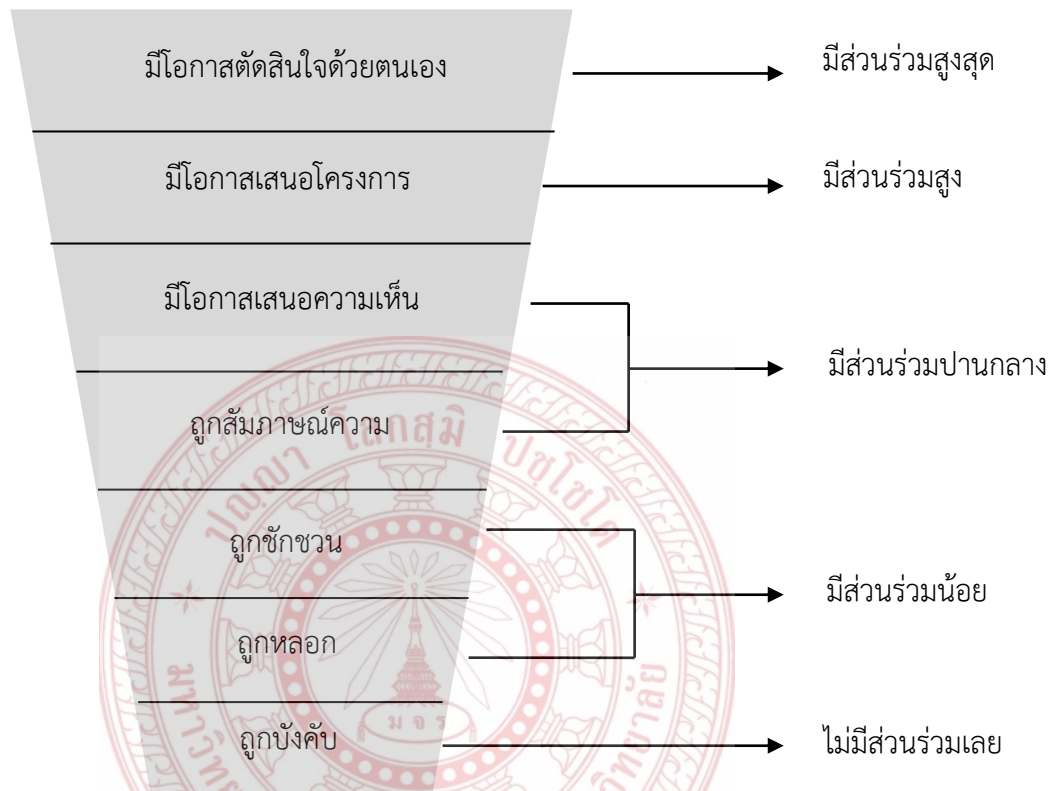
ระดับที่ ๔ สัมภาษณ์แล้ววางแผนให้ ลักษณะการมีส่วนร่วมในชนิดนี้ จะปรากฏว่าปัญหาความต้องการและเสียงเรียกร้องของประชาชนจะได้รับการเอาใจใส่ขึ้นบ้าง กล่าวคือ ผู้ที่จะวางโครงการจะต้องสำรวจปัญหาและความต้องการของประชาชนด้วยการเรียกประชุม สอบถาม สัมภาษณ์ แต่การตัดสินใจว่าปัญหาของชาวบ้าน คืออะไร ควรจะแก้ไขด้วยวิธีใด จะวางแผนอย่างไร และจะปฏิบัติตามแผนอย่างไร ซึ่งยังคงเป็นเรื่องของทางราชการ

ระดับที่ ๕ มีโอกาสเสนอความคิดเห็น ในระดับนี้ประชาชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการวางโครงการและดำเนินการตามโครงการ แต่การตัดสินใจยังเป็นส่วนราชการอยู่

ระดับที่ ๖ โอกาสเสนอโครงการ ในระดับนี้ทางราชการกับประชาชนจะมีการปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด ประชาชนมีโอกาสในการตัดสินใจว่าปัญหาของตนเองคืออะไร จะแก้ไขอย่างไร วิธีใดที่ดีที่สุด จนกระทั่งมีสิทธิเสนอโครงการและเข้าร่วมปฏิบัติด้วย

^{๒๗} ปรีดี ไชติช่วง และคณะ, การพัฒนาชุมชนและการบริหารงานพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิตรการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๐ - ๑๑๒.

ระดับที่ ๗ มีโอกาสในการตัดสินใจ ซึ่งในระดับนี้ประชาชนจะเป็นหลักสำคัญของการตัดสินใจทุกเรื่องตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติแผนและการประเมินผลโครงการ ซึ่งระดับการมีส่วนร่วมของปรีดี ไซติช่วงและคณะ สามารถสรุปเป็นแผนภาพดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๕ ระดับการมีส่วนร่วมของปรีดี ไซติช่วงและคณะ

นอกจากนั้น นรินทร์ชัย พัฒนพงศา ได้แบ่งการมีส่วนร่วมเป็น ๓ ระดับ ๘ ขั้นตอน ดังตารางระดับการมีส่วนร่วม ดังนี้^{๒๘}

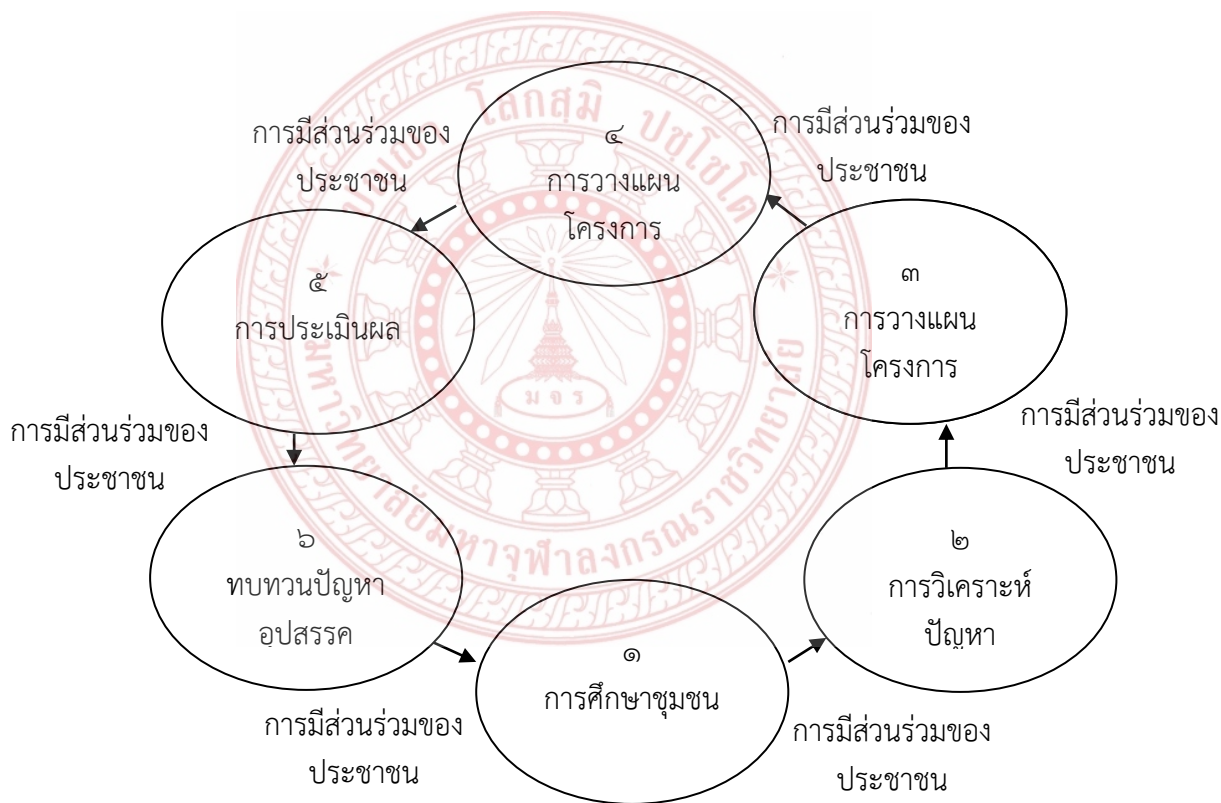
ตารางที่ ๒.๑ : ระดับการมีส่วนร่วมของนรินทร์ชัย พัฒนพงศา

ระดับการมีส่วนร่วม	ขั้นตอนการมีส่วนร่วม
ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น	๘) ประชาชนคือผู้กำหนดสิ่งที่ต้องการ และร่วมกันจัดการ
	๗) ประชาชนได้ “ควบคุม” “บางส่วน”
	๖) ประชาชนและรัฐมีส่วนร่วมเท่ากัน (โดยรัฐถือว่าประชาชนเป็น “หุ้นส่วน”)
ประชาชนมีส่วนร่วมปานกลาง	๕) รัฐให้ประชาชนเข้าร่วมได้บางเรื่อง เช่น เป็นที่ปรึกษา, เข้าเป็นกรรมการ (แต่งเพียงส่วนน้อย)

^{๒๘} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา, การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔-๑๖.

	๔) ประชาชนได้รับการปรึกษา (โดยมีการถามความต้องการบ้าง)
ระดับที่ประชาชน ไม่มีส่วนร่วม	๓) รัฐบาลให้ทราบว่า “มีอะไรบ้าง”
	๒) รัฐบาลเป็นผู้จัดการให้
	๑) รัฐบาลเป็นผู้กำหนด (คิดให้แทน)

การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงหรือการมีส่วนร่วมระดับมากในทุกขั้นตอนจะนำไปสู่ความสำเร็จ เพราะเป็นการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในกระบวนการพัฒนาชุมชนว่าเป็นการพัฒนาของประชาชนโดยประชาชนเพื่อประชาชน และอุทิศตนให้กับการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ ดังนั้นนอกจากการพัฒนาชุมชนทุกขั้นตอนจะต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตามลำดับแล้ว ยังต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนอีกด้วย ดังปรากฏในภาพ ดังนี้^{๒๙}

แผนภาพที่ ๒.๖ ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของสนธยา พลศรี

^{๒๙} สนธยา พลศรี, การพัฒนาความสามารถของบุคคลและกลุ่ม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐๓ - ๒๐๔.

การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาชุมชน จึงมาจากแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาชุมชนรวมกันโดยมีแนวคิดที่สำคัญ คือ ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชน เห็นผลมาจากการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาชุมชน ไม่ใช่ด้วยการดำเนินงานโดยภาครัฐ ภาคประชาชนหรือองค์กรพัฒนาเอกชนเพียงฝ่ายเดียว โดยต้องให้ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือเป็นผู้ที่ได้รับผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอย่างเต็มที่ ทั้งการมีส่วนร่วมของบุคคล การรวมกันเห็นกลุ่มองค์กร และเครือข่าย ส่วนหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชนหรือหน่วยงานอื่นๆ เป็นผู้เข้ามาร่วมสนับสนุนส่งเสริมเพื่อรวมพลังกันพัฒนาชุมชนเท่านั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชนนี้จะสร้างเสริมให้ประชาชนเกิดความรัก ความหวงแหนชุมชนของตนเอง อันจะทำให้เกิดจิตสำนึกความเป็นชุมชนและความรู้สึกเห็นเจ้าของชุมชน ซึ่งเป็นพลังสำคัญที่ผลักดันให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จจอร์ทย กักผล ได้กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยสามารถแสดงเป็นตารางได้ดังนี้^{๓๐}

ตารางที่ ๒.๒ : แสดงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ให้ข้อมูล ข่าวสาร (Inform)	รับฟังความคิดเห็น (Consult)	เข้ามามีบทบาท (Involve)	สร้างความ ร่วมมือ (Collaborate)	เสริมพลังอำนาจ (Empower)
เป้าหมาย :	เป้าหมาย :	เป้าหมาย :	เป้าหมาย :	เป้าหมาย :
เพื่อให้ข้อมูล ข่าวสารแก่ ประชาชนและ เสริมสร้างความ เข้าใจของ ประชาชน เกี่ยวกับประเด็น ปัญหาทางเลือก และทางแก้ไข	เพื่อได้รับข้อมูล และความคิดเห็น จากประชาชน เกี่ยวกับสภาพ ปัญหาทางเลือก และแนวทางแก้ไข	เพื่อร่วมทำงาน กับประชาชนเพื่อ สร้างความมั่นใจ กับประชาชนว่า ความคิดเห็นและ ความต้องการของ ประชาชนจะ ได้รับการ พิจารณา	เพื่อเป็นหุ้นส่วน กับประชาชนใน ทุกขั้นตอนของ การตัดสินใจ ตั้งแต่การระบุ ปัญหาพัฒนา ทางเลือกและ แนวทางแก้ไข	เพื่อให้ประชาชน เป็นผู้ตัดสินใจ

เมื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมจากนักวิชาการหลายท่านแล้วนั้น สามารถสรุปได้ว่า ระดับของการมีส่วนร่วมแบ่งเป็น ๓ ระดับ ๘ ขั้นตอน อันได้แก่

ระดับที่ ๑ (ระดับต่ำ) ประชาชนไม่มีส่วนร่วมมี ๓ ขั้นตอน คือ

๑. ผู้อื่นเป็นผู้กำหนด (ผู้อื่นคิดให้แทน) *ระดับ ต่ำที่สุด

^{๓๐} อัมพร ชำรงลักษณะ บรรณาธิการ, การบริหารปกครองสาธารณะ (Public Governance) การบริหารรัฐกิจในศตวรรษที่ ๒๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๙๗.

๒. ผู้อื่นเป็นผู้จัดการให้
 ๓. ผู้อื่นบอกกล่าวให้ทราบ
- ระดับที่ ๒ (ระดับปานกลาง) ระดับประชาชนมีส่วนร่วมปานกลาง มี ๒ ขั้นตอน คือ
๔. มีการขอรับคำปรึกษา
 ๕. มีการให้ผู้อื่นเข้าร่วมได้บางเรื่อง
- ระดับที่ ๓ (ระดับสูง) ระดับประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น มี ๓ ขั้นตอน คือ
๖. มีให้มีส่วนร่วมเท่าๆกัน
 ๗. ให้ผู้มีส่วนได้-เสีย ควบคุมได้บางส่วน
 ๘. ผู้มีส่วนได้เสียสามารถกำหนดสิ่งที่ต้องการและร่วมกันจัดการ*ระดับ สูงที่สุด

๒.๒ แนวคิดการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒.๒.๑ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ให้คำนิยามของคำว่า “สิ่งแวดล้อม” ไว้ว่า สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์ได้ทำขึ้น อย่างไรก็ตาม สิ่งแวดล้อมยังหมายรวมถึง รูปธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลพวงหรือปัจจัยพื้นฐานของสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น เช่น การตั้งถิ่นฐาน วัด อาคาร บ้านเรือน เมือง ถ้า เป็นต้น สิ่งแวดล้อมจึงเป็นได้สิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม สิ่งแวดล้อมคือสิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ และสังคม ที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและมนุษย์ได้ทำขึ้น^{๓๑}

ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural resource) หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีประโยชน์สามารถสนองความต้องการของมนุษย์ได้ หรือมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ เช่น บรรยากาศ ดิน น้ำ ป่าไม้ พืชหญ้า สัตว์ป่า แร่ธาตุ พลังงาน รวมทั้งกำลังแรงงานจากมนุษย์ด้วย^{๓๒} อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรใดที่คนเรายังต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิตก็เชื่อแน่ว่า สักวันหนึ่งทรัพยากรนั้น ๆ จะต้องหมดไป หรือไม่ก็ต้องเสื่อมถอยลงในด้านคุณภาพ จึงจำเป็นที่มนุษย์จะต้องช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทุกอย่างให้สามารถอำนวยประโยชน์ให้แก่มวลมนุษย์ให้มากที่สุดและเป็นประโยชน์ได้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้^{๓๓}

นักอนุรักษ์วิทยาได้แบ่งประเภทของทรัพยากรธรรมชาติไว้ ๓ ประเภท กล่าวคือ ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่หมดสิ้น (Non-exhausting natural resources) ทรัพยากรธรรมชาติที่ทดแทนได้ (Renewable natural resource) และทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วหมดไป (Exhausting natural resources)^{๓๔} สรุปได้ดังนี้

^{๓๑}เกษม จันทรแก้ว, วิทยาศาสตร์กับสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๗ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

^{๓๒}นิวัติ เรืองพานิช, การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม คู่มือสำหรับการสอนและการฝึกอบรม, (กรุงเทพมหานคร: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๔๐.

^{๓๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^{๓๔}เกษม จันทรแก้ว, วิทยาศาสตร์กับสิ่งแวดล้อม, หน้า ๙.

๑) ทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่หมดสิ้น (Non-exhausting natural resources) ได้แก่ อากาศ น้ำ แสงอาทิตย์ เป็นต้น เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความจำเป็นต่อมนุษย์ บางชนิดที่มนุษย์ไม่ได้รับเพียงระยะเวลาสั้นก็อาจทำให้ถึงแก่ชีวิตได้ แต่บางชนิดก็อาจขาดได้เป็นเวลานาน

๒) ทรัพยากรธรรมชาติที่ทดแทนได้ (Renewable natural resource) ได้แก่ พืช สัตว์ ป่าไม้ ดิน และทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์ใช้แล้วสามารถเกิดขึ้นทดแทนได้ ซึ่งอาจจะในระยะเวลาอันสั้นหรือระยะเวลานาน ทรัพยากรธรรมชาติประเภทนี้มนุษย์มีความต้องการมาก ทั้งเพื่อเป็นปัจจัยสี่หรือและความสะดวกสบาย

๓) ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้แล้วหมดไป (Exhausting natural resources) ได้แก่ น้ำมันปิโตรเลียม ก๊าซธรรมชาติ แร่ เป็นต้น เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อาจให้ความสำคัญน้อยในการดำรงชีวิตอยู่ แต่มีความจำเป็นในแง่ของความสะดวกสบายต่อมนุษย์ช่วยผ่อนแรงงานสำหรับมนุษย์ และช่วยให้มนุษย์มีโอกาสได้งานมากขึ้น

๒.๒.๒ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สถานการณ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันอยู่ในสภาวะที่น่าวิตกอย่างยิ่ง โดยเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ได้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมาก ทั้งในอัตราการใช้ ปริมาณการใช้ ระยะเวลาการใช้ และไม่เลือกสถานที่ที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเป็นผลมาจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นสูงมาก ทำให้เกิดการแก่งแย่งการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งวิธีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างไม่เหมาะสม ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงเป็นการใช้อย่างสมเหตุสมผล เพื่อให้มีใช้ตลอดไป^{๓๕} ดังนั้น ความหมายของคำว่า “การอนุรักษ์” พอสรุปความหมายสั้น ๆ ได้ว่า เป็นการใช้เพื่อความต้องการและประหยัดไว้ใช้ในอนาคต หรือเป็นการใช้ประโยชน์อย่างมีเหตุผลและมีการสร้างสรรค์^{๓๖}

หลักการอนุรักษ์ ประกอบด้วย หลักการใช้แบบยั่งยืน หลักการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและหลักการสงวนของหายาก^{๓๗} สรุปได้ดังนี้

๑) หลักการที่ ๑ การใช้แบบยั่งยืนทรัพยากรทุกประเภททุกกลุ่มต้องมีแผนการใช้แบบยั่งยืน ซึ่งต้องมีการวางแผนการใช้ตามสมบัติเฉพาะตัวของทรัพยากร พร้อมทั้งมีการเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมกับชนิดทรัพยากร ปริมาณการเก็บเกี่ยวเพื่อการใช้ ช่วงเวลาที่จะนำมาใช้ และการบำบัดของเสียและมลพิษให้หมดไป หรือเหลือน้อยจนไม่มีพิษภัย

๒) หลักการที่ ๒ การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น เมื่อมีการใช้แล้วย่อมเกิดความเสื่อมโทรมเพราะใช้เทคโนโลยีไม่เหมาะสม เก็บเกี่ยวมากเกินไป ความสามารถในการปรับตัวของระบบ มีสารพิษเกิดขึ้น เก็บใช้บ่อยเกินไป และไม่ถูกต้องตามกาลเวลา จำเป็นต้องทำการฟื้นฟูให้คืนเสียก่อน จนทรัพยากร/สิ่งแวดล้อมนั้นตั้งตัวได้ จึงสามารถนำมาใช้ได้ในโอกาสต่อไป อาจใช้เวลาการฟื้นฟู การกำจัด การบำบัด หรือการทดแทนเป็นปี ๆ

^{๓๕} เกษม จันทรแก้ว, วิทยาศาสตร์กับสิ่งแวดล้อม, หน้า ๘๒.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔.

๓) หลักการที่ ๓ การสงวนของหายากทรัพยากรบางชนิด/ประเภทมีการใช้มากเกินไป หรือมีการแปรสภาพเป็นสิ่งอื่นทำให้บางชนิดกลายเป็นทรัพยากร/สิ่งแวดล้อมหายาก ถ้าปล่อยให้มีการใช้เกิดขึ้นแล้ว อาจทำให้เกิดการสูญพันธุ์ได้ จำเป็นต้องสงวนหรือเก็บไว้ เพื่อเป็นแม่พันธุ์ หรือเป็นตัวแม่บทในการผลิตให้มากขึ้น จนแน่ใจว่าได้ผลผลิตปริมาณพอแล้ว ก็สามารถนำไปใช้ประโยชน์

๒.๒.๓ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในที่นี้จะได้กล่าวถึงแนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีอยู่หลากหลายแนวคิด ดังนี้

๒.๒.๓.๑ แนวความคิดในการจัดการ

The DPA/ROCHE CONSORTIUM ได้วิเคราะห์และนำเสนอหลักการที่สำคัญต่อการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย ๗ หลักการ คือ ๑) หลักการทางนิเวศวิทยา (Ecosystem approach) ๒) การปฏิบัติอย่างยั่งยืน (Sustainable action) ๓) วิธีการแบบมีส่วนร่วม (Participative approach) ๔) การเน้นปัญหาของประชาชนในพื้นที่ (People-oriented problem) ๕) การจัดการอย่างเหมาะสม (Adaptive management) ๖) ความเสมอภาค (Equal emphasis) และ ๗) มุ่งการณ์ในอนาคต (Future orientation)^{๓๘} สรุปได้ดังนี้

(๑) หลักการทางนิเวศวิทยา (Ecosystem approach) เป็นแนวคิดที่ว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศและไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ ซึ่งหลักการทางนิเวศวิทยาจำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ ปัจจัยทางด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และปัจจัยทางด้านเทคนิควิชาการ เพื่อให้เห็นถึงการพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และช่วยให้การวางแผนมีความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ เชื่อมโยงและผลที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์มีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(๒) การปฏิบัติอย่างยั่งยืน (Sustainable action) ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ มีอยู่ในปริมาณที่จำกัดและมีความสามารถในการรับรองธรรมชาติและมีข้อจำกัดในตัวเอง จึงจำเป็นต้องศึกษาความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์และการจัดการที่ชาญฉลาด สร้างความสมดุลกับความต้องการทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

(๓) วิธีการแบบมีส่วนร่วม (Participative approach) ต้องเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้สาธารณชนทราบถึงการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ โดยผ่านกระบวนการที่เปิดเผย มีระบบการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและร่วมกันจัดทำแผนงาน โครงการต่าง ๆ เพื่อให้การปฏิบัติงานของแต่ละหน่วยงานและประชาชนในพื้นที่เป็นไปในทิศทางหรือเป้าหมายเดียวกันในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

(๔) การเน้นปัญหาของประชาชนในพื้นที่ (People-oriented problem) โดยให้ความสำคัญกับปัญหาที่แท้จริง โดยให้มีการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้องและจริงจัง มีการจัดทำแผนแบบผสมผสานหรือบูรณาการ และมีการจัดทำแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการ

^{๓๘} สถาบันดำรงราชานุภาพ, คู่มือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างผสมผสานในพื้นที่ระดับตำบล, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕-๑๘.

บริหารจัดการเพื่อให้สามารถดำเนินการตามแผนงานต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

(๕) การจัดการอย่างเหมาะสม (Adaptive management) เป็นการตัดสินใจที่เกิดจากข้อมูลที่ถูกต้อง มีการประสานหรือรวมแนวความคิดใหม่ ๆ มีการติดตามประเมินผลเป็นระยะ ๆ และมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับแผนได้ตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป และมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

(๖) ความเสมอภาค (Equal emphasis) เป็นการให้ความสำคัญกับปัจจัยต่าง ๆ ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และปัจจัยทางด้านวิชาการในการจัดทำแผน โดยรวมไปถึงความเสมอภาคระหว่างเพศ และความเสมอภาคยังหมายถึงการสร้างความเท่าเทียมกันในภูมิภาค และในท้องถิ่นที่แตกต่างกัน ในการระดมการวางแผน และมีความยุติธรรมในการดำเนินการกับประเด็นต่าง ๆ

(๗) มองการณ์ในอนาคต (Future orientation) การวางแผนต้องมีเป้าหมายระยะยาวในอนาคต มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล จนมีข้อตกลงและความเห็นชอบร่วมกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในเรื่องเกี่ยวกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์ จุดมุ่งหมาย พื้นที่ดำเนินการ และวิธีการปฏิบัติ

๒.๒.๓.๒ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

การให้คำนิยามเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน มีค่อนข้างมากโดยผู้ให้คำนิยามที่สำคัญได้แก่ คำนิยามของคณะกรรมการว่าด้วยการพัฒนาและสิ่งแวดล้อม World Commission on Environment and Development หรือ Brundtland Commission ซึ่งได้ข้อเสนอแนะว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนคือ “รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในปัจจุบันโดยไม่มีข้อผ่อนปรนใดๆ กับความสามารถที่จะต้องตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในอนาคต” คำนิยามดังกล่าวจึงครอบคลุมกิจกรรมของมนุษย์อย่างกว้างขวางมากและแง่มุมต่างๆ ของการพัฒนาเพื่อเน้นตอบสนองความต้องการให้บังเกิดความพึงพอใจนั้น จะมีความหมายว่าเป็นรูปแบบของการพัฒนาซึ่งมิได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานเพื่อความยั่งยืน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนรุ่นต่างๆ ควรจะได้รับการนำมาพิจารณาเพื่อให้คนรุ่นเดียวกันในอนาคตสามารถรับสิ่งที่เขาต้องการ

คณะกรรมการกำกับการอนุมัติตามแผนปฏิบัติการ ๒๑ และการพัฒนาที่ยั่งยืน ร่วมกับสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ได้หาข้อยุติด้านคำนิยามของการพัฒนาที่ยั่งยืนในการจัดทำข้อเสนอของประเทศไทยในการประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน ณ นครโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ เมื่อเดือนกันยายน ๒๕๔๕ ในเรื่องคำนิยามว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย เป็นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกๆ ด้านอย่างสมดุลบนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของไทย ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยความเอื้ออาทร เคารพซึ่งกันและกัน เพื่อความสามารถในการพึ่งตนเองคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม^{๓๙}

แนวคิดเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนถือเป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนปรากฏขึ้นเมื่อประมาณ ๓๐ ปีที่แล้วในรายงานความคืบหน้าหลังการประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน หรือที่เรียกกันว่า รายงานบรันด์ท์แลนด์(Brundtland

^{๓๙} ชัยยุทธชันทปราบ, ม.ป.ป, “การพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้โลกาภิวัตน์ จะเป็นไปได้หรือ?” [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.csds.polsci.chula.ac.th/article/sustain.php>. (๒๖ มีนาคม ๒๕๕๙).

Report) เสนอให้มนุษย์คำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติบนโลกและเสนอให้ดำเนินการพัฒนาควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๑๐} เพื่อไม่ให้ระบบนิเวศเสียสมดุล เป็นการอนุรักษ์และป้องกันการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงมีลักษณะการพัฒนาแบบบูรณาการในด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเริ่มที่การพัฒนาคน เพื่อใช้เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นในกระบวนการพัฒนาจึงมีอยู่ ๒ ปัจจัยที่สำคัญ กล่าวคือ

(๑) ปัจจัยผู้กระทำ ประกอบไปด้วย คนซึ่งได้รับการพัฒนา เป็นองค์ประกอบพื้นฐาน โดยจะเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยการพัฒนาคนทั้งพฤติกรรม จิตใจและปัญญา

(๒) ปัจจัยสนับสนุน ประกอบไปด้วย สังคม เทคโนโลยีและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นองค์ประกอบพื้นฐาน ในการสนับสนุนให้ปัจจัยผู้กระทำสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๒.๔ แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวพระราชดำริ

ในที่นี้จะได้กล่าวถึงแนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวพระราชดำริ ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น ยังคำนึงถึงความสอดคล้องเกื้อกูลกันระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเคร่งครัดมาโดยตลอด ความเข้าใจองค์ธรรมชาติดังกล่าวและสภาวะตามธรรมชาติ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติของพระองค์นั้นทำให้เกิดแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลากหลายไม่ว่าจะเป็นเรื่องของทรัพยากรป่าไม้ และเรื่องของการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในด้านต่าง ๆ

แนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกประการหนึ่งก็คือ ทฤษฎีในการแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งและการขาดแคลนน้ำเพื่อเกษตรกรรมโดยการดำเนินการตามแนว “ทฤษฎีใหม่” อันเป็นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ซึ่งมีอยู่จำกัดให้ก่อประโยชน์สูงสุด ขณะเดียวกันก็มีน้ำไว้ใช้ตลอดปีเป็นการอำนวยความสะดวกต่อทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปด้วย

“ทฤษฎีใหม่” อันเกิดจากพระปรีชาสามารถและพระอัจฉริยภาพของพระองค์นั้น มีหลักสำคัญง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน สรุปได้ว่า พื้นที่ที่ถือครองโดยเฉลี่ยของเกษตรกรไทยอนุमानว่าจะมีเนื้อที่ประมาณ ๑๕ไร่ แบ่งพื้นที่ตามวิธีการทฤษฎีใหม่จะเป็นนาข้าว ๕ไร่ พืชไร่ พืชสวน ๕ไร่ ที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ ๒ไร่ สระน้ำ ๓ไร่ (ลึกประมาณ ๔เมตร) จุน้ำได้ประมาณ ๑๙,๐๐๐ลูกบาศก์เมตร หรือสูตร ๓๐-๓๐-๓๐ ในการนี้ใคร่ขอนำแนวคิดเรื่องทฤษฎีใหม่ที่ได้พระราชทานรายละเอียดเมื่อวันที่ ๕มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๗มาเพื่อเป็นการอธิบายความให้ชัดเจนดังนี้

๑) ถ้าพูดอย่างสรุปที่สุด เป็นวิธีปฏิบัติของเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนน้อยแปลงเล็ก (ประมาณ ๑๕ไร่) ซึ่งเป็นอัตราถือครองโดยเฉลี่ยของเกษตรกรโดยทั่ว ๆ ไป

๒) หลักสำคัญให้เกษตรกรมีความพอเพียงโดยเลี้ยงตัวเองได้ (Self Sufficiency) ในระดับที่ประหยัดก่อน ทั้งนี้ต้องมีความสามัคคีในท้องถิ่น

^{๑๐} กระทรวงการต่างประเทศ, แผนปฏิบัติการ ๒๑ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินต์ติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๗), หน้า ๒.

๓) มีการผลิตข้าวบริโภคพอเพียงประจำปีโดยถือว่าครอบครัวหนึ่งทำนา ๕ไร่ จะมีข้าวพอกินตลอดปี ข้อนี้เป็นหลักสำคัญของทฤษฎีนี้

๔) เพื่อการนี้จะต้องใช้หลักเกณฑ์เฉลี่ยว่าต้องมีน้ำใช้ระหว่างช่วงฤดูแล้งประมาณ ๑,๐๐๐ลูกบาศก์เมตร ต่อ ๑ไร่ หากแต่ละแปลงเกษตรมีเนื้อที่ ๕ ไร่ และแบ่งตามสัดส่วน ๓๐-๓๐-๓๐ จะมีพื้นที่การเกษตรที่ต้องการน้ำอยู่ ๒ส่วนใหญ่ ๆ คือ นาข้าว ๕ไร่ จึงต้องมีน้ำ $๕ \times ๑,๐๐๐ = ๕,๐๐๐$ ลูกบาศก์เมตรและพืชไร่หรือไม้ผล ๕ไร่จึงต้องมีน้ำ $๕ \times ๑,๐๐๐ = ๕,๐๐๐$ ลูกบาศก์เมตร รวมทั้งสิ้น ๑๐,๐๐๐ลูกบาศก์เมตร

ฉะนั้น จึงมีความจำเป็นต้องมีน้ำสำรองไว้หน้าแล้ง โดยเฉลี่ยประมาณ ๑๐,๐๐๐ลูกบาศก์เมตร จึงได้ตั้งสูตรคร่าว ๆ ว่า แต่ละแปลงประกอบด้วยสระน้ำเนื้อที่ ๓ไร่ ขุดลึก ๔เมตรจะมีน้ำจุได้ประมาณ ๑๙,๐๐๐ลูกบาศก์เมตร ที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ ๒ไร่ นาข้าว ๕ไร่ พืชไร่ พืชสวน ๕ไร่ รวมทั้งแปลงเนื้อที่ ๑๕ไร่

๕) อุปสรรคสำคัญที่สุดคือ อ่างเก็บน้ำหรือสระที่มีน้ำเต็ม และได้รับน้ำให้เต็มเพียงปีละหนึ่งครั้งในหน้าฝน และจะมีการระเหยวันละ ๑เซนติเมตร โดยเฉลี่ยในวันที่ไม่มีฝนตกหมายความว่า ในปีหนึ่งถ้าฝนไม่ตก ๓๐๐วัน ระดับของสระจะลดลง ๓เมตร (ในกรณีนี้ ๓/๔ ของ ๑๙,๐๐๐ลูกบาศก์เมตร น้ำที่ใช้จะเหลือ ๔,๗๕๐ลูกบาศก์เมตร) จึงต้องมีการเติมน้ำเพื่อให้เพียงพอ

๖) ด้วยเหตุนี้ หากจะให้ทฤษฎีสมบูรณ์สระน้ำทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและเต็มความสามารถ ก็มีความจำเป็นต้องมีแหล่งน้ำใหญ่มากคอยเติม เปรียบเสมือนมีแทงก์น้ำใหญ่มากคอยเติมน้ำเล็กให้เต็มอยู่เสมอ ในกรณีของโครงการวัดมงคลชัยพัฒนา จังหวัดสระบุรี จึงมีการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยหินขาว โดยมีความจุ ๘๐๐,๐๐๐ลูกบาศก์เมตร ถ้าใช้วิธีจ่ายน้ำเข้าแปลงตามแบบเดิม จะเลี้ยงพื้นที่การเกษตรได้เพียง ๖๐๐-๘๐๐ไร่ แต่ถ้าใช้ทฤษฎีใหม่จะเลี้ยงพื้นที่ได้ถึง ๓,๐๐๐ไร่ หรือ ๕เท่า

๗) ถ้าพึ่งอ่างเก็บน้ำ ๘๐๐,๐๐๐ลูกบาศก์เมตร จะเลี้ยงได้ ๘๐๐ไร่ (โครงการวัดมงคลฯ มีพื้นที่ ๓,๐๐๐ไร่ แบ่งเป็น ๒๐๐ แปลง) อ่างนี้จึงเลี้ยงได้ ๕ไร่ ต่อแปลง ถ้าพึ่งสระในแปลงเลี้ยงได้ ๔.๗๕ไร่ ($๔.๗๕ + ๕$ ไร่ = ๘.๗๕ ไร่) จึงเห็นได้ว่า หมิ่นเหม่มาก แต่ถ้าคำนึงว่า ๘.๗๕ ไร่ นั้น จะทำเกษตรกรรมอย่างสมบูรณ์ได้ อีก ๖.๗๕ ไร่ จะต้องอาศัยเทวดาเลี้ยง แต่ถ้าคำนึงว่าในระยะที่ไม่มีความจำเป็นที่จะใช้น้ำหรือมีฝนตก น้ำฝนที่ตกมาจะเก็บไว้ได้ในอ่างและสระ สำรองไว้สำหรับเมื่อต้องการอ่างและสระน้ำจะทำหน้าที่เฉลี่ยน้ำฝน (Regulator) จึงเข้าใจว่าในระบบนี้น้ำจะพอ

๘) ปัญหาใหญ่อีกข้อหนึ่ง คือราคาการลงทุนค่อนข้างสูง เกษตรกรต้องได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก (ทางราชการ ทางมูลนิธิ และเอกชน) แต่คำดำเนินการไม่สิ้นเปลืองสำหรับเกษตรกร สำหรับขั้นตอนการดำเนินงานตามทฤษฎีใหม่โดยละเอียดนั้น จะได้กล่าวไว้โดยเฉพาะใน ส่วนที่สอง ว่าด้วยทฤษฎีใหม่ต่อไป^{๔๑}

^{๔๑}มูลนิธิปิดทองหลังพระ, รายงานประจำปี ๒๕๕๓ มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๔), หน้า ๑๕.

นอกจากนี้ หลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการดำเนินงานโครงการปิดทองหลังพระ ต้องยึดหลัก ๓ ประการ ตามรอยพระยุคลบาท ประกอบด้วย การเข้าใจ การถึง และการพัฒนา เป็นบันได ๓ ขั้นสู่ความสำเร็จ^{๔๒} มีสาระสำคัญดังนี้

๑) การเข้าใจ คือการสร้างให้เกิดความเข้าใจในข้อมูลพื้นฐาน ด้วยการศึกษาข้อมูลทุกมิติของชุมชน ค้นหารากของปัญหา และรวบรวมองค์ความรู้ของโครงการพระราชดำริทั่วประเทศ

๒) การเข้าถึง เป็นเรื่องการสื่อสารและสร้างการมีส่วนร่วม โดยมุ่งสื่อสารสร้างความเข้าใจและความมั่นใจกับชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการมากที่สุด

๓) การพัฒนา เป็นเรื่องของ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชน สร้างทีมพี่เลี้ยง การออกแบบหลักสูตรและเมนูการพัฒนา การศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้และฝึกปฏิบัติของชุมชน รวมทั้งการให้ทีมพี่เลี้ยงให้คำแนะนำในชุมชนและติดตามสนับสนุนประเมินผล

โดยบันไดทั้งสามขั้นนี้ จะทำให้ชุมชนมีความเป็นของและนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนาในที่สุด

๒.๓ ภาครัฐและนโยบายภาครัฐในจังหวัดน่านเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ชับเคลื่อนรวมถึงกำหนดแนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่านที่มีความสำคัญอย่างยิ่งนั้นประกอบด้วย ๑) องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ๒) สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน ๓) ศูนย์ป่าไม้จังหวัดน่าน กรมป่าไม้ ๔) องค์การบริหารส่วนตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน ๕) เทศบาลตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน และ ๖) องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ซึ่งผู้วิจัยสรุปเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับบริบททั่วไปและประเด็นที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของแต่ละองค์กรภาครัฐเท่านั้น โดยข้อมูลของแต่ละองค์กรมีดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน

ประวัติความเป็นมา

ประเทศไทยได้ใช้แนวคิดในการจัดระเบียบการบริหารการแผ่นดิน รวม ๓ หลักการได้แก่ หลักการรวมอำนาจ (Centralization) หลักการแบ่งอำนาจ (Deconcentration) และหลักการกระจายอำนาจ (Decentralization) จากหลักการดังกล่าวทำให้มีการจัดระเบียบ บริหารราชการแผ่นดิน ออกเป็น ๓ ส่วน คือ ระเบียบบริหารราชการส่วนกลาง ประกอบด้วย สำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวง ทบวง และกรม ระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย จังหวัด และอำเภอ ระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล เมืองพัทยา และกรุงเทพมหานคร

องค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นราชการส่วนท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งซึ่งมีการพัฒนาความเป็นมาภายใต้กระแสการเมืองและการกำกับดูแลของกระทรวงมหาดไทย เริ่มต้นแต่ได้มีพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๖ ในกฎหมายดังกล่าวได้มีการจัดตั้ง "สภาจังหวัด" โดยกำหนดให้

^{๔๒} มุลนิธิปิดทองหลังพระ, รายงานประจำปี ๒๕๕๓ มุลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๔), หน้า ๑๗.

ประชาชน เลือกตั้งผู้แทนของตนเข้าไปเป็นสมาชิกสภาจังหวัด ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาข้าหลวงประจำจังหวัด (ผู้ว่าราชการจังหวัด) ต่อมาได้มีพระราชบัญญัติสภาจังหวัด พ.ศ. ๒๔๘๑ แยกออกมาจากกฎหมายเทศบาลมีหน้าที่เป็น “สภาที่ปรึกษาผู้ว่าราชการจังหวัด” เช่นเดิม ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วปรากฏว่า ผู้ว่าราชการจังหวัดก็ได้ปรึกษาหารือสภาจังหวัดแต่ประการใดจนกระทั่งได้มีพระราชบัญญัติ ระเบียบบริหารราชการส่วนจังหวัด พ.ศ. ๒๔๘๘ ให้มีการจัดตั้ง “องค์การบริหารส่วนจังหวัด” ขึ้น มีฐานะเป็นนิติบุคคลและเป็นราชการส่วนท้องถิ่น มีอำนาจหน้าที่ดำเนิน กิจการส่วนจังหวัดภายในเขต จังหวัด ซึ่งอยู่นอกเขตเทศบาล สุขาภิบาล และหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นรูปอื่น โครงสร้างขององค์การบริหารส่วนจังหวัดแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร มีผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารมีหน้าที่บริหารกิจการ ส่วนจังหวัด ตั้งงบประมาณและใช้จ่ายงบประมาณ ปกครองบังคับบัญชาข้าราชการส่วนจังหวัด มีปลัดจังหวัดเป็น ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด มีนายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ เป็นหัวหน้า ส่วนอำเภอหรือหัวหน้าส่วนกิ่งอำเภอ เป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการองค์การบริหารส่วนจังหวัดที่อยู่ในส่วนอำเภอหรือส่วนกิ่งอำเภอ นั้น และฝ่ายสภาจังหวัด ทำหน้าที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติประกอบด้วยสมาชิกสภาจังหวัดที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนในแต่ละอำเภอ ในแต่ละจังหวัดจะมีจำนวนแตกต่างกันไปแล้วแต่จำนวนของราษฎรของแต่ละจังหวัด สภาจังหวัดจะเลือกสมาชิกสภาจังหวัดคนหนึ่งเป็นประธานสภาจังหวัดและอีกคนหนึ่ง เป็นรองประธานสภาจังหวัดทำหน้าที่นัดประชุมเป็นประธานที่ประชุมและเป็นผู้แทนของสภาจังหวัดในกิจการภายนอกสภาจังหวัดมีหน้าที่ในการตราข้อบัญญัติจังหวัดทั่วไปและข้อบัญญัติงบประมาณ ตรวจสอบการทำงานของฝ่ายบริหาร ตั้งขอสอบถามการทำงานของ ส่วนภูมิภาคต่อผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อให้ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือหัวหน้าราชการส่วนภูมิภาคไปชี้แจงข้อเท็จจริง

องค์การบริหารส่วนจังหวัดตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนจังหวัด พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้ให้หัวหน้าส่วนราชการภูมิภาค ตั้งแต่ผู้ว่าราชการจังหวัด ปลัดจังหวัด ผู้ตรวจการส่วนท้องถิ่น เสมียนตราจังหวัด นายอำเภอ หรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ ซึ่งเป็นข้าราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย เข้าไปเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารขององค์การบริหารส่วนจังหวัดของทุกระดับเป็นการ “สวมหมวก ๒ ใบ” ดำรงตำแหน่งในราชการส่วนภูมิภาค และในราชการส่วนท้องถิ่นในขณะเดียวกัน เพื่อต้องการให้ ข้าราชการที่ส่งมาจากส่วนกลางทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงคอยช่วยเหลือให้คำปรึกษาแก่คนท้องถิ่นดูเป็นตัวอย่าง อีกเหตุผลหนึ่งเพื่อประหยัดงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัด เพราะไม่ต้องจ่ายเงินเดือนให้กับฝ่ายบริหาร หากมีฝ่ายบริหารที่ต้อง มาจากเลือกตั้ง ทำให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดในยุคนี้มีลักษณะเป็นการปกครองแบบ “กิ่งท้องถิ่นภูมิภาค” มากกว่า “การปกครองส่วนท้องถิ่น”

ปัจจุบัน องค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นไปตาม พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๐ รูปโฉมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดจึงได้เปลี่ยนไป มีลักษณะเป็น “การปกครองส่วนท้องถิ่น” ตามหลักการกระจายอำนาจ การปกครองมากขึ้น องค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นนิติบุคคลและเป็นราชการส่วนท้องถิ่น มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการกิจการภายในเขตองค์การบริหารส่วนจังหวัดก็คือ ในเขตพื้นที่ของจังหวัด ซึ่งรวมทั้งใน เขตสภาตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล และในกรณีของจังหวัดชลบุรีก็รวมพื้นที่ของเมืองพัทยาด้วย อำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๐ และฉบับ

แก้ไขเพิ่มเติมกฎกระทรวงและในพระราชบัญญัติ กำหนด แผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๒ มาตรา ๑๗ ซึ่งมีทั้งสิ้น ๒๙ ประการที่สำคัญ อาทิเช่น การ จัดการศึกษา การส่งเสริมการท่องเที่ยว การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย การจัดตั้งและดูแลระบบ บำบัดน้ำเสียรวมการกำจัดขยะมูลฝอยและทางน้ำที่เชื่อมต่อระหว่างองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น เป็นต้น ซึ่งอำนาจหน้าที่ดังกล่าวเป็นหน้าที่ที่ดำเนินการในภาพรวมทั้งอำเภอหรือทั้งจังหวัด และเกิน ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบล หรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น

อำนาจหน้าที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน

ภารกิจ อำนาจหน้าที่ ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านการกำหนดภารกิจอำนาจ หน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านตามพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ.๒๕๔๐ และตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒ องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ได้กำหนดภารกิจเป็น ๗ ด้านดังนี้

๑. ด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีภารกิจที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑) การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเองและประสานการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัด ตามระเบียบที่คณะรัฐมนตรีกำหนด (มาตรา ๑๗ (๑) ประกอบมาตรา ๔๕(๒))

๒) การสร้างและบำรุงรักษาทางบกและทางน้ำที่เชื่อมต่อระหว่างองค์การปกครอง ส่วนท้องถิ่น (มาตรา๑๗ (๑๖))

๓) การขนส่งมวลชนและการวิศวกรรมจราจร

๔) การสาธารณสุขโรค

๕) การจัดให้มีและบำรุงทางน้ำและทางบก

๖) การจัดให้มีและบำรุงทางระบายน้ำ

๗) การจัดให้มีน้ำสะอาดหรือการประปา

๘) การจัดให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น

๒. ด้านส่งเสริมคุณภาพชีวิต

๑) การจัดการศึกษา

๒) การจัดให้มีโรงพยาบาลจังหวัด การรักษาพยาบาลการป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ

๓) บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

๔) การป้องกันโรค การบำบัดโรคและการจัดตั้งและบำรุงสถานพยาบาล

๕) การส่งเสริมสงเคราะห์ การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กสตรี คนชรา และผู้ด้อยโอกาส

๖) การรักษาความสะอาดของถนน ทางเดินและที่สาธารณะ

๗) การจัดให้มีสุสานและฌาปนสถาน

๘) การจัดให้มีและบำรุงสถานที่สำหรับการกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจสวนสาธารณะ

สวนสัตว์ตลอดจนสถานที่ประชุมราษฎร

๙) การบำรุงและส่งเสริมการทำมาหากินของราษฎร

๓. ด้านการจัดระเบียบชุมชน สังคม และการรักษาความสงบเรียบร้อย มีภารกิจที่ เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑) การส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพประชาชน

๒) การส่งเสริมการกีฬาจารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น

- ๓) การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
- ๔) การจัดให้มีระบบรักษาความสงบเรียบร้อยในจังหวัด
- ๕) การรักษาความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนในเขตสภาตำบล

๔. ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว การพาณิชย์ การส่งเสริมการลงทุน มีภารกิจที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑) การจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนจังหวัดและประสานการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดตามระเบียบที่คณะรัฐมนตรีกำหนด

๒) การส่งเสริมการท่องเที่ยว

๓) การพาณิชย์การส่งเสริมการลงทุน และการทำการไม่ว่าจะดำเนินการเอง หรือร่วมกับบุคคลอื่นหรือจากสหการ

๕. ด้านการบริหารจัดการ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีภารกิจที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑) การคุ้มครองดูแล และบำรุงรักษาป่าไม้ที่ต้นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒) การจัดตั้งและดูแลระบบบำบัดน้ำเสียรวม

๓) การจัดการสิ่งแวดล้อมและมลพิษต่างๆ

๔) การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

๕) การกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

๖. ด้านการศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีภารกิจที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑) การจัดการศึกษา

๒) บำรุงรักษาศิลปะจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

๓) การส่งเสริมการกีฬาจารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น

๔) การศึกษาการทำนุบำรุงศาสนาและการส่งเสริมวัฒนธรรม

๗. ด้านการบริหารจัดการ และการสนับสนุนการปฏิบัติภารกิจของส่วนราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีภารกิจที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑) สนับสนุนสภาตำบลและองค์ปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นในการพัฒนาท้องถิ่น

๒) สนับสนุนหรือช่วยเหลือส่วนราชการหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นในการพัฒนาท้องถิ่น

๓) ประสานและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่ของสภาตำบลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น

๔) การให้บริการแก่เอกชนส่วนราชการ หน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐวิสาหกิจ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น

ภารกิจหลักและภารกิจรองที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านจะดำเนินการ ดังนี้

๑) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน

๒) การบำรุงและส่งเสริมการทำมาหากินของราษฎร

๓) การส่งเสริมการท่องเที่ยวและกีฬา

๔) การสังคมสงเคราะห์

- ๕) การสนับสนุนและบำรุงการจัดการศึกษา
 ๖) การสนับสนุนและส่งเสริมด้านการรักษาพยาบาลการป้องกันควบคุมโรค การส่งเสริมและฟื้นฟูสุขภาพ

**๒.๓.๒ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน
 ทำเนียบผู้บริหาร**

แผนภาพที่ ๒.๗ ทำเนียบผู้บริหารสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน

ความเป็นมาขององค์กร

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน เป็นหน่วยงานในส่วนภูมิภาค สังกัดสำนักปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีพันธกิจในการบริหารและประสานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของจังหวัดให้เป็นไปตามมาตรฐานและมาตรการที่กระทรวงเป็นผู้กำหนด การจัดทำแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมแผนปฏิบัติการเพื่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ติดตามประเมินผล ตรวจสอบสถานการณ์สิ่งแวดล้อมดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยป่า กฎหมายว่าด้วยสวนป่า กฎหมายว่าด้วยเชื้อเพลิงฟอสซิล กฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า เพ่าระวังตรวจสอบ กำกับดูแลส่งเสริมเผยแพร่บำรุงรักษา สภาพแวดล้อม กำกับดูแลการประกอบกิจการน้ำบาดาล และกิจกรรมน้ำประปาพื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ รวมทั้งพัฒนาความร่วมมือของประชาชนและองค์กรชุมชนให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างยั่งยืน

ที่ตั้งสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน

ตั้งอยู่ศูนย์ราชการจังหวัดน่าน ชั้น ๑ ถ.น่าน-พะเยา ต.ไชยสถาน อ.เมือง จ.น่าน ๕๕๐๐๐ โทรศัพท์ ๐-๕๔๗๑-๖๔๕๖ โทรสาร ๐-๕๔๗๑-๖๔๕๖ ต่อ ๑๙

วิสัยทัศน์ :

บริหารเพื่อการพัฒนาให้ทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ สิ่งแวดล้อมดี น้ำมีคุณภาพด้วยวิถีพอเพียงและยั่งยืน

พันธกิจ :

- ๑) สงวน อนุรักษ์ ปันฟู และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน
- ๒) ประสานความร่วมมือ ดำเนินการป้องกัน และการแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุกระดับ
- ๓) พัฒนาระบบข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการบริหารจัดการการตัดสินใจและการบริการประชาชน

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑. จัดทำแผนจัดการสิ่งแวดล้อมของจังหวัดและแผนปฏิบัติการเพื่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัด รวมทั้งติดตาม ประเมินผล และตรวจสอบสถานการณ์สิ่งแวดล้อมของจังหวัด
๒. ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ กฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยสวนป่า กฎหมายว่าด้วยเชื้อเพลิงฟอสซิล กฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องตามที่ได้รับมอบหมาย
๓. ฝึกอบรม ตรวจสอบ กำกับดูแล ส่งเสริม เผยแพร่ และบำรุงรักษาระบบเตือนภัยเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำในระดับจังหวัด รวมทั้งประสานการจัดทำแผนปฏิบัติการและติดตามประเมินผลการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
๔. กำกับดูแลการประกอบกิจการน้ำบาดาลตามกฎหมายว่าด้วยน้ำบาดาลและกิจการประปา
๕. ส่งเสริม เผยแพร่ และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสงวน อนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของจังหวัด
๖. ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

ยุทธศาสตร์ : การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- ก. บริหารจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติให้สมดุลและสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน
- ข. จัดการเพื่อให้มีการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม
- ค. บริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการเป็นระบบลุ่มน้ำ
- ง. การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยการมีส่วนร่วม
- จ. การป้องกันและควบคุมมลพิษจาก ขยะ น้ำเสีย ฝุ่นละออง ก๊าซ กลิ่น และเสียง ให้อยู่ในระดับมาตรฐานการยอมรับ

ฉ. การพัฒนาระบบบริหารจัดการอย่างมีคุณธรรม

เป้าประสงค์ :

๑. อนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน
๒. การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุกภาคส่วน
๓. บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีมาตรฐาน

๔. ควบคุมการเผาในที่โล่งและการเกิดไฟฟ้า

กลยุทธ์ :

๑. ป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. อนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อกลับสู่ความอุดมสมบูรณ์และยั่งยืน

๓. แก้ไขปัญหาแนวเขตไปไม้กับพื้นที่ของราษฎรให้ชัดเจน

๔. สร้างภาคีเครือข่าย ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับชุมชน ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด

๕. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนาแหล่งน้ำและน้ำบาดาลเพื่ออุปโภคบริโภค

๖. ดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาขยะและมลพิษด้านสิ่งแวดล้อม

๒.๓.๓ องค์การบริหารส่วนตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน

องค์การบริหารส่วนตำบลสวด ตั้งอยู่ หมู่ที่ ๕ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน อยู่ทางทิศใต้ของอำเภอบ้านหลวง ระยะห่างระหว่างอำเภอบ้านหลวง ประมาณ ๕ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลและอำเภอต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลบ้านพี

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลสวด

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลป่าคาหลวง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่ขององค์การบริหารส่วนตำบลสวด มีภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชันสลับซับซ้อน มีพื้นที่ราบน้อยประมาณ ๑ ใน ๔ ของพื้นที่ทั้งหมด

ลักษณะภูมิอากาศ

เนื่องจาก อบต.สวด ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชัน ดังนั้นในฤดูร้อนจึงมีอากาศร้อนจัด และในฤดูหนาวก็มีอากาศหนาวจัด ฤดูกาลแบ่งได้เป็น ๓ ฤดู

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ เดือนมีนาคม ถึง เดือนพฤษภาคม อากาศร้อนจัดในเดือนเมษายน

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ เดือนมิถุนายน ถึง เดือนตุลาคม ฝนตกชุกในเดือนกรกฎาคม

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน ถึง เดือนกุมภาพันธ์ หนาวจัดในเดือนมกราคม

การปกครอง

ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน มีทั้งหมดจำนวน ๘ หมู่บ้าน ตั้งอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลสวด ทั้งหมด จำนวน ๙๒๗ หลังคาเรือน ดังนี้

หมู่ที่ ๑ บ้านหลวง มีจำนวน ๑๔๐ หลังคาเรือน นายวิเชียร มงคล เป็นผู้ใหญ่บ้าน

หมู่ที่ ๒ บ้านหล่ายทุ่ง มีจำนวน ๖๒ หลังคาเรือน นายจตุพร อธิกรม เป็นผู้ใหญ่บ้าน

หมู่ที่ ๓ บ้านดอย มีจำนวน ๑๔๐ หลังคาเรือน นายศรีเทพ จันทร์เชียว เป็นผู้ใหญ่บ้าน

หมู่ที่ ๔ บ้านป่าเป๋ย มีจำนวน ๗๗ หลังคาเรือน นายมานะชัย เพิ่มการ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

หมู่ที่ ๕ บ้านดอน มีจำนวน ๑๗๒ หลังคาเรือน นายสุพล แก้วใหม่ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

หมู่ที่ ๖ บ้านทุ่งผึ้ง มีจำนวน ๙๔ หลังคาเรือน นายเล็ก อายุยืน เป็นกำนันตำบลสวด

หมู่ที่ ๗ บ้านสวนเสด็จ มีจำนวน ๑๑๓ หลังคาเรือน นายประทวน พอใจ เป็นผู้ใหญ่บ้าน

๓.๕) สนับสนุนกิจกรรมเสริมสร้างและปลูกฝังค่านิยมวัฒนธรรมไทยและประเพณีท้องถิ่น ตลอดถึงพัฒนาความรู้ คู่คุณธรรม จริยธรรม และภาษา

๔) การพัฒนาด้านการอนุรักษ์ ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

๔.๑) อนุรักษ์ ฟื้นฟู บูรณาการด้านศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น และกิจกรรมต่อเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา และประเพณี

๔.๒) สนับสนุน ส่งเสริมศูนย์การเรียนรู้ และสภาวัฒนธรรม สายใยชุมชน

๕) พัฒนาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๕.๑) ส่งเสริม สนับสนุน สร้างจิตสำนึก ฝึกระวังฟื้นฟูในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ ดิน น้ำ อย่างมีระบบ ตลอดถึงการปลูกป่าทดแทน อนุรักษ์แหล่งต้นน้ำ

๕.๒) จัดหาพื้นที่กำจัดขยะมูลฝอย ลดมลภาวะ

๕.๓) เร่งรัดออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับอนุรักษ์รักษาต้นน้ำ ให้มีผลบังคับใช้ในพื้นที่

๖) การพัฒนาด้านสาธารณสุข

๖.๑) ส่งเสริม สนับสนุน การป้องกัน และระงับโรคติดต่อในชุมชน
๖.๒) ส่งเสริม การออกกำลังกาย และนันทนาการของประชาชน
๖.๓) สนับสนุนกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) ให้มีประสิทธิภาพ เพื่อ
บริการประชาชน

๖.๔) สนับสนุนกลุ่มสรวัดรอาหาร บริการประชาชนให้มีความปลอดภัยในการบริโภคอาหาร

๗) การพัฒนาด้านสังคม และความมั่นคงที่เข้มแข็ง

๗.๑) สนับสนุนให้มีการเฝ้าระวัง และป้องกันแก้ไขปัญหาเสพติดตามนโยบายของรัฐบาล
๗.๒) สนับสนุน ส่งเสริมให้ประชาชนผู้สูงอายุ ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ และผู้ติดเชื้อเอชไอวี และอาชีพตามความเหมาะสม สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

๗.๓) สนับสนุนกลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ให้มีความเข้มแข็งให้เกิดความมั่นคงด้านการป้องกันรักษาความสงบเรียบร้อย

๗.๔) สนับสนุนรถกู้ชีพ กู้ภัย บริการประชาชน ตลอด ๒๔ ชั่วโมง

๘) บริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลมุ่งเน้นการมีส่วนร่วม ของพี่น้องประชาชนอย่างแท้จริง มีความซื่อสัตย์ สุจริต โปร่งใส ตรวจสอบได้ มีคุณธรรม และจริยธรรม

๒.๓.๔. เทศบาลตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน

เทศบาลตำบลศิลาแลงตั้งอยู่ระหว่าง พิกัดที่เส้นรุ้ง ๑๙,๐๗” เหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๐,๕๗” ถึงตะวันออกสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ระหว่าง ๔๐๐ - ๕๕๐ เมตร ห่างจากตัวจังหวัดน่าน ไปทางทิศเหนือ ๖๒ กิโลเมตร และสำนักงานเทศบาลตำบลศิลาแลงจัดตั้งเมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐ ปัจจุบันตั้งอยู่เลขที่ ๖๘ บ้านฝาย หมู่ที่ ๗ อำเภอปัว จังหวัดน่าน ห่างจากอำเภอปัว ๕ กิโลเมตร

ประวัติความเป็นมาของตำบลศิลาแลง

ศิลาแลงเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอปัว ตอนบนของจังหวัดน่าน ในอดีต ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ชาวไทยกลุ่มหนึ่งภายใต้การนำของพญาภูคา ได้เข้าครอบครองพื้นที่ดินสร้างบ้านแปงเมืองอย่าง อันเป็นศูนย์กลางของเมืองน่านในสมัยโบราณ และเป็นที่มาของชื่อเทือกเขาสูงเกือบสองพันเมตร ปกคลุมด้วยทรัพยากรป่าไม้อันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และเป็นที่ทำให้ชุมชนได้แทรกตัวอยู่อาศัยหมู่บ้านในเขตตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน เกือบทั้งหมด เป็นหมู่บ้านที่มีเชื้อสายไทลื้อหรือกลุ่มชนที่เรียกตัวเองว่า “ลื้อ” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท (ไต) ซึ่งมีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่แคว้นสิบสองปันนาทางตอนบนของประเทศจีน ไทลื้อได้อพยพเข้ามาอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ กระจายอยู่ในภาคเหนือตอนบน มีหลักฐานว่าชาวไทลื้อได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย ในสมัยพระยาภาววิละแห่งนครเวียงฟิงค์ (เชียงใหม่) ส่วนหนึ่งอพยพเพราะถูกกวาดต้อนเป็นเชลย อีกส่วนหนึ่งอพยพเข้ามาเพราะถูกคุกคามจากการสู้รบกับคนต่างเผ่าแต่เดิมตำบลศิลาแลงมีเขตการปกครองร่วมกับตำบลปัว โดยมีนายวิโรจน์ สมประสิทธิ์ ดำรงตำแหน่งกำนัน ต่อมาได้มีการแยกเขตการปกครองใหม่โดยแยกหมู่บ้าน จำนวน ๑๗ หมู่บ้าน ออกจากตำบลปัวแล้วให้ชื่อว่า “ตำบลศิลาแลง” โดยมีปลัดดำรงศร ทรงประศาสน์ เป็นผู้ตั้งชื่อตำบลและมีนายแสวง นาวังค์ ดำรงตำแหน่ง กำนันตำบลศิลาแลงคนแรกโดยตั้งแต่จัดตั้งตำบลศิลาแลงมีกำนันทั้งหมดมาแล้วทั้งหมด ๘ คน

เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ มีการแบ่งแยกหมู่บ้านในเขตความรับผิดชอบของตำบลศิลาแลง จำนวน ๓ หมู่บ้านโดยได้จัดตั้งเป็นตำบลใหม่ คือ ตำบลปากกลางในปัจจุบัน และต่อมาก็มีการแยกหมู่บ้านในความรับผิดชอบของตำบลศิลาแลงอีกครั้งหนึ่ง จำนวน ๑๐ หมู่บ้านโดยได้จัดตั้งเป็นตำบลใหม่ คือ ตำบลภูคา ซึ่งจะสังเกตได้ว่าแต่ก่อนที่ยังไม่มีการแบ่งแยกไปจัดตั้งตำบลใหม่ของทั้ง ๑๓ หมู่บ้านนั้น ตำบลศิลาแลงจะมีหลายชาติพันธุ์ ทำให้ทัศนคติ ค่านิยมความคิด หลายสิ่งหลายอย่างมีความแตกต่างกันทำให้เกิดความแตกแยกแบ่งพรรคแบ่งพวกได้ง่าย ต่างจากในปัจจุบันที่ตำบลศิลาแลงมีจำนวนหมู่บ้านเหลืออยู่เพียง ๘ หมู่บ้าน คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็น ชาวไทลื้อ มีเพียง ๒

หมู่บ้านที่เป็นคนพื้นเมือง คือ บ้านศาลา หมู่ ๒ และบ้านนาแล หมู่ ๘ แต่ก็ไม่ใช่อุปสรรคต่อการพัฒนาต่อไปเพราะพื้นฐานทางประเพณี วัฒนธรรม ทัศนคติ ที่ไม่แตกต่างกันมาก ทำให้รู้สึกเกิดความแตกต่างทางชาติพันธุ์ โดยบ้านนาแล เป็นหมู่บ้านจัดตั้งขึ้นใหม่ ตั้งแต่ ๑ กันยายน ๒๕๔๗ แยกมาจากบ้านศาลา

เทศบาลตำบลศิลาแลงได้รับการยกฐานะเป็นนิติบุคคลจาก “สภาตำบล” เป็น “องค์การบริหารส่วนตำบล” เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐ โดยเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลขนาดเล็ก มีประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลตำบลคนแรก คือ นายมนต์เชียร ช่างเหล็ก ภายหลังได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลตำบล เมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๒ โดยมีผู้บริหารมาแล้ว ๔ คน ผู้ดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรีคนปัจจุบันคือ นางรำแพน โนพรวน

ลักษณะภูมิประเทศตำบลศิลาแลง

ชุมชนตำบลศิลาแลงตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของเขตเทศบาล มีลักษณะเป็นที่ราบเชิงเขา ด้านตะวันออกเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ คือ ป่าดอยภูคาและป่าผาแดง ซึ่งเป็นภูเขาสูงลาดชัน จึงเกิดลำน้ำหลายสายไหลลงมาอยู่พื้นที่ราบที่เป็นชุมชน มีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบ ๑๑.๗๖ ตารางกิโลเมตร หรือ ๗,๓๕๐ ไร่ และเป็นพื้นที่ภูเขาและป่าไม้ ๒๒.๐๙ ตารางกิโลเมตร หรือ ๑๓,๘๐๖.๒๕ ไร่

ทรัพยากรป่าไม้ ส่วนใหญ่เป็นไม้เบญจพรรณ พื้นที่ป่าชุมชนศิลาแลงและเขตป่าสงวนแห่งชาติ คือ ป่าภูคาและป่าผาแดง มีขนาดพื้นที่ ๒๒.๐๙ ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ ๖๔.๒๖ ของพื้นที่เทศบาลตำบลศิลาแลง

ทรัพยากรดิน ส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวและดินร่วนปนทราย

ทรัพยากรน้ำ มีแหล่งน้ำทางธรรมชาติที่ใช้ในการเกษตร ได้แก่ ลำน้ำกูน,ลำน้ำขวาง,อ่างหนองบัว,อ่างก้วยตาด,อ่างห้วยมะปรังค์,อ่างห้วยกอผาด,อ่างห้วยมะตั้น,อ่างหนองปลาปอน,อ่างห้วยหินลับ,อ่างหนองห้า,อ่างห้วยหาญ,อ่างห้วยต๋อย,อ่างห้วยต่อเฮือ,อ่างห้วยยาง,อน่างหนองบัวน้อย,อ่างห้วยลึก,อ่างห้วยต้าง,อ่างหนองป่าสาธารณะ

วิสัยทัศน์การพัฒนาตำบลศิลาแลง

ชุมชนเข้มแข็ง เศรษฐกิจก้าวหน้า มุ่งสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน ยึดหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เพิ่มพูนผลผลิตทางการเกษตร เน้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ยุทธศาสตร์การพัฒนาและแนวทางการพัฒนาในช่วงสามปี โดยเรียงลำดับก่อน - หลัง

๑) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน

แนวทางที่ ๑ การพัฒนาเส้นทางคมนาคมให้ได้มาตรฐาน ครอบคลุม และทั่วถึง

แนวทางที่ ๒ จัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค

แนวทางที่ ๓ พัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการอย่างทั่วถึง

๒) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

แนวทางที่ ๑ จัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

แนวทางที่ ๒ ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของประชาชนให้มีรายได้เพิ่มขึ้น โดยสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจชุมชน

แนวทางที่ ๓ ส่งเสริมและพัฒนาฝีมือแรงงานให้มีทักษะ มีงานเพิ่มขึ้น

แนวทางที่ ๔ พัฒนาและปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยว

แนวทางที่ ๕ พัฒนาบุคลากร การบริการ และการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว

แนวทางที่ ๖ พัฒนา ปรับปรุง เส้นทางคมนาคมสู่แหล่งท่องเที่ยว และเส้นทางขน

ถ่ายผลผลิต

๓) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

แนวทางที่ ๑ พัฒนา ส่งเสริม สนับสนุน ด้านศึกษา และการเรียนรู้ของชุมชน

แนวทางที่ ๒ สนับสนุน และส่งเสริมกิจการด้านสาธารณสุข

แนวทางที่ ๓ ส่งเสริมการจัดสวัสดิการ สังคมสงเคราะห์ กีฬา และนันทนาการแก่ประชาชน

แนวทางที่ ๔ สนับสนุนให้มีการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรม

แนวทางที่ ๕ ส่งเสริม สนับสนุนความเข้มแข็งการมีส่วนร่วมของชุมชน

๔) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวทางที่ ๑ อนุรักษ์ ฟื้นฟู สนับสนุน ส่งเสริมและบูรณาการด้านศิลปจารีต ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวทางที่ ๒ พัฒนาแหล่งวัฒนธรรมศิลปวัตถุ และโบราณสถาน

๕) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แนวทางที่ ๑ ส่งเสริม สนับสนุน สร้างจิตสำนึก และความตระหนักในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แนวทางที่ ๒ บำบัด ฟื้นฟู อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๖) ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการบริหารจัดการและการบริการ

แนวทางที่ ๑ สนับสนุนให้มีการประสานงานการพัฒนาระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและบูรณาการร่วมกับหน่วยงานอื่น

แนวทางที่ ๒ สนับสนุน ส่งเสริมงานบรรเทาสาธารณภัยให้มีประสิทธิภาพ

แนวทางที่ ๓ พัฒนาองค์กรให้มีความเหมาะสมตามหลักการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี

แนวทางที่ ๔ ส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการขององค์กร/องค์กรชุมชน

๒.๓.๕ องค์การบริหารส่วนตำบลคู่งษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน^{๔๓}

ข้อมูลทั่วไป

องค์การบริหารส่วนตำบลคู่งษ์ ได้รับการยกฐานะจากสภาตำบลเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐ โดยประกาศของกระทรวงมหาดไทย และได้ประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา ฉบับทั่วไป เล่มที่ ๑๑๓ ตอนพิเศษ ๕๒ ง ลงวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๓๙ จากเดิมสภาตำบลคู่งษ์ ใช้หอประชุมประจำหมู่บ้านพวงพยอม หมู่ที่ ๘ ตำบลคู่งษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน เป็นที่ทำการชั่วคราว ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ย้ายที่ตั้งสำนักงานมาที่บ้านดอนคู่งษ์ เลขที่ ๒๗๓ หมู่ที่ ๔ ตำบลคู่งษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นเขตสถานที่ราชการ ทำให้เกิดความสะดวก รวดเร็วในการติดต่อประสานงานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องมากขึ้น

องค์การบริหารส่วนตำบลคู่งษ์ ได้ประกาศปรับขนาดขององค์การบริหารส่วนตำบลคู่งษ์ จากขนาดเล็กเป็นขนาดกลาง เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๓ ตามมติเห็นชอบผลการประเมินการขอปรับขนาดขององค์การบริหารส่วนตำบลคู่งษ์ ของคณะกรรมการพนักงานส่วนตำบลจังหวัดน่าน ในการประชุมครั้งที่ ๑๒/๒๕๕๓ เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๓

วิสัยทัศน์

“สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรมและมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง”

พันธกิจ

๑. การสร้างสังคมเป็นธรรมและเป็นสังคมที่มีคุณภาพ ทุกคนมีความมั่นคงในชีวิต ได้รับการคุ้มครองทางสังคมที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมมีโอกาเข้าถึงทรัพยากรและกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาค ทุกภาคส่วนได้รับการเสริมพลังให้สามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาภายใต้ระบบบริหารจัดการภาครัฐที่โปร่งใสเป็นธรรม

^{๔๓} องค์การบริหารส่วนตำบลคู่งษ์, แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา พ.ศ.๒๕๖๐- ๒๕๖๓, (อัดสำเนา), หน้า ๙-๑๖.

๒. พัฒนาคุณภาพชีวิตคนไทยให้มีคุณภาพเรียนรู้ตลอดชีวิตมีทักษะและการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมในแต่ละช่วงวัยสถาบันทางสังคมและชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง สามารถปรับตัวรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง

๓. พัฒนารฐานการผลิตและบริการให้เข้มแข็งและมีคุณภาพบนฐานความรู้ความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญา สร้างความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน ปรับโครงสร้างการผลิตและการบริโภคให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม พร้อมสร้างความเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม

๔. สร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนรวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกัน เพื่อรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติ

นโยบายผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลคู่งษ์^{๔๔}

๑. นโยบายการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน

๑.๑ สนับสนุนให้มีการสร้าง ปรับปรุง และบำรุงรักษาถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก ถนนคอนกรีตเสริม

ไม้ไผ่ในหมู่บ้าน ตลอดถึงถนนที่เชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านในเขตตำบลคู่งษ์

๑.๒ สนับสนุนให้มีการสร้างและปรับปรุงถนนเขาสูงพื้นที่ทำเกษตรในเขตพื้นที่ตำบลคู่งษ์เพื่ออำนวยความสะดวกในการสัญจรไปมา การขนส่งสินค้าทางการเกษตร

๑.๓ สนับสนุนการสร้างปรับปรุงระบบประปาหมู่บ้าน การดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารระบบประปาหมู่บ้านให้ครอบคลุมทั่วถึงทุกหมู่บ้าน

๑.๔ สนับสนุนให้มีไฟฟ้าสาธารณะ และขยายเขตบริการไฟฟ้า อย่างเพียงพอและทั่วถึง

๑.๕ สนับสนุนการสร้างและบำรุง รักษาแหล่งน้ำ ฝายคันดิน ฝายชะลอน้ำ แหล่งน้ำขนาดเล็กตามลำห้วย และพัฒนาระบบชลประทาน ดาดลำเหมือง ระบบเหมืองฝาย ในพื้นที่ทำการเกษตร

๑.๖ สนับสนุนให้มีครุภัณฑ์ยานพาหนะต่างๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในองค์กรและการให้บริการประชาชน เช่น รถกู้ชีพกู้ภัย รถไถ รถกระบะเข้า ฯลฯ

๒. นโยบายด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว

๒.๑ ส่งเสริมและสนับสนุนการเกษตรแบบครบวงจร เพื่อแก้ปัญหาด้านการผลิตและการตลาดของเกษตรกร โดยเฉพาะพืชทางเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ยางพารา ฯลฯ

๒.๒ ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนประกอบอาชีพโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว การปลูกพืชผสมผสานตามแนวพระราชดำริ

๒.๓ ส่งเสริมระบบเศรษฐกิจชุมชน และการสร้างความเข้มแข็งแบบพอเพียงและชุมชนแบบพึ่งตนเอง

^{๔๔} องค์การบริหารส่วนตำบลคู่งษ์, แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๖๓, (อัดสำเนา), หน้า ๓๑-๓๔.

๒.๔ ส่งเสริมให้ประชาชนได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ราษฎรในท้องถิ่น เช่น การจักสานการทอผ้า การทำปุ๋ยหมักปุ๋ยชีวภาพกลุ่มแปรรูปอาหารจากผลผลิตทางการเกษตร

๒.๕ ส่งเสริมกองทุนกู้ยืมเศรษฐกิจชุมชน เพื่อให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นเป็นการแก้ไขปัญหาเบื้องต้นในการแก้ไขปัญหาเงินทุนหมุนเวียนให้แก่กลุ่มอาชีพในตำบลคู่พงษ์

๓. นโยบายด้านสังคม

๓.๑ ส่งเสริมการสร้างชุมชนน่าอยู่ และการสร้างความเข้มแข็งและความสามัคคีของชุมชน

๓.๒ ส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมและพัฒนาบุคลากรเครือข่าย เพื่อการมีส่วนร่วมของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในตำบล เช่น ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อปพร. ชรบ. สภาวัฒนธรรม ผู้สูงอายุ สตรี เยาวชน กลุ่มสหกรณ์กลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ

๓.๓ ส่งเสริมการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาครอบครัว สนับสนุนให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งและความอบอุ่นให้แก่สถาบันครอบครัว

๓.๔ สนับสนุนและส่งเสริมกิจการด้านสาธารณสุข สร้างระบบความปลอดภัย ในชีวิต และทรัพย์สินของประชาชนในตำบล จัดให้มี กระจกโค้ง ป้ายบอกเขต ไฟกระพริบ ตามแยกจุดเสี่ยง

๓.๕ ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชนเรื่อง เกิด แก่ เจ็บ ตาย ผ่านกองทุนสวัสดิการตำบล เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เด็ก และเยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส ฯลฯ ให้ครอบคลุมทั่วถึงทุกพื้นที่

๓.๖ ส่งเสริมกีฬาและนันทนาการแก่ประชาชนในตำบล

๓.๗ ให้การสงเคราะห์ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ติดเชื้อ ผู้ด้อยโอกาสทางสังคม และเด็กนักเรียนผู้ยากไร้และขาดผู้อุปการะดูแล ให้เข้าถึงสวัสดิการขั้นพื้นฐานของรัฐอย่างสะดวกและรวดเร็ว

๓.๘ ส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาความมั่นคงปรับปรุงที่อยู่อาศัยของประชาชนผู้มีรายได้น้อย ผู้ยากไร้ผู้ด้อยโอกาสในตำบล

๓.๙ สนับสนุนนโยบายของรัฐบาล ในการป้องกันและปราบปรามและแก้ไขปัญหายาเสพติด

๔. นโยบายด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม

๔.๑ ส่งเสริมระบบสาธารณสุขมูลฐานให้มีความเข้มแข็ง

๔.๒ สนับสนุนกิจกรรมอาสาสมัครสาธารณสุขตำบล

๔.๓ สนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนในตำบลคู่พงษ์มีความรู้เกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ พร้อมทั้งป้องกันโรคระบาด และโรคติดต่อ โดยให้มีการตรวจสุขภาพประจำปีรวมทั้งสามารถปฐมพยาบาลเบื้องต้นได้

๔.๔ ส่งเสริมให้ประชาชนในตำบลคู่พงษ์มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ส่งเสริมให้มีการเล่นกีฬาและการออกกำลังกาย

๔.๕ ส่งเสริมและฟื้นฟูระบบสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์

๔.๖ ส่งเสริมกระบวนการคัดแยกขยะ การกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลในตำบล

๔.๗ รณรงค์สร้างจิตสำนึก และการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าสูงสุด โดยการส่งเสริมให้มีการคัดแยกขยะมูลฝอยในครัวเรือน สนับสนุนกิจกรรม การอนุรักษ์อ่างเก็บน้ำคลองปู่ทา

๔.๘ สนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน แนวเขตพื้นที่สาธารณะ ตลิ่งริมน้ำ ตามกฎหมายผังเมืองรวมจังหวัด

๕. นโยบายด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม และกีฬา

๕.๑ ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาทั้งในและนอกระบบอย่างต่อเนื่อง

๕.๒ พัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้น่าอยู่และให้มีประสิทธิภาพ เพิ่มทักษะด้านภาษาต่างประเทศเพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

๕.๓ ส่งเสริม สนับสนุน อนุรักษ์ฟื้นฟู และบูรณาการด้าน ศาสนา วัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น

๕.๔ ส่งเสริมกิจกรรมการกีฬา นันทนาการให้หลากหลายมีระบบ และทั่วถึง

๖. นโยบายด้านการการท่องเที่ยว

๖.๑ การพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างสมดุลและยั่งยืน

๖.๒ ฟื้นฟูเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น ภาษาท้องถิ่น ประเพณีและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน

๖.๓ การพัฒนาอ่างเก็บน้ำล่องป่าให้เป็นสวนสาธารณะ เป็นสถานที่พักผ่อน หย่อนใจและการพัฒนาภูมิทัศน์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดขึ้นในบริเวณอ่างเก็บน้ำ เพื่อก่อให้เกิดรายได้ในชุมชนของตำบล

๗. นโยบายด้านการเมืองการบริหาร

๗.๑ ส่งเสริมสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกๆ ด้าน ได้แก่ การสนับสนุนประชาคมองค์กรประชาชน โดยการ “ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผลประโยชน์เพื่อประชาชนชาวตำบลคู่งษ์”

๗.๒ สนับสนุนการประสานงานพัฒนาระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและบูรณาการกับหน่วยงานอื่น

๗.๓ เพิ่มประสิทธิภาพของการประชาสัมพันธ์แบบบูรณาการ เพื่อเป็นการสร้างภาพพจน์สถาบันองค์การบริหารส่วนตำบลคู่งษ์ให้ประชาชนยอมรับและให้ความเชื่อถือ

๗.๔ ปรับเปลี่ยนกระบวนการ หรือวิธีการทำงาน โดยนำการบริหารงานแนวใหม่มาใช้มีการจัดการระบบการบริหาร และการลดขั้นตอนในการปฏิบัติงาน เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนด้วยความรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ

๗.๕ เน้นการบริหารราชการแบบเปิดโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเขามามีส่วนร่วมในการบริหารท้องถิ่นมากขึ้น ผ่านประชาคมหมู่บ้าน ตูรับฟังความคิดเห็น เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิดร่วมทำร่วมรับผลประโยชน์ร่วมตรวจสอบติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน

๗.๖ สร้างแรงจูงใจและเพิ่มขวัญ และกำลังใจให้ข้าราชการและผู้ปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนตำบลคู่งษ์ที่ปฏิบัติงานด้วยความทุ่มเท เสียสละ ผลการปฏิบัติงานดีเด่นและเป็นที่ยอมรับ

๗.๗ สนับสนุนเพิ่มศักยภาพของพนักงาน สมาชิกสภาฯและผู้บริหาร ให้ได้รับการฝึกอบรมได้เพิ่มพูนความรู้ทักษะ และมีประสบการณ์ในการทำงานมากยิ่งขึ้น

๗.๘ บริหารการคลังอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการรักษาวินัยทางการคลัง

๗.๙ พัฒนารายได้ขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า โดยการปรับปรุงระบบการจัดการเก็บภาษีขององค์การบริหารส่วนตำบลให้สะดวก รวดเร็วและเป็นธรรม

๗.๑๐ ซ่อมแซม ปรับปรุง อาคารสถานที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์ รวมทั้งปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์

๗.๑๑ ปรับปรุงพัฒนาและบริหารจัดการโรงฆ่าสัตว์ให้เป็นระบบได้มาตรฐาน

๗.๑๒ จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ ครุภัณฑ์ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานของพนักงานและเจ้าหน้าที่ให้พร้อมปฏิบัติหน้าที่บริการประชาชนตำบลทุ่งพงษ์

เมื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภาครัฐเหล่านี้แล้วนั้นจะเห็นว่าองค์กรภาครัฐเหล่านี้ต่างเป็นองค์กรที่แนวนโยบายหรือมีภารกิจที่ต้องเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ขณะเดียวกันองค์กรภาครัฐดังกล่าวยังเป็นองค์กรที่อยู่ในพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งสำนักงานของภาคประชาสังคมต่างๆ ซึ่งต้องมีการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่งภาครัฐเหล่านี้กับภาคประชาสังคมต่างๆในพื้นที่ในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะมิติที่เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเนื่องจากเป็นประเด็นที่ทุกภาคส่วนในจังหวัดต่างให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีในการอนุรักษ์ป่า

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญและมีคุณประโยชน์มากมายมหาศาลเป็นสิ่งที่ทุกประเทศทั่วโลกมีความเห็นตรงกันว่าจำเป็นที่จะต้องมีการอนุรักษ์ไว้เพราะหากไม่มีการอนุรักษ์ไว้แล้วจะทำให้ระบบนิเวศเสียสมดุลและจะเป็นปัญหาตามมาอีกมากมายเช่นภัยธรรมชาติดินถล่มระบบต้นน้ำลำธารเสียหายโดยเฉพาะในประเทศไทยของเราครั้งอดีตป่าไม้มีมากแต่เมื่อมีความเจริญทางด้านเทคโนโลยีและการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรทำให้ป่าไม้ลดลงจนน่าเป็นห่วง หากไม่รีบแก้ไขแล้วอนาคตคงไม่เหลือผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ไว้ให้ได้ใช้ประโยชน์ดังนั้นก็จะมีแนวคิดในการอนุรักษ์ซึ่งนักวิชาการได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์หมายถึงการจัดการของมนุษย์ในการใช้ชีวิตรอบบริเวณ (biosphere) เพื่อที่จะให้ได้ผลประโยชน์ที่ดีที่สุดและยั่งยืน ไว้ให้ชนคนรุ่นปัจจุบันในขณะที่เดียวกันก็เป็นการรักษาศักยภาพที่จะดำรงความต้องการและความจำเป็นของชนรุ่นต่อไปในอนาคตการอนุรักษ์จึงเป็นการสร้างสรรค์การรวบรวมการสงวนการรักษาไว้การใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนการทดแทนและการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติทั้งนี้การอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับทรัพยากรที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตสถาบันนักวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยกล่าวว่าการอนุรักษ์หมายถึงการจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะที่จะให้ผลตอบแทนอย่างต่อเนื่องสูงสุดสำหรับปัจจุบันและยังคงรักษาศักยภาพสำหรับการใช้ประโยชน์ของลูกหลานต่อไปในอนาคตนอกจากนั้นยังขยายความการอนุรักษ์ในประเทศไทยที่กำลังพัฒนาว่าไม่ใช่สิ่งฟุ้งเฟ้อแต่เป็นเรื่องจำเป็นที่นำไปสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตในระยะยาวเป็นการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและช่วยให้ผลผลิตทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอดังนั้นจึงต้องใช้กิจกรรมของมนุษย์ทุกประเภทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๔๕} ท่านได้กล่าวถึงแนวคิดในการมองธรรมชาติของพุทธศาสนาว่าหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้เน้นถึงการพึ่งพาอาศัยกันสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือความรู้สึกรักที่ติดกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์และมนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลายความรู้สึกที่ติดกัน

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙๑.

อย่างหนึ่งได้แก่คุณธรรมที่เรียกว่า “ความกตัญญู” ซึ่งความกตัญญูนี้ไม่ใช่มีเฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้นแต่ทำให้มีแม่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วยที่สำคัญมองเห็นธรรมชาติเป็นเรื่องรื่นรมย์น่าชื่นชม ความงามและมีความสุขกับธรรมชาติเห็นพืชพันธุ์มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในธรรมชาติเป็นเพื่อนร่วมกฎของธรรมชาติอันเดียวกับตนจะต้องมีเมตตาไมตรีต่อกันมองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าเกื้อกูลต่อการพัฒนามนุษย์เท่าที่เหล่านี้จะทำให้พฤติกรรมต่อธรรมชาติแวดล้อมที่เปลี่ยนจากความเป็นปฏิปักษ์ที่จะพิชิตข่มเหงรังแกเอาเปรียบธรรมชาติมาสู่ความเป็นมิตรความเกื้อกูลและอยู่ร่วมกันด้วยดี และศาสนาสอนให้รู้คุณแม่นแต่พืชดังพุทธสาสนาซึ่งที่มีใจความว่าคุณคนพึงนั่งหรือนอนได้เริ่มต้นไม่ได้พึงไม่หกรานกึ่งต้นไม้นั้นเพราะว่าคนประทุษร้ายมิตรเป็นคนชั่ว

อีกอย่างหนึ่งคติในทางพระพุทธศาสนาสอนให้มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่งดงามน่ารื่นรมย์และเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของความสุขคตินี้จะทำให้เรามีความสุขในการอยู่ท่ามกลางธรรมชาติหรือทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสุขนอกจากนั้นธรรมชาติก็เป็นส่วนประกอบหรือปัจจัยในการฝึกฝนพัฒนาคนของมนุษย์ด้วยความหมายว่าพระพุทธศาสนาเอาธรรมชาติแวดล้อมมาใช้เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งในการศึกษาคือในการที่จะพัฒนาคนให้มีจิตใจเจริญงอกงามเมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมที่สงบปราศจากเสียงรบกวนและกิจกรรมที่วุ่นวายท่านเรียกว่ากายวิเวกคือความสงบทางด้านกายโดยเฉพาะเมื่อไปอยู่ในป่าร่มไม้หมู่ไม้ที่มีความสงบมีแต่ธรรมชาติก็จะช่วยชักนำจิตใจให้โน้มไปสู่ความสงบด้วยเมื่อจิตใจรู้สึกมีความสุขสงบ มีความอึดใจมีความสดชื่น โนมน้อมไปในทางที่ดีก็จะทำให้เกิดจิตวิเวกคือความฉลาดทางจิตตามมาเมื่อจิตใจสงบสงัดไม่มีอารมณ์วุ่นวายใจเข้ามารบกวนแล้วสมาธิก็จะอยู่ในสภาพที่พร้อมจะฝึกฝนพัฒนายิ่งขึ้นไปอีกคือจิตที่พร้อมดีอย่างนั้นแล้วไปใช้งานในการพิจารณาให้เกิดปัญญาเห็นความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายจึงทำให้จิตใจเป็นอิสระที่เรียกว่าเป็นอุปริวิเวกคือทำให้เกิดความสงบจากกิเลสต่อไปในที่สุดชาวพุทธมองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากประสบการณ์ ๒ อย่างคือ

๑) จากการศึกษาพระจริยวัตรของพระพุทธเจ้าและของพระสาวกในสมัยครั้งพุทธกาล

๒) จากการศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสาวกที่มาปรากฏอยู่ในพระสูตรและพระวินัยโดยชาวพุทธมีทัศนะโดยภาพรวมแล้วนับว่ามีทัศนะอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์และปกป้องธรรมชาติ^{๔๖}

ดังนั้นพระพุทธศาสนาให้ทัศนะว่าสรรพสิ่งที่มีความเป็นอยู่ขึ้นแก่กันและกันตามที่ปรากฏในหลักปฏิจจสมุปบาทเป็นการชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลกระบวนการเกิดขึ้นมีบทบาทที่สำคัญอย่างไรต่อธรรมชาติ กล่าวคือปรากฏการณ์ทั้งหลายในธรรมชาติหรือกระบวนการทางธรรมชาตินั้นไม่มีอะไรที่ขัดแย้งกันจุดนี้เป็นจุดที่สำคัญและเหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริงนั่นหมายความว่าเราสามารถควบคุมสภาพการทางธรรมชาติได้โดยการสร้างที่สภาพเหตุเหมาะสมกับสภาพผลทางธรรมชาติที่เรามุ่งหวังและหลีกเลี่ยงการกระทำอันนำไปสู่ผลเสีย

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาสมัยนั้นธรรมชาติแวดล้อมบริบูรณ์บริสุทธิ์สะอาดพื้นที่ป่าพันธุ์ไม้ภูเขาแม่น้ำดินฟ้าอากาศสัตว์ป่าสัตว์น้ำสัตว์บกสัตว์เลื้อยคลานสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำยังไม่ถูกรบกวนมากนัก พระพุทธองค์และเหล่าพุทธสาวกมีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแนบ

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), คนไทยกับป่า, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑-๒๖.

แน่นอนไม่ปรากฏว่ามีการส่งเสริมการช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการทางวัตถุแก่ตนเองและศาสนาแต่อย่างใดและส่งเสริมการดูแลรักษาคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติแก่พุทธบริษัท พระพุทธองค์มีวิถีชีวิตตามแบบอาศัยธรรมชาติอย่างใกล้ชิดตั้งแต่ประสูติจนถึงปรินิพพานอันเป็นวาระสุดท้ายแห่งพระชนชีพด้วยเหตุอย่างนี้ป่าไม้จึงมีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่พุทธกาลจนถึงปัจจุบันพระพุทธองค์และพุทธสาวกโดยมากจะอาศัยพักเสนาสนะป่าเป็นที่ปฏิบัติธรรมสนทนาธรรม หรือเสวยวิมุตติสุขป่าไม้ที่พุทธบริษัทควรลึกลงถึงซึ่งเป็นสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์และพุทธสาวกในเหตุการณ์สำคัญสำคัญตลอดพุทธกาล

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้นั้นจะพบว่าพระพุทธศาสนามีแนวความคิดที่เอื้ออาทรต่อธรรมชาติ โดยถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เช่น ต้องดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติหรือต้นไม้ถูกทำลาย มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติย่อมได้รับผลกระทบทั้งในทางตรงและทางอ้อมอย่างแน่นอน ต้นไม้และป่าไม้ถือว่าเป็นหัวใจของสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์

ความหมายของการอนุรักษ์ป่าไม้

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จัดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเริ่มจากตนเองก่อนด้วยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในบ้านสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนและสิ่งแวดล้อมในสังคมโดยให้ความรู้ความเข้าใจการอบรมให้ทราบถึงปัญหาสาเหตุของปัญหาและผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อม การรักษาทรัพยากรธรรมชาติการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความรอบรู้รู้สิ่งใดผิดสิ่งใดถูกสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำมีจิตสำนึกเพื่อประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตนซึ่งความหมายของการอนุรักษ์นั้นมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

วิชัย เทียนน้อย^{๔๗} กล่าวว่า การอนุรักษ์หมายถึง การใช้ทรัพยากรให้มีประโยชน์ต่อคนส่วนมากให้ดีที่สุดและมีอายุการใช้งานที่ยาวนานที่สุด

นิวัติ เรืองพานิช^{๔๘} กล่าวว่า การอนุรักษ์หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึงกัน

เกษม จันทรแก้ว^{๔๙} กล่าวว่า การอนุรักษ์หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุงและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพสูง ในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป หรืออีกความหมายหนึ่งคือเป็นการใช้ตามความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต

นิวัติ เรืองพานิช^{๕๐} ให้แนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดผลนั้นมีหน้าที่ ๑๐ ประการดังนี้

^{๔๗}วิชัย เทียนน้อย,การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา ,๒๕๕๒),หน้า ๒.

^{๔๘}นิวัติ เรืองพานิช, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,หน้า ๔.

^{๔๙}เกษม จันทรแก้ว , วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม,(กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์,๒๕๓๗), หน้า ๙๙-๑๐๐.

^{๕๐}นิวัติ เรืองพานิช, “หลักการและแนวความคิดของวงวนศาสตร์ชุมชน”,ใน เอกสารบรรยายประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรการปลูกป่าระบบวนเกษตร รุ่นที่ ๑,(กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้,๒๕๓๐),หน้า ๑๕.

๑) ในการที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จะให้ประโยชน์หลายๆด้านทุกแง่มุมกล่าวถึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตลอดจนประโยชน์และโทษต่อมนุษย์ซึ่งอยู่ในแต่ละสิ่งแวดล้อมนานๆอย่างน้อยจะต้องคำนึงถึงความสูญเสียเปล่าอันอาจจะเกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ระมัดระวัง

๒) รักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นและหายากด้วยความระมัดระวังและทำให้อยู่ในสภาพที่เพิ่มพูนทางด้านกายภาพและเศรษฐกิจเท่าที่จะทำได้รวมทั้งจะต้องตระหนักเสมอว่าการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปจะไม่ปลอดภัยต่อสภาพแวดล้อม

๓) ต้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่ทดแทนได้นั้นโดยให้มีอัตราการเพิ่มพูนเท่ากับอัตราการใช้ หรืออัตราการเกิดเท่ากับอัตราการตายเป็นอย่างน้อย

๔) ประชากรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนไปดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประมาณอัตราการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของพลเมืองตลอดเวลาโดยพิจารณาจากความต้องการในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสำคัญ

๕) หาทางปรับปรุงวิธีการใหม่ๆในการที่จะผลิตและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพอีกทั้งพยายามค้นคว้าสิ่งใหม่ๆเพื่อให้ประชาชนได้ใช้อย่างเพียงพอ

๖) ให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญในการรักษาความสมดุลตามธรรมชาติซึ่งต้องการทำให้สิ่งแวดล้อมอยู่ในสภาพที่ดีการศึกษาอาจเป็นทั้งในและนอกโรงเรียนตามความเหมาะสมกับสถานะบุคคลเฉพาะถิ่นวัยและคุณวุฒิเพื่อให้ประชาชนเข้าใจในหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

๗) การนำทรัพยากรธรรมชาติใช้จะต้องคำนึงถึงความถูกต้องตามกาลเทศะ

๘) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต้องคำนึงถึงทรัพยากรอย่างอื่นในเวลาเดียวกันด้วยไม่ควรแยกพิจารณาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวเท่านั้นทรัพยากรทุกอย่างมีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

๙) ในการวางแผนจัดการทรัพยากรอย่างชาญฉลาดนั้นจะต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมหรือสถานะแวดล้อมตามธรรมชาติเพราะว่าวัฒนธรรมและสังคมมนุษย์ได้พัฒนาตัวเองมาพร้อมกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของสังคมนั้นๆ กล่าวโดยทั่วไปการอนุรักษ์ถือได้ว่าเป็นทางแห่งการดำเนินชีวิตเพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคมซึ่งมีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์เป็นอันมาก

๑๐) ไม่มีการอนุรักษ์ใดที่จะประสบผลสำเร็จได้นอกเสียจากผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติจะได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรนั้นๆและใช้อย่างชาญฉลาดให้เกิดผลดีในทุกๆด้านต่อสังคมมนุษย์และการใช้ทรัพยากรให้อำนวยประโยชน์หลายๆด้านในเวลาเดียวกันด้วย

ชูชัย สมितिไกร^{๕๑} ได้กล่าวว่าเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมชุมชนได้แก่

๑) ทรัพยากรนั้นอยู่ภายใต้การควบคุมของชุมชน

^{๕๑}ชูชัย สมितिไกร, “แนวทางการจัดการพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยชุมชน”, ใน เอกสารประกอบการสอนกระบวนวิชาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๔๕.

๒ ชุมชนต้องพึ่งพาอาศัยทรัพยากรนั้น

๓ การดำรงอยู่ของชุมชนต้องมีเครือข่ายมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและมีบรรทัดฐานร่วมกัน

๔ ชุมชนต้องมีกฎระเบียบและกระบวนการที่เหมาะสมและทรัพยากรป่าไม้ยังคงอยู่ในควบคุมดูแลของรัฐเกษตรกรได้รับประโยชน์จากป่าในระดับปานกลางความสัมพันธ์ภายในชุมชนตลอดจนกฎเกณฑ์และกระบวนการในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นไม้มืออย่างหลวมๆ เกษตรกรไม่สามารถพึ่งตนเองตามลำพังได้ต้องคอยรับการสนับสนุนจากรัฐตลอดเวลา

วิชัย เทียนน้อย^{๕๒} ได้กล่าวถึง ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีพของมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าป่าไม้ให้ที่อยู่อาศัยเครื่องนุ่งห่มอาหาร และสมุนไพรนานาชนิด ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสำหรับประโยชน์ที่ได้รับทางอ้อมนั้นมีมากมาย ยากที่จะนำมากล่าวหรือประเมินค่าเป็นเงินได้ ถึงแม้ว่าป่าไม้จะเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่งอกเงยหรือเพิ่มพูนขึ้นมาได้ แต่การพัฒนาของป่าไม้จะดำเนินไปได้อย่างช้ามาก และถ้าหากอัตราการนำไม้จากป่ามาใช้มีน้อยกว่าอัตราการงอกเงยของป่าไม้แล้ว เป็นที่มั่นใจได้ว่าการขาดแคลนไม้เพื่อนำมาใช้ก่อสร้างที่อยู่อาศัยจะไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน แต่ในสภาพปัจจุบันจำนวนพลเมืองโลกเพิ่มขึ้นจึงทำให้จำเป็นต้องนำไม้มาใช้ประโยชน์ด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้นอย่างไม่ได้สัดส่วนกับการพัฒนาของป่าไม้ ยิ่งไปกว่านั้นป่าไม้เป็นจำนวนมากถูกบุกรุกแผ้วถางเพื่อนำพื้นที่มาใช้เพื่อการเพาะปลูก หรือสร้างที่อยู่อาศัยและประโยชน์อื่นๆ ซึ่งนับได้ว่าเป็นวิธีการทำลายป่าไม้ที่สมบูรณ์แบบและยากที่จะทำให้บริเวณนั้นกลายเป็นป่าไม้ธรรมชาติตามเดิมได้หากปล่อยให้อัตราการทำลายป่าไม้ของมนุษย์ดำเนินต่อไปเช่นนี้ความเสียหายต่างๆ จะประดาหน้าเข้ามา ไม่เพียงแต่จะขาดแคลนไม้เพื่อนำมาใช้ก่อสร้างหรือวัตถุดิบป้อนโรงงานอุตสาหกรรมเท่านั้น แต่จะทำให้เกิดภาวะแปรปรวน ดินหมดความอุดมสมบูรณ์ และขาดแคลนเชื้อเพลิงในที่สุดพื้นดินที่เคยมีความชุ่มชื้นและอุดมสมบูรณ์ก็จะค่อยๆ กลายเป็นทะเลทรายต่อไป

มงคล สุกใส^{๕๓} ได้กล่าวถึง แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ คือ ให้องค์กรที่เกี่ยวข้องปรับนโยบาย และวิธีการดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้เสียใหม่ โดยคำนึงถึงความต้องการ และปัญหาของชุมชนในพื้นที่เป็นสำคัญ ปลูกฝังแนวความคิดเกี่ยวกับป่าไม้ ว่าเป็นปัจจัยที่จะรักษาความสมดุลของระบบนิเวศน์ จะต้องทำให้ประชาชนเกิดสำนึกในความเป็นเจ้าของป่าไม้ โดยให้มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและมีโอกาสใช้ประโยชน์จากต้นไม้ที่เขาปลูกขึ้น เช่นเดียวกับที่เขาใช้ทรัพยากรที่เขาเป็นเจ้าของอยู่ หากจะมีการจัดสรรป่าสัมปทานให้เอกชนจะต้องคำนึงถึงความจำเป็นในแง่ของการรักษาทรัพยากรป่าไม้เป็นหลัก โดยกวัดขันอย่างเข้มงวด พัฒนาคุณภาพของดินเพื่อเกษตรกรเพื่อให้เกษตรกรสามารถใช้ดินเดิม โดยไม่ต้องตัดไม้ หรือหักล้างทางพงเพิ่มอีก หากจะสร้างเขื่อนขนาดใหญ่รัฐบาลจะต้องพิจารณาโดยรอบคอบถึงผลดีผลเสีย ผลกระทบที่จะเกิดตามมา ควรปรับแนวทางการพัฒนาชุมชนไปสู่ชนบท ไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเน้นการรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมอันเป็น

^{๕๒}วิชัย เทียนน้อย,การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ,พิมพ์ครั้งที่ ๒,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรพัฒนา,๒๕๓๓),หน้า ๓๕.

^{๕๓}มงคล สุกใส,การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีกิ่งอำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน,ปริญญาโท วท.ม. (ส่งเสริมการเกษตร),(เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,๒๕๓๖), หน้า ๗๙.

แหล่งกำเนิดของทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะป่าไม้ การพัฒนาลักษณะนี้จะไม่ก่อให้เกิดผลเสียทางด้านมลภาวะในภายหลังอย่างที่เคยเป็นมา

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จะเห็นได้ว่าทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่อำนวยประโยชน์ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน แต่ปัจจุบันทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก พร้อมกับการทำสิ่งแวดลอมเสื่อมโทรมไปด้วย ด้วยเหตุผลว่าประชากรของประเทศเพิ่มขึ้นหรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจก็ตาม ซึ่งมีการใช้ไม้เป็นวัตถุดิบ การปลูกสร้างบ้านเรือนการใช้สอยหรือทำไม้เป็นสินค้าได้เพิ่มมากขึ้น การสงวนป่าไม้เพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจหรือเป็นอุทยานแห่งชาติ ตลอดจนภัยพิบัติทางธรรมชาติการพังทลายของดิน น้ำท่วม ล้วนเป็นสาเหตุที่จะต้องดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างจริงจังต่อไป ซึ่งการอนุรักษ์มิใช่การหวงห้ามไม่ให้ใช้ทรัพยากรอะไรเลย แต่เป็นการใช้อย่างประหยัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด หลีกเลี่ยงการสูญเสียและการทำลายให้มากที่สุด เพื่อการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคต

๒.๕ แนวคิดการพัฒนาสัมมาชีพตามวิถีพุทธ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๕๔} พระพุทธศาสนานั้นก่อกำเนิดขึ้นหลังจากที่เจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าณโคตตันศรีพระมหาโพธิ์พุทธคยาประเทศอินเดียภายหลังจากที่พระองค์ได้พักผ่อนอิริยาบถและทบทวนธรรมที่พระองค์ได้ทรงตรัสรู้ด้วยการเสวยสุขที่เกิดจากความหลุดพ้นจากกิเลสเป็นเวลา ๔๙ วันพระองค์ก็เสด็จไปที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสีและได้ทรงแสดงธรรมเป็นครั้งแรกที่เรียกว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” โปรตกลุ่มพราหมณ์ จนพระพราหมณ์โกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมและได้ขอบวชทำให้เกิดพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นรูปแรกจากนั้นเมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมในที่ต่างๆทำให้มีผู้ที่มีจิตศรัทธาขอเข้าบวชในพระพุทธศาสนาขึ้นมาเรื่อยๆจนทำให้เกิดชุมชนสงฆ์เกิดการปกครองของสงฆ์และในกาลต่อมาก็ได้มีการบัญญัติพระธรรมและพระวินัยเกิดขึ้น

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๕๕} ได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนาเป็นหลักนำทางในการพัฒนาไว้อย่างน่าสนใจว่าปัจจุบันนี้ได้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่าการที่จะพัฒนาประเทศให้สำเร็จผลดีบรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการได้อย่างแท้จริงนั้นจะพัฒนาเพียงด้านวัตถุอย่างเดียวเท่านั้นไม่ได้เพียงพอประสบการณ์ในการพัฒนาตลอดเวลายาวนานที่ผ่านมาได้สอนให้ตระหนักว่าการมุ่งพัฒนาวัตถุภายนอกอย่างเดียวนั้นแม้จะระดมทุนลงไปอย่างมากมายก็ไม่ทำให้สังคมบรรลุความมั่งคั่งรุ่งเรืองและสันติสุขที่แท้จริงได้ตามวัตถุประสงค์ กลับสร้างปัญหาอย่างมากมายอาทิเช่น

๑. ปัญหาความยากจนปรากฏว่ามีคนยากจนแร้นแค้นแผ่ขยายทั่วไปทั้งในเมืองและชนบท การกระจายรายได้ของประชากรไม่ดำเนินไปด้วยดีฐานะทางเศรษฐกิจของคนกลับห่างไกลกันมากขึ้น

^{๕๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต),การพัฒนาที่ยั่งยืน,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว,๒๕๔๖),หน้า ๑๑๒.

^{๕๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต),พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน,(กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,๒๕๔๓),หน้า ๑๓๕.

๒. ปัญหาด้านสุขภาพประชากรขาดแคลนแม้กระทั่งสาธารณสุขขั้นมูลฐานเกิดโรคระบาดที่ร้ายแรงนอกจากสุขภาพทางกายไม่ดีแล้วสุขภาพทางจิตก็เสื่อมโทรมลงชีวิตคนในถิ่นที่เรียกว่า เจริญมีลักษณะสับสนวุ่นวายคนมีทุกข์ใจมากขึ้นเป็นโรคจิตโรคประสาทมากขึ้น

๓. ปัญหาด้านการศึกษาความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาก็ยังอยู่ในภาวะสัมฤทธิ์ผลได้ยากเกิดความล้มเหลวในการจัดการศึกษาก่อให้เกิดปัญหามากมายในสังคมเช่นปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงความไม่ซื่อตรง เป็นต้น

๔. ปัญหาทางการเมืองการพัฒนาประชาธิปไตยก้าวหน้าไปได้ไม่มากกว่าถอยหลัง

๕. ปัญหาด้านจริยธรรมคุณธรรมผู้คนไม่มีระเบียบวินัยเช่นระเบียบวินัยในการใช้รถใช้ถนนอุบัติเหตุมีสถิติสูงอย่างน่ากลัวยิ่งเกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินจนทำให้คนส่วนมากเกิดความหวาดกลัวอาชญากรรมอย่างแพร่หลายคดีปล้นฆ่าข่มขืนที่ร้ายแรงปรากฏขึ้นบ่อย เป็นต้น

๖. ปัญหาด้านวัฒนธรรมมีความเสื่อมโทรมทางด้านวัฒนธรรมมีค่านิยมที่ไม่พึงปรารถนาและไม่เอื้อต่อการพัฒนาเช่นค่านิยมบริโภคนิยมและความนิยมสูงซื้อเผ่กระจายทั่วไป

๗. ปัญหาทางเพศและอบายมุขมีปัญหาทางเพศเพิ่มสูงมีอัตราคนถูกข่มขืนสูงอัตราการหย่าร้างสูงขึ้นอบายมุขระบาดทั่วประเทศทั้งในกรุงและชนบทประชากรฝากความหวังไว้กับการพนันในรูปแบบต่างๆและหมกมุ่นจนยากที่จะแก้ไขเยาวชนมากมายทำลายอนาคตของตนเองและก่อปัญหาแก่สังคมโดยเป็นผลสืบเนื่องจากการติดยาเสพติด

๘. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมมีปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทวีสูงขึ้นป่าไม้ถูกทำลายไปมากต้นน้ำลำธารร่อยหรอลงฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลแผ่นดินแห้งแล้งทำให้การเกษตรยากลำบากมากขึ้นส่งผลต่อความยากจนแร้นแค้นยิ่งขึ้นไปอีกประสบปัญหาทางการตลาดมีการเอารัดเอาเปรียบกันมากเกิดมลภาวะทางในดินในน้ำและท้องฟ้าคุกคามต่อชีวิตและสุขภาพของประชากรทั่วทุกคน

บทเรียนจากการพัฒนาสอนให้รู้ว่าการพัฒนาจะต้องดำเนินไปอย่างรอบด้านและอย่างทั่วถึงไม่ใช่มุ่งพัฒนาแต่เพียงด้านวัตถุอย่างเดียวโดยเฉพาะตัวคนซึ่งเป็นผู้ร่วมในกระบวนการพัฒนาและได้รับผลจากการพัฒนาโดยตรงจะต้องได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดีและในการพัฒนาคนนั้นส่วนสำคัญที่สุดก็คือจิตใจดังนั้นในยุคปัจจุบันงานพัฒนาจึงหันมาให้ความสนใจแก่การพัฒนาจิตใจมากขึ้น การพัฒนาจิตใจนั้นรวมถึงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตลอดจนสุขภาพจิตโดยทั่วไปการพัฒนาจิตใจตลอดจนการพัฒนาคนนั้นเป็นหน้าที่หลักของพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติมาโดยตลอด

โดยเฉพาะในอดีตและแม้ปัจจุบันในชนบทหลายแห่งพระสงฆ์ได้เป็นผู้นำในการพัฒนาและวัดได้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจและปัญญาของชุมชนและวัดก็เป็นศูนย์กลางของชุมชนเริ่มแต่บทบาทสำคัญที่สุดคือศูนย์กลางการศึกษาของประชาชนโดยมีพระสงฆ์เป็นครูอาจารย์ศิลปวัฒนธรรมด้านต่างๆพัฒนาขึ้นในวัดหรือออกไปจากวัดเมื่อไปอยู่ในชุมชนก็ใช้ความรู้วิชาการอื่นๆ ที่ได้ศึกษาจากวัดนั้นเป็นเครื่องนำครอบครัวและชุมชนในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานให้เจริญก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันด้วยดีมีความร่มเย็นเป็นสุขควรแก่ความประพฤติปฏิบัติ

ต่อมาเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปวัฒนธรรมจากประเทศตะวันตกแพร่หลายเข้ามาและระบบการต่างๆแบบตะวันตกได้รับการยอมรับและแนวทางการพัฒนาก็เปลี่ยนแปลงไปวัดก็เหมือนห่างออกไปจากกระบวนการพัฒนาตามลำดับโดยเฉพาะเมื่อการพัฒนามุ่งเน้นด้านวัตถุบทบาทของวัดพระสงฆ์และ

วิทยาศาสตร์หลังพิสูจน์ความจริงกันอยู่ หากแต่พุทธธรรมเป็นเรื่องของการปฏิบัติหรือเป็นการปฏิบัติของผู้ทรงปัญญาซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาให้กับชีวิตและความเป็นอยู่จริงของมนุษย์ พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการสอนความจริงที่เป็นประโยชน์สั่งสอนสิ่งที่จะนำมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์ในชีวิตจริงได้ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงไม่ทรงสนับสนุนการพยายามเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิธีครุ่นคิดและถกเถียงหาเหตุผลเกี่ยวกับปัญหาทางอภิปรายซึ่งไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์และด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตจริงของมนุษย์นี้เองความเป็นพุทธะทำจึงต้องอาศัยการพิจารณาคุณค่าทางจริยธรรมประกอบด้วย

และก็ด้วยเหตุที่ว่า “พุทธธรรม” เป็นธรรมอันยิ่งใหญ่ที่ได้วางแนวทางปฏิบัติเพื่อให้มนุษย์พ้นจากทุกข์และดำเนินไปสู่ชีวิตอันประเสริฐทั้งในระดับโลกียะธรรม และโลกุตระธรรมนี้เองพุทธธรรมข้อหนึ่งที่สำคัญที่สุดในฐานะที่เป็นทางชีวิตอันประเสริฐของทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ก็คือ มัชฌิมาปฏิปทาซึ่งเป็นทั้งมรรคาและเป็นพุทธจริยธรรมสำหรับการครองชีวิตของพระพุทธศาสนิกชนให้ตั้งมั่นอยู่ใน “พรหมจรรย์” หรือ “พรหมจรรย์” ซึ่งหมายถึงระบบการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต)^{๕๖} ได้ให้ความหมายของสัมมาอาชีวะว่าหมายถึงการเลี้ยงชีวิตชอบคือเว้นจากเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิดเช่น โกงเขาลอกกลาง สอพลอ ปีบบังคับขู่เข็ญ ค้าคนค้ายา ค้าสิ่งเสพติดค้ายาพิษ เป็นต้น

สรุปได้ว่าสัมมาอาชีวะหมายถึงการเว้นจากมิถาชีพทุกชนิดประกอบแต่การงานที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมายไม่ผิดศีลธรรมไม่ก่อความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่นดำเนินชีวิตด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องตามตัวบทกฎหมายเคารพกฎกติกาของสังคมประกอบอาชีพที่สุจริตตรงไปตรงมาไม่ทุจริตคอร์รัปชันไม่ว่าจะเป็นสิ่งเล็กน้อยใดๆก็ตามเพื่อการประกอบอาชีพสัมมาอาชีวะจะได้ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาทำให้ผู้ที่ปฏิบัติตามมีวิถีชีวิตและจริยธรรมในตนเองได้เป็นอย่างดี

หลักการของสัมมาอาชีวะ

หลักการของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนามีอยู่ ๓ ประการคือการเลี้ยงชีพชอบทางกายการเลี้ยงชีพชอบทางวาจาการเลี้ยงชีพชอบทางใจดังผลการศึกษาที่มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การเลี้ยงชีพชอบทางกาย

หลักการของสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนาสอนให้งดเว้นการเลี้ยงชีพในทางที่ไม่สมควรเรียกว่ามิถาฉวนิชาคือการเลี้ยงชีพในทางที่ผิดเพราะเป็นอาชีพที่ส่งเสริมการเบียดเบียนและการทำลายชีวิตหลักการของสัมมาอาชีวะจะต้องเว้นจากการประกอบอาชีพทั้ง ๕ ประการคือ

๑. สัตถวนิชาการ ค้าขายสัตว์ร้ายอันเป็นเครื่องประหารเช่นหอกดาบปืนระเบิด เป็นต้น
๒. มังสวณิชาการ ค้าขายสัตว์มีชีวิต
๓. มัชชวณิชา การค้าขายสิ่งมีนเมา
๔. วิสวณิชา การค้าขายยาพิษ

^{๕๖} พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์.พ.ศ.), หน้า ๓๓๑

การค้าขายดังกล่าวมานี้ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาถือว่าการประกอบกิจการที่มีโทษคือมีโทษต่อผู้อื่นและต่อสังคมส่วนรวมด้วยอาชีวะเหล่านี้เข้าสู่กระบวนการทางธุรกิจย่อมเป็นการส่งเสริมให้คนในสังคมกระทำผิดทางจริยธรรมได้ง่ายขึ้นเป็นการทำลายพื้นฐานทางจริยธรรมที่ดีงามของสังคมและส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นวงกว้างดังนั้นหลักการเลี้ยงชีพที่ชอบทางกายจึงต้องงดเว้นจากการประกอบอาชีพที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนให้กระทำผิดศีลธรรมดังกล่าวการเลี้ยงชีพชอบทางกายยังครอบคลุมไปถึงการเว้นจากการเลี้ยงชีพด้วยการลักขโมยการทุจริตการคดโกง ทั้งจากโดยอาชีพและสามัญสำนึกแล้วว่าจะมีโอกาสให้กระทำได้หรือไม่ก็ตามเพราะเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนและทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุขคนในสังคมอยู่อย่างรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินการเลี้ยงชีพด้วยการลักขโมยหรือทุจริตคดโกงจึงเป็นการดำเนินชีวิตอยู่บนความทุกข์ความเดือดร้อนของผู้อื่นและของสังคมเป็นการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเองหมดสิ้น

การเลี้ยงชีพชอบทางวาจา

ตามหลักพระพุทธศาสนาการเลี้ยงชีพชอบทางวาจาจัดเป็นกุศลกรรมและเป็นการดำเนินชีวิตที่เป็นสัมมาอาชีวะโดยยึดหลักการคือ

๑. การไม่โกหกหลอกลวงเลี้ยงชีพโดยดำเนินชีวิตอย่างมีสัจจะรักษาความสัตย์
๒. การไม่พูดส่อเสียดเลี้ยงชีพคือการเว้นจากการใช้คำพูดยุยงให้คนอื่นแตกแยกกันหรือเข้าใจผิดกันเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง
๓. การไม่พูดคำหยาบเลี้ยงชีพ
๔. การไม่พูดเพ้อเจ้อเลี้ยงชีพคือให้เว้นจากการดำเนินชีวิตด้วยอาศัยวาจาที่ไร้สาระไร้แก่นสารไม่เป็นธรรมและไม่ประกอบด้วยประโยชน์เนื่องจากคำพูดที่เพ้อเจ้อนั้นทำให้ผู้ฟังหลงผิดเข้าใจผิดได้
๕. การไม่ประจบเลี้ยงชีพคือเว้นจากการใช้วาจาประจบสอพลอผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง
๖. การไม่บังคับขู่เข็ญเลี้ยงชีพวาจานั้นย่อมไม่เป็นไปเพื่อการข่มขู่หรือบังคับขู่เข็ญเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากบุคคลอื่นด้วยความไม่ชอบธรรม^{๕๗}

การเลี้ยงชีพชอบทางใจ

ตามหลักพระพุทธศาสนา การเลี้ยงชีพชอบทางใจเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศลซึ่งเป็นแนวทางที่นำไปสู่ความสุขสงบภายใน เป็นการดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ โดยยึดหลักการ คือ

๑. การไม่โลภอยากได้ทรัพย์คนอื่นเลี้ยงชีพ มีสภาพจิตที่สามารถควบคุมความโลภไว้ได้คือไม่โลภอยากได้ของคนอื่นในทางที่ไม่ชอบไม่ควร คิดเลี้ยงชีพวางแผนดำเนินชีวิตในแนวทางที่ถูกต้องชอบด้วยกฎหมาย ศีลธรรม
๒. การไม่คิดเบียดเบียนคนอื่นเลี้ยงชีพ เป็นการควบคุมสภาพจิตใจต่อความพยายามบงการผู้อื่นเพื่อหวังเอาแต่ประโยชน์ส่วนตน ให้มีจิตเมตตา คิดเอื้อเฟื้อประโยชน์แก่ผู้อื่น อันจะนำไปสู่การแสวงหาประโยชน์ที่ถูกต้องเหมาะสม และไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นให้เกิดความเดือดร้อนเสียหาย

^{๕๗}ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๖๐/๒๘๔

๓. การไม่คิดเอาเปรียบคนอื่นเลี้ยงชีพ คือ เว้นจากการคิดหาโอกาส เพื่อตักตวงเอาผลประโยชน์จากบุคคลอื่นเพื่อเลี้ยงชีพตน^{๕๘}

การเลี้ยงชีพชอบทางใจจัดเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศลที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นต้นตอให้การดำเนินชีวิตภายนอกเป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องชอบธรรม เพราะการกระทำภายนอกต่างๆ สืบเนื่องมาจากภายในจิตใจ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลใดใจร้ายแล้ว พุคอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ทุกข์ย่อมไม่ตามเขาเพราะเหตุนั้น ถ้าบุคคลใดมีใจผ่องใสแล้ว พุคอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ความสุขย่อมไปตามเพราะเหตุนั้นเหมือนเงาไปตามตัว ฉะนั้น”^{๕๙}

เป้าหมายของสัมมาอาชีวะ

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต)^{๖๐} กล่าวไว้ว่า เป้าหมายของสัมมาอาชีวะหรือการเลี้ยงชีพชอบตามหลักพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายอยู่ ๓ ประการ คือ เป้าหมายด้านอัตตประโยชน์ และด้านอุภยัตตประโยชน์ ดังมีรายละเอียดดังนี้

๑. เป้าหมายด้านอัตตประโยชน์

พระพุทธศาสนามีหลักการสำหรับการดำเนินชีวิตในโลก คือ สอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตเพื่อบรรลุประโยชน์ คือ ความสมบูรณ์ของการดำเนินชีวิต โดยมีจุดหมายด้านอัตตประโยชน์ ๓ ด้านด้วยกันคือ^{๖๑}

๑) ภูมิธรรมมีกัตตประโยชน์แปลว่า “ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน” หมายถึงประโยชน์อันพึงได้รับจากการประกอบกิจการหรือมีอาชีพที่สุจริตถูกต้องทั้งทางกฎหมายและศีลธรรม ผลประโยชน์ที่ได้จากการประกอบกิจการนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอภายภาคหน้า ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการประกอบกิจการ อาจจะเป็นเงิน สิ่งของ ชื่อเสียงเกียรติยศ การยกย่องสรรเสริญ หรือผลประโยชน์อาจเป็นวัตถุหรือผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้ อาจเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปปรารถนา การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะได้มาซึ่งประโยชน์นั้น จะต้องแสวงหาอย่างมีหลักการและมีแผนการ ซึ่งหลักการและแผนการนี้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน

๒) สัมปรายิกัตตประโยชน์ แปลว่า ประโยชน์เบื้องต้น หรือประโยชน์ในด้านคุณค่าของชีวิต ประโยชน์สำหรับชีวิตด้านในเป็นหลักประกันชีวิตในอนาคตและภพหน้า คือ หาเลี้ยงชีวิตได้ด้วย ความสุจริตธรรมมีความก้าวหน้าเติบโตใหญ่ขึ้นด้วยคุณธรรมของสัมมาชีพจนสามารถสร้างหลักประกันที่มั่นคงให้กับชีวิตในอนาคตได้ชื่อว่าสัมปรายิกัตต ประโยชน์เบื้องต้น

๓) ปรมัตถประโยชน์ แปลว่า ประโยชน์สูงสุด เป็นสาระที่แท้จริงของชีวิต มีจิตใจที่ปราศจากการเบียดเบียนอย่างแท้จริง จิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยโลภะ โทสะ โมหะ อันเนื่องด้วยการประกอบอาชีพ

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)^{๖๒} ได้อธิบายประโยชน์ทั้งสามประการข้างต้นไว้ดังนี้

^{๕๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๕/๕๒๓

^{๕๙} ชุ.ม. (ไทย) ๔๐/๑๑/๑

^{๖๐} พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ มหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๙๙.

^{๖๑} ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๓๓๓.

๑) ทัศนธัมมิกัตถะ จุดหมายชั้นตาเห็น หรือ ประโยชน์ปัจจุบันที่สำคัญคือ

- มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ งามสง่า อายุยืนยาว
- มีเงิน มีงาน มีทรัพย์ที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพที่สุจริต
- มีสถานภาพดี ทรงยศ เกียรติ ไฉนตรี เป็นที่ยอมรับในสังคม
- มีครอบครัวที่ผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่นับถือ

๒) สัมปรายิกัตถ์ จุดหมายชั้นเลขาเห็น หรือประโยชน์เบื้องหน้า ได้แก่ สิ่งที่เป็นคุณค่าของชีวิต ซึ่งทำให้เกิดความสุขล้าลึกภายใน โดยเฉพาะ คือ

- ความอบอุ่นซาบซึ้งสุขใจ ด้วยศรัทธา มีหลักใจ
- ความภูมิใจในชีวิตสะอาด ที่ได้ประพาสแต่ความดีงามสุจริต
- ความอึดใจในชีวิตมีคุณค่า ที่เสียสละบำเพ็ญประโยชน์
- ความแคล้วคล้ามั่นใจด้วยมีปัญหาที่จะแก้ปัญหาพาชีวิตให้ดำเนินต่อไป
- ความโปร่งโล่งมั่นใจว่าได้ทำกรรมดี มีหลักประกันวิถีสุภาพใหม่

๓) ปรมัตถะ จุดหมายสูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่ง คือ การมีปัญญารู้เท่าทันความเป็นจริงเข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิตอันทำให้จิตเป็นอิสระโดยเฉพาะ คือ

- ไม่หวั่นไหวหรือถูกครอบงำด้วยความผันผวนแปรปรวนต่างๆ
- ไม่ผิดหวังโศกเศร้าบีบคั้นจิตเพราะความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ
- ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส สดชื่น เบิกบานใจตลอดเวลา
- เป็นอยู่และทำการงานด้วยปัญญาซึ่งมองที่เหตุปัจจัย

๒. เป้าหมายด้านปรตถประโยชน์

พระพุทธศาสนานอกจากจะสอนให้ทำประโยชน์แก่ตนเองด้วยการหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรมจนสามารถสร้างฐานะความเป็นอยู่อย่างไม่ลำบากเดือดร้อนแล้วยังมีเป้าหมายการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ด้วยการสอนให้แบ่งปันเกื้อกูลและทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น เป็นแบบอย่างในการหาเลี้ยงชีพที่ดีแก่ผู้อื่นทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจอีกด้วย ซึ่งเป็นการทำประโยชน์ให้เกิดกับบุคคลอื่น^{๖๓}

๓. เป้าหมายด้านอุภยัตถประโยชน์

นอกจากการทำประโยชน์ของตนเองให้สมบูรณ์และช่วยเหลือแบ่งปันเกื้อกูลแก่ผู้อื่นแล้วพระพุทธศาสนายังสอนให้ทำประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย เช่น การบำเพ็ญคุณประโยชน์แก่สังคมการแบ่งปันวิชาความรู้เป็นวิทยาทาน การถนอมทรัพย์สินสิ่งของอันเป็นสมบัติสาธารณะ การช่วยตรวจสอบดูแล ซ่อมแซม รวมไปถึงแนะนำแนวทางหรือวิธีการในการหาเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้องดีงาม เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นรู้จักคุณค่าของชีวิตและดำเนินตามครรลองครองธรรม อย่างน้อยไม่ให้เป็นการทำเลี้ยงชีพอันจะกระทบกระเทือนเสียหายแก่ประโยชน์สุขของส่วนรวม

^{๖๒} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ธรรมนุญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๓๑ - ๓๒.

^{๖๓} พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓๕.

พระราชวรมณี^{๖๔} แสดงลักษณะการเลี้ยงชีพชอบที่สัมพันธ์กับหลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีต่อชีวิตไว้ตอนหนึ่ง โดยชี้ประโยชน์ของการประพฤติตามจริยธรรมจะมีประโยชน์ต่อชีวิตตนเองและสังคมไว้ดังนี้

อุภัยตัถ ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์ร่วมกันอันเกิดจากสิ่งเป็นของกลางในทางวัตถุเช่น ถนนหนทาง ในทางธรรม เช่น ศิลปวิทยา และศีลธรรมดำเนินชีวิตของตนให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขและดีงามร่วมกันอย่างน้อยไม่ให้เกิดแสวงหาผลประโยชน์ตนเป็นไปเพื่อกระทบกระเทือนเสียหายประโยชน์สุขของส่วนรวม

ประโยชน์ดังกล่าวนี้ จะเกิดมุ่งแก่บุคคลผู้เลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรม โดยเฉพาะและสามารถจะเอื้อประโยชน์แผ่ไปยังบุคคลอื่นได้อีกเป็นจำนวนมากมาย เมื่อแต่ละคนปฏิบัติอยู่ในจริยธรรมด้วยกัน สังคมส่วนรวมก็จะได้รับประโยชน์จากที่แต่ละคนประพฤติจริยธรรมนั้นโดยแท้

อย่างไรก็ตามคำว่าประโยชน์ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระราชวรมณีได้อธิบายความหมายตรงนี้อาไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นประโยชน์ทางธรรม คือการพัฒนาจิตของตนให้สูงขึ้น ฉะนั้นแม้แต่การเลี้ยงชีพต่อผู้ที่เราเกี่ยวข้องด้วยให้ถูกต้องตามสถานภาพที่เป็นอยู่ ก็ถือว่าเป็นประโยชน์ของตนเช่นกัน เพราะสามารถยกระดับจิตใจของตนให้สูงขึ้นได้หากวิเคราะห์ให้เห็นพื้นฐานแนวคิดจากองค์ประกอบของเป้าหมายทั้ง ๓ ประการดังกล่าวนี้ ก็จะมีเพียงสองลักษณะเท่านั้น คือ “ประโยชน์สุข” และ “ความสุข” หรือเรียกรวมเป็นเป้าหมายเดียวกันได้ว่า “ประโยชน์สุข” เนื่องจากเป้าหมายแรกนั้นเราจะเห็นลักษณะของการหาเลี้ยงชีพอันก่อให้เกิดความสุขกับชีวิตตนเองเป็นหลัก ส่วนเป้าหมายที่สองนอกจากรักษาประโยชน์สุขให้กับชีวิตตนเองเป็นหลักแล้วยังปกป้อง (ศีล) และเผื่อแผ่ประโยชน์สุขนั้นไปหาคนอื่นด้วย (จาคะ) ส่วนประการที่สามถึงแม้ปัจเจกบุคคลจะเป็นผู้เข้าถึงประโยชน์สุขด้วยตนเอง แต่ก็ถือว่าเป็นการรักษาประโยชน์สุขให้กับคนอื่นได้โดยเด็ดขาดเช่นกันเพราะบุคคลเช่นนั้น จะไม่เป็นพิษเป็นภัยกับใครๆ อีก จะไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการเบียดเบียนทางกาย วาจา ใจ แต่จะเป็นผู้ดำเนินชีวิตไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นโดยแท้จริง

ในคัมภีร์ขุททกนิกาย จูฬนินเทส ได้แสดงเกี่ยวกับประโยชน์ต่างๆ ชำต้นไว้ว่า ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น หรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ประโยชน์ในภพปัจจุบัน หรือประโยชน์ในภพหน้า ประโยชน์ต้น หรือประโยชน์ลึก ประโยชน์ที่ผ่องแผ้ว หรือประโยชน์อย่างอื่น^{๖๕}

ดังนั้น การหาเลี้ยงชีวิตชอบหรือหลักสัมมาอาชีวะตามหลักของพระพุทธศาสนาจึงต้องสอดคล้องและเชื่อมโยงกับความเป็นจริงในการดำเนินชีวิต เพราะนอกจากจะสร้างฐานะขึ้นมาด้วยการประพฤติสุจริตมีความผาสุกในการดำรงชีพแล้ว ก็ยังแบ่งปันเกื้อกูลบุคคลอื่นให้ได้รับความสุขตามไปด้วย เป็นการทำให้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่ายได้อย่างสมบูรณ์

หลักธรรมที่เกื้อหนุนสัมมาอาชีวะ

การเลี้ยงชีพชอบตามหลักสัมมาอาชีวะในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่เกื้อหนุนเพื่อความสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องเหมาะสม ทั้งในด้านแสวงหาการครอบครองและการใช้จ่ายบนพื้นฐานของความถูกต้องชอบธรรม ในทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต

^{๖๔} พระราชวรมณี, **พุทธธรรม**, ฉบับปรับปรุงและขยายความ, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๒๗-๒๘.

^{๖๕} ชู.จ. (ไทย) ๓๐/๙๑/๒๓๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)^{๒๖} ได้กล่าวถึง มัชฌิมาปฏิปทา เป็นประมวลคำสอนภาคปฏิบัติ คือ ระบบ “จริยธรรม” ทั้งหมดของพระพุทธศาสนา มีรายละเอียด ขอบเขต กว้างขวางมากเกินกว่าที่จะพูดถึงให้ครบถ้วนกระบวนความได้ แต่สามารถที่จะอธิบาย “ทางสายเดียวแต่มีองค์ประกอบ ๘ อย่าง” อันเป็นหัวข้อสำคัญของ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรืออารยอัชฎางคิกมรรค (มรรคอันประเสริฐ มีองค์ประกอบ ๘ อย่าง) ดังนี้ คือ

๑) สัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นถูกต้อง หมายถึงการเห็นว่าวิถีการดำเนินชีวิตด้วยการเลี้ยงชีพที่ถูกต้องชอบธรรม ถูกกฎหมายและถูกศีลธรรมนั้น สามารถทำประโยชน์สุขแก่ตนเองได้อย่างแท้จริง

๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริที่ถูกต้องมองเห็นคุณและโทษในอาชีพนั้น ทำหน้าที่ให้เกิดความแน่นแฟ้น เกิดความตั้งมั่นที่จะเลี้ยงชีวิตในทางที่ถูกต้อง

๓) สัมมาวาจา คือ หาเลี้ยงชีวิตด้วยความสัตย์ ซื่อสัตย์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

๔) สัมมากัมมันตะ คือ หาเลี้ยงชีวิตในทางที่ถูก ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๕) สัมมาอาชีวะ คือ หาเลี้ยงชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ชอบธรรมถูกกฎหมายและถูกศีลธรรม

๖) สัมมาวายามะ คือ การเริ่มตั้งความเพียร กำจัดความเกียจคร้าน บากบั่นอดทนในการหาเลี้ยงชีวิต

๗) สัมมาสติ คือ ความไม่พินเพื่อน รู้ตัวอยู่เสมอ แม้จะมีสิ่งยั่วยุก็มีสติไม่ปล่อยไปตามอำนาจของกิเลส

๘) สัมมาสมาธิ คือ ความแน่วแน่ตั้งมั่นในการหาเลี้ยงชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

องค์ประกอบทั้ง ๘ นี้ มีช่องทางแปดทาง หรือต้องกระทำให้เสร็จสิ้นไปที่ละข้อหากแต่เป็นส่วนประกอบของทางสายเดียวกัน ที่ต้องอาศัยพึ่งพิงกัน เหมือนเกลียวเชือก ๘ เกลียว ที่ร่วมกันเข้าเป็นเส้นเชือกที่ต้องปฏิบัติร่วมกันไปโดยตลอด การศึกษาพัฒนาองค์ธรรมภายใน มัชฌิมาปฏิปทานี้ ก็คือ การพัฒนาของชีวิต หรือพัฒนาการของชีวิตภายใต้กรอบกระบวนการของธรรมชาติ ที่ดำเนินไปตามวิถีมรรค และเมื่อพูดโดยผลรวมแล้ว ก็กล่าวได้ว่า มรรค นั้น เริ่มด้วย ปัญญาและจบลงด้วยปัญญา โดยเริ่มที่สัมมาทิฐิ อันเป็นองค์ธรรมที่สำคัญที่สุด และเป็นสะพานเชื่อมไปสู่พัฒนาการด้านอื่นๆ ในระบบการพัฒนาองค์ธรรมที่เทียบได้กับไตรสิกขา หรือแบ่งออกเป็นการศึกษา ๓ ส่วนคือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดย สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ จัดอยู่ในกลุ่มของปัญญา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ จัดอยู่ในกลุ่มของศีล และสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ จัดอยู่ในกลุ่มของสมาธิ

หลักปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์หรือแก้ปัญหาวีชีวิต ตามหลักพระพุทธศาสนาให้ดำเนินทางสายกลาง หรือมรรคมีองค์แปด ซึ่งจัดวางเป็นกระบวนการศึกษา อบรม ฝึกและพัฒนาคนใน ๓ ด้านคือ ศีล สมาธิ และปัญญา รวมเรียกว่า “ไตรสิกขา” กล่าวคือ

ด้านศีล ส่วนของศีลในอริยมรรคได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ในส่วนของศีลนี้ จะเป็นเครื่องมือฝึกและพัฒนาความมีระเบียบวินัย ความสุจริตกาย วาจา และการประกอบอาชีพในทางที่ชอบให้มีชีวิตสุจริตและเกื้อกูล

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๖.

ด้านสมาธิ ส่วนของสมาธิในอริยมรรคได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ส่วนของสมาธินี้จะเป็นการฝึก อบรมและพัฒนาสมาธิ ทำให้จิตใจประณีต มีคุณภาพ สมรรถภาพและสร้างเสริมความมีสุขภาพจิตที่ดี

ด้านปัญญา ส่วนของปัญญาในอริยมรรคได้แก่ สัมมาทิฏฐิและสัมมาสังกัปปะ ในส่วนนี้จะเป็นการฝึกและพัฒนาด้านปัญญา ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในความเป็นธรรมตาของสรรพสิ่ง รู้เข้าใจในเหตุผล ดี ชั่ว ถูก ผิด มีประโยชน์ ไม่มีประโยชน์เป็นต้น

องค์ธรรมนี้เริ่มต้นด้วย “ปัญญาและจบลงที่ปัญญา” ดังนั้นปัญญา หรือความรู้ความเข้าใจและความเชื่อตามหลักเหตุผล คือ สัมมาทิฏฐิ นั้น จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญที่สุดในการพัฒนาชีวิตและพัฒนาประเทศ และหากจะพิจารณา “ปัญญา” ตามตรรกะที่กล่าวมานี้ก็อาจเทียบเคียงได้ว่าในระดับจริยธรรมของโลกียธรรม “พุทธเศรษฐศาสตร์” หรือ “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ถือว่าปัญญาและจริยธรรมเป็นปัจจัยสำคัญสูงสุดและปัญญาเป็นสิ่งที่ต้องศึกษา และพัฒนาเรียนรู้เช่นเดียวกับจริยธรรมข้อที่น่าเป็นห่วงก็คือปัญญาที่พึงปรารถยานั้นไม่สามารถที่จะพัฒนาได้ในกระบวนการศึกษาภาคปกติเพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าโลกปัจจุบันได้เน้นไปที่ความจริงและความฉลาดซึ่งในความเป็นจริงความเก่งและความฉลาดที่ปราศจากปัญญาและจริยธรรมนั้นเป็นอันตรายอย่างยิ่งด้วยว่าจะคำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ฝ่ายตนเองเป็นหลักส่วนปัญญาที่พึงปรารถยานั้นจะต้องประกอบด้วยหรือได้มาจากส่วนประกอบที่สำคัญของไตรสิกขา

ดังนั้น ไตรสิกขา คือ สมาธิ และปัญญา ที่กำหนดหมวดหมู่เทียบเคียงจากอริยมรรคมีองค์แปดในมัชฌิมาปฏิปทานั้น จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความเมตตา กรุณา มีความละเอียดรอบอบ มีจิตใจเข้มแข็ง แน่วแน่ มีสมาธิ มีความรู้ความเข้าใจในสรรพสิ่งที่เป็นไปตามกระบวนการตามธรรมชาติไม่โลก ไม่เบียดเบียนทั้งสิ่งมีชีวิตและธรรมชาติซึ่งความฉลาดที่ผลิตได้จากกระแสและกระบวนการทางการศึกษาในยุคสมัยใหม่นี้มิใช่ปัญญาอันเกิดจากการศึกษาเรียนรู้และพัฒนาหลักสูตรพุทธศาสนาดังนั้นปัญญาในความหมายไตรสิกขาจึงเป็นปัจจัยและเครื่องมือสำคัญของชีวิตทั้งในระดับที่จะดำเนินชีวิตไปสู่วิถีทางที่ประเสริฐในระดับจริยธรรมและมรรคาคณะที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นปราศจากทุกข์ได้อย่างเด็ดขาดในที่สุดด้วย

สรุปได้ว่าสัมมาอาชีวะเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งทางกายทางวาจาทางจิตใจอีกทั้งเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตและยังมีคุณค่าต่อการเกื้อหนุนให้เกิดบุญกุญแจมากยิ่งขึ้นนอกจากนี้ การดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะอย่างมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการเกื้อหนุนและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อื่นและมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมส่วนรวมทั้งด้านการปกครองการเมือง เศรษฐกิจตลอดจนเกื้อหนุนการพัฒนาาระบบจริยธรรมทางสังคมด้านอื่นๆให้เข้มแข็งและมั่นคงยิ่งขึ้นซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของคนในสังคมมากยิ่งขึ้นพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายามไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ้อนวอนร้องขอสอนแต่ความจริงที่เป็นประโยชน์และเป็นสิ่งที่สอนปฏิบัติกันได้ในปัจจุบันและการสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามุ่งผลในทางปฏิบัติมิใช่เป็นคำสอนที่นอนนิ่งอยู่ในแต่ทฤษฎี พระพุทธศาสนาให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริงในโลกนี้และเริ่มต้นแต่บัดนี้หลักธรรมคำสอนเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในสภาพและระดับชีวิตใดสามารถเข้าใจและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ตามสมควรแก่สภาพและระดับชีวิตของบุคคลนั้นนั้น

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “การศึกษาการพัฒนาารูปแบบการจัดการป่า และการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธสู่ความยั่งยืนในจังหวัดน่าน” ผู้วิจัยขอนำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ งานวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม และงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้

๒.๖.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

กาญจนา คำจตุ ได้วิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมตามหลักพุทธธรรมของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า

๑. ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของกรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาโดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ตามกิจกรรมดังต่อไปนี้ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ที่ได้จากการแก้ปัญหาเสพติดทำให้ชุมชนเข้มแข็ง มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน รองลงมาได้แก่ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการในการเข้าร่วมในกิจกรรมการเฝ้าระวัง ติดตาม และแก้ปัญหาเสพติดในชุมชน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการในการแก้ปัญหาเสพติดในชุมชน และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ในระดับติดตามผลการดำเนินโครงการต่าง ๆ ของกรุงเทพมหานครตามลำดับ

๒. ปัญหาและอุปสรรค การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการดำเนินการในระดับนโยบาย เรื่องการศึกษา ยาเสพติด สุขภาพและสวัสดิการสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมงบประมาณ ผู้นำชุมชนเป็นเพียงผู้รับนโยบายมาปฏิบัติ กรุงเทพมหานครยังเป็นผู้กำหนดนโยบาย ปัญหาการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมแบบบางส่วน เป็นปัญหาที่ชุมชนได้รับผลกระทบ ผู้นำชุมชนตัดสินใจแก้ปัญหา ตั้งแต่การจัดหางบประมาณ ตั้งคณะกรรมการในชุมชน ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานกับผู้นำชุมชนเกี่ยวกับระบบการทำงานของหน่วยงานราชการ ซึ่งไม่ได้รับการยอมรับในศักยภาพ ความรู้ความสามารถ และไม่เห็นความสำคัญต่อบทบาทของผู้นำชุมชน ในการเข้าร่วมเสนอแนะนโยบาย ปัญหา หรือความต้องการของชุมชน ทำให้ขาดโอกาสในการนำเสนอปัญหาและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ทำให้การแก้ปัญหาของไม่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานราชการ

๓. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน กรุงเทพมหานคร มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีความทันสมัยทางวัตถุ กรุงเทพมหานคร จึงต้องส่งเสริมโดยการ ให้การยอมรับ ให้โอกาส ให้ความสำคัญ ให้ความรู้ แก่ผู้นำชุมชน โดยนำหลักการบริหารมาบูรณาการ ในรูปแบบที่เหมาะสมต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วม คือ MBB. Model ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้โดยการ

M (Meeting) การร่วมประชุม เพื่อเป็นการให้การยอมรับ ให้โอกาส ให้ความสำคัญ ให้ความรู้ แก่ผู้นำชุมชน ได้ร่วมกันประชุมให้เป็นประจำภายในชุมชน และระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของกรุงเทพมหานครกับผู้นำชุมชน เพื่อรับฟังปัญหา รับรู้ข้อตกลงเงื่อนไขต่าง ๆ คำแนะนำ ข้อเสนอแนะต่าง ๆ อย่างพร้อมเพรียงกัน ทั้งระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการ

B (Board) ร่วมเป็นคณะกรรมการหรือคณะทำงาน เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ให้การยอมรับในการเข้าร่วมกิจกรรม ให้โอกาสในการนำเสนอความเห็น ปัญหา ความต้องการของชุมชน ให้มีความสำคัญในการรับฟัง หาแนวทางป้องกัน แก้ไขให้ความรู้แก่ชุมชน

B (Benefits) ร่วมรักษาผลประโยชน์ ซึ่งเป็นผลจากการร่วมตั้งแต่กิจกรรม การตัดสินใจ ดำเนินการ รับผลประโยชน์ และประเมินผล ไม่ให้เกิดความเสื่อม ในเรื่องของ การอนุรักษ์สภาพแวดล้อม สิ่งที่ดีงามเป็นเอกลักษณ์ เช่น วัฒนธรรม อาชีพเฉพาะชุมชน หรือบุคคลที่มีคุณประโยชน์ มีภูมิรู้ ในชุมชน เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี ให้ชุมชนเข้มแข็ง ทั้งในด้านการศึกษา ปัญหาอาเสพติด สุขภาพและ สวัสดิการชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ เป็นการสร้าง แรงจูงใจในการพัฒนาของชุมชน ให้สามารถพึ่งตนเองและบริหารจัดการได้โดยคนในชุมชน

ข้อเสนอแนะ กรุงเทพมหานครควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการปกครอง ส่วนท้องถิ่น ในระดับนโยบาย คือ ๑) นโยบายการให้ความรู้ โดยการฝึกอบรม/สัมมนา/ประชุมเชิง ปฏิบัติการ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ๒) นโยบายส่งเสริมงบประมาณ โดยการเพิ่มเบี้ยประชุม ค่าใช้จ่ายกิจกรรมของชุมชน จัดตั้งเงินกองทุนชุมชนให้คณะกรรมการและชุมชนร่วมกันเป็น ผู้รับผิดชอบ ๓) นโยบายเกี่ยวกับการสื่อสาร เปิด Website ชุมชน ให้ชุมชนมีการเปิดรับข้อมูลจาก สำนักงานเขต แลกเปลี่ยนข้อมูลของชุมชนอื่น อบรมให้ความรู้ในการสื่อสาร หรือการใช้เทคโนโลยีที่ ทันสมัย เพื่อสื่อสารระหว่างกรุงเทพมหานครสำนักงานเขต สถานีตำรวจ หรือระหว่างชุมชนด้วยกัน^{๖๗}

ณัฐจาพร พิชัยณรงค์ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้าง สุขภาพในชุมชนโดยใช้ประชาคมสุขภาพในการจัดการสุขภาพภาคประชาชน : กรณีศึกษาตำบลท่าสองคอน อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม” พบว่า ประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ ๕๒.๙ มีอายุระหว่าง ๓๑-๕๐ ปี ร้อยละ ๖๑.๔ สถานภาพสมรส ร้อยละ ๘๐.๗ การศึกษา ระดับประถมศึกษา ร้อยละ ๖๖.๗ มีอาชีพเกษตรกร ร้อยละ ๕๙.๒ มีรายได้ต่อปี ๒๐,๐๐๑- ๓๐,๐๐๐ บาท ร้อยละ ๓๒.๒ ส่วนใหญ่เป็นภาคประชาชน ร้อยละ ๖๗.๗ มีประสบการณ์เป็น คณะกรรมการทำงานพัฒนาหมู่บ้าน ร้อยละ ๘๙.๓ เคยผ่านการอบรมสัมมนาเกี่ยวกับการสร้างเสริม สุขภาพ ร้อยละ ๙๐ เคยมีประสบการณ์การเข้าร่วมในด้านการรับประโยชน์จากการแก้ปัญหา มาก ที่สุด และมีส่วนร่วมในด้านการประเมินผลการสร้างเสริมสุขภาพน้อยที่สุด และพบว่า เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา ประวัติการเจ็บป่วย ไม่มีความแตกต่างกันในการมีส่วนร่วมในการจัดการ สร้างเสริมสุขภาพในชุมชน ส่วนอาชีพ รายได้ต่อปี ประสบการณ์ในการเป็นคณะกรรมการพัฒนา หมู่บ้าน และประสบการณ์ประชุมอบรมสัมมนาการสร้างเสริมสุขภาพมีความแตกต่างกันในการมีส่วนร่วม ในการจัดการสร้างเสริมสุขภาพในชุมชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับ ข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่าประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการสร้างเสริมสุขภาพในชุมชน^{๖๘}

ณัชพงศ จันจุฬา ได้วิจัยเรื่อง “โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนใน การจัดการลุ่มน้ำสายบุรีกรณีศึกษา : การจัดการน้ำแบบรัฐและแบบชาวบ้าน ในพื้นที่ตำบลกาเยาะ มาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส” ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนกาเยาะมาตี มีการบริหารจัดการน้ำ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนมากกว่า ๕๐ ปี โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นบูรณาการองค์

^{๖๗} กาญจนา คำจตุ, "การส่งเสริมการมีส่วนร่วมตามหลักพุทธธรรมของผู้นำชุมชนในการบริหาร จัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของกรุงเทพมหานคร", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (สาขาวิชา รัฐ ประศาสนศาสตร์)*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๖๘} ณัฐจาพร พิชัยณรงค์, รศ.ดร., และคณะ, "การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาพในชุมชน โดยใช้ประชาคมสุขภาพในการจัดการสุขภาพภาคประชาชน : กรณีศึกษาตำบลท่าสองคอน อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม", *รายงานการวิจัย*, (ทุนสนับสนุนมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

ความรู้ในการบริหารจัดการน้ำ ด้วยการจัดระบบการลงทุน การก่อสร้าง การจัดสรรผลประโยชน์ และการบำรุงดูแลรักษาฝายทดน้ำดังกล่าว จึงสามารถอำนวยความสะดวกแก่ชุมชนมาจนทุกวันนี้ โดยปราศจากความขัดแย้งใด ๆ ในขณะที่ผลการศึกษาเปรียบเทียบ กรณีการขุดเจาะคลองบาเจาะ เพื่อแก้ปัญหาหน้าท่วมขังในเมืองโดยหน่วยงานราชการ ซึ่งไม่ได้ศึกษาผลกระทบหรือสอบถามความคิดเห็นชาวบ้าน ได้สร้างความเดือดร้อนเสียหาย ทั้งในเชิงเศรษฐกิจสังคมต่อชุมชนอย่างร้ายแรง โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยน้ำเพื่อการปลูกข้าว (๗๗.๘%) นอกจากนี้พบว่า ประชาชนมีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำสูงถึง ๙๒% เชื่อว่าในอนาคตปัญหาหน้าท่วมจะสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างแน่นอน และเรียกร้องให้รัฐเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการน้ำอย่างจริงจัง^{๖๙}

บุญเพ็ง วงศ์หนองบัว ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้:กรณีศึกษาประชาชนในเมืองไชธานี ในนครหลวงเวียงจันทน์” ผลการวิจัยพบว่าประชาชนในนครหลวงเวียงจันทน์มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ในระดับปานกลาง และประชาชนมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์ปกป้องรักษาทรัพยากรป่าไม้ ในระดับสูงสำหรับปัญหาและอุปสรรคในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน พบว่า ประชาชนเข้าไปร่วมกันตัดไม้ทำลายป่าเพื่อนำไม้มาทำบ้าน เครื่องเรือน ซึ่งการที่ป่าไม้ถูกทำลายลงมาก ส่งผลให้เกิดปัญหาน้ำท่วม ป่าไม้ทรุดโทรม เนื่องจากประชาชนรู้เท่าไม่ถึงการณ์ในการละเมิดตัดไม้ทำลายป่า อีกทั้ง ประชาชนบางส่วนเห็นแก่ผลประโยชน์ที่ได้รับจากป่ามาก ทำให้ทำลายป่าโดยไม่นึกถึงผลกระทบที่ติดตามมา และมีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าอย่างต่อเนื่อง

แนวคิดในการแก้ปัญหาของผู้ค้นคว้าเกี่ยวกับกฎหมายที่รัฐบาลได้บัญญัติไว้ เรื่อง การตัดไม้ทำลายป่า แต่ไม่มีแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในหน่วยงานของท้องถิ่นที่รับผิดชอบ รัฐควรจะมีงบประมาณและบุคลากรในด้านนี้ให้เพียงพอต่อการปฏิบัติหน้าที่ รวมทั้งให้ความสำคัญในการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ และเพิ่มพื้นที่ป่ารวมทั้งเกิดแนวคิดในการมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในพื้นที่ที่อาศัยอยู่^{๗๐}

ทวีศิลป์ กุลนาค ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนชุมชนเพื่อการบูรณาการสู่การวางแผนพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา” พบว่า สภาวการณ์บริบทที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา และการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลอยู่ในระดับปานกลาง ประชาชนที่มีการศึกษาระดับประถม ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลมากกว่ากลุ่มอื่น วิสัยทัศน์การพัฒนาชุมชนที่เน้นการประกอบอาชีพ สุขภาพ การศึกษา แต่ขาดวิสัยทัศน์เรื่องสิ่งแวดล้อม เมื่อเทียบกับแผนพัฒนาจังหวัด ปัจจัยที่เอื้อต่อกระบวนการวางแผนชุมชน

^{๖๙} ณัฏชพงศ จันจุฬา, “โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี กรณีศึกษา : การจัดการน้ำแบบรัฐและแบบชาวบ้าน ในพื้นที่ตำบลกาเยาะมาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

^{๗๐} บุญเพ็ง วงศ์หนองบัว, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาประชาชนในเมืองไชธานี ในนครหลวงเวียงจันทน์”, การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐).

แบบมีส่วนร่วมได้แก่ การจัดการ การสื่อสาร การเมือง สังคมและวัฒนธรรม แผนและโครงการพัฒนา และผู้นำ^{๗๑}

ราชิน ตันตรานนท์ ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อแผนงานของเทศบาลนครเชียงใหม่” โดยเป็นการศึกษาถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ต่อแผนงานของเทศบาลนครเชียงใหม่ ซึ่งมีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาถึงบทบาทของประชาชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ต่อการจัดทำ แผนงานของเทศบาลนครเชียงใหม่ ๒) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการมีส่วนร่วมของประชาชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ต่อกระบวนการจัดทำแผนของเทศบาลนครเชียงใหม่

ผลการศึกษาพบว่า จากผลการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของภาคประชาชนต่อแผนงานของเทศบาลนครเชียงใหม่พบว่าด้านบทบาทการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีบทบาทหรือมีบทบาทน้อยต่อการมีส่วนร่วมตัดสินใจต่อแผนงานของเทศบาลนครเชียงใหม่ ด้านบทบาทการมีส่วนร่วมในการประเมินผลพบว่า ประชาชนไม่เคยมีส่วนร่วมในการประเมินผลเลย และผลการศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากแผนงานของเทศบาลนครเชียงใหม่แต่อย่างใดจากผลการศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของภาคประชาชนในการเข้าร่วมวางแผนงานของเทศบาลนครเชียงใหม่พบว่าปัญหาด้านการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่ามีปัญหาในด้านการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับมากที่สุดส่วนปัญหาด้านการร่วมปฏิบัติพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่ามีปัญหาด้านการร่วมปฏิบัติในระดับมากที่สุด และปัญหาด้านการติดตามประเมินผลพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าปัญหาด้านนี้ในระดับมากที่สุด^{๗๒}

วารุณี ศุภบัณฑิต ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับสถานศึกษาจังหวัดนครนายก : การวิเคราะห์เชิงสังคมวิทยา” พบว่า ๑) ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้นำในการพัฒนาการจัดการศึกษาโดยการทาบทามบุคคลให้เข้าเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา มีการกระจายอำนาจการบริหารอย่างทั่วถึง และมีการทำงานเป็นทีม คณะกรรมการสถานศึกษาได้รับคำสั่งให้ทราบบทบาทหน้าที่และร่วมบริหารจัดการ โดยการประชุมปรึกษา จัดทำแผนคุณภาพโดยการร่วมมือของทุกฝ่าย ๒) แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ๒ แนวทาง คือ การสร้างผู้นำในการพัฒนา และการอบรมคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน^{๗๓}

^{๗๑} ทวีศิลป์ กุลนภาดล, “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนชุมชนเพื่อการบูรณาการสู่การวางแผนพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

^{๗๒} ราชิน ตันตรานนท์, "การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อแผนงานของเทศบาลนครเชียงใหม่", การค้นคว้าอิสระ (สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔).

^{๗๓} วารุณี ศุภบัณฑิต, “แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับสถานศึกษาจังหวัดนครนายก : การวิเคราะห์เชิงสังคมวิทยา”, ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

สุวัฒน์ อินทรประไพ ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำป่าสัก” ผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพทั่วไปของระดับผู้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำป่าสักส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน ๒๑๕ คน ร้อยละ ๕๓.๗๕ เป็นเพศชายจำนวน ๑๘๕ คน ร้อยละ ๔๖.๒๕ มีอายุ ๑๘-๓๐ ปีมีจำนวน ๑๕๘ คน ร้อยละ ๓๙.๕๐ การศึกษา ประถมศึกษา ๑๒๓ คน ร้อยละ ๓๐.๗๕ มีรายได้รายได้ตั้งแต่ ๓,๐๐๐-๕,๐๐๐ บาทมีจำนวน ๑๒๗ คนและอาชีพอื่น ๆ ยังไม่มีอาชีพเป็นนักเรียนและนิสิตมีจำนวน ๑๐๗ คน ร้อยละ ๒๖.๗๕

๒) แนวคิด ทฤษฎีและหลักธรรมอภิธานิธรรมเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำพบว่า พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าชาววัชชีผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม สังคมจะไม่แตกแยกสามารถใช้เกลี้ยกล่อมมิให้เกิดความแตกแยกขัดแย้งยุติความรุนแรงเมื่อนำมาปรับใช้กับการบริหารทรัพยากรน้ำป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันรัฐบาลควรส่งเสริมบรรจุไว้ในนโยบายการบริหารจัดการประเทศควบคู่กับหลักธรรมาภิบาลซึ่งจะทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขต่อไป

๓) ปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดทำให้การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล พบว่าโดยภาพรวมทั้งหมด ๑๐ ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง สรุปได้คือ ด้านคุณลักษณะคุณธรรมของผู้นำเป็นที่พึงให้กับคนชุมชน นำเคารพ ศรัทธา มีความน่าเชื่อถือและเสียสละ ด้านการให้คุณค่าทางสังคมของสมาชิกให้คุณค่าระบบอาวุโส ให้ความสำคัญระบบเครือญาติ สิทธิชุมชน เห็นคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านความตระหนักของสมาชิกมีจิตสำนึกรักท้องถิ่น ภาคภูมิใจในท้องถิ่น สำนึกถึงความเป็นเจ้าของทรัพยากรน้ำ ตระหนักถึงปัญหาหรือการได้รับผลกระทบร่วมกัน ด้านความใส่ใจในกิจกรรมของชุมชนสนใจรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน มีความพร้อมร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ด้านความเข้มแข็งของชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน สามัคคีทั้งในระดับหมู่บ้านและครัวเรือน แสดงความคิดเห็น ประชาคมเพื่อค้นหาและแก้ปัญหา การจัดกิจกรรมเรียนรู้ในชุมชนจัดทำแผนชุมชน สมาชิกชุมชนมีความรับผิดชอบต่อกันที่ ด้านการได้รับการสนับสนุนและการยอมรับ ได้รับการสนับสนุนเงินทุน ได้รับการยอมรับจากชุมชนอื่นๆ ศึกษาดูงานต่างถิ่น เข้าร่วมกิจกรรมสาธิต/อบรม ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐ ด้านกระบวนการตัดสินใจขาดข้อมูลด้านทรัพยากรน้ำที่สมบูรณ์เพื่อใช้ประกอบในการตัดสินใจดำเนินการได้ งบประมาณที่ได้รับแต่ละปีกระจุกกระจายและหลายหน่วยงานต่างคนต่างทำ ขาดการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง กำหนดนโยบายและแผนงาน ไม่มีองค์กรในระดับพื้นที่ ที่เป็นเอกภาพและดำเนินการให้เป็นรูปธรรม ด้านการรับรู้ข่าวสารการรับรู้ข่าวสารโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ลงลงมาวิทยุ วารสาร/นิตยสาร เอกสารทางราชการ ด้านการกำหนดแผนงานเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ เมื่อเกิดเหตุการณ์หรือปัญหาเกี่ยวกับสถานการณ์น้ำในพื้นที่มีส่วนร่วมที่จะรับรู้ถึงข้อเท็จจริงสมเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น มีส่วนร่วมในการคิดหาแนวทางที่จะช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นและปรับปรุง ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่ประชาชนมีส่วนได้ส่วนเสียควรมีส่วนร่วม ในการศึกษาสถานการณ์ทรัพยากรน้ำปัญหาหรือความต้องการน้ำ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกแนวทางเพื่อจัดทำแผนงาน/โครงการ เพื่อแก้ไขปัญห หรือสนองความต้องการของชุมชน ในการประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน ทรัพยากรน้ำและทรัพยากรอื่นๆ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

๔) ผลองค์ความรู้นำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำป่าสัก พบว่าได้ ๔ รูปแบบคือ ๑) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ

บริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำป่าสัก ๒) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำชุมชนควรดำเนินการ ๓) องค์กรภายนอกชุมชนเช่น องค์กรการบริหารส่วนตำบล เทศบาล องค์กรบริหารส่วนจังหวัด กรมชลประทาน กรมทรัพยากรน้ำ สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาค สถาบันการศึกษา องค์กรเอกชน ควรดำเนินการและให้การสนับสนุน ๔) บูรณาการหลักพุทธธรรมประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ^{๗๔}

สุขุมลย์ ประสมศักดิ์ ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธธรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน ” ผลการวิจัยพบว่า

๑. การบูรณาการกลยุทธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักพุทธธรรมกับแนวคิดทฤษฎีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนจังหวัด พบว่า องค์การบริหารส่วนจังหวัด จำเป็นที่จะต้องมีความรับผิดชอบต่อโดยตรงและให้ความสำคัญในฐานะที่มีบทบาทหลักในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามนโยบายของรัฐบาล และตามกฎหมายที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ นอกจากนี้ ควรให้องค์กรสงฆ์ องค์กรด้านสตรี และประชาชนทั่วไปได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมด้วย ทั้งนี้โดยการนำกลยุทธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักพุทธธรรมทั้ง ๗ ประการ มาใช้ในการกำหนดแผนงานและโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน เพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่ประชาชนและองค์การบริหารส่วนจังหวัดต่อไป

๒. สภาพปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนจังหวัด พบว่า สามารถจำแนกได้ทั้งหมดออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ ๑) องค์กรบริหารส่วนจังหวัดมีสภาพที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ๒) นโยบายภาครัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถควบคุมและไม่สามารถรักษามาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมได้ ๓) ประชาชนขาดองค์ความรู้และไม่มีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมได้อย่างต่อเนื่อง และ ๔) เครือข่ายของสมาคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้านไม่สามารถจะบูรณาการการทำงานในเชิงเครือข่ายได้

๓. แนวทางการส่งเสริมกลยุทธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักพุทธธรรมในการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน พบว่า การวางแผนการดำเนินงานการจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ซึ่งได้แก่ การสร้างองค์ความรู้ในเครือข่ายภาคประชาชน โดยมีองค์กรที่รับผิดชอบ ส่วนการดำเนินงานการจัดการสิ่งแวดล้อม มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละกลุ่ม แต่ละองค์กรด้วยว่าแต่ละแห่งมีภาระหน้าที่อะไรบ้าง ในการติดตามตรวจสอบประเมินผลนั้น มีการแต่งตั้งคณะกรรมการจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด เจ้าหน้าที่จากกรมควบคุมมลพิษ เจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งในการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องมีความจริงจัง ไม่ละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ มีความเข้มงวดในการติดตาม ตรวจสอบ และการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบประเมินผลจะต้องให้ประชาชนเห็นด้วย มีความพอใจ และตรงกับความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะรูปแบบวิถีการดำเนินงาน เป้าหมายการดำเนินงานตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ส่วนการทบทวนและปรับปรุงพัฒนาการ

^{๗๔} สุวัฒน์ อินทรประไพ, "การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำป่าสัก", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

จัดการสิ่งแวดล้อม ต้องเริ่มจากความชัดเจนของนโยบายภาครัฐเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม ไปสู่การบริหารขององค์การบริหารส่วนจังหวัดในการสนับสนุนงบประมาณให้การสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมของเครือข่ายภาคประชาชนที่จะสร้างองค์ความรู้และการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้นักเรียน เด็ก เยาวชน และ นักศึกษา รวมทั้งเครือข่ายภาคประชาชน ซึ่งเป็นหน้าที่ของโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่จะดำเนินตามแผนงานที่วางไว้

ข้อเสนอแนะคือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดควรนำกลยุทธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักการบริหารนิยธรรมทั้ง ๗ ประการไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่และวิถีชีวิตของประชาชน ในรูปของการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมการจัดตั้งเครือข่ายพระสงฆ์และเครือข่ายสตรีให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้สิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพเหมาะแก่การดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนสืบไป^{๗๕}

เอกวิทย์ นวเศรษฐ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนโพโมสต์และชุมชนทรัพย์สินพัฒนา มีจุดประสงค์การวิจัยคือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วม ๒) เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลบางบอน (แสมดำ) ๓) เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมและความพึงพอใจต่อกระบวนการที่ค่อนข้างแตกต่างกัน กล่าวคือผู้เข้าร่วมจากชุมชนโพโมสต์ที่มีลักษณะความเป็นอยู่แบบชุมชนเกษตรกรรมกลับแสดงระดับการมีส่วนร่วมและความพึงพอใจต่อกระบวนการมากกว่าชุมชนทรัพย์สินพัฒนาที่มีลักษณะความเป็นอยู่แบบชุมชนเมือง โดยในรายละเอียดแต่ละระดับของกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นชุมชนโพโมสต์มีส่วนร่วมในระดับแรกและระดับท้าย คือ การร่วมกันค้นหาปัญหาและการลงมือปฏิบัติมากกว่าคิดวิเคราะห์ ขณะที่ชุมชนทรัพย์สินพัฒนามีส่วนร่วมในระดับกลางซึ่งคือการคิดวิเคราะห์และหาแนวทางการแก้ไขปัญหา มากกว่าการลงมือปฏิบัติอย่างชัดเจน^{๗๖}

สรุปว่า งานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม จะมุ่งเน้นที่การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการหรือขั้นตอนต่างๆของ องค์การภาครัฐหรือองค์กรที่เป็นกรณีศึกษา ไม่ว่าจะขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการตัดสินใจ ขั้นตอนการดำเนินงาน ขั้นตอนการได้รับผลประโยชน์ และขั้นตอนการประเมินผลการดำเนินงานต่างๆ ทั้งนี้การมีส่วนร่วมต่างๆ ดังกล่าวนั้น มีความแตกต่างกันตามบริบทและพื้นที่ของแต่ละพื้นที่ที่ทำการศึกษา

๒.๖.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

โกวิทย์ พวงงาม ได้วิจัยเรื่อง “สังเคราะห์บทเรียนการจัดการงานชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองของ อปท. กรณีศึกษา อปท.ในประเทศญี่ปุ่น” ผลการศึกษา พบว่า เทศบาลหมู่บ้านซาคาเอะมีความก้าวหน้าจนสามารถเป็นหมู่บ้านพึ่งพาตนเอง ทั้งในงานก่อสร้าง งานกู้ภัยสาธารณะและงานด้าน

^{๗๕} สุพมาลย์ ประสมศักดิ์, รศ. "กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธธรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน", วิทยานิพนธ์พุทธศาสนาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

^{๗๖} เอกวิทย์ นวเศรษฐ, “การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนโพโมสต์และชุมชนทรัพย์สินพัฒนา, การค้นคว้าอิสระ (การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

การรักษาพยาบาล ซองกระทำโดยชาวบ้านอาสาสมัคร ในบางพื้นที่ เช่น เจตพิเศษอาราคาวะมีโครงการสร้างเมืองที่ประชาชนจะรู้สึกถึงความสุขได้ โดยนำแนวคิดความสุขมวลรวมประชาชนตามรูปแบบประเทศภูฏานมาประยุกต์ใช้ มีการสร้างความเป็นอยู่ที่พอเพียง ปลอดภัย สร้างความร่วมมือในเรื่องการจัดการสภาพแวดล้อมและระบบสวัสดิการสังคมที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งในแต่ละกรณีศึกษาเกิดจากความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนทั้งสิ้น^{๗๗}

พระครูชัย พัทธสถิต (พระชัย สวาทยานันท์) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในศาสนสถาน เพื่อการเรียนรู้ธรรมะ : กรณีศึกษา วัดราชพฤกษ์ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการศึกษาพบว่า บริบทสิ่งแวดล้อมของวัดมีสภาพปัญหาที่ต้องปรับปรุงเพื่อการเรียนรู้ ๓ ด้าน คือ กายภาพ บุคลากรของวัด และการเรียนรู้ธรรมะ ผลการสร้างและหาคุณภาพรูปแบบการพัฒนาสิ่งแวดล้อมมี ๓ ขั้นตอน ขั้นตอนแรก ผลการดำเนินโครงการเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมะ พบว่า สภาพภูมิทัศน์ของวัดถูกปรับให้ดีขึ้น มีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมออกเป็น ๕ เขต แต่ละเขตถูกปรับสภาพให้มีบรรยากาศ เพื่อเรียนรู้ธรรมะ ระดับความพึงพอใจจากบุคคลในชุมชนที่มีต่อทุกเขต อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด ขั้นตอนที่สอง การสร้างและการหาคุณภาพรูปแบบการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในศาสนสถาน คือการเรียนรู้ ดำเนินการโดยการกำหนดคุณลักษณะของรูปแบบ และองค์ประกอบเชิงปัจจัย เชิงกระบวนการ และกลไกขับเคลื่อน ซึ่งองค์ประกอบเชิงกระบวนการ และการขับเคลื่อนนั้น ผู้วิจัยได้เน้นโดยมีการสร้างหลักสูตรการอบรมของวัด เพื่อใช้ฝึกอบรมคุณธรรม ๘ ประการ และเจตคติทางพระพุทธศาสนาให้กับเยาวชน ขั้นตอนที่สาม ผลการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในศาสนสถาน เพื่อการเรียนรู้ธรรมะกับผู้เรียนช่วงชั้นที่ ๔ โรงเรียนร่มเกล้าเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า มีความเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ เมื่อวิเคราะห์พัฒนาการของผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยไม่แยกเป็นรายได้ มีการพัฒนาคุณธรรม จากนั้นเมื่อแยกวิเคราะห์เฉพาะรายได้ มีการพัฒนาแต่ละด้าน และมีการพัฒนาเจตคติที่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนระดับความพึงพอใจที่มีต่อการเข้ารับการฝึกอบรม โดยภาพรวมของทุกเขตแหล่งเรียนรู้ด้วยสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาก^{๗๘}

วิเชียร รุจิธำรงกุล ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทและกลไกของภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของไทย” ผลการวิจัยพบว่า วัตถุประสงค์ข้อ ๑ ผู้บริหารผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิจากภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมด้านสิ่งแวดล้อม เห็นว่า สภาพมูลเหตุสำคัญจัดตามลำดับ ที่ทำให้สิ่งแวดล้อมของไทยทวีความรุนแรงมาจาก (๑) กฎหมายสิ่งแวดล้อมกับการนำกฎหมายไปบังคับใช้ (๒) การบริหารจัดการของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ได้ยึดหลักธรรมาภิบาล กลายเป็นช่องว่างเมื่อนำไปปฏิบัติจริง เนื่องจากเจ้าหน้าที่รัฐคุ้นเคยใช้เพียงพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕แก้ไข

^{๗๗} ไกวิทย์ พวงงาม, “รายงานการวิจัยประเมินองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเป็นเลิศด้านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิสเตอร์ก๊อปปี, ๒๕๕๑).

^{๗๘} พระครูชัยพัทธสถิต (พระชัย สวาทยานันท์), “รูปแบบการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในศาสนสถานเพื่อการเรียนรู้ธรรมะ : กรณีศึกษาวัดราชพฤกษ์ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, ๒๕๕๗).

ปัญหาสิ่งแวดล้อมมากกว่าใช้รัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ นโยบายแผนด้านสิ่งแวดล้อมไม่สอดคล้องในแนวเดียวกันและตรงข้ามบทบาท กลไกของฝ่ายปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ ดังนี้

ก. กฎหมายรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ มาตรา ๖๗ วรรค ๒ เจ้าหน้าที่รัฐใช้เป็นกลไกแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศได้น้อยมากคือ รัฐธรรมนูญไม่ได้บัญญัติแนวทางปฏิบัติและบทลงโทษ เจ้าหน้าที่รัฐไม่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยชัดเจน การไม่มีองค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อม การกระจายอำนาจในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมให้กับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ชัดเจน อีกทั้งยังไม่มีผังเมืองและแผนงานใช้บริหารในพื้นที่

ข. พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ เจ้าหน้าที่รัฐใช้เป็นกลไกแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้จริงเนื่องจากกฎหมายฉบับนี้มีช่องว่างให้ภาครัฐกับภาคเอกชนร่วมกันคอร์ปชั่นและแสวงหาประโยชน์ คือ การปฏิบัติการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเพียงรูปแบบ แต่ขาดกระบวนการที่ดี อีกทั้งยังล่าสมัยไม่ทันสถานการณ์ในปัจจุบันและไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ เพราะใช้มานานกว่า ๒๐ ปี ไม่มีการลงโทษที่ชัดเจนมุ่งแต่ใช้วิธีเยียวยามากกว่าการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยหลักธรรมาภิบาล มีระบบราชการเป็นอุปสรรคให้คุณภาพมาตรฐานสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นจริงไม่ได้

ค. นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (๒๐ ปี) ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เจ้าหน้าที่รัฐใช้เป็นกลไกสำคัญแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้น้อยมาก เนื่องจากนโยบายและแผนนี้ไม่สามารถเชื่อมโยงถ่ายทอดสู่การปฏิบัติหรือแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยหลักธรรมาภิบาลได้จริง เพราะถูกฝ่ายการเมืองครอบงำรวมทั้งต้องมีผังเมืองใช้ที่ดินสำหรับใช้ป้องกันความเสี่ยงปัญหาสิ่งแวดล้อมระยะยาว และมีโครงการในนโยบายและแผนที่ทันสมัยด้วยหลักธรรมาภิบาลและสามารถใช้ได้จริงสอดคล้องกับนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ยึดหลักธรรมาภิบาลเป็นหลัก

ข้อเสนอแนะ แนวทางแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเชิงนโยบาย ควรสอดคล้องกับแนวทางที่นำไปปฏิบัติการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้จริง ดังนั้น เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลควร (๑) เร่งปรับปรุงกฎหมายพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ ให้ทันสมัยและใช้แก้ปัญหานี้ได้อย่างแท้จริง (๒) ส่งเสริมเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชนให้มีจิตสำนึกรับผิดชอบร่วมกันแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยหลักธรรมาภิบาล (๓) เร่งออกกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ ตามมาตรา ๖๗ วรรค ๒ ว่าด้วย (ก) การมีส่วนร่วมของประชาชน ๗ ขั้นตอน (ข) องค์การอิสระด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (ค) หลักธรรมาภิบาล โดยกำหนดกฎเกณฑ์ แนวทางกระบวนการทางปฏิบัติ ที่มีการลงโทษชัดเจน สามารถนำไปปฏิบัติจริงได้โดยถูกต้อง สะดวกและรวดเร็ว เป็นกลไกแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้จริง (๔) ส่งเสริมและสนับสนุนเจ้าหน้าที่รัฐให้พัฒนาความรู้ ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อม กฎหมายสิ่งแวดล้อม และแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ถูกต้องและชัดเจน (๕) ใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมและสุขภาพลงโทษอย่างจริงจัง

ส่วนฝ่ายปฏิบัติการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ มีข้อเสนอแนะว่าควร (๑) เร่งกำหนดกฎระเบียบเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ๗ ขั้นตอน ในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมของทั้งสามภาค ในทิศทางสอดคล้องกันตั้งแต่บทบาทจัดการสิ่งแวดล้อมและติดตามการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม (๒) ให้ข้อมูล

ข้อเท็จจริงปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่แก่ประชาชนในพื้นที่ (๓) กระจายอำนาจแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (๔) ใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมและลงโทษอย่างเคร่งครัด^{๗๔}

สุธาวัลย์ เสถียรไทยและคณะทำการศึกษารื่อง “การศึกษาทบทวนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Review) เพื่อเตรียมความพร้อมในการเจรจาเขตการค้าเสรีไทย-สหรัฐอเมริกา: กรณีศึกษาภาคบริการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” ผลการศึกษาพบว่า กรอบกฎหมายในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมกับการเปิดการค้าเสรีจะวางมาตรการกีดกันสินค้าที่ข้ามพรมแดน กับหลักการปฏิบัติเยี่ยงคนต่างชาติในสวนที่เกี่ยวข้องกับมาตรการภายในประเทศ คือการพิจารณาว่ากรณีใดบางที่เป็นมาตรการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริงมีไขมาตรการกีดกันทางการค้าทางอ้อมส่วนผลกระทบต่อการยกระดับคุณภาพและมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย พบว่า นักลงทุนต่างชาติที่เข้ามาดำเนินธุรกิจในประเทศไทยมุ่งประโยชน์ในทางธุรกิจเป็นสำคัญ จึง เป็นเรื่องยากในทางปฏิบัติที่จะเรียกร้องให้บริษัทต่างชาติยอมปฏิบัติตามมาตรฐานสิ่งแวดล้อมที่สูง ความมาตรฐานปัจจุบันที่กำหนดไว้ในกฎหมายอีกทั้งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะเป็นปัจจัยสำคัญเพียงปัจจัยหนึ่งของการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้เกิดผลสำเร็จเท่านั้นดังนั้นการมีเทคโนโลยีที่สูงขึ้นจึงไม่ได้เป็นหลักประกันว่า จะนำไปสู่การยกระดับมาตรฐานและคุณภาพสิ่งแวดล้อมเสมอไป^{๗๕}

สุพิชัย ศิริรักษ์ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธจริยธรรมมาภิบาลของเทศบาล ในเขตภาคกลางตอนบน” ผลการวิจัยพบว่า (๑) การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของเทศบาลตำบลพบปัญหาดังนี้ ด้านปัญหาปริมาณขยะมูลฝอย พบว่า เทศบาลมีปริมาณขยะมูลฝอยตกค้างในระดับมาก ด้านปัญหาด้านบุคลากร พบว่า เทศบาลมีเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานจัดการขยะมูลฝอยไม่เพียงพอ ด้านปัญหาด้านวัสดุอุปกรณ์ พบว่า เทศบาลขาดแคลนงบประมาณมีไม่เพียงพอ และผลกระทบที่เกิดจากการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของเทศบาล ผลกระทบทางสังคมพบว่า คนในชุมชนเทศบาลได้รับกลิ่นเน่าเหม็นของขยะ ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ พบว่า ทำให้เทศบาลมีค่าใช้จ่ายในการกำจัดขยะมูลฝอยมาก ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า ขยะมูลฝอยปริมาณที่มากทำให้น้ำเน่าเสียและเกิดกลิ่นเหม็น การเทกองขยะและเผาขยะมูลฝอย ทำให้เกิดกลิ่นและควันที่เป็นอันตราย ผลกระทบต่อสุขภาพอนามัย พบว่า เป็นแหล่งอาหารและแหล่งเพาะพันธุ์ของแมลงนำโรค (๒) มีการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมโดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาโดยเรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่ ๑ นโยบายและแผนงานการจัดการสิ่งแวดล้อม ในระดับมาก ด้านที่ ๒ การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับมาก ด้านที่ ๓ วิธีดำเนินการกำจัดสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมาก และด้านที่ ๔ ระดับการจัดเก็บสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับ

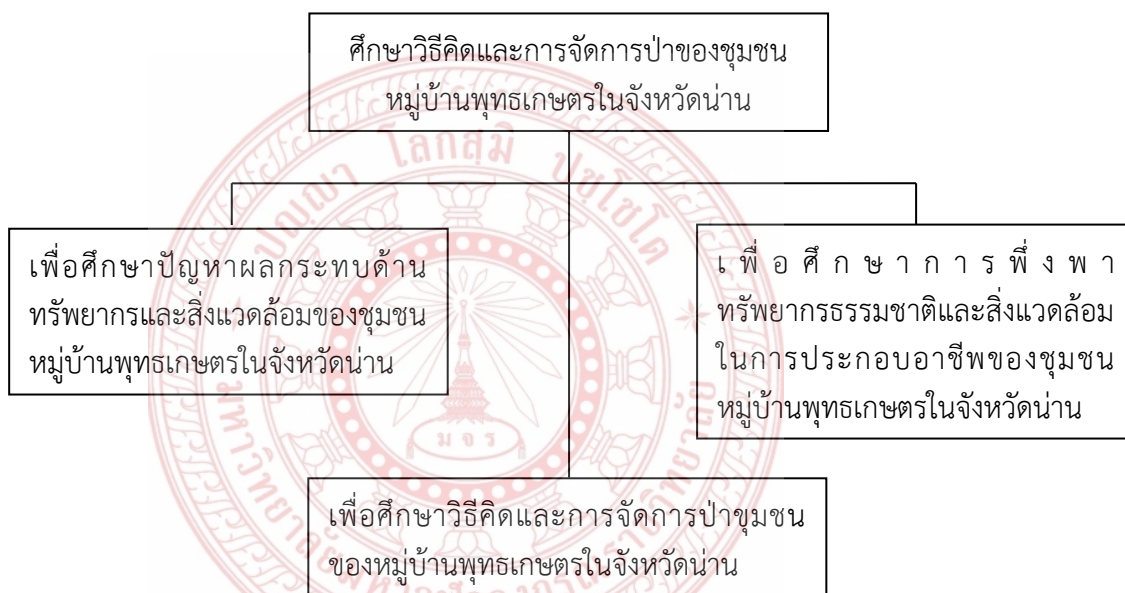
^{๗๔}วิเชียร รุจิธารงกุล. "บทบาทและกลไกของภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของไทย", **คชภูมินิพนธ์ปรัชญาคชภูมินิต (สาขาวิชาการเมือง)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๗).

^{๗๕}สุธาวัลย์เสถียรไทยและคณะ, “การศึกษาทบทวนด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อเตรียมความพร้อมในการเจรจาเขตการค้าเสรีไทย-สหรัฐอเมริกา กรณีศึกษา : ภาคบริการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” , **รายงานการวิจัย, สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๐**, บทคัดย่อ.

ปานกลาง (๓) การนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธจริยธรรมาภิบาลของเทศบาลรูปแบบ “SML Model” ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลให้เป็นเมืองที่น่าอยู่^{๘๑}

สรุปว่า งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม จะต้องมุ่งไปสู่นโยบายการจัดการระบบสิ่งแวดล้อมเป็นประการสำคัญ หรือการสร้างนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของผู้นำ เพราะมีอิทธิพลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นนโยบายการแก้ไขปัญหาควรสอดคล้องกับแนวทางที่นำไปสู่ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้จริง

๒.๗ กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

แผนภาพที่ ๒.๘ กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

^{๘๑}สุพิชัย คิริรักษ์, “รูปแบบการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธจริยธรรมาภิบาลของเทศบาลในเขตภาคกลางตอนบน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เพื่อศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย
- ๓.๗ สรุป

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงข้อมูลความคิดเห็น การจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑. การศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ศึกษาความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่เป็นกรณีศึกษา โดยใช้แบบสอบถาม (questionnaire) เป็นเครื่องมือเพื่อทราบถึงการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๒. การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ (Inter view) จากพื้นที่กลุ่มเป้าหมายคือหมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง หมู่บ้านพงษ์ อำเภอสันติสุข หมู่บ้านหลวง อำเภอบ้านหลวง หมู่บ้านศิลาเพชร อำเภอปัว และผู้นำพระสงฆ์กลุ่มอัครเมืองน่าน ในประเด็นของการกำหนดรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายหมู่บ้าน การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย และยุทธศาสตร์ของการจัดป่าและสัมมาชีพในพื้นที่จังหวัดน่าน

๓.๒ พื้นที่ศึกษา ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เนื่องจากเป็นการศึกษาวิจัยในลักษณะของการส่งเสริมการเรียนรู้และการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ของพุทธเกษตรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ของพื้นที่กรณีศึกษาใน ๔ หมู่บ้าน โดยมีเกณฑ์ดังนี้

๑. หมู่บ้าน/หน่วยงานที่เป็นแหล่งพุทธเกษตร สำคัญในระดับสูงทั้งในระดับชุมชนเป็นสถานที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการเรียนรู้หมู่พุทธเกษตรที่เป็นรูปธรรม

๓. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล/หน่วยงานที่มีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ หมู่บ้าน พุทธเกษตรรูปแบบต่างๆ เพื่อให้การส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม ซึ่งคณะผู้วิจัยกำหนดในลักษณะของพื้นที่ใน หมู่บ้าน ภูมิภาค ดังนี้

- ๑) หมู่บ้านดงป่าสัก ตำบลฝายแก้ว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดน่าน
- ๒) หมู่บ้านพงษ์ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน
- ๓) หมู่บ้านหลวง ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน
- ๔) หมู่บ้านศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยโดยจำแนกตามหมู่บ้าน

ชื่อหมู่บ้าน	ประชากร	คำนวณสูตร	กลุ่มตัวอย่าง
หมู่บ้านดงป่าสัก	๕๙๑	$591 \times 360 \div 2,033$	๑๑๓
หมู่บ้านพงษ์	๓๒๐	$320 \times 360 \div 2,033$	๖๑
หมู่บ้านหลวง	๓๙๑	$391 \times 360 \div 2,033$	๗๕
หมู่บ้านศิลาเพชร	๗๓๑	$731 \times 360 \div 2,033$	๑๔๐
จำนวนทั้งหมด	๒,๐๓๓	$2,033 \times 360 \div 2,033$	๔๐๐

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๑. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในเชิงคุณภาพ (Key Informant) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

๑) ประชาชน/ผู้นำชุมชน/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดยพบว่าในแต่ละหมู่บ้านจะมีประชาชน และบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๒) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัยในเชิงปริมาณ ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนดังกล่าวซึ่งเป็นประชาชนในพื้นที่จำนวน ๑๐๐ คนในแต่ละหมู่บ้าน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

๑. แบบสอบถาม (Questionnaire) สำหรับนักท่องเที่ยวและผู้ที่มาเยี่ยมชม/ทำบุญที่วัด โดยมีเนื้อหาประกอบ ๔ ส่วน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของประชาชนเช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ รายได้ เป็นต้น โดยเป็นลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบปลายปิดที่มีตัวเลือกให้เลือกตอบ (Check list)

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้และทัศนคติของประชาชนที่มีต่อวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เช่น รูปแบบหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน การจัดการที่หมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน การเรียนรู้จากหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) ๕ ระดับ โดยกำหนดให้ ข้อคำถามที่มีความหมายเชิงปฏิฐาน (Positive) กำหนดเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

ถ้าตอบ	มากที่สุด	ให้คะแนน	๕	คะแนน
ถ้าตอบ	มาก	ให้คะแนน	๔	คะแนน
ถ้าตอบ	ปานกลาง	ให้คะแนน	๓	คะแนน
ถ้าตอบ	น้อย	ให้คะแนน	๒	คะแนน
ถ้าตอบ	น้อยที่สุด	ให้คะแนน	๑	คะแนน

ตอนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน คุณค่าสาระการเรียนรู้ และปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา โดยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) ๕ ระดับเช่นกัน

ตอนที่ ๔ สภาพปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เป็นต้น โดยเป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิดให้ตอบ

๒. แบบสัมภาษณ์ (Interview) สำหรับสัมภาษณ์คณะสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นที่สำคัญ เช่น รูปแบบและกระบวนการจัดการเรียนรู้ของแหล่งหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับคุณค่าและหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน และการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นต้น

๓. การสังเกต โดยสังเกตการเรียนรู้ พฤติกรรมประชาชนและการปฏิบัติหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๔. การใช้เทคนิคการถ่ายภาพ โดยการใช้ภาพถ่าย การจัดแผนภูมิ/แผนภาพ เพื่อศึกษาแนวทางการจัดสภาพการณ์ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ และการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ในแหล่งหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

ขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

๑. กำหนดเนื้อหาของแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการศึกษาข้อมูลจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดตัวแปรการวิจัยและเนื้อหาของแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

๒. ร่างเครื่องมือการวิจัยแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ตามประเด็นที่กำหนดให้ครบถ้วนทุกตอน

๓. นำเครื่องมือการวิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ

๔. แก้ไขเครื่องมือการวิจัยตามคำแนะนำ

๕. ปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยและจัดทำเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์

การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นสำหรับการวิจัยไปทำการทดสอบคุณภาพเครื่องมือ ๒ ส่วน คือ ค่าความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Validity) และค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม ดังนี้

๑. ความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปเรียนปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบความถูกต้องและความครอบคลุมของเนื้อหาที่ต้องการศึกษา จำนวน ๓ ท่าน ได้แก่

๑. รศ. ดร. สัญญา เคนาภูมิ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
๒. ผศ. ศศิพร สุดใจ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ วิทยาลัยน่าน
๓. ดร. อีรัทศน์ โรจน์กิจจาทกุล อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์นครน่านเฉลิมพระเกียรติฯ

โดยนำค่าที่ได้มาวิเคราะห์ดัชนีความสอดคล้อง (Index Of Concordance : IOC) โดยใช้สูตร ดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC หมายถึง ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index Of Concordance : IOC)

R หมายถึง ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N หมายถึง จำนวนผู้เชี่ยวชาญ และให้คะแนนดังนี้

- ๑ หมายถึง แนใจว่าข้อความนั้นสอดคล้องกับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา
 - ๐ หมายถึง ไม่แนใจว่าข้อความนั้นสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา
 - ๑ หมายถึง แนใจว่าข้อความนั้นไม่สอดคล้องกับเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา
- ผู้ศึกษาได้เลือกคำถามข้อความที่มีค่า IOC มากกว่า ๐.๕ มาใช้เป็นข้อความจากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้ตรวจสอบแบบสอบถามแล้วเห็นว่า แบบสอบถามทุกข้อมีความเที่ยงตรงของเนื้อหาครอบคลุม ในแต่ละด้าน และครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒. ความเชื่อมั่น (Reliability) ผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นและปรับปรุงแก้ไขแล้ว ทำการทดสอบ (Try Out) จำนวน ๓๐ ชุด กับกลุ่มประชากรที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดนครปฐม เพื่อตรวจสอบว่าคำถามสามารถสื่อความหมายตรงตามความต้องการ ตลอดจน มีความเหมาะสมหรือไม่ มีความยากง่ายเพียงใด จากนั้นจึงนำมาทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

โดยหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Cronbach's Alpha) ค่าระดับความเชื่อมั่นของแบบสอบถามมากกว่า ๐.๗ จึงจะถือได้ว่าแบบสอบถามมีความน่าเชื่อถือและสามารถนำไปศึกษาในกลุ่มตัวอย่างจริงได้

๓. ปรับปรุงแบบสอบถามให้เป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์สำหรับการนำไปใช้จริงต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. นำหนังสือขออนุญาตเข้าทำการศึกษาวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์นำน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไปยังประชาชน และบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อนัดหมายในการ สัมภาษณ์และการเข้าศึกษาในพื้นที่

๒. การเข้าศึกษาในพื้นที่เพื่อแจกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ โดยมีกิจกรรมดังนี้

๒.๑ การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นประชาชนศึกษาวิธีคิด และการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน จำนวน ๔๐๐ ชุดและได้กำหนดกลุ่ม ตัวอย่าง(Sample Size)จากประชาชนที่ได้จากสูตรของ (Taro Yamane)

๒.๒ การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ผู้นำชุมชน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชน ผู้ประกอบการ และผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษา วิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ทั้งหมด ๒๒ รูป/คน ดังนี้

๑. นายประเมษฐ์ โสรัตน์ ผู้ใหญ่บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน
๒. นายดำรงศักดิ์ จิตตมล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน
๓. นายเป็ง ธรรมรุจิรัตน์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน
๔. นายรันต์ อินตะเพชร สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลพงษ์ บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน
๕. นายเกตุ ศรรบศึก ผู้ใหญ่บ้านดงป่าสัก หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
๖. นายสะอาด วงศ์หลอม ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านดงป่าสัก หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
๗. นายต่วน ยีขาม ผู้รักษาความสงบ บ้านดงป่าสัก หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
๘. นายซังพงศ์ กุลเทพพรม สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลฝายแก้ว บ้านดงป่าสัก หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้วอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
๙. พระมหาสมภพ วิริยมงฺคโร เจ้าอาวาสวัดหลวง บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอ บ้านหลวง จังหวัดน่าน
๑๐. นายวิเชียร มงคล ผู้ใหญ่บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน
๑๑. นางสาวณัฐาปณี มงคล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน
๑๒. นายนิรุจ ไชยพาละ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน
๑๓. นายสิงทอง สุดสม สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสวด บ้านหลวง หมู่ ๑ อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน

๑๔. พระครูสุภัทรนันทวิทย์ เจ้าอาวาสวัดป่าตอง (ชุมชนศิราเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน
๑๕. นายบรรเจิด จันทรา ผู้ใหญ่บ้านป่าตอง หมู่ ๓ ผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิราเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน
๑๖. นางกานแก้ว ตาไทร ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิราเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน
๑๗. นายต่วน ประังการ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิราเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน
๑๘. นายประเทือง พุทธคุณากร ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิราเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน
๑๙. นายสวัสดิ์ พิชวงค์ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลศิราเพชร บ้านป่าตอง หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน
๒๐. นายนพรัตน์ กองกฤษะ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลศิราเพชร บ้านป่าตอง หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้มีการศึกษาในพื้นที่หมู่บ้านทั้ง ๔ หมู่บ้าน การสัมภาษณ์ และได้แบบสอบถาม กลับคืนมาแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เน้นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน จำนวน ๔๐๐ คน และได้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) จากประชาชนที่ได้จากสูตรของ (Taro Yamane) โดยมีขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

๑) เลือกแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ในการตอบไปวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS/PC (Statistical Package for the Social Science)

๒) แบบสอบถามตอนที่ ๑ ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง โดยทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ แล้วนำมาเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

๓) แบบสอบถามตอนที่ ๒ ซึ่งเป็นข้อมูลความคิดเห็นของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน การให้บริการ และการจัดการและการส่งเสริมการเรียนรู้ของแหล่งชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดยทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นรายชื่อและรายด้าน และเฉลี่ยรวมทุกด้าน โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน เพื่อให้เห็นระดับของภารกิจกรรมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ในแต่ละด้าน จากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ - ๑.๕๐ = มีความเหมาะสมในระดับน้อยมาก

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๑ - ๒.๕๐ = มีความเหมาะสมในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑ - ๓.๕๐ = มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ - ๔.๕๐ = มีความเหมาะสมในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๑ - ๕.๐๐ = มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

๔) แบบสอบถามส่วนที่ ๓ ซึ่งเป็นข้อมูลด้านเจตคติและผลลัพธ์จากการปฏิบัติในการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา การฝึกหัดสมาธิ เป็นต้น โดยทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ คะแนนเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นรายชื่อและรายด้าน และเฉลี่ยรวมทุกด้าน โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน เพื่อให้เห็นระดับของภารกิจกรรมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ในแต่ละด้าน จากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ - ๑.๕๐ = มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติในระดับน้อยมาก

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๑ - ๒.๕๐ = มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑ - ๓.๕๐ = มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๑ - ๔.๕๐ = มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๑ - ๕.๐๐ = มีความรู้สึกและได้รับผลการปฏิบัติในระดับมากที่สุด

๕) นำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อศึกษาค่าเป็นกลางทางสถิติ และเพื่อการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลกับความคิดเห็นที่มีต่อชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๖) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการส่งเสริมชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๗) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์ ศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑) ศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๒) เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๓) เพื่อศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๒. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การใช้ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และค่า S.D. ในการอธิบายข้อมูลทั่วไป

$$t = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{\sqrt{S_p^2 \left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2} \right)}}, \quad df = n_1 + n_2 - 2$$

๒. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากทุกฝ่ายดังกล่าว โดยการเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการส่งเสริมชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๓.๖ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบตารางและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลพื้นฐาน

ชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตร
ในจังหวัดน่าน

๓.๗ สรุป

การศึกษาวิจัย “ศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากกลุ่มตัวอย่างที่ชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน จำนวน ๒,๐๓๓ คน และได้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง(Sample Size)จากประชาชนที่ได้จากสูตรของ (Taro Yamane)^๑ ได้จำนวน ๔๐๐ คน โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ในเชิงลึก (Interviews) เป็นเครื่องมือในการศึกษา แล้วนำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการวิจัยมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน เช่น การแจกแจงความถี่ การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง การหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นต้น เพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานในการศึกษา แล้วทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ เพื่ออธิบายผลการวิจัยตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์การวิจัย

^๑ วัลลภ รัฐนัตตรานนท์ , ระเบียบวิจัยทางการบริหาร, (กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น,๒๕๔๕), หน้า ๑๓๐.

บทที่ ๔ ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เพื่อศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๔.๑.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เพื่อศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน จำแนกตาม เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ และสถานภาพ จำนวนทั้งสิ้น ๔๐๐ คน โดยใช้สถิติจำนวน และร้อยละ ผลการศึกษาดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและค่าร้อยละข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ และสถานภาพ

		(n = ๔๐๐)	
ข้อมูลทั่วไป		จำนวน	ร้อยละ
๑. เพศ	ชาย	๒๐๑	๕๐.๓
	หญิง	๑๙๙	๔๙.๘
	รวม	๔๐๐	๑๐๐
๒. อายุ	๒๐ – ๓๐ ปี	๖๔	๑๖.๐
	๓๑ – ๔๐ ปี	๑๐๘	๒๗.๐
	๔๑ – ๕๐ ปี	๑๑๙	๒๙.๘
	๕๑ – ๖๐ ปี	๑๐๕	๒๖.๓
	อื่นๆ (ระบุ).....	๔	๑.๐
	รวม	๔๐๐	๑๐๐

๓. การศึกษา	ประถมศึกษา	๑๔๑	๓๕.๓
	มัธยมศึกษาตอนต้น	๖๔	๑๖.๐
	มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	๕๙	๑๔.๘
	อนุปริญญา/ปวส.	๔๐	๑๐.๐
	ปริญญาตรี	๗๑	๑๗.๘
	ปริญญาโท	๑๙	๔.๘
	อื่นๆ (ระบุ).....	๖	๑.๕
	รวม	๔๐๐	๑๐๐
๔. อาชีพ	เกษตรกร	๑๗๕	๔๓.๘
	รับจ้าง	๓๙	๙.๘
	ค้าขาย	๓๘	๙.๕
	แม่บ้าน	๒๗	๖.๘
	พนักงานเอกชน	๓๓	๘.๓
	พนักงานรัฐวิสาหกิจ	๒๗	๖.๘
	รับราชการ	๓๐	๗.๕
	นักเรียน/นักศึกษา	๑๖	๔.๐
	เกษียณอายุงาน / ว่างาน	๑๕	๓.๘
	รวม	๔๐๐	๑๐๐
๕. รายได้	ต่ำกว่า - ๕,๐๐๐	๑๘๒	๔๕.๕
	๙,๐๐๐	๘๕	๒๑.๓
	๑๓,๐๐๐	๔๘	๑๒.๐
	๑๕,๐๐๐	๕๑	๑๒.๘
	๒๐,๐๐๐	๒๖	๖.๕
	อื่นๆ (ระบุ).....	๘	๒.๐
		รวม	๔๐๐
๖. สถานภาพ	โสด	๙๙	๒๔.๘
	สมรส	๒๕๑	๖๒.๘
	หย่าร้าง/แยกกันอยู่/หม้าย	๔๘	๑๒.๐
	อื่นๆ.....	๒	.๕
		รวม	๔๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน ๒๐๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐๑ มีอายุระหว่าง ๔๑ - ๕๐ ปี จำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๘ ประถมศึกษา จำนวน ๑๔๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๓ อาชีพเกษตรกร จำนวน ๑๗๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๘ รายได้ต่ำกว่า - ๕,๐๐๐ จำนวน ๑๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๕ และสถานภาพสมรส จำนวน ๒๕๑คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๘

๔.๑.๒ ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

ตารางที่ ๔.๒ คะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายด้าน โดยภาพรวม

(n = ๔๐๐)

ด้านที่	ข้อมูลความคิดเห็น	ระดับความคิดเห็น		แปลผล	ลำดับ
		\bar{X}	S.D.		
๑	ด้านการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน	๒.๙๓	.๖๐๖	ปานกลาง	๕
๒	ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์	๓.๒๓	.๖๕๘	ปานกลาง	๔
๓	ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต	๓.๕๑	.๗๕๔	มาก	๑
๔	ด้านการพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	๓.๔๘	.๘๖๗	ปานกลาง	๒
๕	ด้านการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น	๓.๓๕	.๗๗๐	ปานกลาง	๓
สภาพโดยรวม		๓.๓๐	.๕๘๕	ปานกลาง	

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า การศึกษาวิจัยคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (\bar{X} = ๓.๓๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านนี้ (\bar{X} = ๓.๕๑) รองลงมาคือด้านการพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (\bar{X} = ๓.๔๘) ด้านมีการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น (\bar{X} = ๓.๓๕) ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (\bar{X} = ๓.๒๓) และด้านการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน (\bar{X} = ๒.๙๓) ซึ่งมีค่าคะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายด้าน ที่น้อยที่สุด

ตารางที่ ๔.๓ คะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกราย ด้านการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน

ข้อที่	การพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน	ระดับความคิดเห็น		แปลผล	ลำดับ
		\bar{X}	S.D.		
๑	ท่านได้รับปัญหาและผลกระทบต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธ	๓.๔๙	๑.๐๐	ปานกลาง	๑
๒	ท่านมีกระบวนการที่ทำให้ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมที่มีต่อการร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับรู้ปัญหา	๓.๑๓	๑.๐๖	ปานกลาง	๒
๓	ท่านมีส่วนร่วมในการประเมินปัญหาและผลกระทบหรือติดตามแก้ไขปัญหาการดำเนินงานด้านทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง	๒.๖๙	.๙๑๖	ปานกลาง	๔
๔	ท่านมีส่วนร่วมในการตั้งกฎของชุมชนในการใช้และการบริหารทรัพยากรเพื่อรองรับปัญหาและผลกระทบ	๒.๗๒	.๙๕๘	ปานกลาง	๓
๕	ท่านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและร่วมแก้ปัญหในการจัดการในชุมชน	๒.๖๓	.๙๓๑	ปานกลาง	๕
สภาพโดยรวม		๒.๙๓	.๖๐๖	ปานกลาง	

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายด้าน โดยภาพรวม ด้านการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๙๓$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ได้รับปัญหาและผลกระทบต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านนี้ ($\bar{X} = ๓.๔๙$) มีค่าเฉลี่ยรองลงมามีกระบวนการที่ทำให้ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมที่มีต่อการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับรู้ปัญหา ($\bar{X} = ๓.๑๓$) มีส่วนร่วมในการตั้งกฎของชุมชนในการใช้และการบริหารทรัพยากรเพื่อรองรับปัญหาและผลกระทบ ($\bar{X} = ๒.๗๒$) มีส่วนร่วมในการประเมินปัญหาและผลกระทบหรือติดตามแก้ไขปัญหาการดำเนินงานด้านทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง ($\bar{X} = ๒.๖๙$) และมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและร่วมแก้ปัญหในการจัดการในชุมชน ($\bar{X} = ๒.๖๓$) ซึ่งมีค่าคะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายข้อที่น้อยที่สุด

ตารางที่ ๔.๔ คะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธ
 เกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกราย ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์

(n = ๔๐๐)

ข้อที่	การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์	ระดับความคิดเห็น		แปลผล	ลำดับ
		\bar{X}	S.D.		
๑	ท่านคิดว่าการจัดสรรป่าของชุมชนไม่มี ความเสมอภาคอย่างเพียงพอ	๒.๗๐	.๙๕๑	ปานกลาง	๓
๒	ท่านและชุมชนได้รับผลกระทบจากการ ประโยชน์ในผืนป่าชุมชน	๓.๒๙	.๘๙๖	ปานกลาง	๔
๓	ท่านและชุมชนขาดผลประโยชน์จาก การนำหลักสัมมาอาชีพในชุมชนเกษตร	๓.๒๑	๑.๑๐	ปานกลาง	๕
๔	ท่านมีรายได้พอเพียงต่อ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของป่าชุมชน	๓.๔๔	.๙๘๖	ปานกลาง	๒
๕	ท่านมีความภูมิใจในกระบวนการอนุรักษ์ ป่าจากการสวดมนต์	๓.๕๑	๑.๐๑	มาก	๑
สภาพโดยรวม		๓.๒๓	.๖๕๘	ปานกลาง	

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตร
 ในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายด้าน โดยภาพรวม ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ มี
 ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๒๓$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีความภูมิใจใน
 กระบวนการอนุรักษ์ป่าจากการสวดมนต์ค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านนี้ ($\bar{X} = ๓.๕๑$) มีค่าเฉลี่ยรองลงมา
 มีรายได้พอเพียงต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชน ($\bar{X} = ๓.๔๔$) คิดว่าการจัดสรรป่า
 ของชุมชนไม่มีความเสมอภาคอย่างเพียงพอ ($\bar{X} = ๒.๗๐$) ชุมชนได้รับผลกระทบจากการประโยชน์ใน
 ผืนป่าชุมชน ($\bar{X} = ๓.๒๙$) และชุมชนขาดผลประโยชน์จากการนำหลักสัมมาอาชีพในชุมชนเกษตร
 ($\bar{X} = ๓.๒๑$) ซึ่งมีค่าคะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธ
 เกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายข้อ ที่น้อยที่สุด

ตารางที่ ๔.๕ คะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธ
 เกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกราย ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต

(n = ๔๐๐)

ข้อที่	การพัฒนาคุณภาพชีวิต	ระดับความคิดเห็น		แปลผล	ลำดับ
		\bar{X}	S.D.		
๑	มีการพัฒนาให้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และมีความสุข	๓.๔๗	๑.๐๗	ปานกลาง	๔
๒	สามารถนำเทคโนโลยีอื่น ๆ มา ประยุกต์ใช้กับการเกษตรกรรมวิถีพุทธ	๓.๕๕	.๙๔๓	มาก	๓
๓	การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้าน สติปัญญาจากการสร้างเครือข่าย เกษตรกรรมวิถีพุทธ	๓.๓๕	๑.๐๐	ปานกลาง	๕
๔	การเปลี่ยนแปลงความรู้ และทักษะ เพื่อแก้ปัญหาได้ อย่างเหมาะสมด้าน ความเป็นอยู่	๓.๕๕	.๙๙๗	มาก	๒
๕	เศรษฐกิจในชุมชนมีการขยายตัว สามารถนำมาประกอบเป็นอาชีพหลัก ได้อย่างหลากหลาย	๓.๖๔	.๙๕๐	มาก	๑
สภาพโดยรวม		๓.๕๑	.๗๕๔	มาก	

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตร
 ในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายด้านโดยภาพรวม ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตมีค่าเฉลี่ยอยู่ใน
 ระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๒๓$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีเศรษฐกิจในชุมชนมีการขยายตัวสามารถ
 นำมาประกอบเป็นอาชีพหลักได้อย่างหลากหลายค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านนี้ ($\bar{X} = ๓.๖๔$) มีค่าเฉลี่ย
 รองลงมาการเปลี่ยนแปลงความรู้ และทักษะเพื่อแก้ปัญหาได้ อย่างเหมาะสมด้านความเป็นอยู่ (\bar{X}
 $= ๓.๕๕$) สามารถนำเทคโนโลยีอื่น ๆ มาประยุกต์ใช้กับการเกษตรกรรมวิถีพุทธค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๕๕$) มี
 การพัฒนาให้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีความสุข ($\bar{X} = ๓.๔๗$) และการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้าน
 สติปัญญาจากการสร้างเครือข่ายเกษตรกรรมวิถีพุทธ ($\bar{X} = ๓.๓๕$) ซึ่งมีค่าคะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการ
 การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนก
 รายข้อ ที่น้อยที่สุด

ตารางที่ ๔.๖ คะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธ
 เกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกราย ด้านการพัฒนาการอนุรักษ์
 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ข้อที่	การพัฒนาการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ระดับความคิดเห็น		แปลผล	ลำดับ
		\bar{X}	S.D.		
๑	การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมในการพัฒนาการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างคุ้มค่าและ เป็นประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม	๓.๖๕	๑.๑๑	มาก	๑
๒	ท่านคำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ ยาวนาน และก่อให้เกิดผลเสียหายต่อ สิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด	๓.๔๐	๑.๐๕	ปานกลาง	๔
๓	มีการพัฒนาการอย่างทั่วถึงและ สม่ำเสมอโดยให้ชุมชนเกิดความหวง แหนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม	๓.๖๔	๑.๑๐	มาก	๓
๔	มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมรวมไปถึงการพัฒนา คุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง	๓.๖๔	๑.๑๑	มาก	๒
๕	มีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมการนำกลับมาใช้ซ้ำอีก	๓.๐๘	๑.๑๑	ปานกลาง	๕
สภาพโดยรวม		๓.๔๘	.๘๖๗	มาก	

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธ
 เกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายด้านโดยภาพรวม ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตมีค่าเฉลี่ย
 อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.48$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและ
 สิ่งแวดล้อมในการพัฒนาการอนุรักษ์ค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านนี้ ($\bar{X} = 3.65$) มีค่าเฉลี่ยรองลงมา มีการ
 อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง (\bar{X}
 $= 3.64$) การพัฒนาการอย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอโดยให้ชุมชนเกิดความหวงแหนในการอนุรักษ์
 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ($\bar{X} = 3.64$) มีค่านึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ยาวนาน และ
 ก่อให้เกิดผลเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ($\bar{X} = 3.40$) และมีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติและ
 สิ่งแวดล้อมการนำกลับมาใช้ซ้ำอีก ($\bar{X} = 3.08$) ซึ่งมีค่าคะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการ
 จัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายข้อ ที่น้อยที่สุด

ตารางที่ ๔.๗ คะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธ
 เกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกราย ด้านการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น
 (n = ๔๐๐)

ข้อที่	การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น	ระดับความคิดเห็น		แปลผล	ลำดับ
		\bar{X}	S.D.		
๑	มีการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างและสร้าง ความเข้มแข็งของภูมิปัญญาท้องถิ่น	๓.๒๙	๑.๑๙	ปานกลาง	๕
๒	มีการนำพิธีกรรมประเพณีจากภูมิ ปัญญาชุมชนมาประยุกต์เพื่อการ อนุรักษ์ป่า	๓.๓๔	๑.๐๙	ปานกลาง	๓
๓	มีการฟื้นฟู รื้อฟื้นสิ่งที่ตึงามที่หายไป ของภูมิปัญญาท้องถิ่น	๓.๓๙	๑.๐๔	ปานกลาง	๒
๔	การสนับสนุนกระบวนการสร้าง เครือข่ายจากภูมิปัญญาท้องถิ่น	๓.๔๒	๑.๐๗	ปานกลาง	๑
๕	ท่านสามารถประยุกต์และ เปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาภูมิปัญญา ท้องถิ่น	๓.๓๑	๑.๐๒	ปานกลาง	๔
สภาพโดยรวม		๓.๓๕	.๗๗๐	ปานกลาง	

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธ
 เกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายด้านโดยภาพรวม ด้านการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น มี
 ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๕$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การสนับสนุนกระบวนการ
 สร้างเครือข่ายจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = ๓.๔๒$) มีค่าเฉลี่ยรองลงมา มีการฟื้นฟู รื้อฟื้นสิ่งที่ตึงามที่
 หายไปของภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = ๓.๓๙$) มีการนำพิธีกรรมประเพณีจากภูมิปัญญาชุมชนมา
 ประยุกต์เพื่อการอนุรักษ์ป่า ($\bar{X} = ๓.๓๔$) สามารถประยุกต์และเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาภูมิ
 ปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = ๓.๓๑$) และมีการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างและสร้างความเข้มแข็งของภูมิปัญญา
 ท้องถิ่น ($\bar{X} = ๓.๒๙$) ซึ่งมีค่าคะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชน
 หมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายข้อ ที่น้อยที่สุด

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน หมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) “การศึกษาวิถีคิดและการ
 จัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน” จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth
 Interview) โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวิถีคิดและการจัดการป่าของ
 ชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรรวมทั้งหมด ๒๒ รูป/คน แล้วนำข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่ได้มาตรวจสอบ และ

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ นำมาแสดงในรูปของความเรียงได้ ดังต่อไปนี้ ๑) เพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ๒) เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน และ ๓) เพื่อศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีปัญหาและส่งผลกระทบ

ประเด็นคำถามข้อที่ ๑ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “ การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ” ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีปัญหาและส่งผลกระทบอย่างไรบ้าง สามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน จากผลการวิจัยพบว่า ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีปัญหาและส่งผลกระทบด้านการลงมือในการทำเกษตรกรรม ดังนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ

เนื่องด้วยสภาพแวดล้อมตลอดถึงสภาพอากาศขาดประสิทธิภาพ **สัมภาษณ์ นายปรเมษฐ์ โลนันท์ ได้กล่าวว่า** จากลักษณะภูมิอากาศที่มีฝนน้อยกว่าปกติ หรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเป็นระยะเวลานานกว่าปกติ และครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้างในพื้นที่ ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ พืชพันธุ์ไม้ตลอดถึงการเกษตรกรรมต่างๆ ขาดน้ำ ทำให้ไม่เจริญเติบโตตามปกติ ส่งผลให้ผู้คนในพื้นที่ได้รับความเดือดร้อนโดยทั่วไป ความแห้งแล้งเป็นภัยธรรมชาติประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี ผลกระทบจากความแห้งแล้ง การขาดแคลนน้ำได้ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างมากในด้านการเกษตรซึ่งมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่อย่างเห็นได้ชัด ตั้งแต่การเพาะเมล็ดกล้าจนถึงระยะเก็บเกี่ยว การขาดน้ำในระยะต่างๆของการเจริญเติบโตของพันธุ์พืช ทำให้ผลผลิตลดลง ส่งผลให้รายได้ของประชาชนในครัวเรือนลดลง ก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจตามมา การขาดแคลนน้ำ ยังส่งผลกระทบในการขาดแคลนน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค การการประมงในอ่างเก็บน้ำในชุมชน ซึ่งนำมาสู่ปัญหาที่ตามมาคือสภาพของดินต่อการเกษตรกรรม เพราะดินเป็นต้นกำเนิดของการเกษตรกรรมเป็นแหล่งผลิตอาหารของประชาชนในชุมชนก่อให้เกิดปัญหาดินเสื่อมโทรมและส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และรายได้ของเกษตรกรซึ่งผลผลิตดังกล่าวไม่ได้ผลออกมาอย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่เป็นอยู่และไม่สามารถที่จะทำเกษตรผสมผสานอย่างที่ควรจะสามารถทำได้^{๑)}

๒. ปัญหาความเสื่อมโทรมของดินในการเพาะปลูก

เนื่องด้วยพื้นที่เพาะปลูกความต้องการใช้น้ำเพิ่มมากขึ้น จากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้นในชุมชน ความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพและการใช้ทรัพยากรจึงมีมาก ความต้องการน้ำเพื่อกิจกรรมต่างๆ จึงมีมากตามไปด้วย ในขณะที่แหล่งเก็บกักน้ำมีจำกัดไม่เพิ่มขึ้นสัมพันธ์กัน **ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นายดำรงศักดิ์ จิตตมล กล่าว**ว่า ปัจจุบันแหล่งเก็บกักน้ำตามธรรมชาติและที่สร้างขึ้นมีน้อยไม่เพียงพอต่อการเก็บกักน้ำไว้ใช้ประโยชน์ในชุมชน ซึ่งอาจเกิดจากข้อจำกัดและสภาพแวดล้อมที่ไม่มีลำน้ำธรรมชาติหรือไม่เหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นแหล่งน้ำหรือแหล่งน้ำได้รับการ

^{๑)} สัมภาษณ์, นายปรเมษฐ์ โลนันท์, ผู้ใหญ่บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

พัฒนาที่ไม่เหมาะสมมีขนาดเล็กเกินไป ใช้ประโยชน์ได้ไม่เพียงพอแหล่งเก็บกักน้ำตามธรรมชาติและที่สร้างขึ้นเสื่อมสภาพ ตื้นเขิน ชำรุด ทำให้มีประสิทธิภาพต่ำ เก็บกักน้ำไว้ได้น้อยจนถึงไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ได้

๓. ปัญหาความเสื่อมโทรมแหล่งน้ำ

ปัญหาการเกิดมลพิษทางน้ำที่มนุษย์เป็นต้นเหตุ มลพิษทางน้ำคือภาวะที่น้ำปนเปื้อนสารแปลกปลอมต่าง ๆ จนทำให้คุณภาพน้ำเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือเสื่อมคุณภาพจนเป็นอุปสรรคหรือเกิดอันตรายจากการใช้น้ำนั้น และก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยสารแปลกปลอมเหล่านั้นปนเปื้อนเข้าสู่ได้เมื่อน้ำถูกใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีสิ่งปนเปื้อนเหล่านั้นและถูกน้ำถูกระบายทิ้งเมื่อคุณภาพน้ำเสื่อมลง^๒

๓.๑) สภาพปัญหา^๓

ลักษณะของมลพิษที่สามารถบ่งชี้ได้ด้วยวิธีทางกายภาพ เช่น ความขุ่น ของแข็งในน้ำ อุดหนุมิ ไขมัน สี และกลิ่น สารเคมี เป็นมลพิษที่ต้องใช้วิธีการทางด้านเคมีในการบ่งชี้ ซึ่งสารมลพิษประเภทนี้มีมากมายหลายชนิด เราอาจแบ่งประเภทของสารมลพิษชนิดนี้ได้เป็นสองกลุ่มใหญ่

๓.๒) สาเหตุ

ปัจจุบันคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำต่าง ๆ ทั่วพื้นที่ทั้งแหล่งน้ำผิวดิน แหล่งน้ำใต้ดิน โดยเฉพาะในบริเวณที่มีความหนาแน่นของชุมชนและกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ กำลังประสบปัญหาความเสื่อมโทรม อันเนื่องมาจากการปนเปื้อนของสารพิษต่าง ๆ ที่มาจากกิจกรรมของมนุษย์ ทั้งกิจกรรมจากชุมชนตามความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เกษตรกรรม และการท่องเที่ยว โดยมีผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในคุณสมบัติของทรัพยากรน้ำทั้งทางกายภาพ และชีวภาพ รวมทั้งความสมดุลของระบบนิเวศในแหล่งน้ำนั้น ๆ จนเกิดผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์ ความเสื่อมโทรมหรือความน่าเสียของทรัพยากรน้ำนั้น การที่แหล่งน้ำดังกล่าวมีภาพที่เสื่อมโทรม และมีแนวโน้มทวีความรุนแรงรวมทั้งขยายพื้นที่ขึ้นเรื่อยๆ นั้น เป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การขยายและการกระจายตัวของอุตสาหกรรมออกสู่ภูมิภาค โดยขาดการจัดการและควบคุมมลพิษทางน้ำที่ได้มาตรฐาน การเลี้ยงสัตว์และบ่อเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำซึ่งเป็นแหล่งน้ำเสียที่มีความเข้มข้นสูงขาดระบบการจัดการน้ำเสียที่เหมาะสม รวมทั้งปริมาณน้ำจากธรรมชาติลดลง อันเป็นผลสืบเนื่องจากการตัดไม้ทำลายป่าด้วย และประการสำคัญ คือ การบริหารและการจัดการในปัจจุบันยังไม่มีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการขาดเอกภาพในการดำเนินงานและการประสานงานที่ดี ขาดกฎหมายและมาตรการที่ชัดเจน ในการติดตามตรวจสอบและควบคุมมลพิษทางน้ำจากแหล่งกำเนิดอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะกิจกรรมทางการเกษตรขาดการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด สมรรถภาพขององค์การที่รับผิดชอบในทุกระดับยังมีข้อจำกัดทั้งในด้านงบประมาณและบุคลากร และขาดมาตรการด้านเศรษฐกิจสังคมที่จะจูงใจให้ผู้ประกอบการและเจ้าของแหล่งกำเนิดมลพิษดำเนินการลดและขจัดปริมาณมลพิษ หรือควบคุมการจัดการของเสียจากขบวนการผลิตอย่างจริงจัง

^๒ สัมภาษณ์, นายดำรงศักดิ์ จิตตมล, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์, นายเป็ง ธรรมรุจิรัตน์, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๓.๓) ผลกระทบ

เนื่องจากผลกระทบของน้ำเสีย คือน้ำจะมีสีและกลิ่นที่น่ารังเกียจ น้ำเป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตในน้ำ เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม เป็นแหล่งของเชื้อโรคต่างๆ สุ่มนุษย์ สัตว์ และพืช อีกทั้งยังเป็นอันตรายต่อสุขภาพ รวมทั้งมลพิษทางน้ำจะส่งผลให้มีการทำลายทัศนียภาพในเรื่องสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวด้วย มนุษย์จะได้รับผลกระทบที่เป็นอันตรายทั้งทางตรงและทางอ้อมที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน และในอนาคต

๓.๔) แนวทางป้องกันและแก้ไข

๑. เร่งรัดฟื้นฟูคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำสำคัญพื้นที่
๒. ลดและควบคุมมลพิษทางน้ำ อันเนื่องมาจากกิจกรรมของชุมชน เกษตรกรรม
๓. ผู้ก่อมลพิษทางน้ำต้องมีส่วนรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการจัดมลพิษทางน้ำ
๔. ส่งเสริมให้การสนับสนุนให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมลงทุน และดำเนินการจัดการเพื่อ

การแก้ไขปัญหาน้ำเสีย

๓.๕) การอนุรักษ์

๑. ให้มีระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียรวมสำหรับชุมชนในระดับหมู่บ้าน และ โดยสนับสนุนให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วม
๒. ส่งเสริมและสนับสนุนการลงทุนของส่วนราชการท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจและเอกชน ในการก่อสร้างระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียรวม โดยการจัดสรรงบประมาณ สมทบกองทุนสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้นตามความต้องการ
๓. เร่งรัดให้มีการนำมาตรการการจัดเก็บค่าบริการบำบัดน้ำเสียไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยมอบหมายให้ส่วนราชการท้องถิ่น หรือองค์กรที่มีหน้าที่โดยตรงเป็นผู้ดำเนินการ

๔. ปัญหาของการบุกรุกป่าชุมชน

สภาพการเปรียบเทียบถึงการมีทรัพยากรป่าไม้ที่สมบูรณ์กับสภาพกับการขาดแคลนป่าไม้ คงจะเปรียบเทียบได้กับพื้นที่ป่าในชุมชน ๕๐ ปีที่แล้วกับปัจจุบัน กล่าวคือในอดีต ซึ่งตั้งแต่ก่อนพื้นที่ป่าชุมชนมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ไม้ในป่าชุมชนของหมู่บ้านเป็นสินค้าที่ทำรายได้หลักของประชาชนในพื้นที่อย่างหนึ่ง ป่าไม้ให้ความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นต้นน้ำลำธาร แต่สภาพป่าไม้ในปัจจุบันนี้ถูกทำลายเรื่อยมาจนเหลือน้อยมากของพื้นที่ป่าในชุมชน การทำลายป่าไม้นั้นก่อให้เกิดการเสียสมดุลตามธรรมชาติและก่อให้เกิดผลเสียหายติดตามมา เช่น อุทกภัย วาตภัย ฝนแล้ง ภาวะขาดแคลนวัตถุดิบเพื่อการพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรม เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวได้รับการสนใจตลอดมา และมีการผลักดันให้ดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป้องกันการบุกรุกทำลายป่าไม้ การทำลายป่าและการเสื่อมสภาพของป่าเป็นทั้งสาเหตุของและผลกระทบของภาวะโลกร้อน ต้นไม้ดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และใช้มันเพื่อเจริญเติบโต แต่เมื่อต้นไม้เหี่ยวตายไปหรือถูกเผา คาร์บอนไดออกไซด์ก็ถูกปล่อยออกมาอีกครั้ง นอกจากนี้ต้นไม้ที่กำลังย่อยสลายยังผลิตก๊าซมีเทน ซึ่งเป็นก๊าซเรือนกระจกที่มีผลกระทบรุนแรงกว่าคาร์บอนไดออกไซด์ด้วยเหตุนี้การทำลายป่าและการเสื่อมสภาพของป่าจึงทำให้เกิดความเสียหายเพิ่มขึ้นเป็น ๒ เท่าเพราะก๊าซเรือนกระจกชนิดต่างๆ ถูกปล่อยออกมา (เช่น จากไฟป่า หรือการใช้ต้นไม้ที่ถูกตัดเป็นฟืน) พร้อมๆ กับที่

จำนวนต้นไม้ที่เป็นตัวดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ได้ลดลง คาร์บอนไดออกไซด์ ๓๐% ที่เพิ่มขึ้นในบรรยากาศใน ๑๕๐ ปีที่ผ่านมาคาดว่ามาจากการทำลายป่า แต่นี่ยังเป็นปริมาณน้อยเมื่อเทียบกับคาร์บอนไดออกไซด์ที่ยังถูกกักเก็บไว้ในป่า

๕. ปัญหาความอ่อนแอของหน่วยงานภาครัฐ

ผลกระทบของการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชน เป็นที่น่าสังเกตว่าในปัจจุบันชาวบ้านบางหมู่บ้านทำกินอยู่ในเขตป่าชุมชน และมีปัญหาพิพาทว่า ตนเคยอาศัยอยู่ในบริเวณ ดังกล่าวโดยชอบก่อนที่จะประกาศว่าเขตนั้นเป็นเขตป่าชุมชนของการอนุรักษ์ ซึ่งในกรณีนี้เป็นปัญหาที่จะต้องนำเสนอพิสูจน์ว่าเป็นความจริงเช่นไร ซึ่งถ้าเป็นความจริงอาจเป็นเพราะข้อบกพร่องในช่วงการสำรวจ ซึ่งเจ้าหน้าที่ไม่สามารถสำรวจได้ครบทุกพื้นที่ได้ จึงประกาศเขตป่าสงวนหรือพื้นที่ป่าชุมชน แต่ถ้าไม่เป็นความจริงชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นจะต้องอพยพออกจากพื้นที่ป่าสงวนหรือพื้นที่ป่าชุมชนดังกล่าวแล้วแต่จะเข้าเงื่อนไข **สัมภาระณ์ นายเกตุ ศรรบศึกได้กล่าวไว้** สำหรับการทำเกษตรคือปลูกข้าวโพดส่วนใหญ่เป็นข้าวโพดไร่ปลูกแบบอาศัยน้ำฝน ซึ่งปัจจัยที่มีผลกระทบต่อ การปลูกและการให้ผลผลิต ของข้าวโพดจึงขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนและการกระจายของฝนที่ตกตลอดฤดูปลูก สำหรับเขตชลประทาน สามารถปลูกข้าวโพด ได้ตลอดปี โดยทั่วไปการปลูกต้นฤดูฝน (เมษายน – พฤษภาคม) มักจะได้ผลผลิตดีกว่า ไม่มีโรคราน้ำค้างระบาดและปัญหาวัชพืช น้อยกว่าปลูกปลายฤดูฝน (กรกฎาคม – สิงหาคม) ซึ่งก่อให้เกิดการใช้สารเคมีในปริมาณที่มากขึ้นทุก ๆ ปีการ

๖. ปัญหาสารเคมีในกลุ่มการเกษตร

จากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตรจากการเกษตรที่พึ่งพาตนเองและธรรมชาติ การผลิตเพื่อบริโภค เป็นการเกษตรอุตสาหกรรมเพื่อการค้า การผลิตที่เน้นปริมาณ แต่ขาดการคำนึงถึงคุณภาพและมีความเสี่ยงปนเปื้อนสารเคมีต่างๆ เช่น สารปรุ้งแต่ง สารกันเสีย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเริ่มต้นและขยายวงกว้างขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งนำไปสู่การขยายตัวของสังคมเมืองยังเปลี่ยนพื้นที่ที่เคยเคยปลูกอาหาร/ผักสวนครัว กลายเป็นกลายเป็นธุรกิจที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตจำนวนมากด้านรายได้แล้วความเป็นอยู่ สังคมทุนนิยมทำให้อาหารเป็นสินค้า ระบบการผลิตอาหารที่มีเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการเชิงปริมาณของตลาดและมองผลประโยชน์และการผลกำไรเป็นหลัก โดยการ ใช้สารเคมี ใช้พันธุกรรมและเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มปริมาณของผลผลิต ซึ่งส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่าไม้ และยังส่งผลต่อร่างกายของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคอีกด้วย การทำลายสมดุลของระบบนิเวศ ไม่เพียงแต่แมลงศัตรูพืชที่ตายลง เมื่อมีการใช้สารเคมีการเกษตร แต่สิ่งมีชีวิตต่างๆ ในระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะแมลงที่เป็นประโยชน์ ที่ทำหน้าที่ในการควบคุมศัตรูพืช หรือแมลงผสมเกสร ก็จะได้รับผลกระทบจากสารเคมีการเกษตรด้วยเช่นกัน แน่นอนว่าสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ใช้ในการจัดการกับศัตรูพืชนั้น ส่วนหนึ่งจะตกค้างอยู่ในผลผลิตการเกษตร ซึ่งไม่สามารถล้างออกได้ด้วยน้ำ หรือทำลายด้วยความร้อนจากการหุงต้ม ดังนั้น อาหารที่เราบริโภคกันอยู่ทุกวันนี้มีสารเคมีกำจัดศัตรูพืชนั่นปนเปื้อนอยู่ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะผลผลิตการเกษตรในพื้นที่กำลังพัฒนา ซึ่งเกษตรกรมักจะไม่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้สารเคมีการเกษตรอย่างถูกต้อง และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องก็ไม่สามารถกำกับและควบคุมการใช้สารเคมีของเกษตรกรได้ จึงทำให้เกิดการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช

^๕ สัมภาระณ์, นายรันต์ อินตะเพชร , สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน , ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

อย่างไม่ถูกต้อง ส่งผลกระทบทั้งต่อตัวเกษตรกรเอง สิ่งแวดล้อม และผู้บริโภค ที่ได้รับผลพวงจากการบริโภคอาหารที่มีสารเคมี ซึ่งผลกระทบต่อสุขภาพของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ตกค้างอยู่ในอาหารนั้น แบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะคือ อาการพิษเฉียบพลัน และอาการพิษสะสม^๕

๗. ปัญหาจากหมอกควันในพื้นที่

ที่ตอนบนของชุมชนเป็นปัญหาสำคัญเนื่องจากส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งทำให้เกิดความเสียหายต่ออาคารบ้านเรือน เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชน บดบังทัศนวิสัย และเป็นอุปสรรคในการเดินทางทั้งด้านความเป็นอยู่ที่กล่าวมาข้างต้น การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศป่าไม้ รวมทั้งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวที่เป็นระบบเศรษฐกิจที่สำคัญของพื้นที่ชุมชน ซึ่งความรุนแรงของปัญหาโดยทั่วไปปรากฏชัดเจนในช่วงหน้าแล้ง(ธันวาคม-เมษายน) ของทุกปี ที่มีสภาวะอากาศที่แห้งและนิ่ง^๖ ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นายต่วน ยีขาม ได้กล่าวว่า

“การที่ฝุ่นละอองที่เกิดขึ้นสามารถแขวนลอยอยู่ในบรรยากาศได้นาน นอกจากนี้ยังพบว่าปริมาณฝุ่นละอองขนาดเล็กเพิ่มขึ้น เนื่องจากความแห้งแล้งที่ส่งผลให้เกิดการเพิ่มขึ้นของไฟป่า ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าว เกษตรกรจะทำการเผาเศษวัสดุเพื่อเตรียมพื้นที่สำหรับทำการเกษตรในช่วงฤดูฝน สำหรับปีที่มีฝนตกน้อยหรือเกิดภาวะแห้งแล้งจะทำให้การชะล้างหมอกควันหรือฝุ่นที่แขวนลอยในอากาศเป็นไปได้น้อย ในเดือนมีนาคม ภาคเหนือตอนบนหรือในพื้นที่ชุมชน”^๗

ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นายชัชพงศ์ กุลเทพพรหม ได้กล่าวว่า

“โดยเฉพาะผู้ที่มีภูมิคุ้มกันต่ำ เช่น ผู้สูงอายุ เด็กเล็ก และผู้ป่วยโรคระบบทางเดินหายใจ ความเป็นอันตรายของฝุ่นละอองต่อสุขภาพขึ้นอยู่กับขนาดของฝุ่นละอองที่เกิดจากการเผาไหม้ ความเข้มข้น และระยะเวลาที่สัมผัส รวมทั้งสภาพร่างกายของผู้รับแต่ละคนด้วย ที่เกิดจากการเผาไหม้จะส่งผลกระทบต่อ ทำให้มีอาการทางระบบทางเดินหายใจ ทางผิวหนัง อาการทางตา ทำให้เกิดโรคหิวใจมากขึ้นด้วย โดยฝุ่นจะเข้าไปยังปอดในถุงลม เมื่อสิ่งแปลกปลอมเข้าไปทำให้เม็ดเลือดขาวเข้าไปกำจัดสิ่งแปลกปลอมนี้ และเกิดการอักเสบในหลอดเลือดได้ ก่อให้เกิดอันตรายต่อปอด เช่น การอักเสบของถุงลมปอด และบางรายอักเสบมากจนทำให้เกิดการหายใจลำบากจนถึงขั้นวิกฤต หรืออาจทำให้

^๕ สัมภาษณ์, นายเกตุ ศรบรรศึก, ผู้ใหญ่บ้านดงป่าสัก หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน , ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์, นายสะอาด วงศ์หลอม ,ผู้ใหญ่บ้านดงป่าสัก หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน , ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์, นายต่วน ยีขาม ,ผู้รักษาความสงบ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

หลุดเลือดหัวใจอีกเสปได้ ซึ่งฝุ่นควันที่เกิดจากการเผาไหม้ในบริเวณภาคเหนือก็ทำให้เกิดอาการได้เช่นเดียวกับฝุ่นควันจากท่อไอเสียรถยนต์ในกรุงเทพฯ”^{๘๕}

สัมภาษณ์ พระมหาสมภพ วิริยมงฺคโร ได้กล่าวว่า

“ปัญหานี้ส่งผลกระทบต่อธุรกิจการท่องเที่ยวและการบริการ รวมถึงการจราจร ทั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีผลต่อสุขภาพของประชาชนในพื้นที่โดยตรงการป้องกันและแก้ไข ปัญหา จะต้องประกอบด้วย การเฝ้าระวังและติดตามตรวจสอบปริมาณฝุ่นละอองขนาดเล็กในพื้นที่ และรายงานข้อมูลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับทราบเพื่อเตรียมพร้อมรับมือสถานการณ์อย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปกับจัดฝึกอบรมและรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ทุกภาคส่วนร่วมกันแก้ไขปัญหามลพิษหมอกควันแบบบูรณาการ”^{๘๖}

๘. ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของระดับอุณหภูมิและปริมาณฝน

กล่าวได้ว่าความแห้งแล้งและไฟป่าคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเนื่องจากภาวะโลกร้อน ไฟป่าอาจเป็นปรากฏการณ์ปกติในป่า โดยทำลายพุ่มไม้ที่หนาที่บ และเป็นส่วนหนึ่งของวงจรชีวิตของพืชบางสายพันธุ์ อย่างไรก็ตาม ป่าที่ถูกกิจกรรมชาวบ้านในพื้นที่และความแห้งแล้งคุกคามมากเกินไปทำให้ไฟป่าเผาผลาญทำลายได้มากขึ้น ซึ่งอาจนำไปสู่ไฟป่าและการเปลี่ยนแปลงสภาพ ซึ่งจะมีผลได้กลับที่อันตราย นอกจากนี้แมลงสายพันธุ์ที่เข้ารุกรานอาจทำร้ายสภาพป่าและการเกษตรของชาวบ้านด้วย แมลงมีบทบาทต่อระบบนิเวศของป่าสนแถบเกษตรกรรมโดยย่อยสลายสิ่งปฏิกลบนพื้นดิน เป็นอาหารของนกและสัตว์เล็ก และกำจัดต้นไม้ที่เป็นโรค แต่แมลงมีแนวโน้มที่จะโจมตีป่าบ่อยขึ้นและถี่ขึ้นเนื่องจากป่าที่เจริญเติบโตจนอยู่ตัวแล้วต้องพ่ายแพ้ต่อสภาพกดดันของป่าที่ร้อนและแห้งขึ้น สภาพอากาศที่เย็นลงช่วยควบคุมจำนวนแมลงสายพันธุ์รุกรานเอาไว้ ได้ทำให้แมลงต่างถิ่นบางสายพันธุ์เพิ่มจำนวนขึ้น^{๘๗} จากปัญหาดินเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจะส่งผลให้ประชากรอพยพโยกย้ายถิ่นฐานเพิ่มขึ้น ทั้งยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในพื้นที่ต่างๆ สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรนันทวิทย์ กล่าวว่า

“สภาพที่ไม่เอื้ออำนวยต่อผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ เนื่องจากคุณสมบัติทางด้านต่างๆของดินไม่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืช เช่น สมบัติทางเคมีของดินมีสภาพเป็นกรดจัด เค็มจัด ทางด้านกายภาพของดินสูญเสียโครงสร้างทำให้เกิดการอัดตัวแน่น ขาดความโปร่งพรุน ความอุดมสมบูรณ์ หรือปริมาณธาตุอาหารพืชลดลงและอยู่ในสภาวะไม่สมดุล กิจกรรมของจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์เกิดขึ้นยาก ปัญหาเหล่านี้เป็นอุปสรรคและข้อจำกัดที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตรอยู่ในระดับต่ำ สาเหตุสำคัญที่ทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ เช่น การเพาะปลูกพืชแบบซ้ำซากของชาวบ้านใน

^{๘๕} สัมภาษณ์, นายชัชพงศ์ กุลเทพพรม ,สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลฝายแก้ว หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน , ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๘๖} สัมภาษณ์, พระมหาสมภพ วิริยมงฺคโร, เจ้าอาวาสวัดหลวง บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๘๗} สัมภาษณ์, นายสิงทอง สดสม,สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสวด บ้านหลวง หมู่ ๑ อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

พื้นที่ การปลูกพืชติดต่อกันเป็นเวลานาน โดยไม่บำรุงดิน จะทำให้ธาตุอาหารตามระดับ ความลึกของรากพืช ถูกนำไปใช้มากจนดินเสื่อมความสมบูรณ์ของเกษตรกรในชุมชน การปลูกพืชทำลายดิน พืชบางชนิดเติบโตเร็ว ใช้ธาตุอาหารพืชจำนวนมากเพื่อสร้าง ผลผลิต ทำให้ดินสูญเสียความสมบูรณ์ได้ง่าย เช่น ยูคาลิปตัส และมันสำปะหลัง”^{๑๑}

สอดคล้องบทให้สัมภาษณ์นายบรรเจิด จันทร์ทรา กล่าวว่า

“ธาตุอาหารพืชถูกทำลาย หรืออยู่ในสภาพที่พืชใช้ประโยชน์น้อย เช่น เมื่อเกิดไฟไหม้ป่า เกิดการพังทลายของดิน ทำให้ดินเสื่อมโทรมรุนแรงที่สุด และเป็นปัญหาที่สำคัญที่ต้องแก้ไข เพื่อรักษาคุณภาพของดินให้เหมาะสม และให้ใช้ประโยชน์ได้เป็นเวลานานๆ การชะล้างพังทลายของดินเกิดจากการตกกระทบของฝนการกัดเซาะของน้ำไหลป่า การกัดเซาะของคลื่น การพัดพาของลม ภัยธรรมชาติ หรือพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรของมนุษย์ เช่นการตัดไม้ทำลายป่าการเพาะปลูกไม่ถูกวิธี การปรับดินเพื่อปรับระดับดิน เป็นต้น หรือเป็นดินที่มีหินเกลืออยู่ใต้ดินทำให้ปริมาณเกลือละลายในดินมากเกินไปจนมีผลกระทบต่อการเจริญเติบโตและผลผลิตของพืช เนื่องจากทำให้พืชเกิดอาการขาดน้ำ และมีการสะสมไอออนที่เป็นพิษในพืชมากเกินไปนอกจากนี้ยังทำให้เกิดความไม่สมดุลของธาตุอาหารพืชด้วย ดินเค็มแต่ละประเภทมีสาเหตุการเกิด ชนิดของเกลือ การแพร่กระจาย ตามลักษณะสภาพพื้นที่ และตามลักษณะภูมิประเทศด้วย ลักษณะอีกประการหนึ่ง คือ ความเค็มจะไม่มีควมสม่ำเสมอในพื้นที่เดียวกันและความเค็มจะแตกต่างกันระหว่างชั้นความลึกของดิน”^{๑๒}

สรุปประเด็นคำถามข้อที่ ๑ การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีปัญหาและส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมตลอดถึงสภาพอากาศขาดประสิทธิภาพ จากลักษณะภูมิอากาศที่มีฝนน้อยกว่าปกติ หรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเป็นระยะเวลาานานกว่าปกติ และครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้างในพื้นที่ ทำให้เกิดการขาดแคลนรวมถึงแหล่งเก็บกักน้ำตามธรรมชาติและที่สร้างขึ้นมีน้อยไม่เพียงพอต่อการเก็บกักน้ำไว้ใช้ประโยชน์ในชุมชน ซึ่งอาจเกิดจากข้อจำกัดและสภาพแวดล้อมที่ไม่มีลำน้ำธรรมชาติหรือไม่เหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นแหล่งน้ำหรือแหล่ง ใช้ประโยชน์ได้ไม่เพียงพอแหล่งเก็บกักน้ำตามธรรมชาติ และที่สร้างขึ้นเสื่อมสภาพ ตื้นเขิน ชำรุด รวมไปถึงป่าชุมชนของหมู่บ้านเป็นสินค้าที่ทำรายได้หลักของประชาชนในพื้นที่อย่างหนึ่ง ป่าไม้ให้ความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นต้นน้ำลำธาร แต่สภาพป่าไม้ในปัจจุบันนี้ถูกทำลายเรื่อยมาจนเหลือน้อยมากของพื้นที่ป่าในชุมชน การทำลายป่าไม้นั้นก่อให้เกิดการเสียสมดุลตามธรรมชาติและก่อให้เกิดผลเสียหายติดตามมา ผลของการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนปัจจุบันชาวบ้านบางหมู่บ้านทำกินอยู่ในเขตป่าชุมชน และมีปัญหาพิพาทว่า ตนเคย

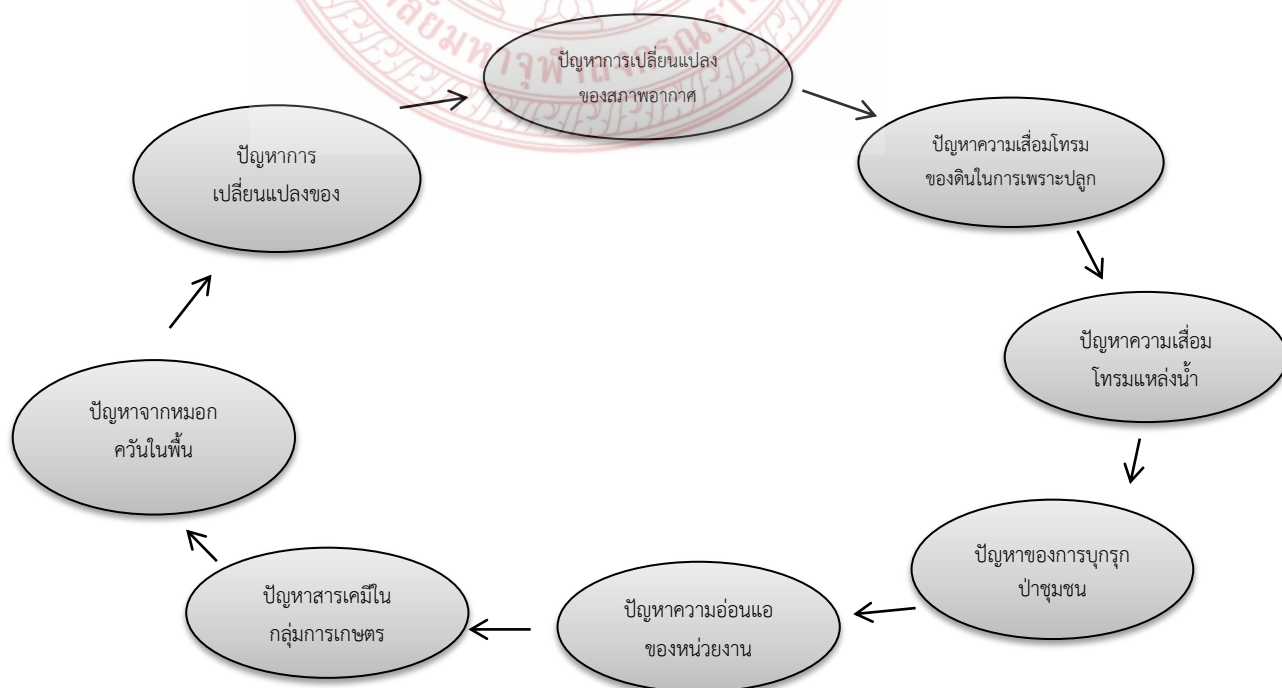
^{๑๑}สัมภาษณ์, พระครูสุภัทรนันทวิทย์, เจ้าอาวาสวัดป่าตอง (ชุมชนศิลาเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒}สัมภาษณ์, นายบรรเจิด จันทร์ทรา, ผู้ใหญ่บ้านป่าตอง หมู่ ๓ ผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิลาเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

อาศัยอยู่ในบริเวณ ดังกล่าวโดยชอบก่อนที่จะประกาศว่าเขตนั้นเป็นเขตป่าชุมชนของการอนุรักษ์ ซึ่งในกรณีนี้เป็นปัญหาที่จะต้องนำสืบพิสูจน์ว่าเป็นความจริงเช่นไร ตลอดการใช้สารเคมี ใช้พันธุ์กรรมและเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มปริมาณของผลผลิต ซึ่งส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่าไม้ และยังส่งผลต่อร่างกายของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคอีกด้วย การทำลายสมดุลของระบบนิเวศตลอดรวมไปถึงปัญหาจากหมอกควันในพื้นที่ตอนบนของชุมชนเป็นปัญหาสำคัญเนื่องจากส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งทำให้เกิดความเสียหายต่ออาคารบ้านเรือน เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชน บดบังทัศนวิสัย พร้อมทั้งความแห้งแล้งและไฟป่าคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเนื่องจากภาวะโลกร้อน ไฟป่าอาจเป็นปรากฏการณ์ปกติในป่า โดยทำลายพุ่มไม้ที่หนาทึบ และเป็นส่วนหนึ่งของวงจรชีวิตของพืชบางสายพันธุ์ อย่างไรก็ตาม ป่าที่ถูกกิจกรรมชาวบ้านในพื้นที่และความแห้งแล้งคุกคามมากเกินไปทำให้ไฟป่าเผาผลาญทำลายได้มากขึ้น ซึ่งอาจนำไปสู่ไฟป่าและการเปลี่ยนแปลงสภาพ

จากการให้สัมภาษณ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่างการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ได้ดังนี้

การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีปัญหาและส่งผลกระทบต่อไม่เป็นที่ทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญ และมีคุณประโยชน์มากมายมหาศาล เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดวิถีชีวิตของชุมชนสังคมและเกษตรกรที่พึ่งพาอาศัยป่าในการดำรงชีพ และเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดอาชีพของคนในชุมชนให้มีรายได้เพื่อการยังชีพและดำเนินชีวิต จากการลงพื้นที่วิจัยได้เห็นความสัมพันธ์ที่ซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และต้องพึ่งพิงพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเอื้อประโยชน์ต่อกันระหว่างคนกับป่า ซึ่งสามารถสรุปออกเป็นแผนภาพความสัมพันธ์ได้ดังนี้

แผนภาพ ๔.๑ แสดงความสัมพันธ์ของปัญหาทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

๔.๒.๒ ปัญหาและผลกระทบสิ่งแวดล้อมในชุมชน

ประเด็นคำถามข้อที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ” ปัญหาและผลกระทบสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างไรบ้าง สามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ดังนี้

๑. ปัญหาการลักลอบเผาป่า

เกษตรกรที่มีความประสงค์ที่จะเผาเพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูก ให้แจ้งแก่ผู้นำชุมชนอย่างไรก็ตามที่ผ่านมาหลังจากการเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตร พื้นที่ทำการเพาะปลูกก็จะรกร้างไปด้วยตอซังและวัชพืชอื่นๆ จนเกษตรกรไม่สามารถเข้าสู่พื้นที่การเกษตรได้อย่างสะดวก เท่าที่ผ่านมา ก่อนเข้าสู่ฤดูฝนทุกปี ทางเกษตรกรจะมีการเตรียมพื้นที่เพาะปลูกพืชต่างๆก็จะมีการเผาพื้นที่การเกษตร เพื่อสามารถปรับพื้นที่เพาะปลูกได้ แต่ถ้าเข้าสู่ฤดูฝนเมื่อไม่มีการเผา ก็ไม่สามารถเพาะปลูกได้ เนื่องจากหลายๆพื้นที่เพาะปลูกเป็นพื้นที่ภูเขาที่มีลักษณะลาดชัน^{๑๓} ซึ่งสอคล้อง นายดำรงศักดิ์ จิตตมล ได้กล่าวว่า ปัจจุบันผลกระทบจากการลักลอบทำลายป่าไม่มาจากการที่ปริมาณป่าไม้ลดลงมีผลกระทบต่อ สภาพดิน น้ำ อากาศ สัตว์ป่า สิ่งแวดล้อมอื่นๆ เพราะทั้ง ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จะมีความสัมพันธ์กันไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ในระบบนิเวศ ก่อให้เกิดสมดุลทางธรรมชาติการทำลายป่าจึงก่อให้เกิดผลกระทบในด้านต่างๆ

๒. ปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน

สาเหตุสำคัญของการชะล้างพังทลายของดินมี ๒ ประการ คือการชะล้างพังทลายของดินเป็นการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลกที่มองเห็นได้ชัดเจน เช่น ดินบริเวณตลิ่งที่ถูกแม่น้ำลำธารกัดเซาะ การเลื่อนไหลของดินบริเวณภูมิประเทศที่มีความลาดชัน แผ่นดินถล่ม การยุบตัวของดิน สาเหตุสำคัญของการชะล้างพังทลายของดิน มี ๒ ประการ ดังนี้

๑. การชะล้างพังทลายของดินที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น การกัดเซาะด้วยฝนหรือลม เนื่องจากการขาดพืชคลุมดิน การกัดเซาะของกระแสน้ำ การพังของตลิ่งอันเนื่องมาจากการกัดเซาะของน้ำและแรงโน้มถ่วงของโลก การชะล้างพังทลายจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ ความลาดเอียงของพื้นดิน ลมฟ้าอากาศ ลักษณะของเนื้อดิน ดินในบริเวณพื้นที่ลาดเอียงจะถูกกัดเซาะได้เร็ว เพราะกระแสน้ำจะมีความแรงดินในบริเวณที่มีฝนตกหนักจะถูกกัดเซาะไปได้มาก ส่วนดินในบริเวณพื้นที่แห้งแล้งจะถูกกระแสน้ำพัดพาไปได้ง่าย ดินแต่ละชนิดจะมีลักษณะต่างกันจึงถูกชะล้างพังทลายได้ยากง่ายต่างกัน เช่นดินทรายจะถูกพัดพาไปโดยลมได้ง่าย

๒. การชะล้างพังทลายของดินที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ผลเสียที่เกิดขึ้นจากการชะล้างพังทลายของดินไม่ว่าจะเป็นสาเหตุจากธรรมชาติ หรือ จากการกระทำของมนุษย์ มีมากมาย เช่น ดินชั้นบนซึ่งมีแร่ธาตุอยู่มากจะถูกทำลายไป ซึ่งมีผลกระทบต่อ การเพาะปลูก และอย่างเป็นเหตุทำให้อ่างเก็บน้ำตื้นเขิน บ่อน้ำและแหล่งน้ำตื้นเขิน เกิดความแห้งแล้งเกิดอุทกภัย เกิดสันดอนซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการคมนาคมทางน้ำ^{๑๔}

^{๑๓} สัมภาษณ์, นายประเมษฐ์ โฉนนท์, ผู้ใหญ่บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์, นายดำรงศักดิ์ จิตตมล, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๓. สารเคมีกำจัดศัตรูพืชตกค้าง

เนื่องจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชในทางการเกษตรตกค้าง ที่มีการจำหน่ายทางการค้า มีกว่า ๑,๐๐๐ ชนิด ซึ่งแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ตามชนิดของสิ่งมีชีวิตที่ใช้ในการควบคุมและกำจัด สอดคล้อง นายเป็ง ธรรมรุจิรัตน์ กล่าวว่า

“สารเคมีกำจัดแมลง สารป้องกันกำจัดวัชพืช สารป้องกันกำจัดเชื้อรา สารกำจัด หนูและสัตว์แทะ สารเคมีกำจัดหอยและปู ทุกวันนี้ มีผู้บริโภคจำนวนมากที่ยังไม่ ตระหนักว่าชีวิตได้ถูกคุกคามจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชและสารเคมีอื่น ๆ ที่อาจปนเปื้อน มาจากกระบวนการผลิต ซึ่งเมื่อสารเคมีเหล่านี้เมื่อเข้าสู่ร่างกายจนเกิดผลกระทบต่อ ร่างกายทำให้เกิดปัญหาสุขภาพตามมา เช่น ผดผื่นที่ผิวหนัง อาการวิงเวียน และมีนง ศีรษะ นอกจากนี้ ยังมีอาการที่ไม่ได้แสดงออกมาให้เห็นในทันทีทันใด เช่น การทำงาน ผิดปกติของระบบประสาทหรือมะเร็ง จึงไม่มีใครตระหนักว่าการเจ็บป่วยเหล่านี้มีสาเหตุ มาจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช การที่สารเคมีเหล่านี้ตกค้างอยู่ในธรรมชาติจึงเป็นอันตราย ต่อสุขภาพของเกษตรกร สมาชิกในครอบครัว และผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ ๆ มีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช นอกจากนี้ ยังส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน สิ่งมีชีวิตใน ธรรมชาติ แหล่งน้ำและอาหาร ทั้งนี้ บริษัทผู้ผลิตสารเคมีกำจัดศัตรูพืชจะต้องจัดให้มี ฉลากแสดงวิธีใช้สารเคมี ซึ่งถ้าใช้อย่างถูกต้องจะปลอดภัย”^{๑๕}

ซึ่งสอดคล้อง นายรันต์ อินตะเพชร กล่าวว่า

“จากผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสุขภาพของผู้ได้รับพิษเข้าสู่ร่างกายจะมีการแสดง อาการอยู่ ๒ แบบ คือแบบเฉียบพลันและแบบเรื้อรัง โดยแบบเฉียบพลันจะเกิดขึ้นเมื่อ ร่างกายได้รับพิษของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชจำนวนมาก จะแสดงอาการอย่างทันทีทันใด เช่น ปวดศีรษะ มีนง คลื่นไส้ อาเจียน เจ็บหน้าอก ปวดกล้ามเนื้อ เหงื่อออกมาก ท้องร่วง เป็นตะคริว หายใจติดขัด มองเห็นไม่ชัดเจน หรืออาจร้ายแรงถึงขั้นเสียชีวิต ส่วน ภัยร้ายเงียบหรือเรียกว่า “การตายผ่อนส่ง” คือแบบเรื้อรัง โดยจะเกิดขึ้นเมื่อได้รับพิษของ สารเคมีกำจัดศัตรูพืชจำนวนน้อยต่อเนื่องเป็นเวลานาน ซึ่งกว่าจะแสดงอาการอาจใช้เวลา เป็นเดือน เป็นปีภายหลังจากการได้รับสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เช่น การเป็นหมัน การเสื่อม สมรรถภาพทางเพศ การเป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต และมะเร็ง จะเห็นว่ามหันตภัยของสารเคมี กำจัดศัตรูพืชต่อสุขภาพของคนและสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมมีมากมาย สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องอันตราย และพิษภัยที่เกิดจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช พร้อมทั้งหาวิธีการหรือมาตรการต่าง ๆ เพื่อ ตรวจสอบคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตร ให้อยู่ในระดับที่ปลอดภัยไม่ปนเปื้อน

^{๑๕} สัมภาษณ์, นายเป็ง ธรรมรุจิรัตน์, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัด น่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สารเคมีมากจนเกินไป เพื่อให้ผู้บริโภคได้ใช้สินค้าที่ปลอดภัย ปราศจากสารพิษ ซึ่งจะส่งผลให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ดังคำที่ว่า การไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ”^{๑๖}

ซึ่งสอดคล้อง นายสะอาด วงศ์หลอม กล่าววา

“ด้วยเหตุที่ผลกระทบของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชต่อสิ่งแวดล้อมเป็นต้นทุนที่มีได้รวมอยู่ในราคาซื้อขาย การใช้สารเคมีจึงกลับกลายเป็นการผลักภาระของผลกระทบไปสู่ภายนอก ระบบนิเวศที่ถูกทำให้เปราะบางลงไม่สามารถรักษาความสมดุลในธรรมชาติ และส่งผลต่อแนวโน้มการระบาดของศัตรูพืชที่นับวันจะรุนแรงและถี่ยิ่งขึ้น เมื่อสารเคมีที่มีพิษร้ายแรงเหล่านี้กระจายสู่ระบบนิเวศ จะก่อให้เกิดความเสียหายที่หลากหลายต่อสภาพแวดล้อม รวมถึงสัตว์และพืชที่เป็นประโยชน์ปัญหาต่อสิ่งมีชีวิตในบริเวณใกล้เคียง พิษภัยของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชสร้างความเสียหายต่อระบบนิเวศอย่างหนักหน่วง ทั้งการลดลงของพืชคลุมดินบางชนิดและสัตว์ที่มีประโยชน์ สารเคมีเหล่านี้มีความเป็นพิษต่อสัตว์ แต่ละชนิดที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับฤทธิ์ของสารเคมี ความสามารถในการตกค้างในดินหรือน้ำ ลักษณะภายนอกของสารเคมี และลักษณะการใช้ของเกษตรกร เป็นต้น”^{๑๗}

การใช้สารเคมีในการเกษตร เริ่มขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกษตรจากการเกษตรที่พึ่งพาตนเองและธรรมชาติ การผลิตเพื่อบริโภค การผลิตที่เน้นปริมาณ แต่ขาดการคำนึงถึงคุณภาพและมีความเสี่ยงปนเปื้อนสารเคมีต่างๆ เช่น สารปรอท สารกันเสีย สารฟอกขาว ยาฆ่าแมลง ยากำจัดศัตรูพืช ซึ่งสอดคล้อง นายต่วน ยีขาม กล่าววา

“การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเริ่มต้นและขยายวงกว้างขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อความเจริญเข้ามาสู่ชุมชนเดินหน้าเข้าสู่การ ด้วยบางนโยบายของรัฐ และการผลักดันของกลุ่มนายทุนขนาดใหญ่ จึงเกิดการปรับปรุงพันธุ์พืชของเกษตรกรในชุมชน การขยายตัวของสังคมเมืองยังเปลี่ยนพื้นที่ที่เคยเคยปลูกอาหาร/ผักสวนครัว กลายเป็นหมู่บ้านทำให้ที่ทำกินเหลือน้อย สังคมทุนนิยมทำให้อาหารเป็นสินค้า ระบบการผลิตอาหารที่มีเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการเชิงปริมาณของตลาดและมองผลประโยชน์และผลกำไรเป็นหลัก ใช้สารเคมี ใช้พันธุกรรมและเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มปริมาณของผลผลิต ซึ่งส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่าไม้ และยังส่งผลต่อร่างกายของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคอีกด้วย”

๔. ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอย

ซึ่งอาจรวมถึงปัญหาสภาพสิ่งแวดล้อมที่มีการจัดการขยะมูลฝอยนั้น นับวันจะเพิ่มมากขึ้นตามจำนวนของประชากร ถ้าหากไม่มีการกำจัดขยะมูลฝอยให้ถูกต้อง และเหมาะสมแล้ว ปัญหาความสกปรกต่างๆ ที่เกิดจากขยะมูลฝอย จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ถ้ามอง

^{๑๖} สัมภาษณ์, นายรันต์ อินตะเพชร , สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลพงค์ บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์, นายสะอาด วงศ์หลอม , ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านดงป่าสัก หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

กันอย่างผิวเผิน ขยะมูลฝอยนั้นไม่ได้มีผลกระทบต่อมนุษย์มากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงต่อมนุษย์ ยังอยู่ในขั้นที่ไม่รุนแรงมากนัก ผลกระทบที่เกิดขึ้นจึงไม่ชัดเจนเท่าไร แต่ในความเป็นจริงแล้ว ขยะมูลฝอยจะก่อให้เกิดปัญหาต่อสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก และจะมีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์ด้วย ทั้งโดยทางตรง และทางอ้อม”^{๑๘}

ซึ่งสอดคล้อง นายชัชพงศ์ กุลเทพพรม กล่าวว่า

“ขยะมูลฝอยนั้น นับวันจะเพิ่มมากขึ้นตามจำนวนของประชากร ถ้าหากไม่มีการกำจัดขยะมูลฝอยให้ถูกต้อง และเหมาะสมแล้ว ปัญหาความสกปรกต่างๆ ที่เกิดจากขยะมูลฝอย จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ถ้ามองกันอย่างผิวเผินแล้ว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงต่อมนุษย์ ยังอยู่ในขั้นที่ไม่รุนแรงมากนัก ผลกระทบที่เกิดขึ้นจึงไม่ชัดเจนเท่าไร แต่ในความเป็นจริงแล้ว ขยะมูลฝอยจะก่อให้เกิดปัญหาต่อสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก และจะมีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์ด้วยและประชาชนภายในชุมชน ทั้งโดยทางตรง และทางอ้อม ขยะมูลฝอย ทำให้เกิดมลพิษแก่อากาศ ขยะมูลฝอยที่กองทิ้งไว้ในเขตชุมชน หรือที่กองทิ้งไว้ในแหล่งกำจัด ซึ่งไม่มีการฝังกลบ หรือขณะที่ทำการเก็บขน โดยพาหนะที่ไม่มีการปกปิดอย่างมิดชิด ขยะมูลฝอยเหล่านั้นส่งกลิ่นเหม็นเน่ารังเกียจออกมา เศษชิ้นส่วนของขยะมูลฝอยจะสามารถปลิวไปในอากาศ ทำให้เกิดความสกปรกแก่บรรยากาศ ซึ่งมีผลต่อสุขภาพของมนุษย์ และทำความสกปรกให้กับบริเวณข้างเคียงได้นอกจากนี้ขยะมูลฝอยที่กองทิ้งไว้นานๆ จะมีก๊าซที่เกิดจากการหมักขึ้น ได้แก่ ก๊าซชีวภาพ ซึ่งติดไฟ หรือเกิดระเบิดขึ้นได้ และก๊าซไข่เน่า (ก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์) ซึ่งมีกลิ่นเหม็น”^{๑๙}

๕. ปริมาณฝนตกน้อย

นอกจากนี้พื้นที่ในชุมชนได้รับผลกระทบปริมาณฝนตกน้อยเกินไปเกิดภาวะฝนทิ้งช่วงติดต่อกันเป็นเวลานาน หรือการกระจายน้ำฝนที่ตกไม่สม่ำเสมอตลอดทั้งปี ซึ่งกรณีหลังจะทำให้การขาดแคลนน้ำ เป็นบางช่วงหรือบางฤดูกาลเท่านั้น แต่ถ้าหาก ฝนตกน้อยกว่าอัตราการระเหยของน้ำก็จะทำให้บริเวณนั้นเกิดสภาพการขาดแคลนน้ำ ที่ต่อเนื่องกันอย่างถาวร ลักษณะภูมิประเทศไม่อำนวยจึงทำให้บริเวณนั้นไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ขนาดใหญ่และถาวรหรืออยู่ใกล้ภูมิประเทศ ลาดเอียงและดินไม่อุ้มน้ำ จึงทำให้การกักเก็บน้ำ ไว้ใช้ได้ยาก ความแห้งแล้งคือลักษณะภูมิอากาศที่มีฝนน้อยกว่าปกติ หรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเป็นระยะเวลานานกว่าปกติ และครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้าง ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ พืชพันธุ์ไม้ต่างๆ ขาดน้ำ ทำให้ไม่เจริญเติบโตตามปกติ ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับความเดือดร้อนโดยทั่วไป ความแห้งแล้งเป็นภัยธรรมชาติประเภทหนึ่ง

^{๑๘} สัมภาษณ์, นายต่วน ยีขาม , ผู้รักษาความสงบ บ้านดงป่าสัก หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์, นายชัชพงศ์ กุลเทพพรม ,สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลฝายแก้ว บ้านดงป่าสัก หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปีในภูมิภาคต่างๆ ปัจจัยที่ทำให้เกิดความแห้งแล้ง ภัยแล้งเกิดขึ้นจากสาเหตุหลายประการ ทั้งจากการกระทำของมนุษย์และจากธรรมชาติ^{๒๐} สอดคล้อง นายวิเชียร มงคล กล่าวว่า

“มนุษย์เป็นตัวละครสำคัญที่ทำให้สภาวะของบรรยากาศเปลี่ยนแปลงไปจากการตัดไม้ทำลายป่าและพัฒนาด้านอุตสาหกรรมที่ทำให้ปริมาณแก๊สคาร์บอนไดออกไซด์สูงขึ้น จนเกิดปรากฏการณ์เรือนกระจก อีกทั้งการทำลายชั้นโอโซนซึ่งทำให้พลังงานความร้อนลงมาถึงชั้นบรรยากาศใกล้ผิวโลกทำให้อุณหภูมิของอากาศสูงขึ้น และยังมีปัจจัยอื่นๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ ทำให้ระยะการพัดปกคลุมพื้นที่น้อยลง ความหนาวเย็นและความแห้งแล้งจึงพัดลงมาเร็วกว่าปกติ สถานการณ์การเกิดความแห้งแล้ง ปัจจุบันความแห้งแล้งได้เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของชุมชนตลอดถึงที่ทำกินของเกษตรกร และนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น บริเวณพื้นที่ที่เกิดและช่วงเวลาที่เกิดก็ยาวนานมากขึ้น ส่วนในชุมชนภัยแล้งจะเกิดขึ้นบางพื้นที่ในช่วงกลางฤดูฝนที่ฝนทิ้งช่วงในเดือนมิถุนายน-เดือนกรกฎาคม และจะเกิดขึ้นอย่างชัดเจนเมื่อสิ้นสุดช่วงฤดูฝน และกินระยะเวลายาวนานกว่าภาคอื่นๆ ผลกระทบจากความแห้งแล้ง ความแห้งแล้งหรือการขาดแคลนน้ำได้ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างมากในด้านการเกษตรซึ่งมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประชาชนในชุมชน”^{๒๑}

๖. ภูเขาหัวโล้น

โดยข้อเท็จจริงแล้ว “ภูเขาหัวโล้น” ที่ถูกกล่าวถึงมาก เพราะความอุดมสมบูรณ์ที่มีมากมายในอดีตสูญหายไปอย่างรวดเร็วกว่าที่อื่นในปัจจุบัน “เขาหัวโล้น” ไม่ได้มีเฉพาะ “ป่าสงวนแห่งชาติ” ที่อยู่ในการดูแลของกรมป่าไม้เท่านั้น แต่ใน “ป่าอนุรักษ์” ทั้งที่เป็นอุทยานแห่งชาติ ที่มาของปัญหาการไม่สามารถยึดคืนพื้นที่ป่ากลับมาได้จริง การแก้ไขปัญหาการบุกรุกยึดครองพื้นที่ป่าประสบความสำเร็จ เพราะยึดคืนมาไม่ได้จริงตามรายงาน จึงไม่สามารถนำมาฟื้นฟูได้ ในพื้นที่ป่าสงวนฯ ที่ดูแลโดย กรมป่าไม้ ภาพรวมถูกบุกรุกยึดครองไปเกือบทั้งหมด แทบไม่เหลือที่อุดมสมบูรณ์ไว้เลยหากตรวจสอบลงไปในรายละเอียดก็จะพบว่าบางแห่งเป็นสวนยางพารา หรือสวนผลไม้ของชาวบ้าน มากกว่าป่าธรรมชาติ มีสภาพป่าเป็นแห่งๆ ทั้งๆ ที่มีคน อุปรณ์ งบประมาณมากกว่าหลายเท่า แต่ยังไม่สามารถยึดคืนพื้นที่ที่ถูกยึดครองไปให้กลับมาได้การประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์ ไม่ว่าจะอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์^{๒๒} ซึ่งสอดคล้องกับ นายสิงทอง สุตสม กล่าวว่า

“ส่วนใหญ่จะเลือกเอาจากป่าที่อุดมสมบูรณ์มีความสวยงาม เป็นแหล่งที่ สลักสำคัญในทางธรรมชาติ ปล่อยให้ส่วนที่เหลือซึ่งมีสภาพเว้าแหว่งไว้เป็นป่า การที่ซึ่ง

^{๒๐} สัมภาษณ์, พระมหาสมภพ วิริยมงคลโร ,เจ้าอาวาสวัดหลวง บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์, นายวิเชียร มงคล,ผู้ใหญ่บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์, นางสาวณัฐาปณี มงคล ,ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

มักจะประกอบอาชีพเพาะปลูก ไร่เลื่อนลอย ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะจัดสร้างชุมชนให้อาศัย แต่ที่ไม่มีทำกินเป็นของตัวเอง หรือถ้ามีก็ไม่พอใจ เนื่องจากเค้าเชื่อว่า ถ้าเพาะปลูกในที่เดิมๆ ทำให้ผลผลิตลดลง และ ประชาชนในพื้นที่นี้มีความชำนาญในการเดินทางเข้าไปในที่ๆ เข้าไปลำบาก เมื่อมองดูจากที่ราบ ดอย หรือ เขา อาจจะมีเขี้ยวและไม้ป่าไม่อยู่) แต่เวลามองผ่านที่สูงจะเห็นว่า หลังดอย หรือ ดอยที่ซ้อนอยู่ถัดไป มีการถากถาง เพื่อทำแปลงเพาะปลูกแล้วลักษณะการถางที่เพื่อทำไร่เพาะปลูก ไม่ใช่วิธีมีดฟันเพื่อถางออก แต่จะนิยมการเผา เพื่อเคลียร์ที่ได้อย่างรวดเร็ว ซึ่ง ปัญหาไฟป่าที่พบ เกิดจากสาเหตุนี้ทั้งสิ้น โยนหนังสือทิ้งไปได้เลยคร่ำว่าเกิดจากการเสียดสี ของกิ่งไม้ ซึ่งเป็นไปได้ยากมาก”^{๒๓}

๗. จำนวนของประชากรที่เพิ่มขึ้น

“การเพิ่มขึ้นของประชากรในพื้นที่ทำการเกษตรมีจำนวนการเพิ่มขึ้นของประชากรค่อนข้างสูง สิ่งที่เป็นผลตามาคือ ความต้องการหาที่ทำกินและที่อยู่อาศัยก็เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วยจากจำนวนประชากรที่มีเพิ่มมากขึ้นนี้ เมื่อถึงวัยทำงานแล้วจะมีทางออกอยู่ ๓ ทาง ในการทำมาหากิน คือ ทำเกษตรกรรม ทำงานรับจ้าง ทำงานด้านบริการ หากไม่สามารถหาทางออกในการเลี้ยงชีพได้ก็เป็นผู้ที่ว่างงานไป ประชาชนในพื้นที่อยู่ในพื้นฐานเดิม ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ฉะนั้นทางเลือกแรกของประชากรส่วนใหญ่ มักจะเลือกอาชีพเกษตรกรรม แต่ก็ไม่อาจจะเป็นเกษตรกรได้ทั้งหมด เพราะจำกัดในเรื่องพื้นที่ทำกินมี ประชากรส่วนที่เหลือนอกจากเกษตรจึงโยกย้ายไปทำงานรับจ้างซึ่งส่วนมากอยู่ในภาคอุตสาหกรรมและอีกส่วนหนึ่งก็หันไปทำงานด้านบริการ สำหรับงานรับจ้างและงานบริการนั้นใช้พื้นที่ในการทำงานน้อย แต่ภาคเกษตรกรรมมีความจำเป็นในการใช้พื้นที่เพื่อการเพาะปลูกค่อนข้างมาก ดังนั้น เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น และส่วนหนึ่งก็เลือกประกอบอาชีพเกษตรกร พื้นที่ต้องการใช้การเพาะปลูกก็ต้องการเพิ่มมากขึ้น จึงเกิดการแสวงหาที่ทำกินใหม่ ซึ่งในกรณีนี้ เป็นปัญหาที่จะต้องนำสืบพิสูจน์ว่าเป็นความจริงเช่นไร ซึ่งถ้าเป็นความจริงอาจเป็นเพราะข้อบกพร่องในช่วงการสำรวจ ซึ่งเจ้าหน้าที่ไม่สามารถสำรวจได้ครบทุกพื้นที่ได้ จึงประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติทับที่ของประชาชนในพื้นที่ซึ่งทางแก้อาจจะต้องเพิกถอนเขตดังกล่าวออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติ แต่ถ้าไม่เป็นความจริง ประชาชนหมู่บ้านนั้นจะต้องอพยพออกจากพื้นที่ป่าสงวนดังกล่าวแล้วแต่จะเข้าเงื่อนไขที่จะได้รับสิทธิทำกินตามพระราช-บัญญัตินี้”^{๒๔}

ซึ่งสอดคล้อง นายบรรเจิด จันทรา กล่าวว่า

“สาเหตุสำคัญของวิกฤตการณ์ป่าไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ตัวการของปัญหานี้คือนายทุนพ่อค้าไม้ เจ้าของโรงเลื่อย เจ้าของโรงงานแปรรูปไม้ ผู้รับ

^{๒๓} สัมภาษณ์, นายสิงทอง สุดอุดม ,สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสวด บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์, พระครูสุภัทรนนทวิทย์ , เจ้าอาวาสวัดป่าตอง (ชุมชนศิลาเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิลาเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ล้มปทานทำไม้และชาวบ้านทั่วไป ซึ่งการตัดไม้เพื่อเอาประโยชน์จากเนื้อไม้ทั้งวิธีที่ถูกและผิดกฎหมาย ปริมาณป่าไม้ที่ถูกทำลายนี้วันจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามอัตราเพิ่มของจำนวนประชากร ยังมีประชากรเพิ่มขึ้นเท่าใด ความต้องการในการใช้ไม้ก็เพิ่มมากขึ้น เช่น ใช้ไม้ในการปลูกสร้างบ้านเรือนเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรกรรมเครื่องเรือนและถ่านในการหุงต้ม การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อเข้าครอบครองที่ดิน เมื่อประชากรเพิ่มสูงขึ้น ความต้องการใช้ที่ดินเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินก็อยู่สูงขึ้น เป็นผลผลักดันให้ประชาชนในพื้นที่เข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ แคว้นป่า หรือเผาป่าทำไร่เลื่อนลอย นอกจากนี้ยังมีนายทุนที่ดินที่จ้างวานให้ประชาชนเข้าไปทำลายป่าเพื่อจับจองที่ดินไว้ขายต่อไป การกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่ากระทำไม่ชัดเจนหรือไม่กระทำเลยในหลาย ๆ พื้นที่ ทำให้ราษฎรเกิดความสับสนทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา ทำให้เกิดการพิพาทในเรื่องที่ดินทำกินและที่ดินป่าไม้อยู่ตลอดเวลาและมักเกิดการร้องเรียนต่อด้านในกรรมการสิทธิที่ดิน”^{๒๕}

นางกบแก้ว ตาไทร กล่าวว่า

“จากในพื้นที่ชุมชนพบว่า การเผาขยะในเขตที่อยู่อาศัย ซึ่งพบได้ไปในเขตพื้นที่หมู่บ้านหรือบ้านเรือนที่ห่างไกลจากที่ทิ้งขยะของหมู่บ้าน ขยะจะถูกนำไปเผาในพื้นที่นอกบ้านเช่นในสวน บ่อขยะชุมชนหรือในบ้านเช่นในเตาเผา เตาอบ ขยะที่เผาประกอบไปด้วยกระดาษ เศษไม้ บรรจุภัณฑ์อาหารหรือพลาสติก วัตถุเหล่านี้สามารถที่จะนำมาใช้ใหม่ นำไปเป็นเชื้อเพลิงหรือนำเข้าสู่กระบวนการกำจัดอย่างถูกวิธีได้ แต่หากนำขยะเหล่านี้ไปเผาทำลายหรือการเกิดไฟไหม้กองขยะในชุมชน มลภาวะอันเกิดจากการเผาไหม้จะลอยอยู่ในชั้นบรรยากาศรอบบ้านหรือชุมชนโดยไม่มีกรกรอง และในที่สุดก็ตกลงสู่พื้นดินหรือแหล่งน้ำเกิดการสะสมในสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปในชุมชน อันตรายที่สุดของการแพร่กระจายของสารเคมีจากกระบวนการเผาไหม้คือ การเผาพลาสติกจำพวก พีวีซี ซึ่งในขณะที่มีการเผาไหม้จะก่อให้เกิดสารไดออกซิน ซึ่งเป็นสารประกอบทางเคมีที่อันตรายที่สุดและสามารถทำลายระบบต่างๆในร่างกาย อีกทั้งยังสะสมในไขมันในร่างกายและสามารถส่งต่อจากแม่ถึงลูกในครรภ์ได้ผ่านทางสายรก นอกจากนี้สารไดออกซินยังสามารถสะสมอยู่ในผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและแหล่งน้ำซึ่งสุดท้ายแล้วจะสามารถเข้าสู่ร่างกายของมนุษย์ได้”^{๒๖}

ซึ่งสอดคล้อง นายต่วน ปริงการ กล่าวว่า

“ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่เผาพลาสติกมักไม่เข้าใจถึงอันตรายที่มีต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม จากการเผาขยะในพื้นที่บ้านส่งผลอย่างมหาศาลต่อสุขภาพของผู้อยู่อาศัย

^{๒๕} สัมภาษณ์, นายบรรเจ็ด จันทร์หา, ผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิลาเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิลาเพชร อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์, นางกบแก้ว ตาไทร, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิลาเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิลาเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

โดยก่อให้เกิดความเสี่ยงของโรคหัวใจ ระบบทางเดินหายใจ เช่นโรคหืด หอบ โรคภูมิแพ้ ปวดหัว ทำลายระบบประสาท ไต และปอด นอกจากนี้การเผาสารจำพวกโพลีคลอรีน โพลีเมอร์ เช่นบรรจุภัณฑ์จากโฟม กล่องบรรจุเนื้อสัตว์ ลังไข่ ขวดนม โยเกิร์ต สารสไตรีนที่ได้จะสามารถผ่านเข้าสู่ผิวหนังและปอด ในปริมาณที่สูงสารเหล่านี้สามารถทำลายตาและระบบประสาทอันส่งผลต่อการเกิดการปวดศีรษะ เหนื่อยง่ายและอ่อนเพลีย ซึ่งผลอันเกิดจากการเผาไม่เพียงส่งผลต่อผู้เผาเท่านั้นแต่ยังส่งผลต่อเด็ก คนในครอบครัว และเพื่อนบ้าน”^{๒๗}

ซึ่งสอดคล้อง นายประเทือง พุทธคุณากร กล่าวว่า

“มลภาวะอันเกิดจากการเผาไหม้สามารถฟุ้งกระจายเข้าสู่อากาศได้ทั้งในระยะใกล้หรือไกลออกไปเป็นวงกว้าง และสะสมอยู่ในดินและน้ำ เช่นสารอันเกิดจากการเผาไหม้พีวีซี สารไดออกซิน ซึ่งสามารถสะสมอยู่ได้ในระยะเวลาที่ยาวนาน กระจายเข้าสู่ระบบห่วงโซ่อาหาร ซึ่งจะส่งผลต่อการเกิดโรคของทั้งคนและสัตว์ เช่นการทำลายระบบประสาท เป็นสาเหตุให้เกิดโรคมะเร็งทั้งในคนและสัตว์ สำหรับในคนสามารถรับสารตกค้างเหล่านี้ได้โดยผ่านการบริโภคปลา เนื้อสัตว์ พืชผักผลไม้รวมทั้งผลิตภัณฑ์จากนม ขยะทั่วไปที่เกิดจากการอุปโภค บริโภค กิจกรรมทั้งหลายของประชาชนในชุมชน ไม่ว่าจะที่บ้านเรือน ชุมชน ตลาด ร้านค้า ในชุมชนถือเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่เกิดขึ้นจากน้ำมือประชาชนในชุมชนเองซึ่ง มีปัญหาที่เกี่ยวข้องกันในหลายแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมกรรมการบริโภคและการแยกขยะจากต้นทาง การจัดการขยะที่ไม่ได้มาตรฐาน ก่อให้เกิดมลพิษและไม่เกิดการนำกลับมาใช้ซ้ำ ปัญหามลพิษและสิ่งแวดล้อม เช่น ปฏิกริยาเรือนกระจกที่มีสาเหตุจาก ขยะเทกอง ที่ปล่อยก๊าซมีเทน ซัลเฟอร์กับคาร์บอนไดออกไซด์ออกมา ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทุกวันนี้ไม่ใช่แค่จำนวนประชากรภายในหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้นเพียงอย่างเดียว แต่ปริมาณขยะมูลฝอยในชุมชนก็มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปีเช่นกัน ที่ผ่านมาจากหน่วยงานที่รับผิดชอบก็ได้หาแนวทางแก้ไขและจัดการกับปัญหาขยะล้นชุมชนด้วยหลากหลายวิธีอย่างนับไม่ถ้วน ไม่ว่าจะยกให้ปัญหาขยะนี้ให้เป็นวาระในที่ประชุมที่สำคัญการกำจัดขยะด้วยวิธีการฝังกลบ การจัดทำร่างแผนแม่บทการบริการจัดการมูลฝอยของชุมชน จัดตั้งโรงกำจัดขยะไฟฟ้าเพื่อเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม”^{๒๘}

ซึ่งสอดคล้อง นายนพรัตน์ กองคุณะ กล่าวว่า

“ประชาชนยังยึดติดกับการแก้ไขปัญหามลพิษแบบเดิมๆ สถานที่มีกลิ่นเหม็น สกปรก ไม่น่าชวนมอง จนทำให้ไม่มีใครในชุมชนยอมที่จะให้มีการสร้างโรงกำจัดขยะในบริเวณใกล้เคียงกับที่ตนเองอยู่อาศัย เนื่องจาก หน่วยงานทางภาครัฐไม่มีแหล่งกำจัดขยะเนื่องจาก

^{๒๗} สัมภาษณ์, นายต่วน ประังการ , ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิราเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์, นายประเทือง พุทธคุณากร , ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิราเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

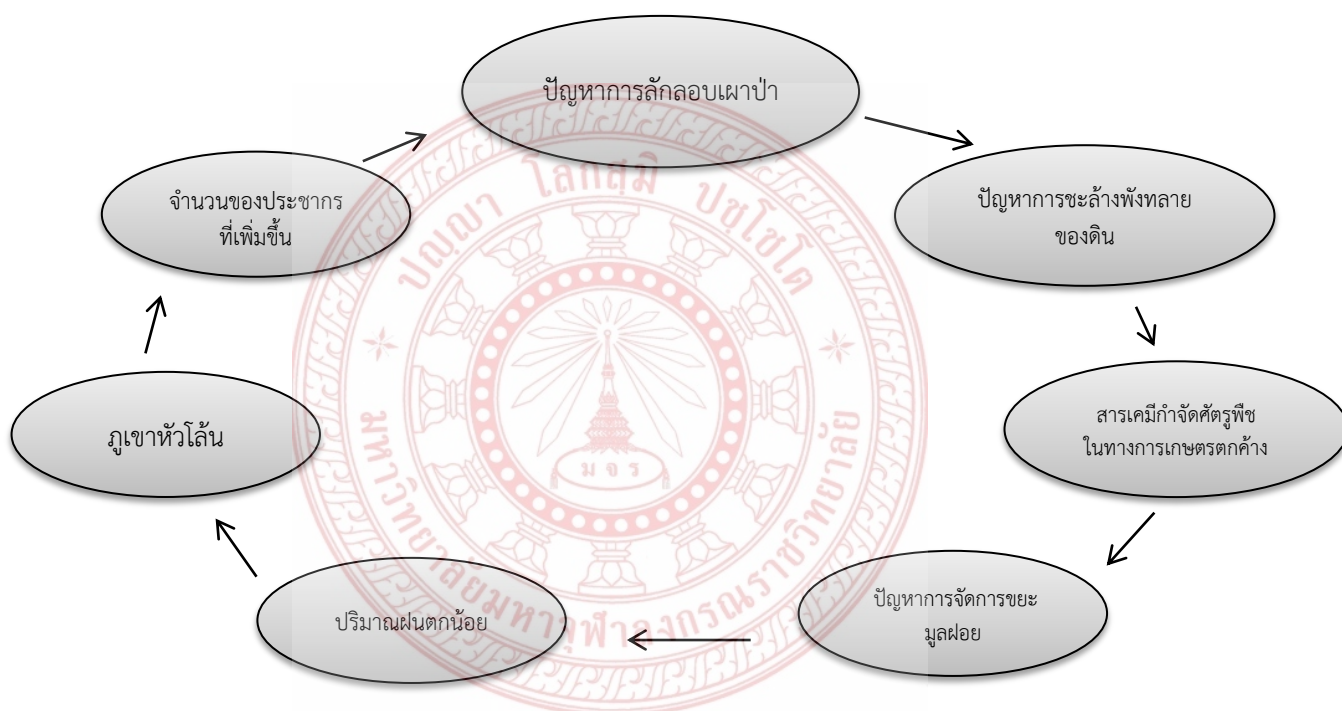
สาเหตุข้อแรก เพราะไม่รู้ว่าจะชี้แจงยังไงให้ประชาชนในพื้นที่เข้าใจ จึงต้องนำขยะไปทิ้งในพื้นที่ห่างไกล นอกพื้นที่ ในป่า สถานที่รกร้าง สร้างปัญหาให้กับชุมชนในพื้นที่นั้นๆ ตามมา โดยเฉพาะทุกคนในชุมชนยังมองไม่เห็นคุณค่าของขยะเพราะว่ามีมูลค่าเล็กน้อย ไม่ทราบว่าขยะบางชนิดมีมูลค่า เมื่อแยกขยะแล้วจะไปขายที่ไหนหรือมีวิธีใดบ้างที่จะจัดการขยะได้โดยเปลี่ยนให้เป็นรายได้เข้ามา ภาครัฐยังไม่มีสถานที่และวิธีการที่ถูกต้องในการแก้ไขปัญหามูลค่าขยะที่มีการกำจัดขยะที่สามารถรองรับการแยกขยะได้ จึงทำให้โครงการรณรงค์ให้ประชาชนคัดแยกขยะ ไม่ประสบความสำเร็จ เป็นเพียงแค่ไฟไหม้ฟางในช่วงต้นๆ แต่เมื่อประชาชนคัดแยกขยะแล้วกลับไม่มีการเก็บขยะแบบแยก เพื่อนำไปกำจัดอย่างถูกวิธี ขยะเศษอาหารถูกเก็บนำไปปนกับขยะทั่วไปเช่นเดิม การหาวิธีการจัดการขยะยังไม่ลงลึกเพียงพอในการแก้ไขปัญหามูลค่าขยะตามสถานที่อยู่อาศัยที่ต่าง ๆ กัน บ้านเรือน ตลาดสด อาคารพาณิชย์ โรงเรียน ชุมชนชนบท บางที่สามารถกำจัดขยะได้ด้วยตัวเอง บางที่ทำได้เพียงแยกขยะ ทำให้แต่ละที่จะต้องมีวิธีการจัดการที่แตกต่างกัน”^{๒๙}

สรุปประเด็นคำถามข้อที่ ๒ การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและผลกระทบสิ่งแวดล้อมในชุมชน ทางเกษตรกรรมจะมีการเตรียมพื้นที่เพาะปลูกพืชต่างๆก็จะมีผลพื้นที่การเกษตร เพื่อปรับพื้นที่เพาะปลูกเวลาเข้าสู่ฤดูฝนก็พื้นที่เพาะปลูกเป็นพื้นที่ภูเขามีสภาพลาดชัน จึงทำให้การเผาไหม้เร็วพื้นที่ไปในวงกว้าง นอกจากนี้ยังรวมถึงปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน เป็นการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลกที่มองเห็นได้ชัดเจน บริเวณตลิ่งที่ถูกแม่น้ำลำธารกัดเซาะ การเลื่อนไหลของดินบริเวณภูมิประเทศที่มีความลาดชัน ผ่นดินถล่ม การยุบตัวของดิน สาเหตุสำคัญของการชะล้างพังทลายของดิน นอกจากนี้ชีวิตได้ถูกคุกคามจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชและสารเคมีอื่น ๆ ที่อาจปนเปื้อนมาจากกระบวนการผลิต ซึ่งเมื่อสารเคมีเหล่านี้เมื่อเข้าสู่ร่างกายจนเกิดผลกระทบต่อร่างกายทำให้เกิดปัญหาสุขภาพตามมา ผดผื่นที่ผิวหนัง อากาศวิงเวียน และมึนงงศีรษะ นอกจากนี้ ยังมีอาการที่ไม่ได้แสดงออกมาให้เห็นในทันทีทันใด เช่น การทำงานผิดปกติของระบบประสาทหรือมะเร็ง จึงไม่มีใครตระหนักว่าการเจ็บป่วยเหล่านี้มีสาเหตุมาจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช นอกจากนี้ปัญหาความสกปรกต่างๆ ที่เกิดจากขยะมูลฝอย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงต่อมนุษย์ ยังอยู่ในขั้นที่ไม่รุนแรงมากนักผลกระทบที่เกิดขึ้นจึงไม่ชัดเจนเท่าไร แต่ในความเป็นจริงแล้ว ขยะมูลฝอยจะก่อให้เกิดปัญหาต่อสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก และจะมีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์ด้วย ทั้งโดยตรงและทางอ้อม นอกจากนี้พื้นที่ในชุมชนได้รับผลกระทบปริมาณฝนตกน้อยเกินไปเกิดภาวะฝนทิ้งช่วงติดต่อกันเป็นเวลานาน หรือการกระจายน้ำฝนที่ตกไม่สม่ำเสมอตลอด ขาดแคลนน้ำ เป็นบางช่วงหรือบางฤดูกาลเท่านั้น พร้อมทั้งความต้องการหาที่ทำกินและที่อยู่อาศัยก็เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย

^{๒๙} สัมภาษณ์, นายณพรัตน์ กองกฤษ, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาเพชร (ชุมชนศิลาเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

จากการให้สัมภาษณ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่างการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและผลกระทบสิ่งแวดล้อมในชุมชนสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ได้ดังนี้

มนุษย์เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้อาศัยและใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมในการอยู่รอดของชีวิต มนุษย์มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ดังนั้นการกระทำของมนุษย์จึงมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ต่อความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมที่เราเรียกกันว่าระบบนิเวศวิทยา ผลกระทบกระเทือนนั้นเป็นไปได้ทั้งในทางสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น หรือในทางทำลายให้เลวลง ผลกระทบกระเทือนนี้เกิดขึ้นทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม มีมากบ้างน้อยบ้าง

แผนภาพ ๔.๒ แสดงความสัมพันธ์ของปัญหาและผลกระทบสิ่งแวดล้อมในชุมชน

๔.๓ ผลการวิเคราะห์การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๔.๓.๑ การพึ่งพาทรัพยากรในการประกอบอาชีพเกษตร

ประเด็นคำถามข้อที่ ๓ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “ การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ” ในชุมชนของท่านมีการพึ่งพาทรัพยากรในการประกอบอาชีพเกษตรอย่างไรสามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ดังนี้

๑. ทรัพยากรป่าไม้

ทรัพยากรป่าไม้เป็นมีความสำคัญที่จำเป็นที่จะต้องมีการอนุรักษ์ไว้ เพราะหากไม่มีการอนุรักษ์ไว้แล้วจะทำให้ระบบนิเวศเสียสมดุล และจะเป็นปัญหาตามมาอีกมากมาย เช่น ภัยธรรมชาติ

ดินถล่ม ระบบต้นน้ำลำธารเสียหาย โดยเฉพาะในพื้นที่ทำการเกษตร ทำให้ป่าไม้ลดลงจนน่าเป็นห่วง หากไม่รีบแก้ไขแล้วอนาคตคงไม่เหลือผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ไว้ให้ได้ใช้ประโยชน์ ดังนั้นจึงมีแนวคิดในการอนุรักษ์ ซึ่งนักวิชาการได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ หมายถึง การจัดการของมนุษย์ในการใช้ชีวะบริเวณเพื่อที่จะให้ได้ผลประโยชน์ที่ดีที่สุดและยั่งยืน ไว้ให้ชนคนรุ่นปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการรักษาศักยภาพที่จะดำรงความต้องการและความจำเป็นของชนรุ่นต่อไปในอนาคต การอนุรักษ์จึงเป็นการสร้างสรรค์ การรวบรวม การสงวน การรักษาไว้การใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน การทดแทน และการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งนี้การอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับทรัพยากรที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต สถาบันนักวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยกล่าวว่าการอนุรักษ์ หมายถึง การจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ในลักษณะที่จะให้ผลตอบแทนอย่างต่อเนื่องสูงสุด สำหรับปัจจุบัน และยังคงรักษาศักยภาพสำหรับการใช้ประโยชน์ของลูกหลานต่อไปในอนาคต นอกจากนี้ยังขยายความการอนุรักษ์ในประเทศไทยที่กำลังพัฒนาว่า ไม่ใช่สิ่งฟุ้งเฟ้อแต่เป็นเรื่องจำเป็นที่นำไปสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และการปรับปรุงคุณภาพชีวิตในระยะยาวเป็นการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม และช่วยให้ผลผลิตทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ ดังนั้นจึงต้องใช้กิจกรรมของมนุษย์ทุกประเภทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างเป็นระบบ และพบว่าในกลุ่มเป้าหมายได้มีรูปแบบการจัดการป่าไม้ สอดคล้อง นายปรเมษฐ์ โจนันท์ กล่าวว่า

“ประชาชนมีแนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรในพื้นที่ได้นำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เป็นอาชีพเสริม อุดมสมบูรณ์ด้วยไม้หลากหลายชนิดเต็มไปด้วยไม้ขนาดใหญ่หายากต่างๆ ภายในป่าชุมชนยังคงหลงเหลือหลักฐานให้เห็นถึงความสมบูรณ์ที่เคยมีในพร้อมด้วยพืชสมุนไพรได้ง่ายในป่าชุมชนยังเป็นแหล่งความรู้ให้กับเยาวชนและนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาที่เข้ามาศึกษาวิจัยด้านสมุนไพร การพึ่งพิงทรัพยากรป่าไปพร้อมกับการอนุรักษ์ทรัพยากรต่างในป่าชุมชน เช่น การสำรวจพันธุ์ไม้ สมุนไพร และการขยายพันธุ์ โดยชาวบ้านในพื้นที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต เช่น ไม้ไผ่จากป่าชุมชน มาจักตอกขายสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน ซึ่งแต่ละวันจะมีพ่อค้าแม่ค้ามารับซื้อถึงที่ มีรายได้วันละ ๒๐๐-๓๐๐ บาท เป็นอาชีพที่ผู้สูงอายุทำกันทุกหลังคาเรือน หลังจากทำการเกษตรที่ว่างเว้นจากการทำไร่ทำนา ก็จักตอกขายหารายได้ให้กับตนเองด้วยโดยการนำไม้ไผ่ที่มีขนาดตามความต้องการ ไม่อ่อนไม่แก่จนเกินไป เหมาะที่จะนำมาจักตอก จากนั้นวัดความยาวให้ได้ ๘๐ เซนติเมตร ตัดไม้ไผ่ออกเป็นท่อนๆ ใช้มีดจักลงบนปลายไม้ไผ่ด้านบนให้เป็นแผ่นบางๆ จนกลายเป็นเส้นตอก”^{๓๐}

๒. ทรัพยากรน้ำ

เนื่องจากเกษตรในพื้นที่มีการผสมผสาน มีการขุดสระน้ำ บ่อน้ำ ที่เป็นการพึ่งพาสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม เนื่องจากพื้นดินส่วนมากเป็นดินเหนียว ดินลูกรัง จึงมีการปรับปรุงบำรุงดินเพื่อให้อาณาของดินดีขึ้น มีการทำน้ำจุลินทรีย์ท้องถิ่นโดยใช้วัสดุในท้องถิ่นและการขยายหัว

^{๓๐} สัมภาษณ์, นายปรเมษฐ์ โจนันท์, ผู้ใหญ่บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

เชื้อ มีการสอนเทคนิคการทำนาข้าวโดยใช้จุลินทรีย์ท้องถิ่น และการใช้จุลินทรีย์เพื่อการเกษตร การผลิตปุ๋ยสะอาด การปลูกไม้ผล เช่น มะนาว มะขาม ลำไย เป็นต้น และปลูกไม้ยืนต้น เช่น ยางพารา เป็นต้น รวมถึงการปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด ถั่ว การปลูกผักกูด เป็นต้น นอกจากนี้ในพื้นที่ยังมีการทำปุ๋ยสัตว์ ได้แก่ เลี้ยงหมูป่า หมูพื้นบ้าน การประมง ได้แก่ เลี้ยงกบ ปลานิล ปลาตูก ปลาหมอ มีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร^{๓๑} สอดคล้อง นายสะอาด วงศ์หลอม กล่าวว่า ขยะวิทยาโดยวิธีการกำจัดขยะสดหรือขยะเปียกให้สามารถนำกลับมาใช้ได้ใหม่อย่างมีคุณค่า การจัดทำบัญชีรับ-จ่ายในครัวเรือน การทำเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งเป็นระบบเกษตรกรรมดั้งเดิมที่มีการผสมผสานกลมกลืน และเกื้อกูลซึ่งกันและกันตามวิถีธรรมชาติ การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายๆ อย่างรวมอยู่ในพื้นที่เดียวกัน โดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นา เช่น ดิน น้ำ และแสงแดดอย่างเหมาะสมเกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความสมดุลของสภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติด้วย ทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อชุมชนในพื้นที่และสิ่งแวดล้อม ผลผลิตที่ได้เพื่อบริโภค และเพื่อใช้ในครัวเรือน ถ้ามีเหลือก็สามารถจำหน่ายเป็นรายได้ให้กับครอบครัว สามารถลดความเสี่ยงในด้านความแปรปรวนของสภาพแวดล้อมที่เกิดจากการระบาดของศัตรูพืช ความไม่แน่นอนของราคาผลผลิต การทำการเกษตรแบบผสมผสานจะทำให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้โดยไม่จำเป็นต้องกู้ยืมเงินมาลงทุนเมื่อราคาพืชผลตกต่ำทำให้เกิดหนี้สิน เกษตรกรสามารถนำเอาปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยไม่เสียเงินเสียทองซื้อมา การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ทำให้เกษตรกรสามารถอยู่ได้ โดยการพึ่งพาตนเอง มีปัจจัยพื้นฐานที่ผลิตได้เองสำหรับดำรงชีพ จึงสามารถมีความสุขได้อย่างยั่งยืน^{๓๒}

๓. ทรัพยากรดิน

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติก่อให้เกิดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และสิ่งแวดล้อมในบริเวณต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันทำให้เกิดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่างกันไป เช่น บริเวณที่มีสภาพภูมิอากาศแห้งแล้ง จะมีประเพณีขอฝน เช่น ประเพณีแห่นางแมว บุญบั้งไฟ เพื่อให้ขอให้มีน้ำอุดมสมบูรณ์ไว้ใช้ในการเพาะปลูก สอดคล้อง นายต่วน ยี่ขาม กล่าวว่า

“ส่วนบริเวณที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ จะมีขนบธรรมเนียมประเพณีและการละเล่นพื้นบ้านที่เกี่ยวกับน้ำ เช่น ประเพณีแข่งเรือยาว ลอยกระทง บริเวณที่มีสภาพภูมิอากาศหนาวเย็น เช่น ในภาคเหนือ จะมีวัฒนธรรมเกี่ยวกับการกินอาหาร และการแต่งกายที่เน้นให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย อีกบทยาของอาชีพเกษตรกร ได้ดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน โดยเฉพาะใช้หลัก การมีภูมิคุ้มกัน คือ การทำการเกษตรผสมผสานเป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยมีการจัดการเรื่องทุน ที่ดิน และแรงงานอย่างมีประสิทธิภาพก่อให้เกิดผลผลิต

^{๓๑} สัมภาษณ์, นายเกตุ ศรรบศึก, ผู้ใหญ่บ้านดงป่าสัก หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์, นายสะอาด วงศ์หลอม, ผู้ใหญ่บ้านดงป่าสัก หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ต่อหน่วยการผลิตสูง "ความอุดมสมบูรณ์ของดิน" ถือได้ว่าเป็นหัวใจของเกษตรอินทรีย์ ผิวดินในระบบนิเวศป่าธรรมชาติจะมีเศษซากพืชและใบไม้ปกคลุมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งอินทรีย์วัตถุที่คลุมดินนี้ นอกจากจะช่วยป้องกันการกัดเซาะและการพังทลายของหน้าดินแล้ว ยังมีส่วนสำคัญที่ทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น เพราะอินทรีย์วัตถุเหล่านี้เป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ที่อยู่ใน ดิน ดังนั้นการมีอินทรีย์วัตถุคลุมหน้าดินจึงทำให้ "ดินมีชีวิต" ขึ้น ซึ่งเมื่ออินทรีย์วัตถุเหล่านี้ย่อยสลายผุพัง โดยการทำงานของสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ในดิน ก็จะทำให้ดินร่วนซุย และสามารถเก็บกักน้ำและธาตุอาหารต่างๆ ได้เพิ่มมากขึ้น ดินจึงมีความชื้นอยู่ตลอดเวลาและมีธาตุอาหารเพียงพอให้กับพืชพรรณในบริเวณดังกล่าวเจริญเติบโตได้อย่างสมบูรณ์แข็งแรง

ดินเป็นทรัพยากรธรรมชาติชนิดหมุนเวียนที่มีส่วนเกื้อหนุนต่อประชาชนในพื้นที่ทำให้สิ่งมีชีวิตสามารถดำรงอยู่ในพื้นที่ชุมชนได้ โดยใช้ผลผลิตที่เกิดจากดินหรือได้จากใต้ดิน นอกจากนี้ดินยังเป็นแหล่งกำเนิดและแหล่งผลิตปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ นอกจากนั้นการทำเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องหาอินทรีย์วัตถุต่างๆ มาคลุมหน้าดินอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นฟาง ไม้ไผ่ หรือแม้แต่พืชขนาดเล็ก (เช่น พืชที่ใช้ปลูกคลุมดิน) ซึ่งอินทรีย์วัตถุเหล่านี้จะกลายเป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ในดิน ทำให้ดินฟื้นกลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้การไม่ใช้สารเคมีต่างๆ ที่เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ในดิน (เช่น สารเคมีกำจัดศัตรูพืช) เป็นการช่วยทำให้ดินสามารถฟื้นความสมบูรณ์ของตัวเองได้อย่างรวดเร็ว เมื่อดินมีความสมบูรณ์พืชที่ปลูกก็แข็งแรง มีความต้านทานต่อโรคและแมลง รวมทั้งให้ผลผลิตสูง การทำเกษตรธรรมชาติเป็นผลให้คนในครอบครัวและคนในชุมชนมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง"^{๓๓}

ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นไปในลักษณะที่สมดุลกันก็จะไม่มีปัญหาเกิดขึ้น แต่หากความสัมพันธ์ดังกล่าวขาดความสมดุล สอดคล้อง นายวิเชียร มงคล กล่าวว่า

“ย่อมทำให้ความต้องการใช้ทรัพยากรเพิ่มขึ้น ถ้าหากมีการใช้ทรัพยากรโดยไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมก็จะทำให้สิ่งแวดล้อมมีสภาพเสื่อมโทรมลงและในขณะเดียวกัน ถ้าเกิดสังคมใดมีทรัพยากรน้อยและไม่เพียงพอกับความต้องการของคนในชุมชน ก็จะทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนทรัพยากรและอาจมีการแย่งชิงทรัพยากรทำให้เกิดปัญหาตามมา การสร้างกิจกรรมเพื่อการจัดการตนเองอย่างเข้มแข็งทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม อันเนื่องจากภูมิศาสตร์ของเมื่อนานเป็นแอ่งที่ราบราบในหุบเขาขนาดใหญ่โต เคยแวดล้อมด้วยป่าไม้และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร แต่เมื่อสภาพนิเวศถูกทำลายไปมากและส่งผลถึงการท่ามาหากิน ชีวิตความเป็นอยู่ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมของผู้คนและมีเอกลักษณ์ของตนเอง คนเมื่อนานรับรู้ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตนเอง อย่างรวดเร็ว จนมี

^{๓๓} สัมภาษณ์, นายต่วน ยีขาม ,ผู้รักษาความสงบ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ความคิดร่วมกันว่า ในอนาคต คนน่านอาจไม่สามารถกำหนดวิถีชีวิตของตัวเองอันเนื่องจากสภาพแวดล้อมถูกคุกคามและการเปลี่ยนแปลงไปสู่การทำเกษตรอุตสาหกรรมที่ทำให้เกษตรกรต้องอยู่ในวงจรของหนี้สินและการพึ่งพาทุนภายนอกอย่างไม่รู้สิ้นจนไม่สามารถดำรงภูมิวัฒนธรรม “แบบคนน่าน” ได้ต่อไป”^{๓๔}

สอดคล้องนางสาวณัฐาปณี มงคล กล่าวว่า

“การสร้างความเข้าใจในครอบครัว การเกษตรที่ยั่งยืน เช่น การผลิตเกษตรอินทรีย์ การอนุรักษ์และพัฒนาเมล็ดพันธุ์ เพื่อให้เกษตรกรมีส่วนร่วมกำหนดการผลิตได้ การตั้งโรงเรียนชาวนาในชุมชน การจัดการเศรษฐกิจระดับครัวเรือนและท้องถิ่นผ่านกลุ่มลัจจะออมทรัพย์ หรือการสร้างเครือข่ายตลาดเกษตรอินทรีย์กับโลกภายนอก เพื่อจัดการให้ชาวบ้านเข้าถึงตลาด ในแง่มุมทางศาสนา เช่น การติดตามสภาวะคุณธรรมของคนในสังคม การจัดการสิ่งแวดล้อม การพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอของชาวบ้านและกลุ่มประชาสังคมต่างๆ ทำให้ระยะเวลา ๒๐ ปีที่ผ่านมาคือช่วงเวลาอันมีคุณค่าในการเรียนและสั่งสมองค์ความรู้ รวมทั้งมีความ เข้าใจในการดำเนินงานต่างๆ เป็นตัวอย่างให้กลุ่มทางสังคมในชุมชนหรือพื้นที่อื่นๆ เข้ามาศึกษาเรียนรู้เพื่อนำปรับเพื่อปฏิบัติการในท้องถิ่นของตนเองอย่างมากมาย”^{๓๕}

สัมภาษณ์นายนิรุจ ไชยพาละ กล่าวว่า

“ในช่วงเวลาเหล่านี้เอง “เครือข่ายชุมชน” ก็ทบทวนและได้สร้างคำถามสำคัญในการดำเนินงานช่วงต่อไปคือ คนน่านจะจัดการตนเองได้อย่างไร โดยความต้องการนี้เป็นผลต่อเนื่องจากทำงานรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในหลายรูปแบบกลายเป็นการคิดร่วมกันว่า การดำเนินนโยบายหรือการพัฒนาจากภายนอกนั้น ต้องฟังเสียงคนน่านเสียก่อน จึงจะกำหนดทิศทางในการพัฒนาที่เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยไม่บีบบังคับท้องถิ่น ดังเช่นในปัจจุบัน การอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์พืชด้วยตัวเองเป็นการรักษาพันธุ์พืชท้องถิ่น เพื่อให้เกษตรกรสามารถกำหนดทิศทางการ ผลิตได้เอง และลดต้นทุนการผลิตร่วมด้วย ถือเป็นจุดพลิกผันทำให้ เกษตรกรต้องการพันธุ์ข้าวดี ทำให้กลุ่มสามารถสามารถขายเมล็ดพันธุ์ให้กับจังหวัดอื่นๆ ได้ เช่น เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ไม่ต้องใส่ ยา ให้ผลผลิตมากและมีคุณภาพ ซึ่งในภายหลังได้รวมกันก่อตั้งเป็น “กองทุนขวัญข้าว””^{๓๖}

^{๓๔} สัมภาษณ์, นายวิเชียร มงคล, ผู้ใหญ่บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์, นางสาวณัฐาปณี มงคล, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์, นายนิรุจ ไชยพาละ, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

การประสบความสำเร็จเช่นนี้พวกเขาใช้เวลามากกว่า ๒๐ ปี อันเป็นความน่าชื่นชมในความร่วมแรงร่วมใจของคนท้องถิ่นที่ลุกขึ้นมาขบคิดถึงปัญหาในสังคมที่มาจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงสัมภาษณ์ นายสิงทอง สุดสม กล่าววา

“ชาวบ้านในพื้นที่หาทางออกโดยเชื่อมประสานคนจากเมืองไปสู่อำเภอที่รอบนอก จากที่ราบจนถึงภูเขาสูงในป่าดงดอยกลายเป็นการโยกโยยที่ขับเคลื่อนความคิดและชีวิต วัฒนธรรมของผู้คนต่างกลุ่มชาติพันธุ์ ต่างสภาพแวดล้อมให้กลายเป็นหนึ่ง นั่นคือ “ความเป็นคนเมืองน่าน” โดยยึดเอากลไกจากระบบราชการที่แม้จะใช้เวลาผูกพันส่วนตัวมากกว่าระบบของรัฐเข้ามาช่วยเหลือ อีกทั้งพวกชาวบ้านในพื้นที่ยังวางปณิธานที่จะพึ่งพา กลไกจากระบบการเมืองให้น้อยที่สุดในชุมชนหมู่บ้านเราจึงเห็นภาพของผู้คนในสังคมที่ไร้สังกัดองค์กร แต่ทั้งผู้ใหญ่ หนุ่มสาว เด็กๆ ได้ริเริ่มและร่วมมือกัน มีที่ปรึกษาเป็น พระสงฆ์ผู้สร้างบารมีจากการทำงานเพื่อสังคมและนำระบบความสัมพันธ์ในชุมชน แบบเดิมมาใช้เกื้อกูลกัน จนกลายเป็นข้อเด่นในการรวมกลุ่มแบบหลวมๆ ทว่ามากด้วย ประสิทธิภาพกว่ากลุ่มทางการสารพัดรูปแบบที่เคยมีมาในสังคม “ในสภาพแวดล้อมที่ เปลี่ยนแปรอย่างรุนแรงเช่นนี้ ชาวบ้านในพื้นที่ต้องเข้มแข็งมากกว่ารัฐ และมองไปในอนาคตข้างหน้า รักสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่นั้นต้องจัดการตนเอง ท้องถิ่นของคนน่านต้อง จัดการตนเองให้เข้มแข็ง อย่าให้รัฐและการเมืองนำไปในทิศทางที่เป็นภัยแก่บ้านแก่ ชาวบ้านในพื้นที่เกษตรกรรม”^{๓๗}

การพัฒนาคุณภาพประชากร โดยสนับสนุนการศึกษาด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อให้ประชาชนเกิดจิตสำนึก รู้คุณค่าของทรัพยากร และเกิด ความตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์ เกิดความรัก ความหวงแหน และให้ ความร่วมมืออย่างจริงจังสอดคล้อง พระครูสุภัทรนันทวิทย์ กล่าววา

“อาชีพเกษตรกรรมนั้นมีการพึ่งพาทรัพยากรน้ำอยู่ตลอดเวลาทั้งโดยทางตรงและ ทางอ้อมการที่จะให้สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติให้สอดคล้องเป็นเรื่องที่อยากมากหลังฤดูทำ น้ำลด ความเสี่ยง เสริมรายได้เกษตรกร เช่น พืชตระกูลถั่ว มะละกอ พักทอง พักเขี้ยว แก้วมังกร มะพร้าว มันล้มปะหลัง เป็นต้น โดยการปลูกพืชใช้น้ำน้อยช่วยลดปริมาณการ ใช้น้ำได้ค่อนข้างเมื่อเทียบกับข้าว ลดความเสี่ยงจากปัญหาขาดแคลนนํ้าและภัยแล้ง พร้อมลดปัญหาการแย่งชิงน้ำเพื่อการเกษตรด้วยหากปลูกพืชไร่น้ำน้อยสลับกับการ ปลูกข้าวจะช่วยอนุรักษ์ดิน และน้ำดีกว่าการปลูกข้าวอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังช่วยแก้ปัญหา ดินเสื่อมโทรม ช่วยปรับปรุงบำรุงดินและเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดินได้ เช่น เศษซาก พืชตระกูลถั่วจะช่วยเพิ่มอินทรีย์วัตถุให้แก่ดิน ช่วยปรับโครงสร้างของดินและลดการใช้ ปุ๋ยเคมีในนาข้าวได้ ขณะเดียวกันยังช่วยลดวงจรการระบาดของโรคและแมลงศัตรูข้าว และรักษาระบบนิเวศในนาข้าวให้สมดุลด้วยการจัดการน้ำตั้งแต่ต้นน้ำ เช่น การขุดลอก

^{๓๗} สัมภาษณ์, นายสิงทอง สุดสม ,สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสวด บ้านหลวง หมู่ ๑ อำเภอบ้าน หลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ขยายคลองธรรมชาติเดิม เพื่อดักน้ำหลากไหลลงทางน้ำไว้ นำน้ำหลากส่งตามแนวคลอง กักเก็บไว้ตามสระน้ำแก้มลิง หรือบ่อกักเก็บน้ำเพื่อสำรองน้ำในชุมชนทำให้มีน้ำใช้ยาม น้ำแล้ง และช่วงฝนทิ้งช่วง”^{๓๘}

สร้างจิตสำนึกร่วมกันสู่การปฏิบัติเป็นกิจวัตร ปลูกฝังคุณค่าของน้ำตั้งแต่ระดับในโรงเรียน ไปจนถึงชุมชน ทำให้เกิดวินัยในการใช้น้ำอย่างรู้คุณค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด ช่วยให้การประหยัด น้ำในชุมชนเป็นรูปธรรมสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นายบรรเจ็ด จันทรา กล่าวว่า

“การปลูกมันสำปะหลังการเลือกที่ พื้นที่ที่จะใช้ปลูกมันสำปะหลังต้องเป็นที่ดอน น้ำไม่ขัง และดินมีการระบายน้ำดี ถ้าเป็นที่ลุ่มระบายน้ำไม่ดี จะทำให้หัวมันสำปะหลังเน่า ปลูกไม่ได้ผลผลิต แต่ถ้าเป็นที่น้ำท่วมไม่ถึง มันสำปะหลังสามารถขึ้นได้ ดินที่มีความอุดม สมบูรณ์ต่ำ ปลูกพืชไร่อื่นไม่ได้ผล ก็ใช้ปลูกมันสำปะหลังได้ แต่จะปลูกให้ได้ผลผลิตสูงนั้น ต้องเป็นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง ดินที่เหมาะสมควรเป็นดินร่วน เพราะสะดวกต่อการ เก็บเกี่ยวของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่หมู่บ้าน ควรไถก่อนปลูก ๒-๓ ครั้ง และให้ลึกไม่น้อย กว่า ๘-๑๐ นิ้ว เพื่อให้ดินร่วนซุย และปราศจากวัชพืช ไม่จำเป็นต้องยกร่อง ส่วนที่ใช้ปลูก คือ ลำต้นมันสำปะหลังตัดเป็นท่อนยาวประมาณ ๒๕ เซนติเมตร เรียกว่า ท่อนพันธุ์ การ ปลูกด้วยเมล็ดไม่เหมาะสำหรับการปลูกเป็นการค้า เพราะเมล็ดหายาก ส่วนมากใช้เฉพาะ ในการผสมพันธุ์ เพื่อหาพันธุ์ใหม่ ส่วนของท่อนพันธุ์ที่ใช้ปลูกควรเลือกจากต้นที่สมบูรณ์ เลือกใช้ท่อนพันธุ์จากส่วนกลาง และส่วนของโคนลำต้น ควรเก็บต้นที่จะปลูกไว้ในที่ร่ม และวางในลักษณะตั้ง จะเก็บได้นานกว่าการวางนอน”^{๓๙}

สอดคล้อง นางกานแก้ว ตาไทร กล่าวว่า

“ระยะปลูกใช้ระยะระหว่างแถว ๑ เมตร ระยะระหว่างต้นประมาณ ๐.๗-๑ เมตร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของดินด้วย ถ้าดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ก็ใช้ระยะ ระหว่างต้นแคบกว่านี้ได้ การปลูกควรตัดต้นมันสำปะหลังเป็นท่อนๆ ในวันที่ปลูก ให้ได้ ท่อนพันธุ์ยาวท่อนละประมาณ ๒๕ เซนติเมตร วิธีปลูกใช้ท่อนพันธุ์ที่ตัดเป็นท่อนปักลงไป บนดิน โดยการปักเอียงประมาณ ๔๕ องศา วิธีนี้ทำได้สะดวก และได้ผลผลิตสูงกว่าการ ปลูกโดยขุดหลุม ปลูกในแนวราบ แต่ในขณะที่ดินมีความชื้นน้อย วิธีขุดหลุมปลูกใน แนวราบแล้วกลบ จะงอกได้ดีกว่าการปลูกโดยวิธีปักท่อนพันธุ์นี้ ต้องปักเอาตาขึ้น การ

^{๓๘} สัมภาษณ์, พระครูสุภัทรนนทวิทย์ , เจ้าอาวาสวัดป่าตอง (ชุมชนศิลาเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิลาเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์, นายบรรเจ็ด จันทรา, ผู้ใหญ่บ้านป่าตอง หมู่ ๓ ผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิลาเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิลาเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ปลูกเอาตาลลงดินผลผลิตจะต่ำและเพื่อเป็นการรักษาคุณภาพดินเพื่อจัดการทรัพยากร
สิ่งแวดล้อมให้คงสมดุล”^{๔๐}

๔. ทรัพยากรธาตุ

การส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ช่วยกันดูแลรักษาให้คง
สภาพเดิม มิให้เกิดความเสื่อมโทรม เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตในท้องถิ่นของตน การ
ประสานงานเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักระหว่างหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่นกับประชาชน ให้มีบทบาทหน้าที่ในการปกป้อง คุ้มครอง ปั้นฟูการใช้ทรัพยากรอย่าง
คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด สัมภาษณ์นายต่วน ปริงการ กล่าวว่า

“โดยพื้นฐานสังคมเมืองน่าน ล้วนอาศัยพึ่งพาป่าเพื่อปัจจัย ๔ ซึ่งได้แก่ แหล่ง
อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม ที่มีความสำคัญต่อชีวิตมาเป็นเวลานาน
แล้ว นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้พึ่งพาน้ำที่มีต้นธารจากป่าเพื่อการเกษตร อาศัยผลผลิต
จากป่าเป็นรายได้เสริมนอกเหนือจากการทำเกษตรกรรม ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลาย
ไปตามภูมิภาค แม้ว่าชุมชนท้องถิ่นและกลุ่มคนพื้นเมืองจะมีการดูแลรักษาทรัพยากรป่า
ไม้ รวมทั้งรัฐเองก็มีนโยบายและกฎหมายในการหยุดการทำลายป่าก็ตาม การสร้างอาหาร
ของพืชซึ่งพืชแต่ละชนิดพืช นั้นได้พลังงานจากดวงอาทิตย์มาช่วยสร้างอาหาร พืชมีสารสี
เขียวที่เรียกว่า “คลอโรฟิลล์” คลอโรฟิลล์สามารถจับพลังงานแสงไว้และใช้พลังงานแสง
ช่วยสร้างอาหารคือ น้ำตาล ซึ่งเป็น คาร์โบไฮเดรต โดยสร้างจากคาร์บอนไดออกไซด์ และ
น้ำ ในการสร้างอาหารของพืชนอกจากได้น้ำตาลแล้ว มีก๊าซออกซิเจนเกิดขึ้นด้วย และถูก
ปล่อยออกสู่อากาศเป็นพลังงานที่มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการสังเคราะห์ด้วยแสงของ
พืช โดยพลังงานแสงทำให้เกิดปฏิกิริยาเคมีระหว่างแก๊สคาร์บอนไดออกไซด์และน้ำซึ่งเป็น
วัตถุดิบ สำคัญในการสร้างน้ำตาลกลูโคสและแก๊สออกซิเจน พืชแต่ละชนิดต้องการแสง
เพื่อใช้ในการสร้างอาหารไม่เท่ากัน พืชบางชนิดต้องการแสงในปริมาณมาก เช่น
ทานตะวัน เฟื่องฟ้า ข้าว เป็นต้น แต่พืชบางชนิดต้องการแสงในปริมาณน้อย เช่น พืชต่าง
เนื่องจากคลอโรฟิลล์ เป็นสารประกอบพวงรงควัตถุที่ทำหน้าที่ดูดกลืนพลังงานแสงสี
ต่างๆ จากแสงแดด คลอโรฟิลล์เป็นโปรตีนชนิดหนึ่งที่มีธาตุแมกนีเซียม ธาตุเหล็ก และ
ธาตุแมงกานีสเป็นองค์ประกอบอยู่ในโมเลกุล พบได้ในพืชและสาหร่ายทุกชนิด ซึ่งใน
พืชและสาหร่ายแต่ละชนิดนั้นประกอบด้วยคลอโรฟิลล์หลายชนิดที่แตกต่างกันออกไป
ดังนี้

๑. คลอโรฟิลล์เอ เป็นคลอโรฟิลล์ที่มีสีเขียวแกมน้ำเงิน มีสมบัติทางเคมีคือ ไม่
ละลายในน้ำ แต่สามารถละลายได้ในตัวทำละลายอินทรีย์ เช่น เอทิลแอลกอฮอล์ เอทิลอีเทอร์
อะซีโตน คลอโรฟอร์ม เป็นต้น คลอโรฟิลล์เอพบในพืชสีเขียวหรือพืชที่มีกระบวนการ
สังเคราะห์ด้วยแสงทุกชนิด

^{๔๐} สัมภาษณ์, นางกานแก้ว ตาไทร, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านป่าตอง หมู่ ๓ ผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิรา
เพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๒. คลอโรฟิลล์บี เป็นคลอโรฟิลล์ที่มีสีเขียวแกมเหลือง มีสมบัติทางเคมีคือ ไม่ละลายน้ำ แต่สามารถละลายได้ในตัวทำละลายอินทรีย์ เช่น เอทิลแอลกอฮอล์ เอทิลอีเทอร์ อะซีโตน เป็นต้น พบในพืชชั้นสูงและสาหร่ายสีเขียว

๓. คลอโรฟิลล์ซี เป็นคลอโรฟิลล์ที่พบในสาหร่ายสีน้ำตาล และสาหร่ายสีทอง

๔. คลอโรฟิลล์ดี เป็นคลอโรฟิลล์ที่พบในสาหร่ายสีแดง แหล่งที่เกิดการสังเคราะห์ด้วยแสง ในขณะที่กรมป่าไม้และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชได้พยายามในการอนุรักษ์และจัดการป่าไม้ เพื่อรักษาขนาดและพื้นที่ของป่า แต่นโยบายในการส่งเสริมพืชเชิงเดี่ยวที่ต้องใช้พื้นที่ขนาดใหญ่และความต้องการของตลาดมีการขยายตัวและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและกระบวนทัศน์ของคนท้องถิ่น นอกจากนั้นกฎหมายป่าไม้ที่ไม่เอื้อและไม่ทันสมัยต่อสถานการณ์ถือเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่น่าไปสู่ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่กับชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เขตอนุรักษ์ ซึ่งสร้างผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน และทรัพยากรป่าไม้”^{๔๑}

สอดคล้อง นายประเทือง พุทธคุณากร กล่าวว่า

“สภาพป่าที่สมบูรณ์ไปด้วยไม้หลากหลายชนิด จากป่าโบราณที่เต็มไปด้วยไม้ขนาดใหญ่หายาก ซึ่งปัจจุบันภายในป่าชุมชนยังคงหลงเหลือหลักฐานให้เห็นถึงความสมบูรณ์ที่เคยมีในอดีต ปัจจุบันป่าชุมชนบ้านทาป่าเปาได้รับการฟื้นฟูในระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมา ทำให้ไม้หายากต่างๆ ได้รับการขยายพันธุ์ต่อ พร้อมด้วยพืชสมุนไพรกว่า ๕๐๐ ชนิด ที่พบได้ง่ายในป่าชุมชนยังเป็นแหล่งความรู้ให้กับเยาวชนและนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาที่เข้ามาศึกษาวิจัยด้านสมุนไพร ผลของป่าไม้ที่สมบูรณ์ยังทำให้เกิดแหล่งน้ำเพียงพอที่จะทำประปาภูเขา ส่งน้ำหล่อเลี้ยงชุมชนการดำเนินการที่สอดคล้องกับแนวคิดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง วิสัยทัศน์ที่เกิดจากความเห็นชอบร่วมกันของคนทั้งชุมชน เป็นต้นแบบในการสร้างกิจกรรมในด้านการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน คนกับป่า นำพาสู่ความสมดุลแบบยั่งยืน มีสถาบันการออม มีประกันสุขภาพสวัสดิการ ปลอดภัยพอเพียง สิ่งเสพติด ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามรอยพระราชดำริ” ทำให้เกิดกิจกรรมที่สร้างองค์ความรู้ตามมาหลากหลาย เช่น กลุ่มแปรรูปสมุนไพร เพาะกล้าไม้ ปลูกผักปลอดสารพิษ กลุ่มอนุรักษ์ดิน กลุ่มบัญชีครัวเรือน เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่สร้างอาชีพและรายได้ที่ยั่งยืนให้เกษตรกร ลดการพึ่งพิงทรัพยากรจากป่า ทำให้ป่าชุมชนบ้านทาป่าเปาฟื้นคืนความสมบูรณ์ได้อย่างยั่งยืนกิจกรรมการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ ป่าชุมชนบ้านยางโพนเป็นแหล่งอาหารของชุมชนบ้านยางโพนและพื้นที่ใกล้เคียง อีกทั้งยังเป็นแหล่งสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรค คณะกรรมการป่าชุมชนอนุญาตให้มีการเก็บหาของป่า เช่น หน่อไม้ได้ตามระยะเวลาที่กำหนดและไม่เกินกำลังของป่า ในกรณีที่ต้องการใช้ประโยชน์จากไม้

^{๔๑} สัมภาษณ์, นายต่วน ประการ , ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิราเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ในป่าชุมชน เช่น การตัดไม้ไผ่จะต้องมีการขออนุญาตและแจ้งให้คณะกรรมการป่าชุมชนทราบโดยใช้ได้ครั้งละไม่เกินที่กำหนด”^{๔๒}

ปัญหาผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนั้น ล้วนเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์แทบทั้งสิ้น ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรต้องเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว เกิดมลพิษขึ้นเกือบทุกด้าน ผู้ที่จะได้รับผลกระทบโดยก็คือ ชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกับพื้นที่ที่เกิดมลพิษนั้นๆ นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดการแย่งชิงเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่เหลืออยู่ สร้างปัญหาความขัดแย้งขึ้นในสังคม ปัญหาเหล่านี้สามารถแก้ไขได้ หากทุกคนในชุมชนรวมในกันเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นอย่างจริงจัง ทั้งที่ลงมือกระทำด้วยตนเองตลอดจนประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ก็จะสามารถฟื้นฟูบูรณะให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในท้องถิ่นกลับคืนสภาพมาอย่างเดิมได้ ลดขยะในชุมชนสัมภาษณ์.นายสวัสดิ์ พิชวงค์ กล่าวว่า

“พืช ไร่ เป็นพืชที่คล้ายพืชผักสวนครัวในบางส่วน เพราะสามารถเพาะปลูกเป็นแปลงก็ได้ เพาะปลูกเป็นหลุมก็ได้ ที่ต่างออกไปคือการเพาะปลูกเป็นลานกว้าง เป็นแปลงเดียวกันทั้งพื้นที่ หรือแบ่งเป็นแปลงใหญ่ๆ มีขั้นตอนดังนี้ การเลือกพันธุ์ พิจารณาในเรื่องต่อไปนี้เป็น คือ เหมาะสมกับพื้นที่ และฤดูกาล พื้นที่ชุมชนยังมีพื้นที่เพื่อการทำนามากกว่าการทำเกษตรชนิดอื่นๆ โดยเฉพาะในพื้นที่เกษตรกร จึงทำให้เห็นว่าผลผลิตข้าวในพื้นที่เกษตรกร จะมีปริมาณสูงเป็นเรื่องที่น่าจะยินดี แต่การผลิตข้าวของเกษตรกร ใช้ปุ๋ย วิทยาศาสตร์และสารเคมีในการกำจัดและปราบ ศัตรูพืช รวมถึงการแก้ปัญหาโรคข้าวและการปราบหญ้ากันมาก ทำให้ข้าวไม่เหมาะแก่การบริโภคมากนัก จึงทำให้เกรงว่าในปีต่อไป ข้าวๆของเกษตรกรในพื้นที่จะมีปัญหาเรื่องการตลาดอย่างหนัก เพราะตลาดโลก เข้มงวดกับผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นเกษตรเคมี กำลังส่งเสริมการผลิตข้าวที่ไม่ใช้ปุ๋ย วิทยาศาสตร์ และงดการใช้สารพิษสารเคมีทั้งปวง โดยใช้เทคนิคเกษตรธรรมชาติ ซึ่งมีจุลินทรีย์ EM เป็นหลัก”^{๔๓}

สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์นายพรรัตน์ กองคุณ กล่าวว่า

“การปรับปรุงดินต่อเนื่อง หมายถึงว่า หากจะให้พื้นที่นาดีขึ้นเพื่อเป็นการอาศัยสิ่งแวดล้อมในการทำเกษตรกรรมได้ดีต่อไปนั้น หลังเก็บเกี่ยวควรใส่จุลินทรีย์แห้ง ฟัน EM แล้วไถกลบเลยทีเดียว จนกว่าฝนจะตกมาก จึงไถดำหรือหว่านจะได้ฟางไว้เป็นปุ๋ย และดินได้มีโอกาสปรับปรุงให้ดีขึ้น พยายามให้นามีอินทรีย์วัตถุมากๆ เช่น ให้มีฟาง (ไม่ควรเผา) ให้มี

^{๔๒} สัมภาษณ์, นายประเทือง พุทธคุณากร , ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิราเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๓} สัมภาษณ์, นายสวัสดิ์ พิชวงค์ , สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาเพชร (ชุมชนศิราเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

หญ้าเพื่อใช้เป็นปุ๋ยธรรมชาติต่อไป งดใช้ยาฆ่าหญ้าโดยเด็ดขาด หากอินทรีย์วัตถุน้อย ควรหา มาเพิ่มจะเป็นมูลสัตว์ด้วยก็จะดีมาก ครั้งแรกใส่จุลินทรีย์แห้งหลายๆ อีก ต่อไปก็ลดลงได้”^{๔๔}

๕. การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการนำทรัพยากรมาใช้

เนื่องจากพื้นที่ชุมชนในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์ด้านสภาพแวดล้อมไม่เสื่อมโทรมเช่นในปัจจุบัน เนื่องจากจำนวนประชากรมีน้อย เทคโนโลยียังไม่เจริญก้าวหน้า ความต้องการใช้ทรัพยากร จึงมีไม่มาก แต่ในปัจจุบันคือการนำเอาวิทยาศาสตร์และศิลปะมาประยุกต์ และผลิตเป็นเครื่องมือในการนำไปใช้ประกอบกับชีวิตประจำวันเทคโนโลยีที่นำมาใช้เพื่อ เกษตรกรรมและมีสาขามากมาย เช่น สาขาพืช สาขาสัตว์ ซึ่งมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษและในปัจจุบันนี้ ได้มีการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการทำการเกษตรมากขึ้น เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกและประกอบกับสร้างองค์ประกอบต่างๆ

๕.๑ การผลิตปุ๋ยชีวภาพ

ปุ๋ยชีวภาพ คือ ปุ๋ยที่ประกอบด้วยจุลินทรีย์ที่มีชีวิต ที่สามารถสร้างธาตุอาหารหรือช่วยให้ธาตุอาหารเป็นประโยชน์กับพืช จะต้องเป็นจุลินทรีย์ที่มีคุณสมบัติพิเศษ ที่สามารถสร้างธาตุอาหารขึ้นทางชีวภาพและแบ่งให้พืชใช้ได้

๕.๒ การปลูกผักกางมุ้งหรือลวดตาข่าย

การปลูกผักโดยใช้วิธีการทางธรรมชาติร่วมกับวิธีการอื่นๆที่ปลอดภัย เพื่อทดแทนการใช้สารเคมีและยาปราบศัตรูพืช การปลูกผักวิธีนี้เหมาะสำหรับพื้นที่มีการเพาะปลูกหลายรุ่น และปลูกต่อเนื่องกันตลอดปี สามารถประหยัดการใช้น้ำได้ ภาชนะในมุ้งตาข่ายจะมีอุณหภูมิและความชื้นสูงกว่าภายนอกและยังช่วยลดแรงปะทะเหมาะกับการปลูกในมุ้ง

๕.๓ การใช้รถแทรกเตอร์ไถนา

การใช้รถแทรกเตอร์ไถนาก็เพื่อต้องการให้การไถนาเสร็จได้อย่างรวดเร็ว สามารถทุ่นแรงของเกษตรกรได้มากและบังคับรถเป็นไปได้อย่างง่ายดาย ซึ่งแตกต่างจากสมัยก่อน ที่สมัยก่อนใช้สัตว์ควายเหนี่ยวคนก็เหนื่อย และใช้เวลานานกว่าจะไถเสร็จ

นอกจากนี้ ความต้องการใช้ทรัพยากรจึงมากตามไปด้วย มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการนำทรัพยากรมาใช้ ทำให้สามารถนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ได้มากขึ้นและรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรนั่นคือ เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากร มีการทำลายสภาพแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่มาจากความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านในพื้นที่กับสิ่งแวดล้อม ในสมัยก่อนทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ สภาพแวดล้อมไม่เสื่อมโทรมเช่นในปัจจุบัน เนื่องจากจำนวนประชากรมีน้อย เทคโนโลยียังไม่เจริญก้าวหน้า ความต้องการใช้ทรัพยากรจึงมีไม่มาก แต่ในปัจจุบัน เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น ความต้องการใช้ทรัพยากรจึงมากตามไปด้วย มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการนำทรัพยากรมาใช้ ทำให้สามารถนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ได้มากขึ้นและรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรนั่นคือ เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากร มีการทำลายสภาพแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม สอดคล้อง นายดำรงศักดิ์ จิตตมกลกล่าวว่าเป็นที่รับรู้กันว่าพื้นที่ป่าธรรมชาติในจังหวัดน่านบางส่วนกลายเป็นภูเขาหัวโล้น เนื่องจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวโดยเฉพาะการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในจังหวัดน่านจึงตกเป็นจำเลยทางสังคมตลอดมา

^{๔๔} สัมภาษณ์, นายนพรัตน์ กองกุล , สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาเพชร (ชุมชนศิลาเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

เกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพด อยู่อย่างยากลำบากเพราะอยู่บนพื้นที่สูง การประกอบอาชีพด้วยการทำไร่ เสี่ยงต่ออันตราย จากภัยธรรมชาติ และเสี่ยงต่อการถูกจับกุม เพราะถูกกล่าวหาตลอดเวลาว่าเป็นผู้ บุกรุกป่าสงวนแห่งชาติซึ่งเป็นพื้นที่ป่าไม้ทั้งหมด “เกษตรกรมีชีวิตลำบากในเรื่องของหนี้สิน แต่ก่อนมี วิธีแบบทำไร่เลื่อนลอยพอกินพอใช้ไม่ได้แสวงหาความร่ำรวยมากมาย แต่ต่อมาเศรษฐกิจเริ่มขยายตัว มีการพัฒนาขึ้น ทำให้อาชีพเดิมๆของเกษตรกรไม่เพียงพอ เมื่อไม่พอกินพอใช้ก็ต้องหันมาปลูกพืช เชิงเดี่ยว สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นายเป็ง ธรรมรุจิรัตน์ กล่าวว่า เกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จังหวัดน่าน นั้นปัจจุบันมีป่าชุมชนอยู่ทุกหมู่บ้าน ส่วนที่เห็นเป็นภูเขาหัวโล้นนั้น ส่วนใหญ่เป็นไร่ หมุนเวียนมาก่อน ตอนหลังมีการกระจายตัวจากความต้องการข้าวโพดมากขึ้นตอนหลังมีการกระจาย ตัวจากความต้องการข้าวโพดมากขึ้น ไร่หมุนเวียนจึงกลายเป็นไร่ถาวร กลายเป็นที่ปลูกข้าวโพด ทั้งหมด ดังนั้นการจะเพิ่มพื้นที่ป่าในจังหวัดน่านต้องช่วยกันแก้ไข ทุกหน่วยงานทุกองค์กร ต้องร่วมกัน ด้วยความจริงใจ ขณะเดียวกันรัฐควรมีนโยบายต่อเนื่อง ความสำคัญกับป่าไม้ เพราะน่านเป็นพื้นที่ต้น น้ำให้กับ ๖ จังหวัดภาคเหนือ ๒๐ จังหวัดในภาคกลาง จะไม่ให้มีการบุกรุกป่าอย่างเด็ดขาด โดยได้นำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและโครงการ ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สร้างป่าสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร ทั้งการปลูก พืชเศรษฐกิจทางเลือกอื่นๆ เช่น การปลูกกาแฟ มะม่วงหิมพานต์ อะโวคาโด ไม้ผลต่างๆ และจะ ส่งเสริมการเลี้ยงโค พร้อมจัดหาตลาดเพื่อรองรับ

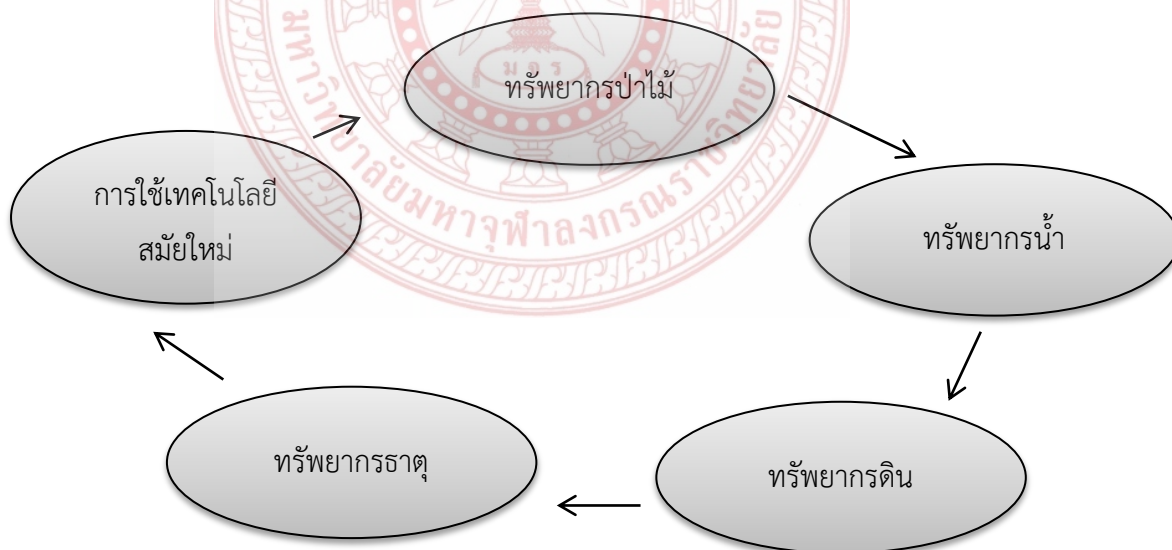
การที่มนุษย์ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อการดำรงชีวิตจึงก่อให้เกิด ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ประชาชนในพื้นที่ที่มีการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการ ดำรงชีวิต มนุษย์ต้องอาศัยพึ่งพาธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต และนำทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พืช สัตว์ ดิน น้ำ และแร่ธาตุ มาเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ได้แก่ นำพืชและสัตว์มาเป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค นำน้ำมาดื่ม อาบชำระล้าง และใช้ดินในการเพาะปลูกพืช เป็นอาหาร สัมภาษณ์ นายรันต์ อินตะเพชร กล่าวว่า โดยเน้นการทำเกษตรแบบพอเพียงตาม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส รู้จักช่วยเหลือตนเอง ชุมชน และ สังคม รู้จักการให้ การเสียสละ สอนให้คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นให้เกิด ประโยชน์สูงสุด และอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมทางสายกลาง ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชน สามอาชีพเป็นศูนย์กลางถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดย ยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่เกษตรกรและประชาชนทั่วไป มุ่งให้เกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยน ศักยภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิต จนสามารถพึ่งพาตนเองและนำพาตนเองรวมทั้งครอบครัวให้ บรรเทาและหลุดพ้นจากความยากจน และดำรงชีวิตอย่างมีความสุขบนพื้นฐานของความพอเพียงตาม แนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สรุปประเด็นคำถามข้อที่ ๓ การจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ พืชสมุนไพรพบ ได้ง่ายในป่าชุมชนยังเป็นแหล่งความรู้ให้กับเยาวชนและนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาที่เข้ามา ศึกษาวิจัยด้านสมุนไพรป่าชุมชน เช่น การสำรวจพันธุ์ไม้ สมุนไพร และการขยายพันธุ์ โดยชาวบ้านใน พื้นที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต การนำเอาวิทยาศาสตร์และ ศิลปะมาประยุกต์ และผลิตเป็นเครื่องมือในการนำไปใช้ประกอบกับชีวิตประจำวันเทคโนโลยีที่ นำมาใช้เพื่อ เกษตรกรรม และมีสาขามากขึ้น เช่น สาขาพืช สาขาสัตว์ ซึ่งมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษและใน

ปัจจุบันนี้ ได้มีการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการทำการเกษตรมากขึ้น เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกและประกอบกับสร้างองค์ประกอบต่างๆ นอกจากเกษตรในพื้นที่ที่มีการผสมผสาน มีการขุดสระน้ำ บ่อน้ำ ที่เป็นการพึ่งพาสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อมนอกจากนี้ในพื้นที่ยังมีการทำปุ๋ยสัตว์ ได้แก่ เลี้ยงหมูป่า หมูพื้นบ้าน การประมง ได้แก่ เลี้ยงกบ ปลานิล ปลาดุก ปลาหมอ มีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ ซึ่งมีความเกี่ยวพันกับดินชนิดหมุนเวียนที่มีส่วนเกื้อหนุนต่อประชาชนในพื้นที่ ทำให้สิ่งมีชีวิตสามารถดำรงอยู่ในพื้นที่ชุมชนได้ โดยใช้ผลผลิตที่เกิดจากดินหรือได้จากใต้ดิน นอกจากนี้ดินยังเป็นแหล่งกำเนิดและแหล่งผลิตปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ นอกจากนี้การทำเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องหาอินทรีย์วัตถุต่างๆ มาคลุมหน้าดินอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นฟาง ใบไม้ หรือแม้แต่พืชขนาดเล็ก (เช่น พืชที่ใช้ปลูกคลุมดิน) ซึ่งอินทรีย์วัตถุเหล่านี้จะกลายเป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ในดิน

จากการให้สัมภาษณ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่างด้านการพึ่งพาทรัพยากรในการประกอบอาชีพเกษตรอย่างไร สรุปได้ว่าการศึกษาวีธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ได้ดังนี้

เนื่องจากสิ่งแวดล้อมทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตเกิดจากการกระทำของมนุษย์หรือมีอยู่ตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมดังกล่าวจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยเฉพาะมนุษย์เป็นตัวการสำคัญยิ่งที่ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงทั้งในทางเสริมสร้างและทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แผนภาพ ๔.๓ แสดงความสัมพันธ์ของการพึ่งพาทรัพยากรในการประกอบอาชีพเกษตร

๔.๓.๒ การพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตร

ประเด็นคำถามข้อที่ ๔ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การศึกษาวีธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ” ในชุมชนของท่านมีการพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตรอย่างไรสามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์การศึกษาวีธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ดังนี้

๑. พื้นที่ป่าชุมชน

เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายจนเสื่อมโทรมซึ่งเป็นข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ความสำคัญในการแก้ปัญหาโดยมีเป้าหมายเดียวกันคือ “ นำไปสู่การพัฒนา พื้นฟูทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ” เพียงแต่วิธีในการจัดการอาจมีความแตกต่างกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน โดยชาวบ้านได้อาศัยพื้นที่ป่าซึ่งถือว่าเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีในหมู่บ้าน โดยพื้นฐานสังคมชนบทไทยชาวบ้านล้วนอาศัยพึ่งพาป่าเพื่อปัจจัย ๔ ซึ่งได้แก่ แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม ที่มีความสำคัญต่อชีวิตมาเป็นเวลานานแล้ว นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้พึ่งพาน้ำที่มีต้นธารจากป่าเพื่อการเกษตร อาศัยผลผลิตจากป่าเป็นรายได้เสริมนอกเหนือจากการทำเกษตรกรรม อีกทั้งป่ายังเป็นแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี ซึ่งเป็นรากฐานความสัมพันธ์ของชุมชน บทบาทของป่าต่อความอยู่รอดของชุมชนจึงมีมาเนิ่นนานและไม่สามารถแยกจากกันได้ และชุมชนท้องถิ่นแทบทุกแห่งมีวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติในการจัดการและดูแลรักษาป่า เช่นความเชื่อเรื่องผีที่ดูแลป่า รักษาต้นน้ำ แบบแผนการใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างรู้คุณค่า และมีกุศโลบายในการรักษาความสมบูรณ์ของป่าผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายไปตามภูมินิเวศและวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง แม้ว่าชุมชนท้องถิ่นและกลุ่มชุมชนเมืองจะมีการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้รวมทั้งรัฐเองก็มีนโยบายและกฎหมายในการหยุดการทำลายป่าก็ตาม แต่พื้นที่ป่าไม้ของป่าชุมชนยังมีการลดน้อยถอยลง และการทำลายป่ายังดำรงอยู่ ทั้งนี้ด้วยเหตุปัจจัยทั้งการปฏิบัติ นโยบายและกฎหมายที่ไม่เอื้อและมีความขัดแย้งในตัวนโยบายเองและการปฏิบัติจริง ในขณะที่กรมป่าไม้และ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชได้พยายามในการอนุรักษ์และจัดการป่าชุมชน เพื่อรักษาขนาดและพื้นที่ของป่า แต่นโยบายในการส่งเสริมพืชเชิงเดี่ยวที่ต้องใช้พื้นที่ขนาดใหญ่และความต้องการของตลาดมีการขยายตัวและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและกระบวนทัศน์ของคนท้องถิ่น^{๕๕} สอดคล้อง นายดำรงศักดิ์ จิตตมล กล่าวว่

“นอกชุมชนก็จะมีสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ ทิศนาคติ และนิสัยใจคอของผู้คนที่อยู่อาศัยในชุมชนด้วย เช่น บางแห่งอาจอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้ บางแห่งอาจมีความกว้างใหญ่ไพศาล และบางแห่งก็ล้นซับซ้อนด้วยทิวเทือกเขา มีภูเขามาก สิ่งแวดล้อมในบางแห่งเหมาะที่จะใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยว บางแห่งก็เหมาะที่จะใช้ทำการเกษตรกรรม ซึ่งแต่ละชุมชนต่างได้รับประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันไป ตามลักษณะของสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ และโดยความเป็นจริงแล้วสิ่งแวดล้อมได้ให้ประโยชน์แก่คนในชุมชนนั้นอย่างมากมายมหาศาล เราใช้สิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต เป็นปัจจัยในการประกอบอาชีพ ให้เป็นกฎเกณฑ์และแนวทางในการดำเนินวิถีชีวิตของสังคม ใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นแหล่งรวมของความสวยงามตามธรรมชาติ และเป็นแหล่งที่เราสามารถเรียนรู้และทำความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติได้”^{๕๖}

^{๕๕} สัมภาษณ์, นายประเมษฐ์ โฉนนท์, ผู้ใหญ่บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์, นายดำรงศักดิ์ จิตตมล, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๒. หลักการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ธรรมชาติ

ปัจจุบันเกษตรกรในพื้นที่ให้ความสนใจและหันมาเลี้ยงวัวพื้นบ้านเป็นอาชีพกันเยอะ ด้วยวัวเป็นสัตว์เศรษฐกิจสำคัญ เลี้ยงง่าย และเป็นการเลี้ยงแบบปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติ แต่การเลี้ยงแบบนี้ทำให้วัวขาดสารอาหาร น้ำหนักลดลง ส่งผลให้ราคาจำหน่ายไม่ดี นอกจากนี้ชาวบ้านในพื้นที่มีการพึ่งพาสัตว์เลี้ยงที่อยูรอบตนเอง ชุมชน โดยสามารถพึ่งพาสัตว์เลี้ยงโดยเพียงนำเปลือกข้าวโพดอ่อนมาเป็นอาหารเสริมให้กับวัวพื้นบ้าน โดยจะให้กินเช้าและเย็น ต่อเนื่องเป็นประจำ นอกเหนือจากที่ได้ปล่อยให้วัวหากินเองตามธรรมชาติแล้ว เพียงเท่านั้นก็จะช่วยให้วัวพื้นบ้านแข็งแรง โตเร็ว เนื้อดี และขายได้ราคาดีเป็นที่ต้องการของตลาด ด้วยเปลือกข้าวโพดอ่อน นอกจากจะโตเร็วแล้ว ยังปลอดภัยจากโรค โดยเฉพาะโรคพยาธิซึ่งมักจะพบในหญ้าธรรมชาติ การขับถ่ายคล่อง เครื่องในสะอาด ปริมาณเนื้อมาก

การปรับตัวของการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชน จากการถูกแย่งชิงทรัพยากรเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น และเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุล^{๔๗} สัมภาษณ์ นายรินทร์ อินตะเพชร ได้กล่าวว่า

“เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดการ พื้นที่ให้ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นจึงไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐาน และที่สำคัญยิ่งคือเพิ่มความสามารถให้กับมนุษยชาติ ได้เรียนรู้การอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติ อาชีพเลี้ยงปลากินเกษตรอินทรีย์จนประสบความสำเร็จ อยู่ได้แบบพอเพียง ปัจจุบันมีศูนย์การเรียนรู้ปศุสัตว์อินทรีย์ให้ความรู้เกษตรกรในพื้นที่ ในการนี้ก็เช่นเดียวกับวิธีการเลี้ยงปลากินพืชเลียนธรรมชาติเพื่อลดต้นทุนถือได้ว่าเป็นการพึ่งพาสัตว์เลี้ยงเพื่อทำการเกษตรกรรมอย่างแท้จริง

๑. การเตรียมบ่อ ซึ่งเป็นการพึ่งพาของธรรมชาติกับเกษตรกรรมการเตรียมบ่อขุดบ่อลึก ๑ เมตร ขนาดความกว้างของบ่อนั้นเป็นไปตามพื้นที่ในสวน นอกจากนั้นยังเป็นการใช้ความรู้จากประสบการณ์คือ

๒. ตากบ่อ ๑๐ วัน โรยด้วยปูนขาว บ่อละ ๕๐ กิโลกรัม เพื่อฆ่าเชื้อโรคที่ฝังอยู่ใต้ดิน แล้วทำการปล่อยน้ำบาดาลลงไป

๓. สูงจากพื้นขึ้นมา ๑๐ เซนติเมตร ทิ้งไว้ ๕ วัน

๔. หว่านยูเรีย ๕ กิโลกรัม โดยรอบขอบบ่อทิ้งไว้ ๓๐ วัน

๕. สังเกตจะเกิดแพลงตอนและไรแดงในน้ำเพื่อเป็นอาหารแก่ปลา

^{๔๗} สัมภาษณ์, นายเป็ง ธรรมรุจิรัตน์, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๖. นำปลาลงมาปล่อย จำนวน ๕,๐๐๐ ตัว/บ่อ ปลาที่ปล่อยเป็นปลากินพืช เช่น ปลานิล ปลาตะเพียนซึ่งเลี้ยงง่ายทนโรค”^{๔๘}

สอดคล้อง นายเกตุ ศรรบศึก กล่าวว่า

“การให้อาหาร นั้นยังเป็นการพึ่งพาด้านสิ่งแวดล้อมจากธรรมชาติที่สร้างขึ้นเอง อย่างเห็นได้ชัด คือนำฟางข้าวมากองไว้ตามมุมบ่อปลา

๑. แล้วนำมูลสัตว์ขี้วัวกับควายมากองไว้ในฟาง ฟาง ๑ ก้อน

๒. ขี้วัวประมาณ ๑๐ กิโลกรัม เป็นการสร้างไรแดงแหล่งอาหารแก่ปลาและเลี้ยง ไก่ไว้บนขอบสระ ขี้ไก่เป็นอาหารปลาได้ด้วย นอกจากนี้จะสร้างไรแดงในบ่อแล้ว ควรนำ หัวอาหารหรือ

๓. อาหารเม็ดให้ปลาด้วย ๒-๓ วัน/ครั้ง

๔. เลี้ยงปลาไว้ ๕ เดือน สามารถจับขายได้ประมาณ ๓ ตัว/กิโลกรัม ขายในราคา กิโลกรัมละ ๖๐ บาท ชาวบ้านในพื้นที่เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของสิ่งแวดล้อมในชุมชน ได้อาศัยและใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมในการอยู่รอดของชีวิต มนุษย์มีความสัมพันธ์ อย่างใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ”^{๔๙}

สอดคล้อง นายสะอาด วงศ์หลอม กล่าวว่า

“การเลี้ยงไก่ไข่แบบปล่อย โดยเพื่อมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านทักษะวิชา ทักษะการดำรงชีวิตและทักษะอาชีพโดยพึ่งพาลังแวดล้อมในชุมชนตามอัตภาพ การ ส่งเสริมการเลี้ยงไก่ เป็นอีกกิจกรรม มีประสบการณ์ โดยเริ่มจากการเลี้ยงไก่พื้นเมือง ขยายพันธุ์และเปลี่ยนมาเป็นระยะ ซึ่งเลี้ยงมาตลอดจนถึงปัจจุบัน ก่อนจะเริ่มมาปรับการ เลี้ยงไก่แบบปล่อยลาน โดยมีการจัดสรรพื้นที่ในการจัดกิจกรรมต่างๆ มากมายใช้ชีวิตได้ อย่างมีความสุข การเลี้ยงไก่ไข่แบบปล่อยลาน หรือการเลี้ยงตามธรรมชาติ ของที่ เกษตรกรภายในพื้นที่เตรียมการและดำเนินการมาตั้งแต่ต้นปี ๒๕๕๙

๑. ปล่อยเลี้ยงไก่ไข่ประมาณ ๓๐๐ ตัว

๒. อายุอยู่ในระหว่าง ๒๒-๒๔ สัปดาห์

๓. เฉลี่ยแม่ไก่ ๑ ตัวจะให้ผลผลิต ๒๐๐-๓๐๐ ฟอง ต่อปี

เนื่องจากการเลี้ยงไก่ไข่แบบนี้จะอารมณ์ดี ให้ผลผลิตที่ดี ทั้งการเลี้ยงก็ไม่ยุ่งยาก แม่ไก่จะมีอารมณ์ที่ดี จะมีอัตราการให้ไข่เยอะ โดยใช้พื้นที่ในการเลี้ยงเพียง ๑ ไร่เท่านั้น” การจัดการการเลี้ยงไก่ปล่อยลานแบบนี้ มีการจัดทำโรงเรือนที่นอนให้ไก่ ไว้สำหรับกันแดด กันฝน มีรังไข่ ๑ รังต่อแม่ไก่ ๗ ตัว มีใบตะไคร้ รองรับเพื่อป้องกันไร ที่นอนยกพื้นสูง

^{๔๘} สัมภาษณ์, นายรันต์ อินตะเพชร, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน , ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๙} สัมภาษณ์, นายเกตุ ศรรบศึก, ผู้ใหญ่บ้านดงป่าสัก หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน , ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ประมาณ ๑ เมตร มีน้ำสะอาดให้ไก่สามารถกินได้ตลอดเวลา พื้นในโรงเรือนปูด้วยแกลบ ขี้เลื่อย ฟาง เพื่อไม่ให้ชื้นและ มีการจัดระบบแยกทรง สร้างเพื่อไว้สำหรับใช้กักขังไก่ที่ป่วยหรือเป็นโรคในระหว่างที่มีไก่ป่วย และมีพื้นที่ลานโล่งให้ไก่ได้มีอิสระวิ่งเล่น ในช่วงตอนกลางวัน ก็เร่งผลิตสินค้าและบริการให้ทันกับความต้องการของประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละชุมชนจึงถูกนำมาใช้กับวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นจำนวนมาก จากขบวนการพัฒนาและการผลิตทำให้มีของเสียเหลือทิ้งออกมาในรูปต่าง ๆ เจือปนอยู่กับสิ่งแวดล้อมในชุมชน ความสมดุลในธรรมชาติก็เสียไป”^{๕๐}

๓. สภาพอากาศและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

เมื่อฤดูกาลเปลี่ยนแปลงไปและสภาพอากาศที่ยากจะคาดเดาเริ่มส่งผลกระทบต่อชุมชนเกษตรในท้องถิ่น ในอดีตที่ผ่านมา เกษตรกรในพื้นที่จะสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น มดอพยพ เพื่อดูว่า ฝนจะมาตอนไหน หากมดเริ่มขบไซ่ ในช่วงกลางเดือนพฤษภาคม เป็นการบ่งชี้ว่า ฤดูกาลเริ่มเปลี่ยนจากหน้าร้อนแล้งเข้าสู่หน้าฝน และภายในสามวันหลังมดขบไซ่ ฝนก็จะตกและชาวบ้านจะเริ่มเตรียมดินไถนาปลูกข้าว การพยากรณ์อากาศดังกล่าวเป็นตัวอย่างของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ช่วยเกษตรกรในพื้นที่มานานหลายศตวรรษ แม้จะมีการคาดการณ์สภาพอากาศที่ทันสมัย แต่เกษตรกรในพื้นที่ก็อาศัยภูมิปัญญาผ่านลงมาจากรุ่นสู่รุ่นโดยการสังเกตปรากฏการณ์ในธรรมชาติเป็นหลัก แน่นอนว่า เกษตรกรเหล่านี้ฟังรายงานสภาพอากาศผ่านทางวิทยุหรือดูโทรทัศน์ แต่พวกเขามักจะจบลงด้วยความรู้สึกที่สับสนมากขึ้น^{๕๑} สอดคล้อง นายต่วน ยีขาม กล่าวว่า

“เกษตรกรในพื้นที่ผู้ปลูกข้าวมักจะฟังข่าวอุตุนิยมวิทยาของภาครัฐที่ทั้งข้อมูลไว้ให้เขางงันว่า”เมื่อเร็ว ๆ นี้ข่าวการพยากรณ์อากาศจากกรมอุตุนิยมวิทยาแจ้งว่า มีโอกาสที่ฝนจะตกประมาณ ๔๐% ของพื้นที่เกษตรกรในพื้นที่ การพยากรณ์เหล่านี้มาในอัตราร้อยละ แต่ในความเป็นจริงไม่แน่ใจว่า การรายงานสภาพอากาศโดยทั่วไปที่ได้รับจากข่าวพยากรณ์อากาศในวิทยุและโทรทัศน์ มันกว้างเกินไปถ้าจะคิดครอบคลุมขนาดของภาคเหนือทั้งหมด และพื้นที่ ๔๐% อาจจะเป็นหมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดหลายจังหวัดเพราะสิ่งแวดล้อมสามารถที่จะคาดเดาอย่างยากลำบาก”^{๕๒}

สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นายซังพงค์ กุลเทพพรม กล่าวว่า

“ในอดีตที่ผ่านมาฤดูกาลต่างๆจะมาตรงเวลา และมาเป็นรูปแบบที่แน่นอน ฝนมาในช่วงเวลาเดียวกันของแต่ละปี ดังนั้น การพยากรณ์อากาศจากรัฐหรือข่าวอุตุนิยมวิทยาจึงไม่มีผลกระทบต่อการตัดสินใจในกระบวนการผลิตของเกษตรกรมากนัก

^{๕๐}สัมภาษณ์, นายสะอาด วงศ์หลอม, ผู้ใหญ่บ้านดงป่าสัก หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๑}สัมภาษณ์, นายต่วน ยีขาม, ผู้รักษาความสงบ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๒}สัมภาษณ์, นายซังพงค์ กุลเทพพรม, สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลฝายแก้ว หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

เพราะเกษตรกรไม่จำเป็นต้องพึ่งพาข้อมูลพยากรณ์อากาศจากอุตุนิยมวิทยา เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและแบบแผนสภาพอากาศไม่มีความแปรปรวนสามารถคาดการณ์ได้ในระดับที่แม่นยำเชื่อถือได้จากที่เคยปฏิบัติกันมา เช่น อุณหภูมิ รูปแบบการตกของฝน ได้เปลี่ยนแปลงไป มีความแปรปรวนและคาดการณ์ได้ยากลำบาก กรณีหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดว่ารูปแบบการตกของฝนเปลี่ยนแปลงไป ในปีที่ผ่านมา มาฝนตกต้องตามฤดูกาล โดยฝนแรกจะมาในเดือนมิถุนายนแต่ปรากฏว่าฝนกลับตกลงช้าโดยไปตกเอาเดือนกรกฎาคม เรียกว่าฝนมาผิดเวลาทำให้หน้าแล้งยาวนานขึ้นจากเดิมแต่ระยะเวลาของหน้าฝนหดสั้นลง ซึ่งการมาช้าของฝนส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจของเกษตรกรก่อให้เกิดความกังวลใจต่อผลผลิตข้าว เพราะบางพื้นที่ในเขตนี้ ระบบชลประทานยังเข้าไปไม่ถึง การทำนาจึงต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก พื้นที่ปลูกข้าวส่งออกที่มูลค่าการส่งออกอันดับต้นๆ เป็นรายได้หลักของพื้นที่และเป็นรายได้หลักของเกษตรกรด้วย

จากสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลให้ชาวบ้านในพื้นที่สามารถทำอาชีพด้านเกษตรกรรม ผลกระทบจะมีมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและการขยายตัวของกิจกรรมนั้น ๆ ผลของสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมและเป็นพิษก็จะตกอยู่กับมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในชุมชน ปัญหาสิ่งแวดล้อมเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะผูกพันเชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ เพราะสิ่งแวดล้อมและสิ่งมีชีวิตมีความสัมพันธ์กัน สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมและเป็นพิษจะมีผลโดยตรงต่อสุขภาพและอนามัยของมนุษย์ เพราะสภาพสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติจะเปลี่ยนแปลง ไม่เหมาะที่จะนำมาใช้ในการดำรงชีวิตอีกต่อไป นอกจากนี้ก็ยังมีผลกระทบกระเทือนต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่หยุดยั้ง และถ้าใช้อย่างไม่ระมัดระวังแล้ว ทรัพยากรธรรมชาติก็จะสูญสิ้นลงอย่างรวดเร็ว”^{๕๓}

๔. แหล่งน้ำธรรมชาติ

การพึ่งพาสีน้ำธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งการปลูกพืช ทั้งนี้การเลี้ยงสัตว์ก็สามารถทำให้ลดสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้น แต่เกษตรกรในพื้นที่ต้องหันมาใช้ทรัพยากรสีน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัดให้คุ้มค่ามากที่สุดการเลี้ยงกบ สำหรับผู้เริ่มต้นทุนน้อย แต่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสีน้ำให้คุ้มค่า และเกิดประโยชน์การเลี้ยงกบ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำที่มีความนิยมและความต้องการมากขึ้นเรื่อย ๆ ในการบริโภค มาให้กลุ่มเกษตรกรไม่น้อยได้เป็นแนวทางในการนำไปเลี้ยงสำหรับบริโภคในครัวเรือน หรือทำเป็นอาชีพเสริม และสามารถทำจนสร้างรายได้เป็นอาชีพหลักเลยก็เป็นได้แต่เดิมกบเป็นอาหารตามธรรมชาติของมนุษย์ มักจะเจอตามลำห้วย หนอง บึง ท้องนา มีการทำฟาร์มเลี้ยงกบหลากหลายรูปแบบ ทั้งการเลี้ยงกบแบบธรรมชาติ การเลี้ยงกบในขวด การเลี้ยงกบคอนโด แบบบ่อซีเมนต์ ฯลฯ และก็มีบางส่วนที่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากยังขาดข้อมูลสำคัญอยู่ เช่น นิสัยใจคอของกบ พื้นที่ที่เหมาะสมกับการเลี้ยงกบ^{๕๔} สอดคล้อง นายนิรุจ ไชยพาละ กล่าวว่า

^{๕๓} สัมภาษณ์, พระมหาสมภพ วิริยมงคลโร, เจ้าอาวาสวัดหลวง บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๔} สัมภาษณ์, นางสาวณัฐาปณี มงคล, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

“พันธุ์กบที่นำมาเลี้ยงพันธุ์กบที่นิยมนำมาเลี้ยงมี ๒ พันธุ์คือ กบอเมริกันบูลฟร็อก และกบนา สำหรับผู้เริ่มต้นแนะนำให้เลี้ยงพันธุ์กบนาจะเหมาะกว่า กบนาใช้เวลาเพียง ๔-๕ เดือน กบก็โตได้ถึงขนาด ๔-๕ กิโลกรัมต่อตัว เป็นกบที่โตเร็ว และเป็นที่ยอมรับโรคมากกว่าพันธุ์อื่น ๆ ลักษณะกบนาตัวผู้จะมีขนาดเล็กกว่าตัวเมีย และกบตัวผู้จะมีกล่องเสียงอยู่ใต้คางแฉก ๆ มุมปากล่างทั้งสองข้าง ใช้สำหรับส่งเสียงร้องโดยเฉพาะในฤดูผสมพันธุ์ ส่วนกบตัวเมียส่งเสียงร้องได้เหมือนกันแต่เบากว่า ในช่วงฤดูผสมพันธุ์กบตัวผู้จะส่งเสียงร้องและกล่องเสียงจะพองโตและใส ส่วนตัวเมียที่มีไข่แก่จะสังเกตเห็นท้องบวมและใหญ่กว่าปกติ นอกจากนี้ยังถือว่าเป็นการเพิ่มความรู้อด้านประสบการณ์ และการพึ่งพาสิ่งแวดล้อมเพื่อทำการเกษตรอย่างเห็นได้ชัด เพราะการเพาะพันธุ์กบการเตรียมพ่อพันธุ์แม่พันธุ์กบสามารถทำได้ ๒ วิธี คือ หาตามแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ และเพาะเลี้ยงพ่อพันธุ์แม่พันธุ์กบขึ้นมาเอง สำหรับผู้เริ่มต้นแนะนำให้หาตามแหล่งน้ำธรรมชาติหรือแหล่งเพาะเลี้ยงพ่อพันธุ์แม่พันธุ์กบ เนื่องจากหาง่าย มีความทนทานโรค และลงทุนน้อยกว่า”^{๕๕}

สอดคล้อง นายสิงทอง สุดสม กล่าวว่า

“นอกจากนี้การเพาะขยายพันธุ์กบก็สามารถสร้างรายได้อย่างมากแก่เกษตรกรในพื้นที่ เพราะต้องใช้ประสบการณ์และความสามารถในการคัดเลือกแม่พันธุ์ตัวที่มีไข่ส่วนท้องจะขยายใหญ่ และจะมีปุ่มสากข้างลำตัวทั้ง ๒ ข้าง เมื่อใช้นิ้วสัมผัสจะรู้สึกได้ และแม่พันธุ์ตัวที่พร้อมมากจะมีปุ่มสากมากแต่เมื่อไข่มอท้องปุ่มสากนี้ก็จะหายไปนอกจากนี้การคัดเลือกพ่อพันธุ์ เมื่อถึงฤดูผสมพันธุ์กบตัวผู้จะส่งเสียงร้องเสียงดังและกล่องเสียงที่ได้คางก็จะพองโปน ลำตัวจะมีสีเหลืองเข้มและเมื่อเราใช้นิ้วสอดที่ใต้ท้อง มันจะใช้ขาหน้ากดรัดนิ้วเราไว้แน่นนอกจากนี้การเตรียมพ่อเพาะพันธุ์กบยังต้องอาศัยสภาพสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมมากที่สุดเพื่อการเจริญเติบโตเมื่อได้พ่อพันธุ์แม่พันธุ์กบแล้วต้องมีการเตรียมสถานที่สำหรับผสมพันธุ์ โดยล้างทำความสะอาดบ่อเพาะพันธุ์ด้วยด่างทับทิมเข้มข้น ๑๐ ppm แช่ทิ้งไว้ประมาณ ๑-๒ ชั่วโมง จากนั้นล้างทำความสะอาดด่างทับทิมออกให้หมดพร้อมกับเติมน้ำสะอาดใส่บ่อให้ลึกประมาณ ๕-๗ ซม. และไม่ควรให้ระดับน้ำสูงเกินไปกว่านี้เพราะไม่สะดวกในการที่กบตัวผู้จะโอบรัดตัวเมีย เพราะว่าขณะที่กบตัวเมียแบ่งไข่ออกมาจากท้อง จะต้องใช้ขาหลังยันที่พื้น ถ้าน้ำลึกมากขาหลังจะยันพื้นไม่ถึงและจะลอยน้ำทำให้ไม่มีพลัง เป็นเหตุให้ไข่ออกมาไม่มาก การเตรียมฝนเทียม โดยทั่วไปกบจะจับคู่ผสมพันธุ์ในช่วงฤดูฝน แต่เราจะเลียนแบบธรรมชาติ โดยนำท่อ PVC ขนาดครึ่งนิ้ว มาเจาะรูเล็กๆ ตามท่อต่อน้ำเข้าไปและให้น้ำไหลออกได้คล้ายฝนตก แล้วนำท่อท่อนี้ไปพาดไว้บนปากบ่อหรือหลังคาคอกบ่อ และเปิดใช้เวลาที่ทำการผสมพันธุ์กบ”^{๕๖}

^{๕๕} สัมภาษณ์, นายนิรุจ ไชยพาละ ,ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์, นายสิงทอง สุดสม ,สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสวด บ้านหลวง หมู่ ๑ อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สอดคล้อง พระครูสุภัทรนันทวิทย์ กล่าวว่า

“การผสมพันธุ์กับนั้นปล่อยพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ลงไปบ่อที่เตรียมไว้ โดยให้มีตัวผู้ต่อตัวเมียจำนวน ๑ ต่อ ๑ ต่อพื้นที่ ๑ ตารางเมตร และต้องปล่อยให้กบผสมกันในตอนเย็น และเมื่อปล่อยกบลงไปแล้วจึงเปิดฝนเทียมเพื่อเป็นการกระตุ้นให้กบจับคู่ผสมพันธุ์ ซึ่งจะอยู่ในช่วงเวลา ประมาณ ๑๗.๐๐ น. – ๒๒.๐๐ น. ซึ่งภายในบ่อเพาะต้องมีท่อให้น้ำล้นออกด้วย เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำสูงเกินไปนอกจากนั้นกบจะจับคู่ผสมพันธุ์และจะปล่อยไข่ตอนเช้า มีด การลำเลียงไข่กบจากบ่อผสมไปบ่ออนุบาลหลังจากกบปล่อยไข่แล้วในตอนเช้า ต้องจับกบขึ้นไปใส่ไว้ในบ่อดิน จากนั้นจะค่อย ๆ ลดน้ำในบ่อลงและใช้สวิงฟ้าน้ำ ๆ รองรับไข่ที่ไหลตามน้ำออกมา ในขณะที่น้ำลดนั้นต้องคอยใช้สายยางฉีดน้ำเบา ๆ ไล่ไข่ ขึ้นตอนนี้ต้องทำด้วยความระมัดระวังไม่ให้ไข่แตก และจะต้องทำในตอนเช้าในขณะที่ไข่กบยังมีวันเหนียวหุ้มอยู่แล้วนำไข่ที่รวบรวมได้ไปใส่บ่ออนุบาลโดยใช้ถ้วยตวงตักไข่ โรยให้ทั่วๆ บ่อแต่ต้องระวังไม่ให้ไข่กบซ้อนทับกันมาก เพราะจะทำให้ไข่เสียและไม่ฟักเป็นตัว เนื่องจากขาดออกซิเจนที่สำคัญไปกว่านั้นระดับน้ำที่ใช้ในการฟักไข่ประมาณ ๗-๑๐ ซม. ไข่จะฟักเป็นตัวภายใน ๒๔ ชม.การอนุบาลและการให้อาหารลูกกบ เมื่อไข่กบฟักออกเป็นตัวแล้วช่วงระยะ ๒ วันยังไม่ต้องให้อาหาร เพราะลูกกบยังใช้ไข่แดง ที่ติดมาเลี้ยงตัวเองอยู่ หลังจากนั้นจึงเริ่มให้อาหาร เช่น ไรแดง ไข่ตุ๋น อาหารเม็ด ตามลำดับตั้งแต่อายุ ๓ - ๗ วัน ให้อาหาร ๒๐ เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักตัว จำนวน ๕ มื้อต่อวัน อายุ ๗ - ๒๑ วัน ให้อาหาร ๑๐-๑๕ เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักตัว จำนวน ๕ มื้อต่อวัน อายุ ๒๑ - ๓๐ วัน ให้อาหาร ๕-๑๐ เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักตัว จำนวน ๔ มื้อต่อวัน อายุ ๑ - ๔ เดือน ให้อาหาร ๔-๕ เปอร์เซ็นต์ของน้ำหนักตัว จำนวน ๒ มื้อต่อวัน”^{๕๗}

สอดคล้อง นายบรรเจิด จันทรา กล่าวว่า

“การเลี้ยงกบในบ่อปูนซีเมนต์ของชาวบ้านเกษตรกรในพื้นที่รูปแบบนี้เป็นที่นิยม เพราะดูแลรักษาง่าย กบมีความเป็นอยู่ดีและเจริญเติบโตดี สะดวกสบายต่อผู้เลี้ยงในด้านการดูแลรักษา บ่อปูนซีเมนต์สร้างจากแผ่นซีเมนต์บล็อก และฉาบด้วยปูนซีเมนต์ ปูนที่ฉาบจะหนาเป็นพิเศษ ตรงส่วนล่างที่เก็บขังน้ำ คือ มีความสูงจากพื้นเพียง ๑ ฟุต พื้นล่างเทปูนหนาเพื่อรองรับน้ำ และมีท่อระบายน้ำอยู่ตรงส่วนที่ลาดสุด พื้นที่เป็นที่ขังน้ำนี้ นำวัสดุลอยน้ำ เช่น ไม้กระดาน ขอนไม้ ต้นมะพร้าว ใหลอยน้ำ เพื่อให้กบขึ้นไปเป็นที่อยู่อาศัย สามารถเลี้ยงปลาตุ๊กเพื่อให้เก็บกินเศษอาหารและมูลกบได้ด้วย ในอัตราส่วนกบ:ปลาตุ๊ก ๑๐๐:๒๐ ด้านบนของบ่อจะเปิดกว้างเพื่อให้แดดส่องลงไปทั่วถึง มุมใดมุมหนึ่งของบ่อน้ำทางมะพร้าวมาปกคลุม

^{๕๗} สัมภาษณ์, พระครูสุภัทรนันทวิทย์ ,เจ้าอาวาสวัดป่าตอง (ชุมชนศิลาเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิลาเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

เพื่อเป็นส่วนของร่มบ่อเลี้ยงกบแบบซีเมนต์ ถ้าทำขนาด ๓ x ๔ เมตร บ่อยกบลงเลี้ยงได้ ๑,๐๐๐ ตัวและปลาตุ๊กอีก ๒๐๐ ตัวพื้นล่างของบ่อดังกล่าว^{๕๘}

สอดคล้อง นางกบแก้ว ตาไทร กล่าวว่า การจับกบจำหน่ายเนื่องจากสถานที่และรูปแบบบ่อเลี้ยง ทำให้ความสะดวกในการดูแลรักษาแยกแตกต่างกัน ยังรวมไปถึงการจับกบจำหน่ายก็แตกต่างกันอีกด้วย การเลี้ยงกบในบ่อดิน จะต้องจับหมดทั้งบ่อในคราวเดียว เพราะบ่อเลี้ยงมีโคลนตมและต้องเก็บพีชน้ำ เช่น ผักบุง ผักตบชวา ขึ้นให้หมดก่อน ต้องใช้เวลาและแรงงานมาก และต้องไล่จับกบที่หลบซ่อนให้หมดในครั้งเดียว นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเกษตรกรการเลี้ยงกบในคอก สามารถจับทั้งหมดหรือจับเป็นบางส่วนก็ได้ โดยทำการกระษะไม้ ซึ่งปกติกบก็จะเข้าไปอยู่ในกระษะ แล้วให้มีช่องเข้าออกอยู่ตรงข้ามกัน ด้านหนึ่งให้กบกระโดดออกจากบ่อเข้ากระษอบที่เตรียมไว้ และช่องสำหรับให้มือล้วงไปต้อนให้กบกระโดดเข้ากระษอบ นอกจากนี้การเลี้ยงกบในบ่อปูนซีเมนต์ สามารถจับทั้งหมดหรือจับเป็นบางส่วนก็ได้ โดยใช้สวิงช้อน หรือใช้มือจับก็ได้ การเลี้ยงกบควรจะคำนึงถึงฤดูต่าง ๆ ด้วย เนื่องจากฤดูฝนจะมีกบธรรมชาติออกมาขายค่อนข้างมาก จึงทำให้ราคากบในช่วงฤดูฝนต่ำกว่าฤดูอื่น ผู้เลี้ยงจึงต้องเผื่อระยะเวลาเพื่อให้กบโตพร้อมจะจับในช่วงฤดูร้อนหรือฤดูหนาว จึงจะขายได้ราคาคุ้มค่าการลงทุน และการขนส่งกบควรจะมีภาชนะใส่น้ำเล็กน้อย และมีวัสดุให้กบเข้าไปหลบอาศัย เช่น ฟาง ผักบุง ผักตบชวา เพราะถ้าไม่มีวัสดุให้กบหลบซ่อนจะทำให้กบตกใจกระโดดจนจุกเสียวและตายได้

๕. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น

เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค อุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ เครื่องจักร เครื่องยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้นอย่างไรก็ตาม ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนี้ มิได้เกิดขึ้นกับแม่น้ำ อากาศ สารเคมี และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอื่น ๆ เท่านั้น แต่ยังมีปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในรูปปัญหาทางสังคมอีก ทุกวันนี้เราจะเห็นได้ว่าลักษณะนิสัยใจคอ ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน ความสามัคคีในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก^{๕๙} สัมภาษณ์ นายต่วน ปรังการ กล่าวว่า

“การเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ การคมนาคม ติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก ตลอดจนการรับเอาวัฒนธรรมและแนวความคิดจากที่อื่น ๆ มา มาก ภายในชุมชนของเราจึงเปลี่ยนแปลงไป ความมีระเบียบ การรักษาหน้าที่ความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์จึงหย่อนคลายลง โดยเฉพาะเรื่องของการเกษตร ที่กลุ่มดังกล่าวได้ทำ แม้เราจะเรื่องว่าเป็นพืชเศรษฐกิจ และการเก็บเกี่ยวผลผลิตที่ดี และอาจทำให้สภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เสื่อมโทรม หรือหมดไปสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ล้อมรอบตัวมนุษย์ภายในบริเวณชุมชนมีทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมาไว้ในชุมชนรวมเรียกกันว่า "สิ่งแวดล้อมชุมชน" อาจจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ อาจจะเป็นสิ่งที่มีตัวตนหรือไม่มีตัวตนก็ได้แต่ทุกอย่างจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องต่อเนื่องกันเป็นวงจร

^{๕๘} สัมภาษณ์, นายบรรเจิด จันทรา, ผู้ใหญ่บ้านป่าตอง หมู่ ๓ ผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิราเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์, นางกบแก้ว ตาไทร, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านป่าตอง หมู่ ๓ ผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิราเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ทำไมยางพาราที่ปลูกจึงยืนต้นตายตอนหน้าแล้ง คงต้องอธิบายก่อนว่ายางพาราและไม่ยืนต้นอื่นๆ เจริญเติบโตตามความลึกของราก รากยิ่งลึกต้นก็ยิ่งสูง และยิ่งเจริญเติบโตดี แต่มีชั้นหน้าดินน้อย ดินดานหรือชั้นทรายแบ่งอยู่ในระดับสูง จึงทำให้รากไม่สามารถแทรกลงลึกไปในดินได้ สิ่งที่เราเห็นก็คือต้นยางพาราเตี้ย และมีวงรอบเล็กกว่าที่ควร เมื่อเข้าหน้าแล้งน้ำในดินมีน้อย รากไม่สามารถหาน้ำได้ ก็จะเริ่มทิ้งใบจากปลายยอดลงมาจนหมดต้นและยืนต้นตาย”^{๖๐}

สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์นายประเทือง พุทธคุณากร กล่าว

“วิธีแก้ปัญหาเหล่านี้มันเกิดจากการศึกษาทำแล้วได้ผลดีมาก ๆ เพราะยางพาราที่ปลูกเมื่อเจอแล้งก็ไม่ตายแถมออกยอดอ่อนหน้าแล้งด้วยวิธีการต่าง ๆ ต้องเริ่มตั้งแต่การเตรียมหลุมก่อนปลูกโดยมีชั้นตอนไถด้วยผานเก็บตอ และวัชพืชตากดิน ๑๕ วัน แล้วไถด้วยผาน ๗ อีกหนึ่งครั้ง วิธีการวัดและปักแนวปลูกใช้ระยะปลูก ๓ x ๗ ม. ใช้แทรกเตอร์ใส่หางจระเข้ ขุดหลุมตามแนวขนาดหลุม ๔๐ x ๖๐ ซม. ใส่ปุ๋ยรองพื้น ร็อคฟอสเฟต (๐-๓๐-๐) ประมาณ ๑๕๐ กรัม/หลุม และใส่ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยอินทรีย์ประมาณ ๑/๒ กก. แล้วทำการปลูกโดยต้องให้ตาที่ติดไว้หันไปทางทิศเหนือทุกต้นเพื่อหลบแสงแดด”^{๖๑}

สอดคล้อง นายสวัสดิ์ พิชวงค์ กล่าวว่า

“วิธีการสำหรับดูแลสวนยางพาราเมื่อเจอแล้ง นอกเหนือจากการปลูกที่ปราณีดีแล้ว วิธีที่ทำให้ยางพาราทนแล้งก็คือ การขุดหลุมข้างต้นเพื่อใส่ปุ๋ย และน้ำลงไปเมื่อเข้าฤดูแล้ง(การขุดจะทำการขุดช่วงต้นฤดูแล้ง) มีวิธีการและขั้นตอนโดยใช้แทรกเตอร์ติดหางขุดขุดหลุมขนาดเดียวกันกับหลุมปลูกคือ ๔๐ x ๖๐ ซม. ยางที่ปลูกปีแรกให้ขุดหลุมห่างจากต้นประมาณ ๖๐ ซม. ทั้งสองด้าน โดยขุดในแนวระหว่างต้นของแถวยาง แทรกเตอร์ที่เหมาะสมควรใช้ KUBOTA รุ่น M๕๐๐๐ ขึ้นไป เพราะถ้าเป็นรุ่นเล็กกว่านี้กำลังในการขุดจะไม่เพียงพอ ถ้าต้องขุดในดินที่เริ่มแห้งช่วงต้นฤดูแล้ง นำปุ๋ยหมักสูตรเดียวกันกับที่ใส่รองกันหลุมใส่ลงในหลุมที่ขุดไว้ ในอัตรา หลุมละ ๘ กก. และอาจใส่ฟางข้าว เปลือกถั่วหรือเศษพืชลงในหลุมเพื่อช่วยเก็บความชื้นด้วยก็ได้ โดยไม่ต้องมีการกลบหลุมเมื่อเข้าฤดูแล้งเมื่อความชื้นในดินไม่เพียงพอ ให้ใส่น้ำลงในหลุมที่เราเตรียมไว้โดยใส่ให้เต็มจนถึงปากหลุม ในช่วงฤดูแล้งอาจต้องมีการใส่น้ำทุก ๗ วัน หรือดูตามความชื้นในดิน สำหรับไร่ที่มีพื้นที่มากอาจใช้ถังบรรจุน้ำ ต่อพ่วงแทรกเตอร์ ในการขนส่งน้ำเพื่อรดก็จะช่วยประหยัดในส่วนของการแรงงานไปได้มาก เมื่อผ่านพ้นฤดูแล้งก็ทำการกลบหลุม เพื่อป้องกันน้ำท่วมขังในฤดูฝน และเป็นการฝังกลบปุ๋ยอินทรีย์ที่ใส่ไว้ด้วย และเมื่ออายุเพิ่มขึ้นหรือในช่วงฤดู

^{๖๐} สัมภาษณ์, นายต่วน ประังการ , ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิราเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๖๑} สัมภาษณ์, นายประเทือง พุทธคุณากร , ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิราเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิราเพชร อำเภอบัว จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

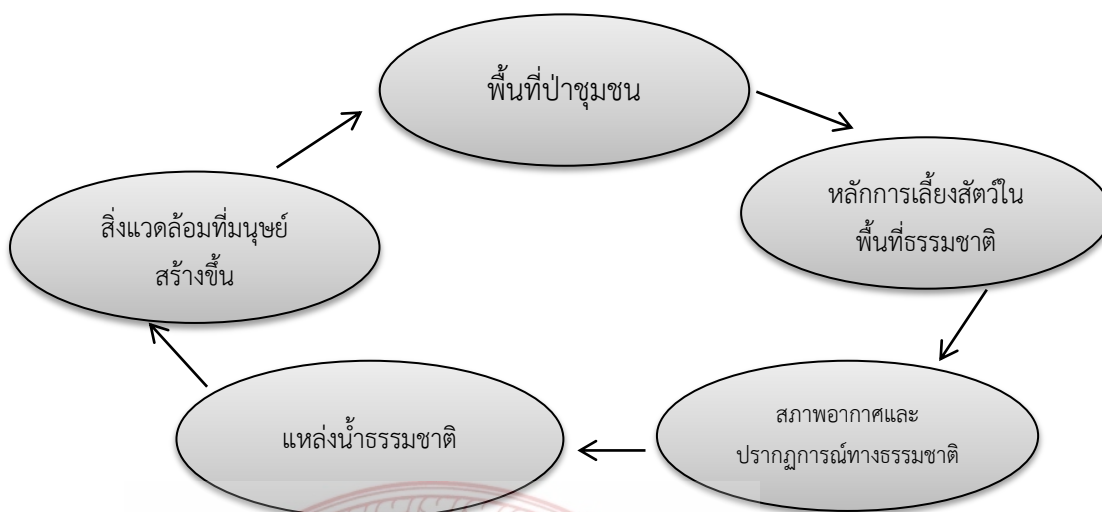
แล้งของปีถัดไปก็ขยับหลุมออกห่างจากต้นตามทรงพุ่มของยางพาราท่ามกลางกระแสการผลักดันของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่ต้องการส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืนเพื่อตอบสนองการส่งออก รวมทั้งการเข้ามาควบคุมนโยบายการเกษตร”^{๒๒}

สรุปประเด็นคำถามข้อที่ ๔ เนื่องจากชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนล้นอาศัยพึ่งพาป่าเพื่อปัจจัย ๔ ซึ่งได้แก่ แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม ปัจจุบันเกษตรกรในพื้นที่ให้ความสนใจและหันมาเลี้ยงวัวพื้นบ้านเป็นอาชีพกันเยอะ ด้วยวัวเป็นสัตว์เศรษฐกิจสำคัญ เลี้ยงง่าย โดยสามารถพึ่งพาสังแวดล้อมโดยเพียงนำเปลือกข้าวโพดอ่อนมาเป็นอาหารเสริมให้กับวัวพื้นบ้าน โดยจะให้กินเช้าและเย็น ต่อเนื่องเป็นประจำ นอกเหนือจากที่ได้ปล่อยให้วัวหากินเองตามธรรมชาติแล้ว เพียงเท่านั้นก็จะช่วยให้วัวพื้นบ้านแข็งแรง โตเร็ว เนื้อดี และขายได้ราคาดีเป็นที่ต้องการของตลาด ด้วยเปลือกข้าวโพดอ่อนเกษตรกรในพื้นที่จะสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น มดอพยพ เพื่อดูว่า ฝนจะมาตอนไหน หากมดเริ่มขนไข่ ในช่วงกลางเดือนพฤษภาคม เป็นการบ่งชี้ว่าฤดูกาลเริ่มเปลี่ยนจากหน้าร้อนแล้งเข้าสู่หน้าฝน และภายในสามวันหลังมดขนไข่ ฝนก็จะตกและชาวนาจะเริ่มเตรียมดินไถนาปลูกข้าว การพยากรณ์อากาศดังกล่าวเป็นตัวอย่างของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ช่วยเกษตรกรพื้นในมานานหลายศตวรรษแต่เกษตรกรในพื้นที่ต้องหันมาใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างจำกัดให้คุ้มค่ามากที่สุดการเลี้ยงกบ สำหรับผู้เริ่มต้นทุนน้อย แต่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คุ้มค่า และเกิดประโยชน์การเลี้ยงกบเนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค อุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ เครื่องจักร เครื่องยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้นอย่างไรก็ตาม ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนี้ มิได้เกิดขึ้นกับแม่น้ำ อากาศ สารเคมี และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอื่น ๆ เท่านั้น แต่ยังมีปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในรูปปัญหาทางสังคมอีก

จากการให้สัมภาษณ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่างด้านการพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตร สรุปได้ว่าการศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน สามารถวิเคราะห์การพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตร ดังนี้

ชาวบ้านในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กันและเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ก็จะรวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่มสร้างบ้านเรือนแหล่งที่อยู่อาศัย ทำไร่ทำนาเลี้ยงสัตว์ มีกิจกรรมร่วมกัน และมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การรวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่มในลักษณะนี้เรียกว่าชุมชน

^{๒๒} สัมภาษณ์, นายณพรัตน์ กองกุล , สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาเพชร(ชุมชนศิลาเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

แผนภาพ ๔.๔ การพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตร

๔.๔ ผลการวิเคราะห์การศึกษาวีธีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๔.๔.๑ การจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์

ประเด็นคำถามข้อที่ ๕ เป็นคำถามเกี่ยวกับ “การศึกษาวีธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน” ในชุมชนของท่านมีการจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์ อย่างไร สามารถวิเคราะห์บทสัมภาษณ์การศึกษาวีธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ดังนี้

จากผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในชุมชนจัดสรรพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อทำการเกษตรกรรมสร้างรายได้แก่ครอบครัวและชุมชนเป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชนโดยมีการจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด จากการถูกแย่งชิงทรัพยากรเพื่อการพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น สัมภาษณ์ นายดำรงศักดิ์ จิตตมล กล่าวว่

“แนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ป่าไม้เป็นกลไกที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดการ พื้นที่ป่าให้ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นจึงไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานไปทำงานที่ต่างจังหวัดเนื่องจากการที่ชุมชนดังกล่าวสามารถสร้างรายได้ และที่สำคัญยิ่งคือเพิ่มความสามารถให้เกิดการเรียนรู้การอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติและดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข การสร้างกระบวนการจัดการป่าชุมชนชุมชนอดีตป่าเป็นแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร แหล่งกำเนิดความอุดมสมบูรณ์ของต้นน้ำลำธารเพื่อการอุปโภค บริโภค การเกษตรกรรม และแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ผู้คนมีวิถีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาธรรมชาติ

มีความเชื่อในพลังอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าป่า เจ้าเขา ทำให้มีความผูกพันกับป่าไม้ ต่อมา มีการสัมปทานทำไม้โดยบริษัทเอกชนทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรม เกิดความแห้งแล้ง วิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลง การละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมสู่การเป็นแรงงานนอกชุมชน ส่งผลต่อระบบความสัมพันธ์ในครัวเรือนและชุมชน”^{๖๓}

สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นายเป็ง ธรรมรุจิรัตน์ กล่าวว่า

“เพราะการจัดการป่าตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง งานอาชีพ การสนับสนุน กล้าพันธุ์ไม้ การสนับสนุนการดับไฟป่า การสร้างอ่างเก็บน้ำ การพัฒนาระบบชลประทาน ฯลฯ ปัจจุบันป่ามีความสมบูรณ์แต่ขาดความหลากหลายเช่นอดีต และมีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนคือ เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ แหล่งสมุนไพร แหล่งท่องเที่ยวพักผ่อน แหล่งเลี้ยงสัตว์ แหล่งวัตถุดิบเพื่อการผลิตวัสดุอุปกรณ์ในครัวเรือน และการเกษตร แหล่งสร้างรายได้และแหล่งศึกษาเรียนรู้”^{๖๔}

สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นายเกตุ ศรบริศิก กล่าวว่า

“เนื่องจากเป็นแหล่งกำเนิดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ และชุมชนนำเอาภูมิปัญญามาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเปรียบเหมือนสิ่งที่น่าสนใจไปใช้พัฒนาทรัพยากรให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น ภูมิปัญญาที่สำคัญที่ชุมชนนำมาใช้เพื่อจัดการทรัพยากรป่า ประกอบด้วย

๑) ภูมิปัญญาในการจำแนกประเภทป่า โดยประชาชนในพื้นที่ของกลุ่มเป้าหมาย วิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ศึกษานิยมใช้พื้นที่ป่าเป็นที่ดินทำกินเพื่อการเพาะปลูกทั้งพืชไร่ พืชสวน และกาพืชผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติจากผืนป่าใกล้ชุมชนป่าในพื้นที่ดังกล่าว จึงมีความหลากหลายตามประเภทของป่า ซึ่งประชาชนหรือชาวบ้านในพื้นที่จะแบ่งสรรประเภทของป่าโดยหากเป็นป่าต้นน้ำ ก็จะถือว่าเป็นป่าที่มีความศักดิ์สิทธิ์มีเจ้าป่าเจ้าเขาอาศัยพำนักอยู่ บุคคลใดไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ บุกรุก แคว่ถางเพื่อทำมาหากินได้ จัดเป็นป่าประเภทอนุรักษ์

๒) ภูมิปัญญาในการปลูกป่าและรักษาระบบนิเวศรอบผืนป่า เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของประชาชนที่อาศัยและพึ่งพาผืนป่า ในพื้นที่กลุ่มเป้าหมายประชาชนจะปลูกป่าโดยใช้หลักการผสมผสานพืชพรรณไม้ชนิดต่างๆ ปะปนกันไป และในบางพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ก็จะปล่อยให้ป่าเติบโตขึ้นเองตามธรรมชาติ ในบางพื้นที่จะมีการปลูกไม้ผลสลับกับพืชผักบางชนิดเพื่อให้ต้นไม้และพืชผักดังกล่าวได้พึ่งพาอาศัยกัน พืชที่เฝ้าเสียหรือต้นไม้ที่ยืนต้นตายก็จะปล่อยให้ย่อยสลายตามธรรมชาติ ส่วนภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สืบ

^{๖๓} สัมภาษณ์, นายดำรงศักดิ์ จิตตมล, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๖๔} สัมภาษณ์, นายเป็ง ธรรมรุจิรัตน์, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านพงษ์ หมู่ที่ ๖ ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ทอดกันมาตั้งแต่การเตรียมดินการเลือกดินบางประเภทเพื่อนำมาปลูกต้นไม้โดยเฉพาะดินที่มีความร่วนซุยเหมาะแก่การเพาะปลูกในบางพื้นที่ที่มีการกำหนดข้อห้ามในการใช้ดินบางประเภทเช่นจอมปลวกซึ่งห้ามนำมาเพาะปลูกเพราะอาจจะมีสิ่งที่ไม่ดีเข้ามาทำร้ายได้ อย่างเช่น ฝีสาง นางไม้ เป็นต้น ส่วนการปลูกพืชจะเน้นการใช้หลักการธรรมชาติบำบัด ธรรมชาติ การรักษาหน้าดินด้วยการปลูกพืชตามลำดับขั้นของต้นไม้และการขยายพันธุ์พืชโดยใช้การปล่อยสัตว์บางชนิดเพื่อช่วยในการขยายเมล็ดพันธุ์ไม้และภูมิปัญญาในการคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่จะนำมาขยายพันธุ์ โดยจะเน้นพันธุ์ไม้ที่ได้ใช้ประโยชน์ทั้งลำต้น หรือเลือกต้นไม้ที่จะนำปลูกขยายพันธุ์โดยคำนึงถึงประโยชน์พื้นฐานที่ประชาชนจะได้ใช้ประโยชน์ อาทิ เป็นอาหารพืชสมุนไพร และพืชใช้สอย หรือต้นไม้ประจำถิ่น”^{๖๕}

สัมภาษณ์ นายสะอาด วงศ์หลอม กล่าวว่

“ เนื่องจากการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนเน้นกระบวนการสร้างองค์ความรู้จากฐานทรัพยากรพันธุ์พืชที่มีอยู่ในชุมชน ไปสู่แนวทางการจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เกิดกลไกการจัดการร่วมกันทั้งชุมชนและการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่เกิดขึ้น ขยายผลข้อค้นพบจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งคนภายในชุมชนและจากภายนอก ช่วยให้ฝนตกเพิ่มขึ้น และทำให้มีความชุ่มชื้นในอากาศสม่ำเสมอ เนื่องจากอากาศเหนือท้องที่ที่ป่าไม้ขึ้นอยู่ย่อมมีความชุ่มชื้น และเย็นกว่าในที่ที่ไม่มีต้นไม้ เมฆฝนที่ลอยผ่านมา เมื่อกระทบความเย็น จะกลั่นเป็นหยดน้ำตกลงมาเป็นฝน ช่วยทำให้มีฝนตกมากขึ้นเฉพาะที่เฉพาะแห่งได้ ปริมาณฝนที่ตกเพิ่มขึ้นในที่ที่เป็นป่านี้ ถ้าเป็นที่มีความสูงมาก ปริมาณน้ำฝนที่ตกจะยิ่งเพิ่มขึ้นตามส่วน”^{๖๖}

สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ พระมหาสมภพ วิริยมงคโร กล่าวว่

“ในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ป่าไม้ ดิน และน้ำ ถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นต้องมีความสมดุล และมีความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด หากทรัพยากรดังกล่าวอย่างใดอย่างหนึ่งถูกทำลายสูญเสียบไป ความสมดุลระหว่างกันที่มีอยู่ ย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลง และอาจทำให้พื้นที่ต้นน้ำลำธารนั้น เสื่อมความอุดมสมบูรณ์ลงอย่างรวดเร็ว เช่น การบุกรุกแผ้วถางป่าไม้ อันเป็นทรัพยากรหลักในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำลำธาร เป็นเหตุให้ผิวดินขาดสิ่งปกคลุม ในการช่วยรักษาความชุ่มชื้น และช่วยดูดซับน้ำ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดน้ำไหลบ่าไปบนผิวดินอย่างรวดเร็ว จนกัดเซาะพังทลายดินผิวดินให้เสื่อมคุณภาพ และอาจเกิดปัญหาน้ำท่วมอย่างฉับพลัน ในบริเวณพื้นที่ราบทางตอนล่างตอนช่วงฤดูฝน หากในฤดูแล้ง

^{๖๕} สัมภาษณ์, นายเกตุ ศรบรรศึก, ผู้ใหญ่บ้านดงป่าสัก หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดน่าน, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์, นายสะอาด วงศ์หลอม, ผู้ช่วยบ้านดงป่าสัก หมู่ที่ ๑๐ ตำบลฝายแก้ว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดน่าน, ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ลำนํ้าลําธารเหล่านั้น กลับขาดแคลนนํ้าใช้ แม้เพียงเพื่อการอุปโภคบริโภคสำหรับประชาชน ตามที่ปรากฏให้เห็นในทุกภาคของประเทศไทยในปัจจุบัน”^{๖๗}

สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นายวิเชียร มงคล กล่าวว่า

“การจัดการป่าชุมชนของโรงเรียนให้เป็นสถานที่เรียนรู้ เพื่อนักเรียนจะได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ความสมดุลในระบบนิเวศน์ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น โดยผลลัพธ์นักเรียนเข้าใจกลไกของธรรมชาติ เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและทำให้ระมัดระวังในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุดท้ายนอกเหนือจากการประยุกต์แนวคิดจากป่าชุมชนสู่การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอื่นอย่างยั่งยืนแล้ว ยังคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่งเสริมให้เกิดพื้นฐานประชาธิปไตยในเยาวชนคนรุ่นใหม่อีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งประกอบด้วยพันธุ์ไม้ที่มีใบเขียวช่อตลอดปี มีอยู่เกือบทุกภาคของพื้นที่ชุมชน ในบริเวณพื้นที่ ซึ่งมีระดับความสูงประมาณระดับน้ำทะเลจนถึงยอดเขา ที่มีอากาศเย็นขึ้น และดินมีความอุดมสมบูรณ์ มาก ได้แก่ ป่าดงดิบชื้น ป่าดงดิบแล้ง ป่าดงดิบเขา ในด้านการอนุรักษ์ดิน ป่าไม้จะช่วยรักษา สภาพดินทั่วบริเวณต้นนํ้าลําธารได้ทั้งโดยตรง และทางอ้อม ที่สำคัญได้แก่ การช่วยรักษาคุณสมบัติทางฟิสิกส์และลักษณะของดิน ตลอดจน คุณค่าของธาตุอาหารในดิน โดยใบไม้และซากพืช ที่เน่าเปื่อยผุพังแล้ว จะทำหน้าที่ในการดูดซับนํ้า และลดอัตราการกัดเซาะพังทลายของดิน และสามารถเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับดินอย่างประมาณค่ามิได้”^{๖๘}

สัมภาษณ์นางสาวณัฐาปณี มงคล กล่าวว่า

“สำหรับการอนุรักษ์นํ้าในบริเวณต้นนํ้าลําธาร ต้นไม้ทุกชนิดจะมีบทบาทสำคัญต่อการช่วยอนุรักษ์นํ้า ตั้งแต่เมื่อเริ่มมีฝนตกลงมาในพื้นที่ป่า ความรุนแรงของฝนจะถูกสกัดกั้นด้วยเรือนยอดของต้นไม้และใบไม้ มิให้เม็ดฝนจำนวนมาก ตกกระแทกผิวดินได้โดยตรง เป็นการช่วยป้องกัน มิให้นํ้าไหลกัดเซาะพังทลายดินผิวดินไปจนดิน เสื่อมคุณภาพ เมื่อนํ้าฝนถูกเรือนยอดของต้นไม้ และใบไม้สกัดกั้นไว้ จะทำให้นํ้าฝนจำนวนหนึ่งติดค้างอยู่บนใบไม้ และเรือนยอดของต้นไม้ดังกล่าว มีคนกล่าวถึงป่าอนุรักษ์กันมาก โดยเฉพาะในช่วงที่มีการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน แต่ส่วนใหญ่มักจะคิดว่าป่าอนุรักษ์มีเพียง อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรือพื้นที่ต้นนํ้าลําธาร ซึ่งความจริงแล้ว ป่าอนุรักษ์ตามความหมายที่กรมป่าไม้กำหนดนั้นหมายถึง ป่าที่รัฐได้กำหนดไว้เพื่อการแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ ดิน นํ้า ป่าไม้ พันธุ์พืช

^{๖๗} สัมภาษณ์, พระมหาสมภพ วิริยมงคล, เจ้าอาวาสวัดหลวง บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๖๘} สัมภาษณ์, นายวิเชียร มงคล, ผู้ใหญ่บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

และพันธุ์สัตว์ ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย อันได้แก่ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า และมีป่าเพื่อการอนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรี และป่าเพื่อการอนุรักษ์ตามนโยบาย”^{๒๙}

สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นายสิงทอง สุตสม กล่าวว่า

“พื้นที่ปกคลุมด้วยพรรณพืช ไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ ไม้พุ่ม หญ้า หรือพืชอย่างอื่นที่ไม่ใช่พืชเกษตร ในทางนิเวศวิทยานิยมเรียกป่าไม่ว่า สังคมพืชคลุมดิน โดยสามารถสร้างด้านเศรษฐกิจ สิ่งต่างๆ ที่ได้จากป่าไม้สามารถนำมาใช้ในการดำรงชีวิตหรือทำเป็นสินค้า แลกเปลี่ยนเป็นเงินตราได้ เช่น เนื้อไม้ นำมาแปรรูปใช้ในการก่อสร้าง ประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ หรือทำเยื่อกระดาษ เพื่อให้การจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ สามารถกระทำ โดยต่อเนื่องในระยะยาว และประสานสอดคล้องกับ การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่น จึงมีการกำหนดนโยบายแน่นอน เพื่อให้ ส่วนราชการและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องได้มีความ เข้าใจร่วมกันและถือเป็นแนวทางปฏิบัติ อัน จะทำให้ การพัฒนา ป่าไม้เป็นไปอย่างราบรื่น และบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ดัง นี้

๑. ให้มีการกำหนดแนวทางการ จัดการและการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ในระยะยาวอันจะ ทำให้ประเทศได้รับประโยชน์อย่างคุ้มค่าทาง สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคงและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด โดยเน้นให้มีการประสานกันระหว่างทรัพยากรป่า ไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่น

๒. ส่งเสริมบทบาท และหน้าที่ของส่วนราชการต่างๆ และภาคเอกชนให้มี ส่วนรับผิดชอบในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ร่วมกัน

๓. ปรับปรุงระบบการบริหารงาน ป่าไม้ของชาติให้สอดคล้องกับปริมาณคุณภาพ และสภาพ ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

๔. กำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยใน อัตราร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ ประเทศเพื่อประโยชน์ ๒ ประการ ดังนี้

๔.๑ ป่าเพื่อการอนุรักษ์ กำหนดไว้เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่หายากและป้องกันภัยธรรมชาติอันเกิด จากน้ำท่วมและการพังทลายของดิน ตลอดจนทั้ง เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัย และนันทนาการของประชาชนใน อัตราร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ชุมชน

๔.๒ ป่าเพื่อเศรษฐกิจ กำหนดไว้เพื่อการผลิตไม้และ ของป่าเพื่อประโยชน์ ในทางเศรษฐกิจในอัตราร้อยละ ๑๕ ของพื้นที่ชุมชน

๕. รัฐ และภาคเอกชน จะพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ และจะจัดการพัฒนาให้อำนวยประโยชน์ทั้งในทางตรง และทางอ้อมโดยสม่ำเสมอตลอดไป

^{๒๙} สัมภาษณ์, นางสาวณัฐาปณี มงคล, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหลวง หมู่ ๑ ตำบลสวด อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๖. ให้เพิ่มการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการเพิ่ม ประสิทธิภาพในการผลิตทางการเกษตรเพื่อลดการทำลาย พื้นที่ป่าไม้

๗. เพื่อก่อให้เกิดการประสาน การใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ ชนิดอื่นๆ เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ และทรัพยากรธรณี รวมทั้งเพื่อก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือ ระหว่างหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานของรัฐกับภาคเอกชนและประชาชนในท้องถิ่น รัฐจะจัดให้ มีแผนพัฒนาป่าไม้ไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผน พัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติโดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ

๘. เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตไม้ด้วย การจัดการป่าไม้ทั้งในระบบวนวัฒน์แบบ เลือกตัด และระบบวนวัฒน์แบบตัดหมด ตามหลักวิชาการ โดย เฉพาะในระบบตัดหมดนี้ เมื่อตัดแล้วให้ปลูก ทดแทนในพื้นที่ที่ถูกตัดทันที

๙. เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์และการป้องกันภัยอันเกิดจากสิ่งแวดล้อมรัฐจะต้อง เร่งรัดปรับปรุงการวางผังเมืองและกำหนดพื้นที่ป่าไม้ให้แน่นอนเพื่อกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน สำหรับเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่ประเภทชนบทและพื้นที่เกษตรกรรมใน แต่ละ จังหวัดที่แน่นอนเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้

๑๐. การแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้ระดับชาติให้กำหนดไว้ในกฎหมายว่า ด้วยป่าไม้

๑๑. เพื่อเป็นการปลูกฝังให้ประชาชนมีความรู้สึก รักและหวงแหน รู้จักใช้ ทรัพยากรป่าไม้อย่างประหยัด รัฐจะต้องให้ความรู้ ทัศนคติ ความสำนึก ความรู้สึก และ ทักษะ แก่ ประชาชนเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้ รับจากทรัพยากรป่าไม้และผลเสียจาก การตัดไม้ ทำลายป่า การใช้สอยไม่อย่างฟุ่มเฟือย จัดให้มี การเผยแพร่ความรู้และความ เข้าใจ แก่ประชาชน เกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ที่มีต่อส่วนรวม

๑๒. ให้มีการพัฒนาด้านป่าไม้ โดย ส่งเสริมการปลูกป่าภาคเอกชนและภาครัฐบาล เพื่อ ใช้ภายในพื้นที่ เพื่อประโยชน์ในการอุตสาหกรรม และสนับ สนุนให้มีการส่งออกไป จำหน่ายต่างประเทศ ส่ง เสริมการปลูกป่าชุมชน ส่งเสริมการปลูกป่าใน ที่ดินของรัฐ และ การปลูกป่าตามหัวไร่ปลายน าน หรือการปลูกป่ารายย่อยเพื่อประโยชน์ใช้สอย ใน คริวเรือน

๑๓. กำหนดพื้นที่ที่มี ความลาดชันโดยเฉลี่ย ๓๕ เปอร์เซ็นต์ ขึ้นไป ไว้เป็นพื้นที่ป่าไม้ โดยไม่อนุญาตให้มีการออกโฉนดหรือรับรองการทำประโยชน์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน

๑๔. กำหนดแนวทางปฏิบัติงานที่แน่นอนชัดเจนเกี่ยว กับการแก้ปัญหาการทำลาย ป่าในรูปแบบต่างๆ เช่น การทำไร่เลื่อนลอย ภัยจากไฟป่า การ ทำลายป่าจากชนกลุ่ม น้อย การรุกรานพื้นที่ป่าจากเชิง เขา โดยให้มีการกำหนดมาตรการและขั้นตอน ที่แน่นอน ชัดเจน เกี่ยวกับการปราบปรามและการ ลงโทษผู้กระทำผิด รวมทั้งการจัดตั้งศูนย์ รวม การปราบปรามในแต่ละภาคและให้มี มาตรการลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้มีอิทธิพล และ ผู้กระทำผิดไว้เป็นหลักในการปฏิบัติงาน ของหน่วยราชการและภาคเอกชน

๑๕. กำหนดให้ มีสิ่งจูงใจในการส่งเสริมการปลูกป่า ภาคเอกชน

๒๖. กำหนดให้มีการวางแผน ทรัพยากรมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับการใช้ทรัพยากรและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ”^{๗๐}

สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรนันทวิทย์ กล่าวว่

“ด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำ ป่าไม้เปรียบเสมือนอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ช่วยดูดซับและกักเก็บน้ำ โดยเศษซากใบไม้และกิ่งไม้ตามพื้นป่าเปรียบเสมือนฟองน้ำช่วยซับน้ำเอาไว้ แล้วระบายลงไปเก็บไว้ในพื้นดิน ซึมลงไปเป็นน้ำใต้ดิน และค่อยๆ ระบายลงสู่ลำห้วยลำธารอย่างช้าๆ ทำให้มีน้ำไหลในลำธารตลอดทั้งปี ต้นไม้เลี้ยง พันธุ์ไม้ข้าวหลามจากป่าชุมชนของพื้นที่ในชุมชน เก็บได้จากป่าลึก หรือพื้นที่ในชุมชนที่สร้างประโยชน์และรายได้ให้แก่ชาวบ้านพื้นที่จากการหวนป่าเพื่อจัดสรรผลประโยชน์ ได้หลายอย่าง เช่น ทางด้านเนื้อไม้ ลำอายุประมาณ ๖-๑๐ เดือนใช้ทำกระบอกรักษาข้าวหลาม เครื่องจักสานต่างๆ ด้านนิเวศน์เป็นแนวกันลม สร้างป่าลดสภาวะโลกร้อน ด้าน ภูมิสถาปัตยกรรม ลำแก่ใช้ในการสร้างบ้านเรือน เฟอร์นิเจอร์ต่างๆ สานเป็นฝาหรือเพดาน เป็นสื่อแทนพรมปูบ้าน”^{๗๑}

สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์นายบรรเจิด จันทรา กล่าวว่

“นอกจากนั้น ในแวดวงของนักปฏิบัติกรในงานพัฒนาสังคมและทรัพยากร ยังให้ความสำคัญต่อ “ป่าชุมชน” ว่เป็นมากกว่ากิจกรรมทางสังคม แต่เป็น ”กระบวนการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใหม่ หากทำได้อย่างเหมาะสม ความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐกับชาวบ้าน ชุมชนกับคนในสังคม คนกับคน จะถูกเปลี่ยนไป และนำไปสู่การยกระดับความเป็นอยู่และสวัสดิการของชุมชน และการกระจายอำนาจในการจัดการทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วม” โดยที่อีกส่วนหนึ่งจะไหลลงตามลำต้นและตกผ่าน เรือนยอดลงสู่พื้นดิน ซึ่งน้ำฝนส่วนที่ตกลงสู่พื้นดิน นี้เศษไม้ใบไม้ที่ร่วงหล่นทับถมผุพังอยู่บนผิวน้ำดิน จะดูดซับไว้ก่อน แล้วจึงค่อยๆ ไหลซึมลงไปเก็บ สะสมอยู่ตามช่องว่างของดิน หรือไหลออกสู่ ลำธารและลำห้วยต่อไป”^{๗๒} สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ นายสวัสดิ์ พิฆังค์ กล่าวว่ การกำหนดกฎเกณฑ์ การวางแผนจัดการป่าชุมชน และการจัดตั้งกลไกเพื่อจัดการป่าชุมชนของชาวบ้าน หรือคนในชุมชนนั้นเกิดขึ้นมาได้ด้วยการวางแผนร่วมกันของคนในชุมชนที่ต้องมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างแท้จริง นอกจากนี้ การวางแผนจัดการของชุมชน ยังต้องเป็นที่รับรู้ และยอมรับของชุมชนรอบข้างด้วย มิเช่นนั้นก็อาจเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนขึ้นได้ ดังนั้นการจัดการป่าชุมชนที่จะประสบ

^{๗๐} สัมภาษณ์, นายสิงทอง สุตสม ,สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลสวด บ้านหลวง หมู่ ๑ อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๗๑} สัมภาษณ์, พระครูสุภัทรนันทวิทย์ , เจ้าอาวาสวัดป่าตอง (ชุมชนศิลาเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๗๒} สัมภาษณ์, นายบรรเจิด จันทรา, ผู้ใหญ่บ้านป่าตอง หมู่ ๓ ผู้ใหญ่บ้านป่าตอง (ชุมชนศิลาเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ความสำเร็จอย่างยั่งยืนควรมีการทำงานร่วมกันในรูปเครือข่าย เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำ เครือข่าย ป่าชุมชน เป็นต้น”^{๗๓}

สรุปประเด็นคำถามข้อที่ ๕ จัดสรรพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อทำการเกษตรกรรมสร้างรายได้แก่ครอบครัวและชุมชนเป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชนโดยมีการจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการป่าตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง งานอาชีพ การสนับสนุนกล้าพันธุ์ไม้ การสนับสนุนการดับไฟป่า การสร้างอ่างเก็บน้ำ มีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนคือ เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ แหล่งสมุนไพร แหล่งท่องเที่ยวพักผ่อน แหล่งเลี้ยงสัตว์ แหล่งวัตถุดิบเพื่อการผลิตวัสดุอุปกรณ์ในครัวเรือนและการเกษตร แหล่งสร้างรายได้และแหล่งศึกษาเรียนรู้ สำหรับการอนุรักษ์น้ำในบริเวณต้นน้ำลำธาร ต้นไม้ทุกชนิดจะมีบทบาทสำคัญต่อการช่วยอนุรักษ์น้ำ ตั้งแต่เมื่อเริ่มมีฝนตกลงมาในพื้นที่ป่า ความรุนแรงของฝนจะถูกสกัดกั้นด้วยเรือนยอดของต้นไม้และใบไม้ มิให้เม็ดฝนจำนวนมากตกกระแทกผิวดินได้โดยตรง เป็นการช่วยป้องกัน มิให้น้ำไหลกัดเซาะพังทลายดินผิวน้ำไปจนดินเสื่อมคุณภาพ ในทางนิเวศวิทยานิยมเรียกป่าไม้ว่า สังคมพืชคลุมดิน โดยสามารถสร้างด้านเศรษฐกิจสิ่งต่างๆ เพื่อให้การจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ประโยชน์ในการอนุรักษ์และการป้องกันภัยอันเกิดจากสิ่งแวดล้อมรัฐจะต้องเร่งรัดปรับปรุงการวางผังเมืองและกำหนดพื้นที่ป่าไม้ให้แน่นอนเพื่อกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน สำหรับเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่ประเภทชนบทและพื้นที่เกษตรกรรมในแต่ละ พื้นที่แน่นอนเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ การแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้ระดับชาติให้กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ ประชาชนมีความรู้สึก รักและหวงแหน รู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างประหยัด รัฐจะต้องให้ความรู้ ทัศนคติ ความสำนึก ความรู้สึก และทักษะ การวางแผนจัดการป่าชุมชน และการจัดตั้งกลไกเพื่อจัดการป่าชุมชนของชาวบ้าน หรือคนในชุมชนนั้นเกิดขึ้นมาได้ด้วยการวางแผนร่วมกันของคนในชุมชนที่ต้องมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างแท้จริง นอกจากนี้การวางแผนจัดการของชุมชน ยังต้องเป็นที่รับรู้ และยอมรับของชุมชนรอบข้างด้วย มิเช่นนั้นก็อาจเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนขึ้นได้ ดังนั้นการจัดการป่าชุมชนที่จะประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนควรมีการทำงานร่วมกันในรูปเครือข่าย เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำ เครือข่าย ป่าชุมชน เป็นต้น

จากการให้สัมภาษณ์ของประชากรกลุ่มตัวอย่างด้านการจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์ สรุปได้ว่าการศึกษาวิถิตและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน มีการจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์ดังนี้

๑. ประชาชนในพื้นที่จัดสรรพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อทำการเกษตรกรรม สร้างรายได้แก่ครอบครัวและชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชนโดยมีการจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

๒. มีการใช้ทรัพยากร การจัดการป่าตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

^{๗๓} สัมภาษณ์, นายสวัสดิ์ พิววงศ์ , สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาเพชร (ชุมชนศิลาเพชร) หมู่ ๓ ตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่าน, ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๓. การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนคือเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ แหล่งสมุนไพร แหล่งท่องเที่ยวพักผ่อน แหล่งเลี้ยงสัตว์ แหล่งวัตถุดิบเพื่อการผลิตวัสดุอุปกรณ์ในครัวเรือนและการเกษตร

๔. แหล่งสร้างรายได้และแหล่งศึกษาเรียนรู้ สำหรับนักรักษ์หรือนักเรียน และนักศึกษา สำหรับอนุรักษ์น้ำในบริเวณต้นน้ำลำธาร ต้นไม้ทุกชนิดจะมีบทบาทสำคัญต่อการช่วยอนุรักษ์น้ำ

๕. บรรเทาความรุนแรงของลมมรสุม ในที่มีป่าไม้เป็นฉากกั้นบัง หรือมีการปลูกต้นไม้ไว้เป็นแนวป้องกันลม จะช่วยลดความเร็วของลมลงอย่างรวดเร็ว จึงช่วยป้องกันบ้านเรือน และไร่นา ที่อยู่ด้านใต้ลม มิให้ถูกพายุทำอันตราย หรือทำความเสียหาย อีกทั้งช่วยป้องกันความชุ่มชื้นของดินและผิวดิน ที่อุดมสมบูรณ์ มิให้ถูกลมพัดพาไป

๖. บรรเทาอุทกภัย ป่าไม้ช่วยบรรเทาความรุนแรงของอุทกภัยให้เบาบางลงได้ และเกิดขึ้นเป็นระยะเวลาเพียงสั้นๆ ซึ่งไม่ยืนยาวเหมือนการไม่มีป่าไม้อยู่เลย

๗. มีการการแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้ให้กำหนดนโยบายในการจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพ การวางแผนจัดการของชุมชน ยังต้องเป็นที่รับรู้ และยอมรับของชุมชนรอบข้างด้วย

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

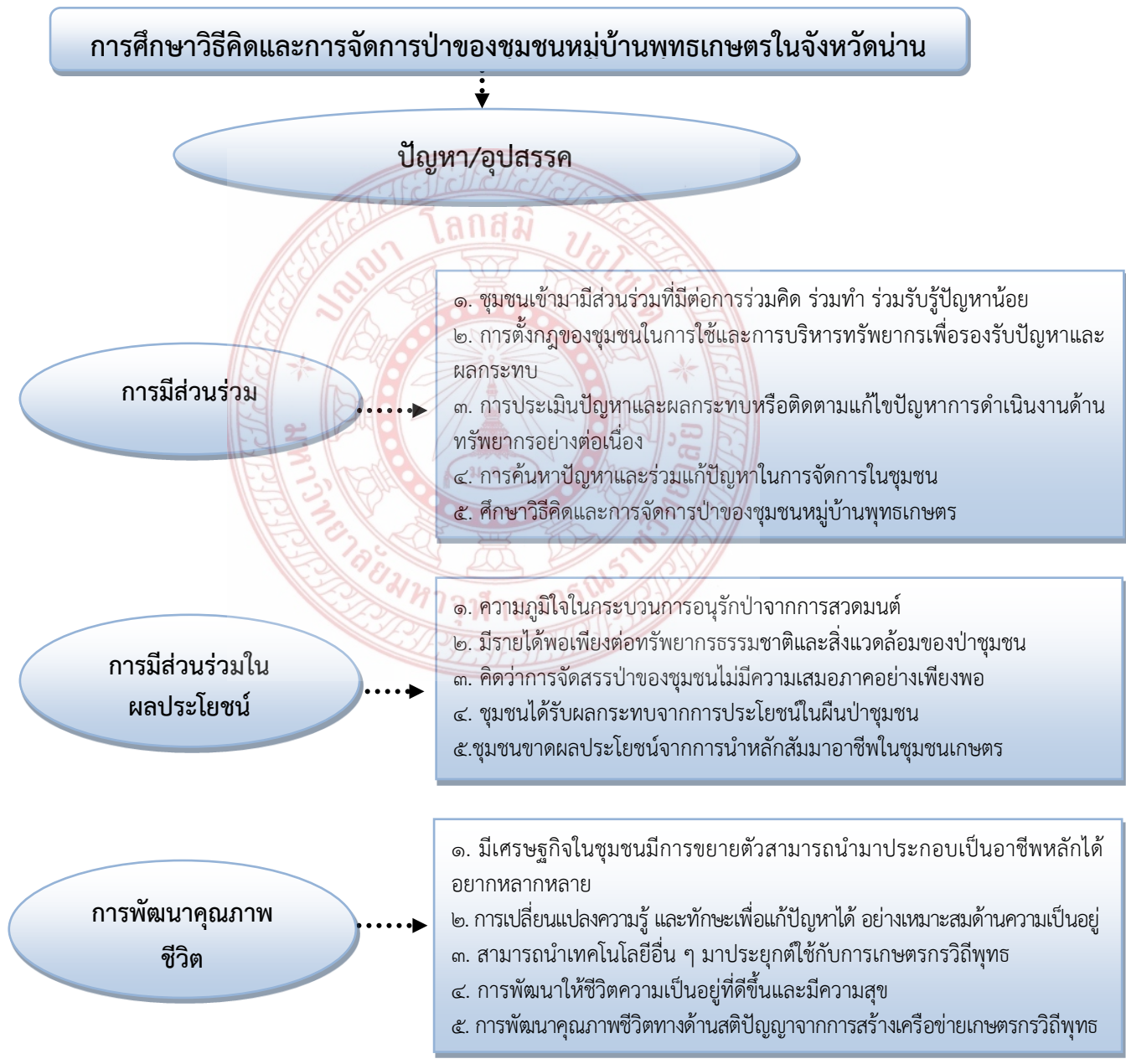
การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีปัญหาและส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมตลอดถึงสภาพอากาศ จากลักษณะภูมิอากาศที่มีฝนน้อยกว่าปกติ หรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเป็นระยะเวลานานกว่าปกติ และครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้างในพื้นที่ ทำให้เกิดการขาดแคลนรวมถึงแหล่งเก็บกักน้ำตามธรรมชาติและที่สร้างขึ้นมีน้อยไม่เพียงพอต่อการเก็บกักน้ำไว้ใช้ประโยชน์ในชุมชน รวมไปถึงป่าชุมชนของหมู่บ้านเป็นสินค้าที่ทำรายได้หลักของประชาชนในพื้นที่อย่างหนึ่ง ป่าไม้ให้ความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นต้นน้ำลำธาร แต่สภาพป่าไม้ในปัจจุบันนี้ถูกทำลายเรื่อยมาจนเหลือน้อยมากของพื้นที่ป่าในชุมชน การทำลายป่าไม้นั้นก่อให้เกิดการเสียสมดุลตามธรรมชาติและก่อให้เกิดผลเสียหายติดตามมา ผลของการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนปัจจุบันชาวบ้านบางหมู่บ้านทำกินอยู่ในเขตป่าชุมชน และมีปัญหาพิพาทว่า ตนเคยอาศัยอยู่ในบริเวณ ดังกล่าวโดยชอบก่อนที่จะประกาศว่าเขตนั้นเป็นเขตป่าชุมชนของการอนุรักษ์ ซึ่งในกรณีนี้เป็นปัญหาที่จะต้องนำสืบพิสูจน์ว่าเป็นความจริงเช่นไร ตลอดการใช้สารเคมี ใช้พันธุกรรมและเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มปริมาณของผลผลิต ซึ่งส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่าไม้ และยังส่งผลกระทบต่อร่างกายของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคอีกด้วย การทำลายสมดุลของระบบนิเวศตลอดรวมไปถึงปัญหาจากหมอกควันในพื้นที่ตอนบนของชุมชนเป็นปัญหาสำคัญเนื่องจากส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งทำให้เกิดความเสียหายต่ออาคารบ้านเรือน เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชน บดบังทัศนวิสัย พร้อมทั้งความแห้งแล้งและไฟป่าคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเนื่องจากภาวะโลกร้อน ไฟป่าอาจเป็นปรากฏการณ์ปกติในป่า โดยทำลายพุ่มไม้ที่หนาทึบ และเป็นส่วนหนึ่งของวงจรชีวิตของพืชบางสายพันธุ์ อย่างไรก็ตาม ป่าที่ถูกกิจกรรมชาวบ้านในพื้นที่และความแห้งแล้งคุกคามมากเกินไปทำให้ไฟป่าเผาผลาญทำลายได้มากขึ้น ซึ่งอาจนำไปสู่ไฟป่าและการเปลี่ยนแปลงสภาพ

เนื่องจากเกษตรกรจะมีการเตรียมพื้นที่เพาะปลูกพืชต่างๆก็จะมีการเผาพื้นที่การเกษตรเพื่อปรับพื้นที่เพาะปลูกเวลาเข้าสู่ฤดูฝนก็พื้นที่เพาะปลูกเป็นพื้นที่ภูเขาที่มีลักษณะลาดชัน จึงทำให้การเผาไหม้เร็วพื้นที่ไปในวงกว้าง นอกจากนี้ยังรวมถึงปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน เป็นการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลกที่มองเห็นได้ชัดเจน บริเวณตลิ่งที่ถูกแม่น้ำลำธารกัดเซาะ การเลื่อนไหลของดินบริเวณภูมิประเทศที่มีความลาดชัน แผ่นดินถล่ม การยุบตัวของดิน สาเหตุสำคัญของการชะล้างพังทลายของดิน นอกจากนี้ชีวิตได้ถูกคุกคามจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชและสารเคมีอื่น ๆ ที่อาจปนเปื้อนมาจากกระบวนการผลิต ซึ่งเมื่อสารเคมีเหล่านี้เมื่อเข้าสู่ร่างกายจนเกิดผลกระทบต่อร่างกายทำให้เกิดปัญหาสุขภาพตามมา ผดผื่นที่ผิวหนัง อากาศวิงเวียน และมึนงงศีรษะ นอกจากนี้ ยังมีอาการที่ไม่ได้แสดงออกมาให้เห็นในทันทีทันใด เช่น การทำงานผิดปกติของระบบประสาทหรือมะเร็ง จึงไม่มีใครตระหนักว่าการเจ็บป่วยเหล่านี้มีสาเหตุมาจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช นอกจากนี้ปัญหาความสกปรกต่างๆ ที่เกิดจากขยะมูลฝอย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงต่อมนุษย์ ยังอยู่ในขั้นที่ไม่รุนแรงมากนัก แต่ในความเป็นจริงแล้ว ขยะมูลฝอยจะก่อให้เกิดปัญหาต่อสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก และจะมีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์ด้วย ทั้งโดยทางตรง และทางอ้อม

การจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ พืชสมุนไพรพบได้ง่ายในป่าชุมชนยังเป็นแหล่งความรู้ให้กับเยาวชนและนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาที่เข้ามาศึกษาวิจัยด้านสมุนไพรป่าชุมชน เช่น การสำรวจพันธุ์ไม้ สมุนไพร และการขยายพันธุ์ โดยชาวบ้านในพื้นที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต การนำเอาวิทยาศาสตร์และศิลปะมาประยุกต์ และผลิตเป็นเครื่องมือในการนำไปใช้ประกอบกับชีวิตประจำวันเทคโนโลยีที่นำมาใช้เพื่อ เกษตรกรรม เช่น สาขาพืช สาขาสัตว์ ซึ่งมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษและในปัจจุบันนี้ ได้มีการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการทำการเกษตรมากขึ้น เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกและประกอบกับสร้างองค์ประกอบต่างๆ นอกจากเกษตรในพื้นที่มีการผสมผสาน มีการขุดสระน้ำ บ่อน้ำ ที่เป็นการพึ่งพาสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อมนอกจากนี้ในพื้นที่ยังมีการทำปศุสัตว์ ได้แก่ เลี้ยงหมูป่า หมูพื้นบ้าน การประมง ได้แก่ เลี้ยงกบ ปลานิล ปลาตูก ปลาหมอ มีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ ซึ่งมีความเกี่ยวพันกับดินชนิดหมุนเวียนที่มีส่วนเกี่ยวพันต่อประชาชนในพื้นที่ ทำให้สิ่งมีชีวิตสามารถดำรงอยู่ในพื้นที่ชุมชนได้ โดยใช้ผลผลิตที่เกิดจากดินหรือได้จากใต้ดิน นอกจากนี้ดินยังเป็นแหล่งกำเนิดและแหล่งผลิตปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ นอกจากนั้นการทำเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องหาอินทรีย์วัตถุต่างๆ มาคลุมหน้าดินอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นฟาง ใบไม้ หรือแม้แต่พืชขนาดเล็ก (เช่น พืชที่ใช้ปลูกคลุมดิน) ซึ่งอินทรีย์วัตถุเหล่านี้จะกลายเป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ในดิน

ปัจจุบันเกษตรกรในพื้นที่ให้ความสนใจและหันมาเลี้ยงวัวพื้นบ้านเป็นอาชีพกันเยอะ ด้วยวัวเป็นสัตว์เศรษฐกิจสำคัญ เลี้ยงง่ายโดยสามารถพึ่งพาสิ่งแวดล้อมโดยเพียงนำเปลือกข้าวโพดอ่อนมาเป็นอาหารเสริมให้กับวัวพื้นบ้าน โดยจะให้กินเช้าและเย็น ต่อเนื่องเป็นประจำ นอกเหนือจากที่ได้ปล่อยให้วัวหากินเองตามธรรมชาติแล้ว เพียงเท่านั้นก็จะช่วยให้วัวพื้นบ้านแข็งแรง โตเร็ว เนื้อดี และขายได้ราคาดีเป็นที่ต้องการของตลาด ด้วยเปลือกข้าวโพดอ่อนเกษตรกรในพื้นที่จะสังเกตเห็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น มดอพยพ เพื่อดูว่า ฝนจะมาตอนไหน หากมดเริ่มขบไซ ในช่วงกลางเดือนพฤษภาคม เป็นการบ่งชี้ว่าฤดูการเริ่มเปลี่ยนจากหน้าร้อนแล้งเข้าสู่หน้าฝน และภายใน

สามวันหลังมดชนไข่ ฝนก็จะตกและชาวนาจะเริ่มเตรียมดินไถนาปลูกข้าว การพยากรณ์อากาศดังกล่าวเป็นตัวอย่างของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ช่วยเกษตรกรพื้นในมานานหลายศตวรรษแต่เกษตรกรของสมาชิกอย่างแท้จริง นอกจากนี้การวางแผนจัดการของชุมชน ยังต้องเป็นที่รับรู้ และยอมรับของชุมชนรอบข้างด้วย มิเช่นนั้นก็จะเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนขึ้นได้ ดังนั้นการจัดการป่าชุมชนที่จะประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนควรมีการทำงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่าย เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำ เครือข่าย ป่าชุมชน เป็นต้น

การพัฒนาการอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๑. การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการพัฒนาการอนุรักษ์
๒. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมถึงการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง
๓. การพัฒนาการอย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอโดยให้ชุมชนเกิดความหวงแหนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๔. การคำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ยาวนาน และก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม
๕. การนำเอาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการนำกลับมาใช้ซ้ำอีก

พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑. การสนับสนุนกระบวนการสร้างเครือข่ายจากภูมิปัญญาท้องถิ่น
๒. การฟื้นฟู หรือฟื้นฟูสิ่งที่ดีงามที่หายไปของภูมิปัญญาท้องถิ่น
๓. การนำพิธีกรรมประเพณีจากภูมิปัญญาชุมชนมาประยุกต์เพื่อการอนุรักษ์ป่า
๔. ประยุกต์และเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น
๕. การพัฒนาเพื่อเสริมสร้างและสร้างความเข้มแข็งของภูมิปัญญาท้องถิ่น

การพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพ

การพึ่งพาทรัพยากรในการประกอบอาชีพเกษตร

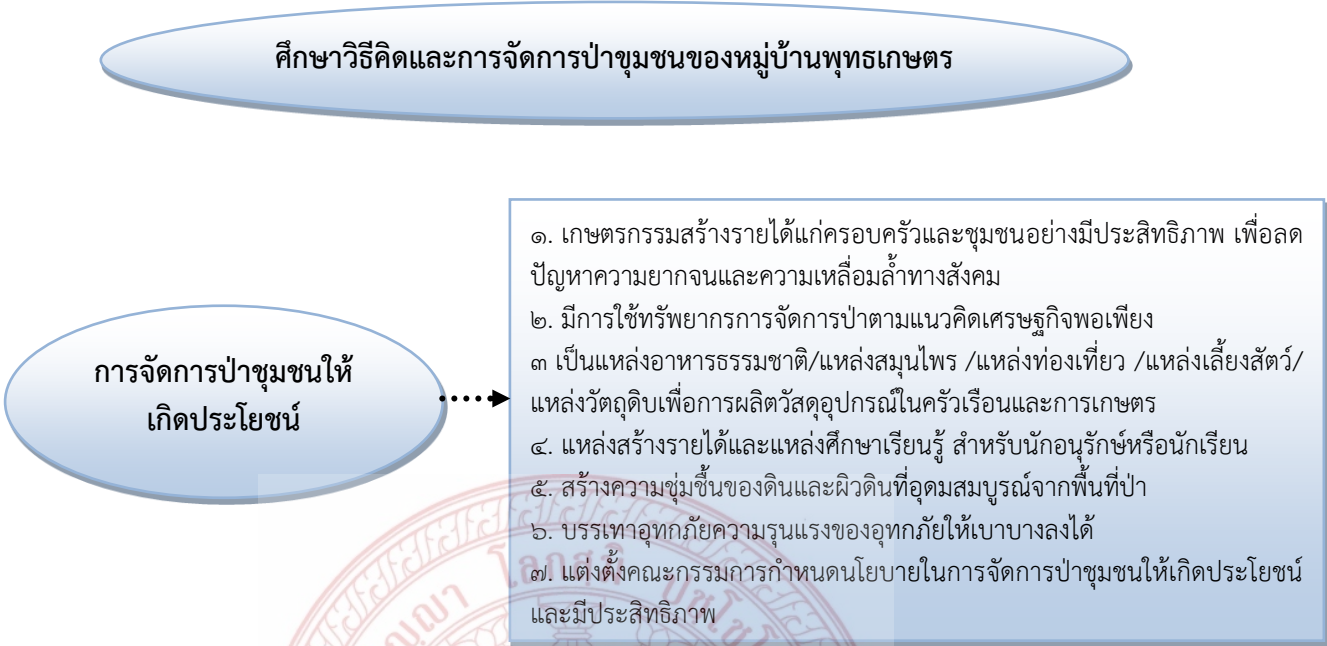

๑. ประชาชนในพื้นที่อาศัยความสมบูรณ์ด้วยการหาของป่าในป่าชุมชนเพื่อสร้างรายได้เสริม
๓. มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยได้น้อมนำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและโครงการของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
๔. มีเกษตรผสมผสานในครอบครัว มีการรวมกลุ่มแปรรูปผลผลิตทาง

การพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตร

๑. กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่เลี้ยงวัวพื้นบ้านเป็นอาชีพ และเป็นการเลี้ยงแบบปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติเพื่อเป็นการลดต้นทุนการเลี้ยง
๒. ประชาชนกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่มีการพึ่งสิ่งแวดล้อมเพื่อทำการเกษตรกรรม
๔. เกษตรกรในพื้นที่อาศัยภูมิปัญญาการเลี้ยงกบ ปลา ไก่ แบบธรรมชาติ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน
๕. กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่จะสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น มดอพยพ เพื่อดูว่า ฝนก็จะตกและชาวนาจะเริ่มเตรียมดินไถนาปลูกข้าว
๖. มีการปลูกยางพารา โดยเน้นการพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตร

แผนภาพที่ ๔.๕ แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย

สรุปได้ว่า การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีปัญหาและส่งผลกระทบต่อที่เห็นได้ชัดเจนจากสภาพอากาศที่แห้งและไม่มีน้ำ เกิดขึ้นเมื่อพื้นที่ที่ได้รับฝนตกน้อยและการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศไม่สามารถทำการเกษตรกรรมอย่างเท่าที่จำเป็นและขาดประสิทธิภาพ ซึ่งประสบปัญหาหมอกควันปกคลุมในช่วงฤดูแล้ง ทำให้หมอกควันแผ่ปกคลุมทั่วบริเวณแนวป่าชุมชน ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพและเกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจป่าชุมชน และในช่วงนี้เกษตรกรส่วนใหญ่จำเป็นต้องเตรียมพื้นที่ทำการเกษตรเพื่อเพาะปลูกพืชในฤดูฝนที่จะมาถึงได้อนุโลมให้เผาได้เฉพาะพื้นที่เกษตร เนื่องด้วยประชาชนในพื้นที่ยังมีการทำลายป่าจึงก่อให้เกิดผลกระทบในด้านต่างๆ และประชาชนมีแนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของการพึ่งพาทรัพยากรในการประกอบอาชีพเกษตร ซึ่งมีกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ได้นำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เป็นอาชีพหลัก จากความสมบูรณ์ที่เคยมีในพร้อมด้วยพืชสมุนไพรพบได้ง่ายในป่าชุมชนยังเป็นแหล่งความรู้ให้กับเยาวชนและนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาที่เข้ามาศึกษาวิจัยด้านสมุนไพร มีการพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตร

ศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

ในพื้นที่เกษตรกรรมจากลักษณะภูมิอากาศที่มีฝนน้อยกว่าปกติ หรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเป็นระยะเวลาสั้นกว่าปกติ และครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้างในพื้นที่ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมที่มีต่อการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับรู้ปัญหาน้อย ไม่มีการตั้งกฎของชุมชนในการใช้และการบริหารทรัพยากรเพื่อรองรับปัญหาและผลกระทบ ตลอดถึงการประเมินปัญหาและผลกระทบหรือติดตาม

แก้ไขปัญหาการดำเนินงานด้านทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง ขาดการค้นหาปัญหาและร่วมแก้ปัญหาในการจัดการในชุมชน ของการศึกษาวีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตร

๒. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ กระบวนการอนุรักษ์ป่าจากการสวดมนต์ยังคงเป็นพิธีกรรมการจัดแบบมีโครงการรองรับซึ่งขาดจิตสำนึกที่แท้จริงกับรูปแบบการอนุรักษ์ เพราะรายได้พอเพียงต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชนมีน้อย เกิดจากการจัดสรรป่าของชุมชนไม่มีความเสมอภาคอย่างเพียงพอ เนื่องจากในชุมชนได้รับผลกระทบจากการประโยชน์ในผืนป่าชุมชน จากการนำหลักสัมมาอาชีวะในชุมชนเกษตร

๓. การพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจในชุมชนมีการขยายตัวสามารถนำมาประกอบเป็นอาชีพหลักได้หลากหลาย เกิดจากการเปลี่ยนแปลงความรู้ และทักษะเพื่อแก้ปัญหาได้ อย่างเหมาะสมด้านความเป็นอยู่ สามารถนำเทคโนโลยีอื่น ๆ มาประยุกต์ใช้กับการเกษตรกรวิถีพุทธ พร้อมกับการพัฒนาให้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีความสุข ด้านสติปัญญาจากการสร้างเครือข่ายเกษตรกรวิถีพุทธ

๔. การพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการพัฒนาการอนุรักษ์ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ยังไม่ทั่วถึงและสม่ำเสมอโดยให้ชุมชนเกิดความหวงแหนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การคำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ยาวนาน และก่อให้เกิดผลเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมจากการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการนำกลับมาใช้ซ้ำอีกได้น้อย

๕. การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น การสนับสนุนกระบวนการสร้างเครือข่ายจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การฟื้นฟู รื้อฟื้นสิ่งที่ดั่งามที่หายไปของภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดถึงพิธีกรรมประเพณีจากภูมิปัญญาชุมชน ไม่มีการประยุกต์และเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างและสร้างความเข้มแข็งของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑. การพึ่งพาทรัพยากรในการประกอบอาชีพ ประชาชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรในพื้นที่อาศัยความสมบูรณ์ด้วยการหาของป่าในป่าชุมชนเพื่อสร้างรายได้เสริม มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยได้น้อมนำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและโครงการของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี มีเกษตรผสมผสานในครอบครัว มีการรวมกลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร

๒. การพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพ กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่เลี้ยงวัวพื้นบ้านเป็นอาชีพ และเป็นการเลี้ยงแบบปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติเพื่อเป็นการลดต้นทุนการเลี้ยง มีการพึ่งพิงสิ่งแวดล้อมเพื่อทำการเกษตรกรรม โดยอาศัยภูมิปัญญาการเลี้ยงกบ ปลา ไก่ แบบธรรมชาติ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่จะสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น มดอพยพ เพื่อคิดว่า ฝนก็จะตกและชาวนาจะเริ่มเตรียมดินไถนาปลูกข้าวอย่างพารา โดยเน้นการพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตร

ศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑. การจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์ แต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดนโยบายในการจัดการป่าชุมชนเกษตรกรรมสร้างรายได้แก่ครอบครัว เพื่อลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคม มีการใช้ทรัพยากรการจัดการป่าตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากแหล่งอาหารธรรมชาติ/แหล่งสมุนไพร /แหล่งท่องเที่ยว /แหล่งเลี้ยงสัตว์/แหล่งวัตถุดิบเพื่อการผลิตวัสดุอุปกรณ์ในครัวเรือนและการเกษตร สร้างรายได้และแหล่งศึกษาเรียนรู้ สำหรับนักรักหรือนักเรียน การจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์ ยังสร้างความชุ่มชื้นของดินและผิวดินที่อุดมสมบูรณ์จากพื้นที่ป่า ช่วยบรรเทาอุทกภัยความรุนแรงของอุทกภัยให้เบาบางลงได้

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) “การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน” จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรรวมทั้งหมด ๒๒ รูป/คน แล้วนำข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่ได้มาตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ นำมาแสดงในรูปแบบของความเรียงได้ ดังต่อไปนี้ ๑) เพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ๒) เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน และ ๓) เพื่อศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เพื่อศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน จำแนกตาม เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ และสถานภาพ จำนวนทั้งสิ้น ๔๐๐ คน โดยใช้สถิติจำนวน และร้อยละ สรุปผลดังนี้

๕.๑.๑ สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑) สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

สรุปข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน ๒๐๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๑ มีอายุระหว่าง ๔๑ - ๕๐ ปี จำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๘ ประถมศึกษา จำนวน ๑๔๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๓ อาชีพเกษตรกร จำนวน ๑๗๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๘ รายได้ต่ำกว่า - ๕,๐๐๐ จำนวน ๑๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๕ และสถานภาพสมรส จำนวน ๒๕๑คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๘

๒) ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

สรุปการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๐$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านนี้ ($\bar{X} = ๓.๕๑$) รองลงมาคือ ด้านการพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ($\bar{X} = ๓.๔๘$) ด้านมีการพัฒนาภูมิ

ปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = ๓.๓๕$) ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ($\bar{X} = ๓.๒๓$) และด้านการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน ($\bar{X} = ๒.๙๓$) ซึ่งมีค่าคะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายด้าน ที่น้อยที่สุด

๕.๑.๒ สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพการศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) “การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน” จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรรวมทั้งหมด ๒๒ รูป/คน แล้วนำข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่ได้มาตรวจสอบ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ นำมาแสดงในรูปของความเรียงได้ ดังต่อไปนี้ ๑) เพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ๒) เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน และ ๓) เพื่อศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ผู้วิจัยนำสรุปผลการวิจัยดังต่อไปนี้

๕.๑.๒.๑ การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑) ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีปัญหาและส่งผลกระทบต่อ

การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีปัญหาและส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมตลอดถึงสภาพอากาศขาดประสิทธิภาพ จากลักษณะภูมิอากาศที่มีฝนน้อยกว่าปกติ หรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นระยะเวลานานกว่าปกติ และครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้างในพื้นที่ ทำให้เกิดการขาดแคลนรวมถึงแหล่งเก็บกักน้ำตามธรรมชาติและที่สร้างขึ้นมีน้อยไม่เพียงพอต่อการเก็บกักน้ำไว้ใช้ประโยชน์ในชุมชน ซึ่งอาจเกิดจากข้อจำกัดและสภาพแวดล้อมที่ไม่มีลำน้ำธรรมชาติหรือไม่เหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นแหล่งน้ำหรือแหล่ง ใช้ประโยชน์ได้ไม่เพียงพอแหล่งเก็บกักน้ำตามธรรมชาติและที่สร้างขึ้นเสื่อมสภาพ ต้นเขิน ชำรุด รวมไปถึงป่าชุมชนของหมู่บ้านเป็นสินค้าที่ทำรายได้หลักของประชาชนในพื้นที่อย่างหนึ่ง ป่าไม้ให้ความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นต้นน้ำลำธาร แต่สภาพป่าไม้ในปัจจุบันนี้ถูกทำลายเรื่อยมาจนเหลือน้อยมากของพื้นที่ป่าในชุมชน การทำลายป่าไม้นั้นก่อให้เกิดการเสื่อมคุณภาพตามธรรมชาติและก่อให้เกิดผลเสียหายติดตามมา ผลของการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนปัจจุบันชาวบ้านบางหมู่บ้านทำกินอยู่ในเขตป่าชุมชน และมีปัญหาพิพาทว่า ตนเคยอาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวโดยชอบก่อนที่จะประกาศว่าเขตนั้นเป็นเขตป่าชุมชนของการอนุรักษ์ ซึ่งในกรณีนี้เป็นปัญหาที่จะต้องนำสืบพิสูจน์ว่าเป็นความจริงเช่นไร ตลอดจนการใช้สารเคมี ใช้พันธุกรรมและเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มปริมาณของผลผลิต ซึ่งส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่าไม้ และยังส่งผลกระทบต่อร่างกายของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคอีกด้วย การทำลายสมดุลของระบบนิเวศตลอดรวมไปถึงปัญหาจากหมอกควันในพื้นที่ตอนบนของชุมชนเป็นปัญหาสำคัญเนื่องจากส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนรวมทั้งทำให้เกิดความเสียหายต่ออาคารบ้านเรือน เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชน บดบังทัศนวิสัย พร้อมทั้งความแห้งแล้งและไฟป่าคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเนื่องจากภาวะโลกร้อน ไฟป่าอาจเป็นปรากฏการณ์ปกติในป่า โดยทำลายพุ่มไม้ที่หนาที่บ และเป็นส่วนหนึ่งของวงจรชีวิตของพืชบางสาย

พันธุ์ อย่างไรก็ตาม ป่าที่ถูกกิจกรรมชาวบ้านในพื้นที่และความแห้งแล้งคุกคามมากเกินไปทำให้ไฟป่าเผาผลาญทำลายได้มากขึ้น ซึ่งอาจนำไปสู่ไฟป่าและการเปลี่ยนแปลงสภาพ

๒) ปัญหาและผลกระทบสิ่งแวดล้อมในชุมชน

การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่านที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและผลกระทบสิ่งแวดล้อมในชุมชน ทางเกษตรกรรมจะมีการเตรียมพื้นที่เพาะปลูกพืชต่างๆก็จะมีการเผาพื้นที่การเกษตร เพื่อปรับพื้นที่เพาะปลูกเวลาเข้าสู่ฤดูฝนก็พื้นที่เพาะปลูกเป็นพื้นที่ภูเขาที่มีลักษณะลาดชัน จึงทำให้การเผาไหม้เร็วพื้นที่ไปในวงกว้าง นอกจากนี้ยังรวมถึงปัญหาการชะล้างพังทลายของดิน เป็นการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลกที่มองเห็นได้ชัดเจน บริเวณตลิ่งที่ถูกแม่น้ำลำธารกัดเซาะ การเลื่อนไหลของดินบริเวณภูมิประเทศที่มีความลาดชัน แผ่นดินถล่ม การยุบตัวของดิน สาเหตุสำคัญของการชะล้างพังทลายของดิน นอกจากนี้ชีวิตได้ถูกคุกคามจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชและสารเคมีอื่น ๆ ที่อาจปนเปื้อนมาจากกระบวนการผลิต ซึ่งเมื่อสารเคมีเหล่านี้เมื่อเข้าสู่ร่างกายจนเกิดผลกระทบต่อร่างกายทำให้เกิดปัญหาสุขภาพตามมา ผดผื่นที่ผิวหนัง อากาศวิงเวียน และมีเม็งงศีรษะ นอกจากนี้ ยังมีอาการที่ไม่ได้แสดงออกมาให้เห็นในทันทีทันใด เช่น การทำงานผิดปกติของระบบประสาทหรือมะเร็ง จึงไม่มีใครตระหนักว่าการเจ็บป่วยเหล่านี้มีสาเหตุมาจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช นอกจากนี้ปัญหาความสกปรกต่างๆ ที่เกิดจากขยะมูลฝอย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงต่อมนุษย์ ยังอยู่ในขั้นที่ไม่รุนแรงมากนัก ผลกระทบที่เกิดขึ้นจึงไม่ชัดเจนเท่าไร แต่ในความเป็นจริงแล้ว ขยะมูลฝอยจะก่อให้เกิดปัญหาต่อสภาพแวดล้อมเป็นอย่างมาก และจะมีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์ด้วย ทั้งโดยทางตรง และทางอ้อม นอกจากนี้พื้นที่ในชุมชนได้รับผลกระทบปริมาณฝนตกน้อยเกินไปเกิดภาวะฝนทิ้งช่วงติดต่อกันเป็นเวลานาน หรือการกระจายน้ำฝนที่ตกไม่สม่ำเสมอตลอด ชาติแคลนน้ำ เป็นบางช่วงหรือบางฤดูกาลเท่านั้น พร้อมทั้งความต้องการหาที่ทำกินและที่อยู่อาศัยก็เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย

๕.๑.๒.๒ ศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑) การพึ่งพาทรัพยากรในการประกอบอาชีพเกษตร

การจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ พืชสมุนไพรพบได้ง่ายในป่าชุมชนยังเป็นแหล่งความรู้ให้กับเยาวชนและนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาที่เข้ามาศึกษาวิจัยด้านสมุนไพรป่าชุมชน เช่น การสำรวจพันธุ์ไม้ สมุนไพร และการขยายพันธุ์ โดยชาวบ้านในพื้นที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต การนำเอาวิทยาศาสตร์และศิลปะมาประยุกต์ และผลิตเป็นเครื่องมือในการนำไปใช้ประกอบกับชีวิตประจำวันเทคโนโลยีที่นำมาใช้เพื่อ เกษตรกรรม และมีสาขามากขึ้น เช่น สาขาพืช สาขาสัตว์ ซึ่งมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษและในปัจจุบันนี้ ได้มีการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการทำการเกษตรมากขึ้น เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกและประกอบกับสร้างองค์ประกอบต่างๆ นอกจากเกษตรในพื้นที่มีการผสมผสาน มีการขุดสระน้ำ บ่อน้ำ ที่เป็นการพึ่งพาสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อมนอกจากนี้ในพื้นที่ยังมีการทำปศุสัตว์ ได้แก่ เลี้ยงหมูป่า หมูพื้นบ้าน การประมง ได้แก่ เลี้ยงกบ ปลานิล ปลาตูก ปลาหมอ มีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับดินชนิดหมุนเวียนที่มีส่วนเกี่ยวพันต่อประชาชนในพื้นที่ ทำให้สิ่งมีชีวิตสามารถดำรงอยู่ในพื้นที่ชุมชนได้ โดยใช้ผลผลิตที่เกิดจากดินหรือได้จากใต้ดิน นอกจากนี้

ดินยังเป็นแหล่งกำเนิดและแหล่งผลิตปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ นอกจากนี้การทำเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องหาอินทรีย์วัตถุต่างๆ มาคลุมหน้าดินอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นฟาง ใบไม้ หรือแม้แต่พืชขนาดเล็ก (เช่น พืชที่ใช้ปลูกคลุมดิน) ซึ่งอินทรีย์วัตถุเหล่านี้จะกลายเป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ในดิน

๒. การพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตร

ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนลำนาคัยพึ่งพาป่าเพื่อปัจจัย ๔ ซึ่งได้แก่ แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม ปัจจุบันเกษตรกรในพื้นที่ให้ความสนใจและหันมาเลี้ยงวัวพื้นบ้านเป็นอาชีพกันเยอะ ด้วยวัวเป็นสัตว์เศรษฐกิจสำคัญ เลี้ยงง่ายโดยสามารถพึ่งพาสิ่งแวดล้อมโดยเพียงนำเปลือกข้าวโพดอ่อนมาเป็นอาหารเสริมให้กับวัวพื้นบ้าน โดยจะให้กินเช้าและเย็น ต่อเนื่องเป็นประจำ นอกเหนือจากที่ได้ปล่อยให้วัวหากินเองตามธรรมชาติแล้ว เพียงเท่านั้นก็จะช่วยให้วัวพื้นบ้านแข็งแรง โตเร็ว เนื้อดี และขายได้ราคาดีเป็นที่ต้องการของตลาด ด้วยเปลือกข้าวโพดอ่อนเกษตรกรในพื้นที่จะสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น มดอพยพ เพื่อดูว่า ฝนจะมาตอนไหน หากมดเริ่มขบไซ่ ในช่วงกลางเดือนพฤษภาคม เป็นการบ่งชี้ว่าฤดูกาลเริ่มเปลี่ยนจากหน้าร้อนแล้งเข้าสู่หน้าฝน และภายในสามวันหลังมดขบไซ่ ฝนก็จะตกและชาวบ้านจะเริ่มเตรียมดินไถนาปลูกข้าว การพยากรณ์อากาศดังกล่าวเป็นตัวอย่างของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ช่วยเกษตรกรพื้นในมานานหลายศตวรรษแต่เกษตรกรในพื้นที่ต้องหันมาใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างจำกัดให้คุ้มค่ามากที่สุดการเลี้ยงกบ สำหรับผู้เริ่มต้นทุนน้อย แต่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คุ้มค่า และเกิดประโยชน์การเลี้ยงกบ เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค อุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ เครื่องจักร เครื่องยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้นอย่างไรก็ตาม ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนี้ มิได้เกิดขึ้นกับแม่น้ำ อากาศ สารเคมี และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอื่น ๆ เท่านั้น แต่ยังมีปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในรูปปัญหาทางสังคมอีก

๕.๑.๒.๓ การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑) การจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์

จัดสรรพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อทำการเกษตรกรรมสร้างรายได้แก่ครอบครัวและชุมชนเป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชนโดยมีการจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดและมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการป่าตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง งานอาชีพ การสนับสนุนกล้าพันธุ์ไม้ การสนับสนุนการดับไฟป่า การสร้างอ่างเก็บน้ำ มีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนคือ เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ แหล่งสมุนไพร แหล่งท่องเที่ยวพักผ่อน แหล่งเลี้ยงสัตว์ แหล่งวัตถุดิบเพื่อการผลิตวัสดุอุปกรณ์ในครัวเรือนและการเกษตร แหล่งสร้างรายได้และแหล่งศึกษาเรียนรู้ สำหรับการอนุรักษ์น้ำในบริเวณต้นน้ำลำธาร ต้นไม้ทุกชนิดจะมีบทบาทสำคัญต่อการช่วยอนุรักษ์น้ำ ตั้งแต่เมื่อเริ่มมีฝนตกลงมาในพื้นที่ป่า ความรุนแรงของฝนจะถูกสกัดกั้นด้วยเรือนยอดของต้นไม้และใบไม้ มิให้เม็ดฝนจำนวนมาก ตกกระแทกผิวดินได้โดยตรง เป็นการช่วยป้องกัน มิให้น้ำไหลกัดเซาะพังทลายดินผิวดินไปจนดิน เสื่อมคุณภาพ ในทางนิเวศวิทยา นิยมเรียกป่าไม้วัว สังคมพืชคลุมดิน โดยสามารถสร้างด้านเศรษฐกิจ สิ่งต่างๆ เพื่อให้การจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ประโยชน์ในการอนุรักษ์และการป้องกันภัยอันเกิดจากสิ่งแวดล้อมรัฐจะต้อง

เร่งรัดปรับปรุงการวางผังเมืองและกำหนดพื้นที่ป่าไม้ให้แน่นอนเพื่อกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน สำหรับเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่ประเภทชนบทและพื้นที่เกษตรกรรมในแต่ละ พื้นที่แน่นอนเพื่อ ป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ การแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้ระดับชาติให้กำหนดไว้ใน กฎหมายว่าด้วยป่าไม้ ประชาชนมีความรู้สึก รักและหวงแหน รู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างประหยัด รัฐจะต้องให้ความรู้ ทักษะ ความสำนึก ความรู้สึก และทักษะ การวางแผนจัดการป่าชุมชน และการ จัดตั้งกลไกเพื่อจัดการป่าชุมชนของชาวบ้าน หรือคนในชุมชนนั้นเกิดขึ้นมาได้ด้วยการวางแผนร่วมกัน ของคนในชุมชนที่ต้องมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างแท้จริง นอกจากนี้การวางแผนจัดการของชุมชน ยัง ต้องเป็นที่รับรู้ และยอมรับของชุมชนรอบข้างด้วย มิเช่นนั้นก็อาจเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนขึ้นได้ ดังนั้นการจัดการป่าชุมชนที่จะประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนควรมีการทำงานร่วมกันในรูปเครือข่าย เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำ เครือข่าย ป่าชุมชน เป็นต้น

๕.๒ อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรใน จังหวัดน่าน” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิง ปริมาณและเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของ ชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใน การประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เพื่อศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน อภิปรายผลดังนี้

๕.๒.๑ อภิปรายผลเชิงปริมาณศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้าน พุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

ผลการศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดย ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๐$) เมื่อพิจารณาสอดคล้องกับผลการวิจัย **หนูเคน จันทาง** ได้ ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบและวิธีการฟื้นฟูวัฒนธรรมความเชื่อในการจัดการป่าชุมชน ตำบลสีชมพู อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่าวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการ เปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่า และการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิม เพื่อศึกษาสถานการณ์ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ป่าชุมชน เพื่อศึกษารวบรวม วัฒนธรรม และความเชื่อดั้งเดิมในการจัดการ ป่าชุมชน เพื่อศึกษารูปแบบ และวิธีการที่เหมาะสมในการใช้วัฒนธรรมความเชื่อจัดการป่าชุมชน จาก การศึกษาวิจัย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ในอดีตชุมชน มีการอนุรักษ์ป่า โดยการพึ่งพาอย่างยั่งยืนแฝงอยู่ในรูปของข้อห้าม ข้อปฏิบัติต่างๆ และมีแนวความคิดการ อนุรักษ์ป่าทางพุทธศาสนาของวัดป่าในป่าโคกพองใหญ่ ที่แสดงออกมาในรูปของการขยายเขต อภัยทานของวัดป่าบ้านปาน ทำให้ชุมชนเกิดจิตศรัทธา และปฏิบัติตาม การจัดพิธีบวชป่า ทำให้ชุมชน ไม่เข้าไปใช้ประโยชน์หรือเข้าไปทำลายต้นไม้ที่ได้ผ่านพิธีกรรมบวชป่าแต่อย่างใด อีกทั้งชุมชนยังเข้า มาร่วมดูแลป่าหลังจากการบวชป่า ตลอดจนมีความเชื่อเรื่องผีที่นำไปสู่การอนุรักษ์ป่า ทั้งป่าช้าและ ดอนปู่ตา โดยเข้าใจร่วมกันว่าต้นไม้ในเขตศาลปู่ตาไม่ควรเข้ามาทำลายหรือใช้ประโยชน์ใดๆ เป็นอัน ขาด ซึ่งกระบวนการปลูกจิตสำนึกในประเด็นนี้จำเป็นต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง

จากการทดลองขยายเขตอภัยทาน จัดพิธีบวชป่า พื้นที่กรรมผิ่ป่า และถ่ายทอดความเชื่อเรื่องป่าช้า/ข้อห้ามต่างๆ จากผู้เฒ่าผู้แก่ ส่งผลให้ชาวบ้านปรับทัศนคติต่อการใช้ประโยชน์จากป่า พันธ์ใหญ่ไปในเชิงอนุรักษ์ เริ่มการกำหนดเขตป่าอภัยทาน เกิดคณะกรรมการดูแลรักษาป่าพันธ์ ที่ประกอบด้วยตัวแทนจากแต่ละหมู่บ้าน พร้อมกำหนดบทบาทอันชัดเจน และเกิดการขยายผลไปยังโรงเรียน โดยการนำความรู้ดั้งเดิมมาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น กลายเป็นที่ศึกษาดูงานของ อบต. ไกล่เคียง และชัยบ่เนื่องงานไปสู่ประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พลังงานเชิงนิเวศน์ เกษตรกรรมรอบป่า ข้อเสนอแนะจากการวิจัยคือ ๑) ควรมีความยืดหยุ่นในมากขึ้น โดยเฉพาะการเขียนรายงาน ควรคำนึงถึงการนำไปใช้มากกว่าเค้าโครงการเขียนรายงานหรือรูปแบบวิธีการเขียนรายงาน ๒) กระบวนการหนุนเสริมเพื่อให้ทีมวิจัยได้ดำเนินการอย่างลุล่วงนั้น ควรมีความถี่และใกล้ชิดต่อการหนุนเสริม เพื่อจะได้ช่วยแก้ปัญหาในพื้นที่ได้ทันเวลาต่อสถานการณ์ที่ต้องปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา^๑

๕.๒.๒ อภิปรายผลข้อมูลคุณภาพการศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

อภิปรายผลการสรุปวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) “การศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน” จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) โดยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรรวมทั้งหมด ๒๒ รูป/คน แล้วนำข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่ได้มาตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยนำสรุปผลการวิจัยดังต่อไปนี้

๕.๒.๒.๑ การศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑) ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีปัญหาและส่งผลกระทบต่อ

การศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีปัญหาและส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมตลอดถึงสภาพอากาศขาดประสิทธิภาพ จากลักษณะภูมิอากาศที่มีฝนน้อยกว่าปกติ หรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นระยะเวลา นานกว่าปกติ และครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้างในพื้นที่ ทำให้เกิดการขาดแคลน รวมถึงแหล่งเก็บกักน้ำตามธรรมชาติและที่สร้างขึ้นมีน้อยไม่เพียงพอต่อการเก็บกักน้ำไว้ใช้ประโยชน์ในชุมชน ซึ่งอาจเกิดจากข้อจำกัดและสภาพแวดล้อมที่ไม่มีลำน้ำธรรมชาติหรือไม่เหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นแหล่งน้ำหรือแหล่ง ใช้ประโยชน์ได้ไม่เพียงพอแหล่งเก็บกักน้ำตามธรรมชาติและที่สร้างขึ้นเสื่อมสภาพ ต้นเขิน ชำรุด รวมไปถึงป่าชุมชนของหมู่บ้านเป็นสินค้าที่ทำรายได้หลักของประชาชนในพื้นที่อย่างหนึ่ง ป่าไม้ให้ความชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นต้นน้ำลำธาร แต่สภาพป่าไม้ในปัจจุบันนี้ถูกทำลายเรื่อยมาจนเหลือน้อยมากของพื้นที่ป่าในชุมชน การทำลายป่าไม้นั้นก่อให้เกิดการเสื่อมคุณภาพตามธรรมชาติและก่อให้เกิดผลเสียหายติดตามมา ผลของการบุกรุกพื้นที่ป่าชุมชนปัจจุบันชาวบ้านบางหมู่บ้านทำกินอยู่ในเขตป่าชุมชน และมีปัญหาพิพาทว่า ตนเคยอาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวโดยชอบก่อนที่จะประกาศว่าเขตนั้นเป็นเขตป่าชุมชนของการอนุรักษ์ ซึ่งในกรณีนี้เป็นปัญหา

^๑ หนูเคน จันทาง, การศึกษารูปแบบและวิธีการฟื้นฟูวัฒนธรรมความเชื่อในการจัดการป่าชุมชน ตำบลสีชมพู อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น, รายงานการวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยสำนักงานภาค, ๒๕๕๕),บทคัดย่อ.

ที่จะต้องนำสืบพิสูจน์ว่าเป็นความจริงเช่นไร ตลอดการใช้สารเคมี ใช้พันธุกรรมและเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มปริมาณของผลผลิต ซึ่งส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่าไม้ และยังส่งผลต่อร่างกายของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคอีกด้วย การทำลายสมดุลของระบบนิเวศตลอดรวมไปถึงปัญหาจากหมอกควันในพื้นที่ตอนบนของชุมชนเป็นปัญหาสำคัญเนื่องจากส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งทำให้เกิดความเสียหายต่ออาคารบ้านเรือน เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชน บดบังทัศนวิสัย พร้อมทั้งความแห้งแล้งและไฟป่าคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเนื่องจากภาวะโลกร้อน ไฟป่าอาจเป็นปรากฏการณ์ปกติในป่า โดยทำลายพุ่มไม้ที่หนาทึบ และเป็นส่วนหนึ่งของวงจรชีวิตของพืชบางสายพันธุ์ อย่างไรก็ตาม ป่าที่ถูกกิจกรรมชาวบ้านในพื้นที่และความแห้งแล้งคุกคามมากขึ้นทำให้ไฟป่าเผาผลาญทำลายได้มากขึ้น ซึ่งอาจนำไปสู่ไฟป่าและการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์และนายนพดล อินทรเสนา** ศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปางได้อาศัยแนวคิดและทฤษฎีในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามหลักอริยสัจ ๔ คือ การพิจารณาถึงเหตุปัจจัย อาศัยศรัทธาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในการกระตุ้นให้ชุมชนได้ตระหนักรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งยังมีการสอดแทรกพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การสืบทอดป่า บวชป่า ฯลฯ เพื่อให้ชุมชนได้รู้จักความกตัญญูตักเวทต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เข้าใจหลักปฏิจางสมุบาทความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ เพื่อเป็นการดูแล รักษาและป้องกันภัยที่จะเกิดแก่การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในการบริหารจัดการได้ใช้หลักอปริหานิยธรรมในการปรึกษาหารือหรือสร้างความสามัคคีในหมู่คณะหรือชุมชนในการจัดกิจกรรมร่วมกันหน่วยงานองค์กรต่างๆ ส่วนพระสงฆ์ได้ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ และภาวะผู้นำทางใจแก่ชุมชนในการจัดศาสนพิธีกรรมที่สอดคล้องกับชุมชน เป็นการทํานุบำรุงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้ชุมชนได้เข้าใจถึงคุณค่าของธรรมชาติหรือคุณค่าทางด้านจิตใจมากกว่าคุณค่าทางด้านวัตถุ

ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อพุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง เพื่อพัฒนาชุมชนและสร้างจิตสำนึกในความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อมกลับคืนสู่ท้องถิ่นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่ามีปัจจัยอยู่ ๒ อย่าง คือ ๑. ปัจจัยภายใน คือ ปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ๒. ปัจจัยภายนอก คือ ปัจจัยทางโครงสร้างทางสังคม ทำให้วิถีชีวิตชุมชนผันแปรไปตามสภาพเศรษฐกิจที่มุ่งพัฒนาทางวัตถุ การแสวงหาผลประโยชน์จากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราหรือการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำมาใช้เป็นสิ่งปลูกสร้าง ซึ่งโครงสร้างระบบเศรษฐกิจได้สร้างความขัดแย้งและส่งผลต่อต่อบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อม

แม้บทบาทภิกษุสงฆ์ในการเป็นภาวะผู้นำและปฏิบัติศาสนกิจ ในการกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิตของชุมชน ให้รู้จักใส่ใจต่อตนเอง ชุมชน และธรรมชาติ แต่ยังมีปัจจัยที่อาจจะผลต่อความสำเร็จและล้มเหลวต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ จากการวิจัย

พบว่า เงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงาน คือ ความเข้าใจในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างภาวะผู้นำชุมชนเพื่อเกิดความสามัคคี การมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์ ชุมชนและสิ่งแวดล้อม การสร้างอุดมการณ์ในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นเกิดการบูรณาการทั้งความรู้สมัยใหม่และภูมิปัญญา ความต่อเนื่องในการปฏิบัติหน้าที่ ขาดการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องและขาดงบประมาณในการบริหารจัดการทรัพยากร เงื่อนไขดังกล่าวได้ส่งผลต่อการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง เพราะฉะนั้นการพัฒนาชุมชนต้องขจัดจุดที่เป็นอุปสรรคขัดต่อการปฏิบัติงาน และเร่งส่งเสริมจุดเด่นให้มีศักยภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น เพื่อเป็นการพัฒนาการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติให้ยั่งยืนแก่ชุมชน และเป็นต้นแบบแก่ชุมชนอื่นในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ^๒

๒) ปัญหาและผลกระทบสิ่งแวดล้อมในชุมชน

ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนล้านาศัยฟิงพาป่าเพื่อปัจจัย ๔ ซึ่งได้แก่ แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม ปัจจุบันเกษตรกรในพื้นที่ให้ความสนใจและหันมาเลี้ยงวัวพื้นบ้านเป็นอาชีพกันเยอะ ด้วยวัวเป็นสัตว์เศรษฐกิจสำคัญ เลี้ยงง่ายโดยสามารถฟิงพาสิ่งแวดล้อมโดยเพียงนำเปลือกข้าวโพดอ่อนมาเป็นอาหารเสริมให้กับวัวพื้นบ้าน โดยจะให้กินเช้าและเย็น ต่อเนื่องเป็นประจำ นอกเหนือจากที่ได้ปล่อยให้วัวหากินเองตามธรรมชาติแล้ว เพียงเท่านั้นก็จะช่วยให้วัวพื้นบ้านแข็งแรง โตเร็ว เนื้อดี และขายได้ราคาดีเป็นที่ต้องการของตลาด ด้วยเปลือกข้าวโพดอ่อนเกษตรกรในพื้นที่จะสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น มดอพยพ เพื่อดูว่า ฝนจะมาตอนไหน หากมดเริ่มขบไซ่ ในช่วงกลางเดือนพฤษภาคม เป็นการบ่งชี้ว่าฤดูกาลเริ่มเปลี่ยนจากหน้าร้อนแล้งเข้าสู่หน้าฝน และภายในสามวันหลังมดขบไซ่ ฝนก็จะตกและชาวบ้านจะเริ่มเตรียมดินไถนาปลูกข้าว การพยากรณ์อากาศดังกล่าวเป็นตัวอย่างของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ช่วยเกษตรกรพื้นในมานานหลายศตวรรษแต่เกษตรกรในพื้นที่ต้องหันมาใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างจำกัดให้คุ้มค่ามากที่สุดการเลี้ยงกบ สำหรับผู้เริ่มต้นทุนน้อย แต่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คุ้มค่า และเกิดประโยชน์การเลี้ยงกบ เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค อุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ เครื่องจักร เครื่องยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้นอย่างไรก็ตาม ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนี้ มิได้เกิดขึ้นกับแม่น้ำ อากาศ สารเคมี และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอื่น ๆ เท่านั้น แต่ยังมีปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในรูปปัญหาทางสังคมอีก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **มณูญ เทศน์นำ และคณะ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การกระบวนการและรูปแบบการจัดการป่าชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืนบ้านกาด(ตลาด)ขี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภออดอยสะแกต จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า ป่าชุมชนบ้านกาดขี้เหล็กได้เผชิญกับสภาพการถูกบุกรุกทำลาย ทั้งโดยนโยบายของรัฐในการเปิดสัมปทาน การลักลอบตัดไม้ของคนในพื้นที่ และการบุกรุกพื้นที่เพื่อครอบครอง จนเกิดสภาพเสื่อมโทรมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ระบบการผลิตทางการเกษตร แหล่งอาหารเพื่อการบริโภค แหล่งสมุนไพร ความหลากหลายของพันธุ์พืชสัตว์ที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์

^๒ นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์และนายณพดล อินทรเสนา, การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง, รายงานการวิจัย, (ทุนอุดหนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๕๘),บทคัดย่อ.

ปัญหาสิ่งแวดล้อมความแห้งแล้ง น้ำท่วม จนกระทั่งชาวบ้านต้องรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหา โดยร่วมกันจัดตั้งกลุ่มรักษาป่าเรียกว่า กลุ่มอาสาพิทักษ์ป่า มีการกำหนดระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่า และการลงโทษผู้ลักลอบทำลาย การปลูกป่า การทำแนวกันไฟป่า โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินงาน ประกอบกับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐด้านการให้ความรู้ในการจัดการป่า การร่วมพัฒนากฎระเบียบให้สอดคล้องกับกฎระเบียบของรัฐ การสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ป่าฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ สามารถตอบสนองเอื้อต่อการใช้ประโยชน์ของชุมชน ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ อาหาร การศึกษา การฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อต่าง ๆ นอกจากนี้ยังเกิดการรวมกลุ่มกับชุมชนภายนอกสร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ชุมชนได้วางแผนการจัดการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยคำนึงความมั่นคงยั่งยืนและแผนแม่บทการพัฒนาชุมชนภาคนี้หลักดังนี้

๑. การจัดเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องวนศาสตร์ชุมชน

๒. การจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และศึกษาธรรมชาติ มีเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ มีมัคคุเทศก์ชุมชนบริการนำเที่ยว

๓. พัฒนาศักยภาพของชุมชน / กลุ่ม / องค์กรชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง มีขีดความสามารถในการจัดการทุนหรือปัจจัยการผลิต ผลผลิตของชุมชนเพื่อใช้สอยระดับครอบครัวและพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจได้อย่างเป็นระบบโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การผลิตและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร การอนุรักษ์และพัฒนาการใช้ประโยชน์จากไม้ไฟ^๓

๕.๒.๒.๒ ศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑) การพึ่งพาทรัพยากรในการประกอบอาชีพเกษตร

การจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ พืชสมุนไพรพบได้ง่ายในป่าชุมชนยังเป็นแหล่งความรู้ให้กับเยาวชนและนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาที่เข้ามาศึกษาวิจัยด้านสมุนไพรป่าชุมชน เช่น การสำรวจพันธุ์ไม้ สมุนไพร และการขยายพันธุ์ โดยชาวบ้านในพื้นที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต การนำเอาวิทยาศาสตร์และศิลปะมาประยุกต์ และผลิตเป็นเครื่องมือในการนำไปใช้ประกอบกับชีวิตประจำวันเทคโนโลยีที่นำมาใช้เพื่อ เกษตรกรรม และมีสาขามากขึ้น เช่น สาขาพืช สาขาสัตว์ ซึ่งมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษและในปัจจุบันนี้ ได้มีการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการทำการเกษตรมากขึ้น เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกและประกอบกับสร้างองค์ประกอบต่างๆ นอกจากเกษตรในพื้นที่ที่มีการผสมผสาน มีการขุดสระน้ำ บ่อน้ำ ที่เป็นการพึ่งพาสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อมนอกจากนี้ในพื้นที่ยังมีการทำปศุสัตว์ ได้แก่ เลี้ยงหมูป่า หมูพื้นบ้าน การประมง ได้แก่ เลี้ยงกบ ปลานิล ปลาตูก ปลาหมอ มีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ ซึ่งมีความเกี่ยวพันกับดินชนิดหมุนเวียนที่มีส่วนเกี่ยวพันต่อประชาชนในพื้นที่ ทำให้สิ่งมีชีวิตสามารถดำรงอยู่ในพื้นที่ชุมชนได้ โดยใช้ผลผลิตที่เกิดจากดินหรือได้จากใต้ดิน นอกจากนี้ดินยังเป็นแหล่งกำเนิดและแหล่งผลิตปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่

^๓ มนูญ เทศน์นำ และคณะ, การกระบวนการและรูปแบบการจัดการป่าชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืนบ้านภาค(ตลาด)ซีเหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่, รายงานการวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยสำนักงานภาค, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

นอกจากนั้นการทำเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องหาอินทรีย์วัตถุต่างๆ มาคลุมหน้าดินอยู่เสมอ ไม่ว่าจะ เป็นฟาง ใบไม้ หรือแม้แต่พืชขนาดเล็ก (เช่น พืชที่ใช้ปลูกคลุมดิน) ซึ่งอินทรีย์วัตถุเหล่านี้จะกลายเป็น อาหารของสิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ในดิน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นายชิน ศรีสวัสดิ์ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดการป่าไม้โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่าวัฒนธรรมเด่นที่เป็นปัจจัยสำคัญในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน ได้แก่ วัฒนธรรม แบบชาวนา คือ มีการตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่ม มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์ต่อกัน แบบพี่น้อง และนับถือกันแบบเครือญาติ มีความเคารพผู้อาวุโสในชุมชน มีความผูกพันกับป่ามาก่อน ในอดีต มีความกตัญญูรู้คุณในสิ่งที่มีคุณ มีความเชื่อในผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีการ ยอมรับเชื่อถือในระบบราชการ มีสัมพันธภาพที่ดีกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง มีความเคารพเกรง กลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่าในหมู่บ้าน เกรงกลัวต่ออันตรายจากป่า กลัวถูกตำหนิ กลัวถูกลงโทษทั้งทาง กฎหมายและทางสังคม มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายพอเพียง มีความสำนึกในความเป็นเจ้าของ มีความห่วงใยในอนาคตของลูกหลาน มีความเกรงใจเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้าไปส่งเสริม และได้รับการ หนุนช่วยจากภายนอก ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้มีความเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีและขีด ความสามารถของชุมชนมากขึ้น ซึ่งมิติทางวัฒนธรรมดังกล่าวได้ส่งผลให้คนในชุมชนมีความรักสามัคคี เห็นคุณค่าของป่าชุมชน เคารพเชื่อฟังในผู้นำ และกฎระเบียบของชุมชน และมีการรวมพลังเป็นหนึ่ง เดียวเพื่อการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังได้พบว่าในชุมชนที่มีความหลากหลายทาง วัฒนธรรม ขาดความเป็นเอกภาพ เป็นชุมชนตั้งใหม่ที่มีคนในชุมชนอพยพมาจากหลายพื้นที่ ขาดผู้นำ ที่เข้มแข็ง ไม่เคารพเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และต่อผู้อาวุโสและกฎระเบียบของชุมชน ไม่ยอมรับไม่ ศรัทธาในระบบราชการ ขาดสัมพันธภาพที่ดีกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีฐานทางเศรษฐกิจไม่มั่นคง มีอาชีพ ไม่มั่นคงแน่นอน และอาศัยป่าเป็นแหล่งทำมาหากินเป็นหลัก จะเป็นชุมชนที่ขาดความรักสามัคคี ขาด สำนึกในความเป็นเจ้าของ มองไม่เห็นคุณค่าของป่า ไม่เคารพเชื่อฟังผู้นำ และกฎระเบียบของชุมชน เป็นสังคมที่ขาดเอกภาพ ขาดพลังในการจัดการป่าชุมชนเพื่อไปสู่ความยั่งยืน จึงควรให้หน่วยงานที่ เกี่ยวข้องให้การยอมรับและเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนในการจัดการป่า^๔

๒. การพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตร

ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนล่วนอาศัยพึ่งพาป่าเพื่อปัจจัย ๔ ซึ่งได้แก่ แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเครื่องนุ่งห่ม ปัจจุบันเกษตรกรในพื้นที่ให้ความสนใจและหันมาเลี้ยงวัวพื้นบ้านเป็น อาชีพกันเยอะ ด้วยวัวเป็นสัตว์เศรษฐกิจสำคัญ เลี้ยงง่ายโดยสามารถพึ่งพาสิ่งแวดล้อมโดยเพียงนำ เปลือกข้าวโพดอ่อนมาเป็นอาหารเสริมให้กับวัวพื้นบ้าน โดยจะให้กินเช้าและเย็น ต่อเนื่องเป็นประจำ นอกเหนือจากที่ได้ปล่อยให้วัวหากินเองตามธรรมชาติแล้ว เพียงเท่านั้นก็จะช่วยให้วัวพื้นบ้านแข็งแรง โตเร็ว เนื้อดี และขายได้ราคาดีเป็นที่ต้องการของตลาด ด้วยเปลือกข้าวโพดอ่อนเกษตรกรในพื้นที่จะ สังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น มดอพยพ เพื่อดูว่า ฝนจะมาตอนไหน หากมดเริ่มขนไข่ ในช่วง กลางเดือนพฤษภาคม เป็นการบ่งชี้ว่าฤดูการเริ่มเปลี่ยนจากหน้าร้อนแล้งเข้าสู่หน้าฝน และภายใน สามวันหลังมดขนไข่ ฝนก็จะตกและชาวนาจะเริ่มเตรียมดินไถนาปลูกข้าว การพยากรณ์อากาศ

^๔ ชิน ศรีสวัสดิ์, การจัดการป่าไม้โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี, รายงานการวิจัย, (ส่วนวิจัยและพัฒนา สถาบันวัฒนธรรมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๓),บทคัดย่อ.

ดังกล่าวเป็นตัวอย่างของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ช่วยเกษตรกรพื้นในมานานหลายศตวรรษแต่เกษตรกรในพื้นที่ต้องหันมาใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างจำกัดให้คุ้มค่ามากที่สุดการเลี้ยงกบ สำหรับผู้เริ่มต้นทุนน้อย แต่อาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คุ้มค่า และเกิดประโยชน์การเลี้ยงกบ เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค อุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ เครื่องจักร เครื่องยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้นอย่างไรก็ตาม ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนี้ มิได้เกิดขึ้นกับแม่น้ำ อากาศ สารเคมี และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอื่น ๆ เท่านั้น แต่ยังมีปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในรูปปัญหาทางสังคมอีก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ดร. วรปรัชญ์ คำพงษ์** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน” ผลการวิจัยพบว่า ผลการศึกษาพบว่าการจัดการอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระในพื้นที่ของจังหวัดน่านเน้นไปที่การใช้และการอนุรักษ์เพื่อ ใช้ในการอุปโภคและบริโภค มีการจัดการโครงการที่จะต้องพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนและการปรับปรุงระบบน้ำของชลประทานเพื่อใช้ในการเกษตร พื้นที่ในการจัดการเป็นของตนเองมีลักษณะการจัดการพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นการจัดการที่เป็นไปอย่างมีอิสระและสามารถจัดการได้เอง ทำให้ลักษณะการจัดการพื้นที่ของตนเองนั้นมีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม พื้นที่เขตป่าสงวนมีลักษณะของการที่เข้าไปซ่อมแซมโครงการที่จัดทำขึ้นมากกว่าการที่จะจัดทำโครงการขึ้นมาใหม่ ๆ และอำนาจในการจัดการของพื้นที่ มีอย่างจำกัด สภาพปัญหาและอุปสรรคมีปัญหาคือ ปัญหาที่เกี่ยวกับเอกสารสิทธิ ปัญหาเกี่ยวกับสภาพพื้นที่ ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า ปัญหาการรับรู้ของประชาชน ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการงบประมาณ แนวทางการจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน คือ จัดให้มีการประชุมและระดมสมองกันในการวางแผนงานและแผนการปฏิบัติงาน การทบทวนแผนงบประมาณและพิจารณาให้เหมาะสมการจัดการถ่ายทอดนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่ชัดเจน การจัดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในแผนงานและโครงการ การสร้างเครือข่ายในการปฏิบัติและเชิงนโยบาย^๕

๕.๒.๒.๓ การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑) การจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์

จัดสรรพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อทำการเกษตรกรรมสร้างรายได้แก่ครอบครัวและชุมชนเป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชนโดยมีการจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดและมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการป่าตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง งานอาชีพ การสนับสนุนกล้าพันธุ์ไม้ การสนับสนุนการดับไฟป่า การสร้างอ่างเก็บน้ำ มีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนคือ เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ แหล่งสมุนไพร แหล่งท่องเที่ยวพักผ่อน แหล่งเลี้ยงสัตว์ แหล่งวัตถุดิบเพื่อการผลิตวัสดุอุปกรณ์ในครัวเรือนและการเกษตร แหล่งสร้างรายได้และแหล่งศึกษาเรียนรู้ สำหรับการอนุรักษ์น้ำในบริเวณต้นน้ำลำธาร ต้นไม้ทุกชนิดจะมี

^๕ ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์, “แนวทางการจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน”, รายงานการวิจัย, (ทุนอุดหนุนการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

บทบาทสำคัญต่อการช่วยอนุรักษ์น้ำ ตั้งแต่เมื่อเริ่มมีฝนตกลงมาในพื้นที่ป่า ความรุนแรงของฝนจะถูกสกัดกั้นด้วยเรือนยอดของต้นไม้และใบไม้ มิให้เม็ดฝนจำนวนมาก ตกกระแทกผิวดินได้โดยตรง เป็นการช่วยป้องกัน มิให้น้ำไหลกัดเซาะพังทลายดินผิวน้ำไปจนดินเสื่อมคุณภาพ ในทางนิเวศวิทยา นิยมเรียกป่าไม้ว่า สังคมพืชคลุมดิน โดยสามารถสร้างด้านเศรษฐกิจ สิ่งต่างๆ เพื่อให้การจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ประโยชน์ในการอนุรักษ์และการป้องกันภัยอันเกิดจากสิ่งแวดล้อมรัฐจะต้องเร่งรัดปรับปรุงการวางผังเมืองและกำหนดพื้นที่ป่าไม้ให้แน่นอนเพื่อกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินสำหรับเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่ประเภทชนบทและพื้นที่เกษตรกรรมในแต่ละ พื้นที่แน่นอนเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ การแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้ระดับชาติให้กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ ประชาชนมีความรู้สึก รักและหวงแหน รู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างประหยัด รัฐจะต้องให้ความรู้ ทักษะ ความสำนึก ความรู้สึก และทักษะ การวางแผนจัดการป่าชุมชน และการจัดตั้งกลไกเพื่อจัดการป่าชุมชนของชาวบ้าน หรือคนในชุมชนนั้นเกิดขึ้นมาได้ด้วยการวางแผนร่วมกันของคนในชุมชนที่ต้องมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างแท้จริง นอกจากนี้การวางแผนจัดการของชุมชน ยังต้องเป็นที่รับรู้ และยอมรับของชุมชนรอบข้างด้วย มิเช่นนั้นก็อาจเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนขึ้นได้ ดังนั้นการจัดการป่าชุมชนที่จะประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนควรมีการทำงานร่วมกันในรูปเครือข่าย เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำ เครือข่าย ป่าชุมชน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูพิพิธสุตาทร,ดร และคณะ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบนฐานเศรษฐกิจพอเพียง” ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีพื้นที่ป่าชุมชน ๔ แห่ง คือ ป่าห้วยไร่ ป่าห้วยกำ ป่าจอตึงและป่าดอยปึกขี้แฮ้ง มีบทเรียนป่าชุมชน ๔ ช่วงเวลาคือ ยุคดั้งเดิม ยุควิกฤตและเสื่อมโทรม ยุคฟื้นฟูและยุคการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ ทำให้เรียนรู้สะสมประสบการณ์จากการใช้ประโยชน์และจัดการป่าชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง ได้สั่งสมองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านความเชื่อ ว่า ทุกสิ่งล้วนมีจิตวิญญาณและมีเจ้าของ ป่าจึงมีผีหรือวิญญาณสิ่งสถิตอยู่ จึงมีการกำหนดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และมีการบูชาเช่นสรวง ๒) ด้านการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเกื้อกูล โดยมีการกำหนดแนวปฏิบัติหรือระเบียบป่าชุมชน ๓) ด้านการประยุกต์ความเชื่อพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ป่า ๔) ด้านวิถีชีวิตและวิทยาการ ได้จัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ป่า อาทิ การทำแนวกันไฟ การปลูกป่า การสร้างฝายชะลอน้ำ ๕) ด้านการสร้างเทคโนโลยีของชุมชนเพื่อการจัดการป่า เช่น การทำป่าเปียก การปลูกป่าสามอย่างเพื่อประโยชน์สี่อย่าง การดับไฟป่า การทำปุ๋ยชีวภาพ

ด้านสภาพปัจจุบันการใช้ภูมิปัญญาอนุรักษ์ป่าชุมชน พบว่า มีการเสริมสร้างกลไกขับเคลื่อนการใช้ภูมิปัญญาเพื่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน เช่น การรณรงค์ให้ความรู้ การกำหนดกิจกรรมในแผนแม่บทของตำบลและชุมชน การจัดเวรยามตรวจการเฝ้าระวัง การกำหนดกฎระเบียบและเขตพื้นที่การใช้ประโยชน์ การจัดกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน การอนุรักษ์พันธุ์พืชพรรณประเพณี ภูมิปัญญา การสร้างเครือข่ายหรือพันธมิตร กับองค์กร/ชุมชนนอกพื้นที่ และการจัดระบบการบริหารป่าชุมชน รวมทั้งการบูรณาการสู่การเรียนการสอนในสถานศึกษา แต่กระนั้นก็ยังคงมีข้อจำกัดการใช้ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ป่าชุมชน เพราะความเป็นปัจเจกท่ามกลางสภาพสังคม การศึกษาและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลง ที่ส่งผลต่อระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของคนรุ่นใหม่ในชุมชน ที่ขาดความเข้าใจความผูกพันระหว่างวิถีชุมชนกับป่า การขาดทักษะความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการจัดการป่าชุมชน

การขาดแคลนงบประมาณเพื่อการฟื้นฟูป่าชุมชน และขาดการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่ในการจัดการป่าชุมชน

ด้านแนวทางการจัดการความรู้ เพื่อส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาอนุรักษ์ป่าชุมชนบนฐานเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ๑) ใช้หลัก “ความพอประมาณ” โดยการกำหนดให้เป็นระเบียบว่าด้วยการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ๒) ดำเนินการตามเงื่อนไขด้าน “ความรู้” ความรอบรู้เกี่ยวกับป่า การจัดทำฐานข้อมูลชุมชน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ ๓) ปฏิบัติตามเงื่อนไข “คุณธรรม” โดยการสร้างความตระหนักในคุณธรรม มีความเพียร มีความอดทน มีความซื่อสัตย์สุจริต ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต และสำนึกรับผิดชอบต่อคนในอนาคต ๔) มีการจุดประกายพลังชุมชนและเครือข่าย ทบทุนการทำงานที่ผ่านมา และวางทิศทางการทำงานร่วมกันในอนาคต จนเกิดวิสัยทัศน์การจัดการป่า และแผนกิจกรรมป่าชุมชน ๕) ปฏิบัติการตามคุณสมบัติแห่งเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้าง “ภูมิคุ้มกัน” การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอนาคต เพื่อให้เกิดความตระหนักในคุณค่าของป่า วิธีการอยู่ร่วมและใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเกื้อกูล ๖) ร่วมกันตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ตามหลัก “ความมีเหตุมีผล” เกี่ยวกับระดับความพอเพียงในการใช้ทรัพยากรป่า โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ๗) มีการบูรณาการหลักศาสนาธรรม ศาสนพิธี และส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการจัดการป่าชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างเงื่อนไขด้าน “คุณธรรม” ในกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชน ๘) มีการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม สาระพิเศษเรื่องการเรียนรู้ภูมิปัญญาการจัดการป่าชุมชน และการสร้างกระบวนการทางสังคมเพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตามเงื่อนไขด้าน “ความรู้” ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางการพิจารณาและเลือกการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ เช่น การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนเพื่อการจัดการปัญหาอื่น ๆ มีกลไกการสนับสนุนจากหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน การสร้างความเชื่อมั่นในภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนเชื่อมประสานความรู้จากภายนอก เพื่อสร้างความรู้ใหม่ในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน และสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้การจัดการป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง^๖

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

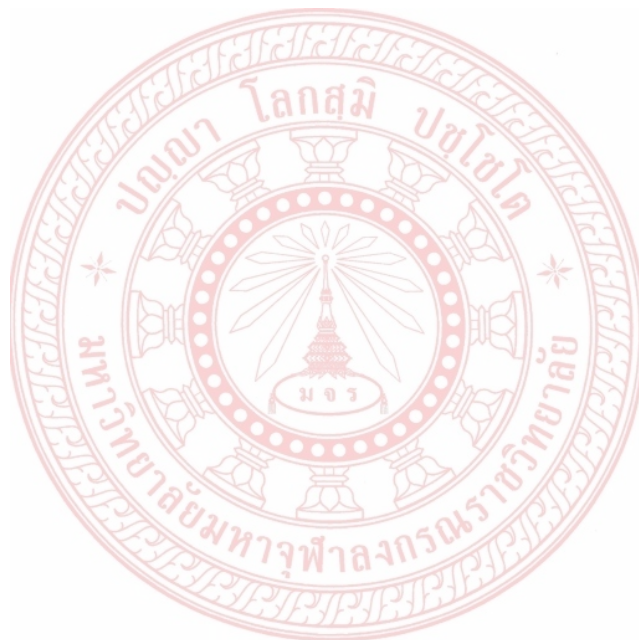
การวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ดังนี้

๑. ภาครัฐควรกำหนดนโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีปัญหา และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้มีความสอดคล้องกับประเด็นที่เกิดขึ้นบริเวณพื้นที่เกษตรกรรม

^๖ พระครูพิพิธสุตาทร,ดร และคณะ, “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบนฐานเศรษฐกิจพอเพียง”,รายงานการวิจัย,(ทุนอุดหนุนการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

โดยการหาข้อมูล เก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ตามความเป็นจริง พร้อมทั้งมีความตั้งใจจริงที่จะนำเอาปัญหาไปสู่การจัดทำนโยบายและประกาศ เป็นนโยบายในที่สุด

๒. ควรจะมีการตั้งองค์กรเฉพาะกิจขึ้นมาเพื่อพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมโดยเฉพาะ ซึ่งองค์กรเฉพาะกิจนี้ บุคลากรอาจจะสังกัดกรมต่างๆ แล้วคัดสรรบุคลากรที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน มาร่วมทำงาน และบุคลากรเหล่านั้นอาจจะมาจากหลายหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับภารกิจการบริหารจัดการพื้นที่ป่า ตลอดถึงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เช่น นักวิชาการเกษตร นักวิชาการป่าไม้ นักวิชาการธรณี นักวิชาการน้ำ นักวิชาการดิน เป็นต้น โดยบุคลากรทั้งหมดเข้ามาทำงานร่วมกันในหน่วยงานเฉพาะกิจ คล้ายกับมาปฏิบัติราชการในพื้นที่เดียวกันเป็นการบูรณาการทุกๆ องค์ความรู้ โดยขึ้นตรงต่อหัวหน้าชุดเฉพาะกิจ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กระทรวงการต่างประเทศ. แผนปฏิบัติการ ๒๑ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๗.

เกษม จันทร์แก้ว. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๗.

เกษม จันทร์แก้ว. วิทยาศาสตร์กับสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๑.

โกวิทย์ พวงงาม. “รายงานการวิจัยประเมินองค์ประกอบรองส่วนท้องถิ่นที่มีความเป็นเลิศด้านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน”. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิสเตอร์ก๊อปปี, ๒๕๕๑.

โกวิทย์ พวงงาม. การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : บริษัทบพิตรการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓.

จินตวีร์ เกษมสุข. หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : บริษัทแอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๕๗.

ชูชัย สมितिไกร. “แนวทางการจัดการพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยชุมชน”. เอกสารประกอบการสอนกระบวนวิชาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒.

ทองศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ. หลักการพัฒนาชุมชน. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐.

ทวีวงศ์ศรีบุรี. สิ่งแวดล้อมเศรษฐกิจและการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์, ๒๕๔๗.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ร้าไทยเพรส, ๒๕๕๐.

นิวัติ เรืองพานิช. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาณการพิมพ์, ๒๕๒๘.

นิวัติ เรืองพานิช. “หลักการและแนวความคิดของวนศาสตร์ชุมชน”. เอกสารบรรยายประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรการปลูกป่าระบบวนเกษตร รุ่นที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้, ๒๕๓๐.

นิวัติ เรืองพานิช. การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม คู่มือสำหรับการสอนและการฝึกอบรม. กรุงเทพมหานคร: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๓.

- บวรศักดิ์อุวรรณโณ. รัฐธรรมนูญปัจจุบันกับการปฏิรูปการเมือง. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๒.
- ปกรณัม ปรียากร . การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๓๔.
- ปรีดี โชติช่วง และคณะ. การพัฒนาชุมชนและการบริหารงานพัฒนาชุมชน พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิธิการพิมพ์, ๒๕๓๖.
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต) . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๗ . กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๔๕.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้ว, ๒๕๔๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). คนไทยกับป่า. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓ .
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต. การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๒ . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ธรรมนูญชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒ , (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด , ๒๕๔๑).
- พระราชวรมณี. พุทธธรรม. ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.
- มูลนิธิปิดทองหลังพระ. รายงานประจำปี ๒๕๕๓ มูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ . กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๔ .
- เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. หลักรัฐศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิธิการพิมพ์, ๒๕๕๓.
- วัลลภ รัฐฉัตรทรานนท์ .ระเบียบวิจัยทางการบริหาร. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕.
- วิชัย เทียนน้อย. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรพัฒนา, ๒๕๓๓.
- วิชัย เทียนน้อย. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรพัฒนา, ๒๕๕๒.
- ศ.นพ. วันชัย วัฒนศัพท์. คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๔๗.

ศ.นพ.วันชัยวัฒนศัพท์. **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน**

กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า และ มูลนิธิเอเชีย, ๒๕๕๒.

สถาบันดำรงราชานุภาพ **คู่มือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างผสมผสานใน**

พื้นที่ระดับตำบล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมาธรรม, ๒๕๔๓.

สนธยา พลศรี. **การพัฒนาความสามารถของบุคคลและกลุ่ม.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โอ.

เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๖.

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐.**

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๑.

เสาวนิตย์ ชัยมุสิก. **การบริหารโรงเรียนเป็นฐานเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์บุ๊คพ้อยท์, ๒๕๔๒.

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งพงษ์. **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา พ.ศ.๒๕๖๐- ๒๕๖๓, (อัดสำเนา)**

อรทัย ก๊กผล และฉัตรระวี ปรีสุทธิญาณ. **บันทึกเรื่องเด่นรางวัลพระปกเกล้า ๕๒ ด้านความโปร่งใสและ**

ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๓.

อัมพร ชำรงลักษณ์ บรรณาธิการ. **การบริหารปกครองสาธารณะ (Public Governance) การ**

บริหารรัฐกิจในศตวรรษที่ ๒๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.

(๒) วิทยานิพนธ์/ภาคินพนธ์/รายงานวิจัย :

ชื่น ศรีสวัสดิ์. “การจัดการป่าไม้โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาป่าชุมชนในจังหวัด

อุบลราชธานี”. **รายงานการวิจัย.** ส่วนวิจัยและพัฒนา สถาบันวัฒนธรรมศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๕๓.

ณัชพงศ จันจุฬา. “โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี

กรณีศึกษา : การจัดการน้ำแบบรัฐและแบบชาวบ้าน ในพื้นที่ตำบลกาเยาะมาตี อำเภอบาเจาะ

จังหวัดนราธิวาส”, **รายงานการวิจัย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานการวิจัย

แห่งชาติ, ๒๕๕๒.

ณัฐจาพร พิชัยณรงค์ และคณะ. “การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาพในชุมชนโดยใช้

ประชาคมสุขภาพในการจัดการสุขภาพภาคประชาชน : กรณีศึกษาตำบลท่าสองคอน อำเภอบึง

เมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม”. **รายงานการวิจัย.** ทูลสนับสนุนมหาวิทยาลัย

มหาสารคาม, ๒๕๕๐.

ดร.วรปรัชญ์ คำพงษ์. “แนวทางการจัดการและการอนุรักษ์เขตพื้นที่ต้นน้ำตามโครงการปิดทองหลัง

พระสืบสานแนวพระราชดำริ จังหวัดน่าน”. **รายงานการวิจัย.** ทูลสนับสนุนการวิจัย,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

ทวีศิลป์ กุลนภาดล. “การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนชุมชนเพื่อการบูรณาการสู่

การวางแผนพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา”. **รายงานการวิจัย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน

กองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐.

- นายสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์และนายนพดล อินทรเสนา. “การบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์
สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแนวพุทธของพระสงฆ์ในจังหวัดลำปาง”. **รายงานการวิจัย.**
ทุนอุดหนุนการวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- บุญเพ็ง วงศ์หน่อบุญธรรมม. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้:
กรณีศึกษาประชาชนในเมืองไชทานี ในนครหลวงเวียงจันทน์”. **การค้นคว้าอิสระรัฐ
ประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์.** บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.
- พระครูพิพิธสุตาทร,ดร และคณะ. “การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบน
ฐานเศรษฐกิจพอเพียง”. **รายงานการวิจัย.** ทุนอุดหนุนการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- มนูญ เทศน์นำ และคณะ. “การกระบวนกรและรูปแบบการจัดการป่าชุมชนให้เอื้อต่อการพัฒนา
เศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืนบ้านภาค(ตลาด)ซีเหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอย
สะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”. **รายงานการวิจัย.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยสำนักงาน
ภาค, ๒๕๕๒.
- วารุณี ศุภบัณฑิต. “แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับ
สถานศึกษาจังหวัดนครนายก : การวิเคราะห์เชิงสังคมวิทยา”. **ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎี
บัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- วิเชียร รุจิธารงกุล. “บทบาทและกลไกของภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมในการแก้ปัญหา
สิ่งแวดล้อมของไทย”, **ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการเมือง).** บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๗.
- สุขุมลย์ ประสมศักดิ์. “กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธ
ธรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ในกลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน”. **วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์).** บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- สุธาวัลย์เสถียรไทยและคณะ. “การศึกษาทบทวนด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อเตรียมความพร้อมในการเจรจาเขต
การค้าเสรีไทย-สหรัฐอเมริกา กรณีศึกษา : ภาคบริการด้านทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม”. **รายงานการวิจัย.** สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๐.
- สุพิชัย ศิริรักษ์. “รูปแบบการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธจริยธรรมาภิบาลของเทศบาลใน
เขตภาคกลางตอนบน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- สุวัฒน์ อินทรประไพ. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำป่าสัก”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย
: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- หนูเคน จันทาง. “การศึกษารูปแบบและวิธีการฟื้นฟูวัฒนธรรมความเชื่อในการจัดการป่าชุมชน
ตำบลสีชมพู อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น”. **รายงานการวิจัย.** สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัยสำนักงานภาค, ๒๕๔๕.

เอกวิทย์ นวเศรษฐ. “การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการวางผังชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนโพโมสต์ และชุมชนทรัพย์สินพัฒนา”. **การค้นคว้าอิสระ (การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Davis Keith. **Human Behavior of World-Man Relations and Organization Behavior**. New York : Mc Graw –Hill Book Co, ๑๙๗๒.

Davis Keith. **Human Behavior of World-Man Relations and Organization Behavior**. New York : Mc Graw – Hill Book Co, ๑๙๗๒.

Erwin, Williams. **Participation Management : Concept, Theory and Implementation**. Atlanta, Ga : Georgia State University Press, ๑๙๗๖.

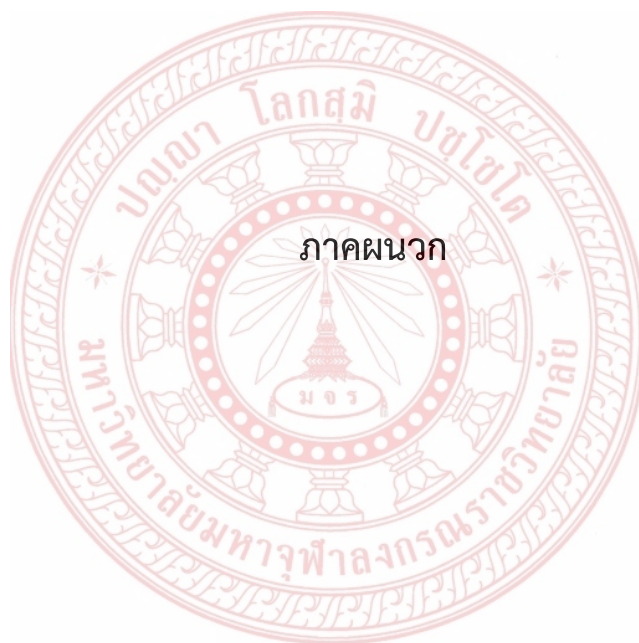
Helene Heyd and Andreas Neef. **International Food policy Research Institute** ๒๐๓๓ K Street. N.W.Washington. D.C. ๒๐๐๖.U.S.A. December ๒๐๐๔.

Koontz & others. **Essential of management**. New York : Mc Graw-Hill, ๑๙๘๖ .

Putti Joseph M. **Management : A Functional**. Singapore : Mc Graw-Hill, ๑๙๘๗.

White, Alastair T. **The community A Discussion of the Agreement Community Participation**. Current issue and Lesson Learned. USA. : The United Nations Childrens Fund, ๑๙๘๒.

WHO and UNICEF.**Report of The International Conference on Primary Health Care**. NewYork : N.P.Press, ๑๙๘๑.

ศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน
A Study of thinking Method and community Forest
Management of Buddhist Agriculture community in Nan Province.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ๒) เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน และ๓) เพื่อศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงข้อมูลความคิดเห็น การจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน ๒ ลักษณะการศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ศึกษาความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่เป็นกรณีศึกษา โดยใช้แบบสอบถาม (questionnaire) เป็นเครื่องมือเพื่อทราบถึงการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ (Inter view) จากพื้นที่กลุ่มเป้าหมายคือหมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง หมู่บ้านพงค์ อำเภอสันติสุข หมู่บ้านหลวง อำเภอบ้านหลวง หมู่บ้านศิลาเพชร อำเภอปัว และผู้นำพระสงฆ์กลุ่มอัครเมืองน่าน ในประเด็นของการกำหนดรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายหมู่บ้าน การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย และยุทธศาสตร์ของการจัดป่าและสัมมาชีพในพื้นที่จังหวัดน่าน

ผลการวิจัยพบว่า

ศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตร

๑. การมีส่วนร่วม ในพื้นที่เกษตรกรรมจากลักษณะภูมิอากาศที่มีฝนน้อยกว่าปกติ หรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเป็นระยะเวลานานกว่าปกติ และครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้างในพื้นที่ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมที่มีต่อการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับรู้ปัญหาน้อย ไม่มีการตั้งกฎของชุมชนในการใช้และการบริหารทรัพยากรเพื่อรองรับปัญหาและผลกระทบ ตลอดถึงการประเมินปัญหาและผลกระทบหรือติดตามแก้ไขปัญหาการดำเนินงานด้านทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง ขาดการค้นหาคำปรึกษาและร่วมแก้ปัญหาในการจัดการในชุมชน ของการศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตร

๒. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ กระบวนการอนุรักษ์ป่าจากการสวดมนต์ยังคงเป็นพิธีกรรมการจัดแบบมีโครงการรองรับซึ่งขาดจิตสำนึกที่แท้จริงกับรูปแบบการอนุรักษ์ เพราะรายได้พอเพียงต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชนมีน้อย เกิดจากการจัดสรรป่าของชุมชนไม่มีความเสมอภาคอย่างเพียงพอ เนื่องจากในชุมชนได้รับผลกระทบจากการประโยชน์ในผืนป่าชุมชนจากการนำหลักสัมมาอาชีพในชุมชนเกษตร

๓. การพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจในชุมชนมีการขยายตัวสามารถนำมาประกอบเป็นอาชีพหลักได้หลากหลาย เกิดจากการเปลี่ยนแปลงความรู้ และทักษะเพื่อแก้ปัญหาได้ อย่างเหมาะสมด้านความเป็นอยู่ สามารถนำเทคโนโลยีอื่น ๆ มาประยุกต์ใช้กับการเกษตรกรวิถีพุทธ พร้อมกับการพัฒนาให้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีความสุข ด้านสติปัญญาจากการสร้างเครือข่ายเกษตรกรวิถีพุทธ

๔. การพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการพัฒนาการอนุรักษ์ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ยังไม่ทั่วถึงและสม่ำเสมอโดยให้ชุมชนเกิดความหวงแหนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การคำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ยาวนาน และก่อให้เกิดผลเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมจากการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการนำกลับมาใช้ซ้ำอีกได้น้อย

๕. การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น การสนับสนุนกระบวนการสร้างเครือข่ายจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การฟื้นฟู หรือฟื้นฟูสิ่งที่ดีงามที่หายไปของภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนพิธีกรรมประเพณีจากภูมิปัญญาชุมชน ไม่มีการประยุกต์และเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างและสร้างความเข้มแข็งของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตร

๑. การพึ่งพาทรัพยากรในการประกอบอาชีพ ประชาชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรในพื้นที่อาศัยความสมบูรณ์ด้วยการหาของป่าในป่าชุมชนเพื่อสร้างรายได้เสริม มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยได้นำมรดกพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและโครงการของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี มีเกษตรผสมผสานในครอบครัว มีการรวมกลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร

๒. การพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพ กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่เลี้ยงวัวพื้นบ้านเป็นอาชีพ และเป็นการเลี้ยงแบบปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติเพื่อเป็นการลดต้นทุนการเลี้ยง มีการพึ่งพิงสิ่งแวดล้อมเพื่อทำการเกษตรกรรม โดยอาศัยภูมิปัญญาการเลี้ยงกบ ปลา ไข่ แบบธรรมชาติ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่จะสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น มดอพยพเพื่อดูว่า ฝนก็จะตกและชาวบ้านจะเริ่มเตรียมดินไถนาปลูกข้าวอย่างพารา โดยเน้นการพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตร

ศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตร

๑. การจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์ แต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดนโยบายในการจัดการป่าชุมชนเกษตรกรรมสร้างรายได้แก่ครอบครัว เพื่อลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคม มีการใช้ทรัพยากรการจัดการป่าตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากแหล่งอาหารธรรมชาติ/แหล่งสมุนไพร /แหล่งท่องเที่ยว /แหล่งเลี้ยงสัตว์/แหล่งวัตถุดิบเพื่อการผลิตวัสดุอุปกรณ์ในครัวเรือนและการเกษตร สร้างรายได้และแหล่งศึกษาเรียนรู้ สำหรับนักอนุรักษ์หรือนักเรียน การจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์ ยังสร้างความชุ่มชื้นของดินและผิวดินที่อุดมสมบูรณ์จากพื้นที่ป่า ช่วยบรรเทาอุทกภัยความรุนแรงของอุทกภัยให้เบาบางลงได้

บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์ได้รับประโยชน์จากป่าไม้มากมาย นับตั้งแต่ในอดีตที่มนุษย์ได้เริ่มพึ่งพาตนเอง มนุษย์เรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์จากป่าไม้เนื่องจากป่าไม้เป็นแหล่งปัจจัยที่อันได้แก่อาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค และเมื่อมนุษย์มีวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันเป็นสังคมก็เริ่มมีการจับจองพื้นที่ที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองมีการปฏิสัมพันธ์กันภายในสังคมมนุษย์เริ่มเรียนรู้ที่จะใช้พื้นที่ที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยทำกิจกรรมต่างๆเช่นการสร้างที่อยู่อาศัยการทำเกษตรกรรมซึ่งกิจกรรมต่างๆเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้ทั้งสิ้นการวิวัฒนาการดังกล่าวนี้สืบเนื่องเรื่อยมาจนกระทั่งถึงยุคสมัยที่ความก้าวหน้าในสังคมมนุษย์มีมากขึ้นมนุษย์เรียนรู้ที่จะคิดค้นเทคโนโลยีและวิทยาการความก้าวหน้าต่างๆขึ้นมาใหม่เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตทำให้มนุษย์เริ่มเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมมีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติจากป่าไม้มาใช้ประโยชน์ทั้งในเรื่องการใช้พื้นที่การนำทรัพยากรธรรมชาติต่างๆที่ได้จากป่าไม้เป็นวัตถุดิบทำให้ป่าไม้ถูกทำลายมากขึ้นทั้งนี้ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ถือได้ว่ามีคุณประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนในการทำให้วัฏจักรของน้ำสมบูรณ์การช่วยอนุรักษ์ดินและเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารการช่วยปรับสภาพบรรยากาศให้ดำรงความสมดุลและอื่นๆดังนั้นการทำลายป่าไม้หรือการทำให้ป่าไม้มีความเสื่อมโทรมจะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และสภาวะการดำรงชีวิตทั้งของสิ่งมีชีวิตทั้งมวลไม่ว่าจะเป็นมนุษย์พืชและสัตว์ก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงและโดยธรรมชาติของป่าไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาตินั้นยากที่จะฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้ดังนั้นการอนุรักษ์ป่าไม้จึงถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่มนุษย์ผู้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมกัน

ในการจัดทำแผนพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ฉบับที่ ๑๒ ครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำบนพื้นฐานของ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย ๔.๐ ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนี้ ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องเพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน” การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการเชื่อมต่อกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีในลักษณะการแปลงยุทธศาสตร์ระยะยาวสู่การปฏิบัติ โดยในแต่ละยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ได้กำหนดประเด็นการพัฒนา พร้อมทั้งแผนงาน/โครงการสำคัญที่ต้องดำเนินการให้เห็นผลเป็นรูปธรรมในช่วง ๕ ปีแรกของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติเพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกัน ยังได้กำหนดแนวคิดและกลไกการขับเคลื่อนและติดตามประเมินผลที่ชัดเจนเพื่อกำกับ

ให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีทิศทางและเกิดประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทย^๑ได้กำหนด

ยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนปัจจุบันสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกำลังเป็นจุดอ่อนสำคัญต่อการรักษาฐานการผลิตและการให้บริการรวมทั้งการดำรงชีวิตของคนไทยซึ่งปัญหาดังกล่าวเกิดจากการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ทรัพยากรดินเสื่อมโทรมความหลากหลายทางชีวภาพถูกคุกคามความเสี่ยงในการขาดแคลนทรัพยากรน้ำในอนาคตปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มสูงขึ้นตามการขยายตัวของเศรษฐกิจและชุมชนเมืองการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติมีความผันผวนและรุนแรงมากขึ้นและข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศหิวความเข้มข้นซึ่งจะส่งผลกระทบต่อแนวทางการพัฒนาประเทศในอนาคต

ดังนั้นการพัฒนาในระยะต่อไปจึงมุ่งเน้นการรักษาและฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติการสร้างความมั่นคงด้านน้ำและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้มีประสิทธิภาพการสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีลดมลพิษและลดผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนและระบบนิเวศการเพิ่มประสิทธิภาพการลดก๊าซเรือนกระจกและขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติและลดความสูญเสียในชีวิตและทรัพย์สินที่เกิดจากสาธารณภัย

พื้นที่ของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาสลับซับซ้อนจากข้อมูลของกรมป่าไม้พบว่าในปีพ.ศ.๒๕๑๙จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่อยู่ทั้งในและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมด ๔,๒๘๐,๖๒๔ ไร่คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๖๔ ของพื้นที่ทั้งจังหวัดพอลถึงปีพ.ศ.๒๕๒๔ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่า ๓,๔๐๙,๓๗๔ ไร่คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๙๔ ของพื้นที่ทั้งจังหวัดในปีพ.ศ.๒๕๓๒ พื้นที่ป่าลดลงเหลือ ๓,๑๙๓,๑๒๔ ไร่หรือร้อยละ ๔๔.๔๓ พื้นที่ที่ถูกบุกรุกถูกทำลายไปเรื่อยๆจนปีพ.ศ. ๒๕๔๑ พื้นที่ป่าลดลงเหลือประมาณ ๒,๙๙๔,๐๐๐ ไร่หรือร้อยละ ๔๑.๗๗ ของพื้นที่ทั้งหมดและตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นต้นมาได้มีการนำเทคโนโลยีระบบสารสนเทศ (GIS) มาใช้ในการสำรวจพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่านพบว่าในปีพ.ศ.๒๕๔๑ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้ ๔,๑๐๓,๔๔๐ ไร่หรือร้อยละ ๗๑.๑๘ โดยมีการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติขึ้นครอบคลุมพื้นที่ในเขตต้นน้ำลำธารซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่อนุรักษ์จำนวน ๗ แห่ง ประกอบด้วยอุทยานแห่งชาติดอยภูคาอุทยานแห่งชาติแม่จริมอุทยานแห่งชาติขุนน่านอุทยานแห่งชาติถ้ำสะเกินอุทยานชาตินันทบุรีอุทยานแห่งชาติขุนสถานและอุทยานแห่งชาติศรีน่านกับอีกกวอุทยานถ้ำผาตูบอีก ๑ แห่ง^๒ ซึ่งในที่สุดเป็นการทำลายหากคูสิกลงไปสามารถวิเคราะห์เป็นรายตำบลที่ยกตัวอย่างคือพื้นที่ป่าไม้อำเภอสันติสุข โดยเฉลี่ยป่าในจังหวัดหายไปแล้ว ๑ ใน ๔ ของป่าสงวนเฉพาะอำเภอสันติสุขหายไป ๓๗%ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำการเพาะปลูกข้าวโพดนอกจากนี้ยังมีการทำนาในบริเวณที่ลุ่มปลูกพืชผักสวนครัวการเลี้ยงสัตว์ดังนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่ในจังหวัดน่านจึงเป็นพื้นที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติซึ่งมีราษฎรเข้าทำกินอยู่เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์แต่ยังขาดความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์ของพื้นที่และปัจจัยสนับสนุนเช่นแหล่งน้ำความรู้ทางด้านการเกษตรของประชาชนและความไม่มั่นใจในกรรมสิทธิ์ของตนซึ่งหากไม่มีการจัดการแก้ไขที่

^๑แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙)

^๒แผนพัฒนาจังหวัดน่าน (พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๖๑). หน้า ๔๐.

เหมาะสมอาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมส่วนอื่นที่มีความเกี่ยวข้องได้ตั้งนั้นจึงได้มีการเริ่มจัดตั้งโครงการป่าชุมชนในจังหวัดน่านและได้มีการดำเนินโครงการป่าชุมชนนับตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๓๐จนถึงปัจจุบันแล้วทั้งสิ้นเป็นพื้นที่ ๖๐๐,๐๐๐ ไร่ใน ๔๔๖ หมู่บ้าน ๙๘ ตำบล จาก ๑๔ อำเภอของจังหวัดน่าน การดำเนินการจัดตั้งโครงการป่าชุมชนในแต่ละโครงการนั้นแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการใช้พื้นที่ป่าไม่อย่างมีคุณภาพและยั่งยืนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของสังคมพื้นที่ป่าชุมชนเหล่านั้นต่างเกิดขึ้นจากการที่ประชาชนในชุมชนแต่ละชุมชนเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ของตนทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันของประชาชนในท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดและรับทราบถึงปัญหาโดยประชาชนเหล่านี้ต่างได้เข้าร่วมกันในการดูแลรักษาพื้นที่ป่าแต่ละส่วนในชุมชนของตนซึ่งชุมชนมีความต้องการที่จะอนุรักษ์ไว้เป็นสมบัติของส่วนรวมโดยในปัจจุบันพื้นที่ป่าชุมชนในจังหวัดน่านเป็นพื้นที่ป่าชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชนให้ประชาชนสามารถเข้ามาจัดการป่าชุมชนด้วยตนเองโดยนอกจากการใช้ประโยชน์ของประชาชนในด้านการเก็บพืชสมุนไพรแล้วยังได้มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเช่นการทัศนศึกษาจากหน่วยงานภายนอกการสร้างศาลาการเรียนรู้ของป่าชุมชนการประชุมประชาชนทุกเดือนเพื่อรับทราบความคืบหน้าเกี่ยวกับพื้นที่ป่าชุมชนและการดูงานจากหน่วยงานภายนอกเพื่อเสริมความเข้มแข็งและการมีบทบาทของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน

ประวัติศาสตร์เมืองน่านเริ่มปรากฏขึ้นราว พ.ศ. ๑๘๒๔ ภายใต้การนำของพญาภูคาและนางพญาจำปาผู้เป็นชายา ซึ่งทั้งสองเป็นชาวเมืองเงินยาง ได้เป็นแกนนำพาผู้คนอพยพมาตั้งศูนย์การปกครองอยู่ที่เมืองล่าง ต่อมาเพี้ยนเป็นเมืองย่าง (เชื่อกันว่าเป็นบริเวณริมฝั่งด้านใต้ของแม่น้ำย่าง บริเวณตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว เลยไปถึงลำน้ำบัว ใกล้ทิวเขาตอยภูคาในเขตบ้านเสี้ยว บ้านทุ่งซ้อง บ้านลอมกลาง ตำบลยม อำเภอท่าวังผา) เพราะปรากฏร่องรอยชุมชนในสภาพที่เป็นคูน้ำ คันดิน และกำแพงเมืองซ้อนกันอยู่ เห็นชัดเจนที่สุดคือบริเวณข้างพระธาตุจอมพริกบ้านเสี้ยวมีกำแพงเมืองปรากฏอยู่ซึ่งเป็นปรากฏการพิเศษได้ และป้อมปราการพิเศษเหนือลักษณะที่ปรากฏเป็นสันกำแพงดินบนยอดดอยม่อนหลวง บ้านลอมกลาง เป็นกำแพงเมืองสูงถึง ๓ ชั้น ในแต่ละชั้นกว้าง ๓ เมตร สูง ๔ เมตร ขนานไปกับยอดดอยม่อนหลวง ต่อมาพระยาภูคา ได้ขยายอาณาเขตปกครองของตนออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยส่งราชบุตรบุญธรรม ๒ คนไปสร้างเมืองใหม่ โดยขุนนุ่นผู้พี่ไปสร้างเมืองจันทบุรี (เมืองอิงพระบาง) และขุนฟองผู้น้องสร้างเมืองวรรณครหรือเมืองปัว

ภายหลังขุนฟองถึงแก่พิราลัย เจ้าแก้วเถื่อนราชบุตรจึงได้ขึ้นครองเมืองปัวแทน ด้านพญาภูคาครองเมืองย่างมานานและมีอายุมากขึ้น มีความประสงค์จะให้เจ้าแก้วเถื่อนผู้หลานมาครองเมืองย่างแทน จึงให้เสนาอำมาตย์ไปเชิญ เจ้าแก้วเถื่อนเกรงใจปู่จึงยอมไปอยู่เมืองย่างและมอบให้ชายาคือนางพญาแม่ท้าวคำปินดูแลรักษาเมืองปัวแทน เมื่อพญาภูคาถึงแก่พิราลัย เจ้าแก้วเถื่อนจึงครองเมืองย่างแทน ในช่วงที่เมืองปัวว่างจากผู้นำ เนื่องจากเจ้าแก้วเถื่อนไปครองเมืองย่างแทนปุนั้น พญาจำเมืองเจ้าผู้ครองเมืองพะเยา จึงได้ขยายอิทธิพลเข้าครอบครองบ้านเมืองในเขตเมืองน่านทั้งหมด นางพญาแม่ท้าวคำปินพร้อมด้วยบุตรในครรภ์ได้หลบหนีไปอยู่บ้านห้วยแร้ง จนคลอดได้บุตรชายชื่อว่าเจ้าขุนใสเดิบใหญ่ได้เป็นขุนนางรับใช้พญาจำเมืองจนเป็นที่โปรดปราน พญาจำเมืองจึงสถาปนาให้เป็นเจ้าขุนใสยศ ครองเมืองปราด ภายหลังมีกำลังพลมากขึ้นจึงยกทัพมาต่อสู้อันหลุดพ้นจากอำนาจเมืองพะเยา

^๓ <https://th.wikipedia.org>, สืบค้นเมื่อ, ๒๓ พ.ค. ๒๕๖๑.

และได้รับการสถาปนาเป็นพญาผานอง ขึ้นครองเมืองปัวอย่างอิสระระหว่างปี ๑๘๖๔-๑๘๙๔ รวม ๓๐ ปี
จึงพิราลัย

องค์พระบรมธาตุแช่แห้ง อนุสรณ์ความรักและความสัมพันธ์ ระหว่างเมืองน่านกับเมือง
สุโขทัยในอดีตในสมัยของพญาการเมือง (กรานเมือง) โอรสของพญาผานอง เมืองปัวได้มีการขยายตัว
มากขึ้น ตลอดจนมีความสัมพันธ์กับเมืองสุโขทัยอย่างใกล้ชิด พงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงพญา
การเมืองว่า ได้รับเชิญจากเจ้าเมืองสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาลิไท) ไปร่วมสร้างวัดหลวงอภัย (วัด
อัมพวนาราม) ขากลับเจ้าเมืองสุโขทัย ได้พระราชทานพระธาตุ ๗ องค์ พระพิมพ์ทองคำ ๒๐ องค์
พระพิมพ์เงิน ๒๐ องค์ ให้กับพญาการเมืองมาบูชา ณ เมืองปัว ด้วยพญาการเมืองได้ปรึกษาพระมหา
เถรธรรมบาลจึงได้ก่อสร้างพระธาตุแช่แห้งขึ้นที่บนภูเพียงแช่แห้ง พร้อมทั้งได้อพยพผู้คนจากเมืองปัว
ลงมาสร้างเมืองใหม่ที่บริเวณพระธาตุแช่แห้ง เรียกว่า ภูเพียงแช่แห้งในปี พ.ศ. ๑๙๐๒ โดยมีพระธาตุ
แช่แห้งเป็นศูนย์กลางเมือง หลังจากพญาการเมืองถึงแก่พิราลัย โอรสคือพญาผากองขึ้นครองแทน อยู่
มาเกิดปัญหาความแห้งแล้ง จึงย้ายเมืองมาสร้างใหม่ที่ริมแม่น้ำน่านด้านตะวันตกบริเวณบ้านห้วยได้
คือบริเวณที่ตั้งของจังหวัดน่านในปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๑๑

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาถึงวิถีคิดและการจัดการป่าของ
ชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน รวมทั้งศึกษาวิถีคิดปัญหาอุปสรรคต่างๆที่เกิดขึ้นใน
การจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนปรับปรุงแก้ไขอันจะนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วม
ร่วมของประชาชนตลอดจนองค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป
โครงการวิจัยเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกิดการผสมผสานกับวิถีการเรียนรู้ใหม่ๆที่เหมาะสมกับ
ท้องถิ่นอันจะก่อให้เกิดการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้อย่างยั่งยืนอีกทั้งยังจะนำไปสู่
การจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นต้นแบบให้กับชุมชนในพื้นที่อื่นๆของภูมิภาคประกอบกับในปัจจุบันมีกลุ่ม
ทุนและบุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์และประกอบกิจกรรมในพื้นที่ชุมชนมากขึ้นซึ่งอาจจะส่งผล
กระทบต่อการจัดการป่าชุมชนดังนั้นกระบวนการของโครงการวิจัยจะนำไปสู่การรองรับ
การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยจัดการทำแผนหรือแนวทางการจัดการป่าชุมชนให้กับองค์การหน่วยงาน
ทั้งภาครัฐและเอกชน

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตร
ในจังหวัดน่าน
๒. เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของ
ชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน
๓. เพื่อศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

ขอบเขตของโครงการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จำนวน ๔ หมู่บ้าน ใน ๔ อำเภอใน
จังหวัดน่าน คือ หมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง หมู่บ้านพงษ์ อำเภอสันติสุข หมู่บ้านหลวง อำเภอบ้าน
หลวง หมู่บ้านศิลาเพชร อำเภอปัวกลุ่มฮักเมืองน่านอำเภอเมืองน่าน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

คณะผู้วิจัยได้กำหนดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Random Selection) ซึ่งคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากพื้นที่กลุ่มเป้าหมายคือหมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง หมู่บ้านพงษ์ อำเภอสันติสุข หมู่บ้านหลวง อำเภอบ้านหลวง หมู่บ้านศิลาเพชร อำเภอปัว ในประเด็นของการกำหนดรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายหมู่บ้าน การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย และยุทธศาสตร์ของการจัดป่าและสัมมาชีพในพื้นที่จังหวัดน่าน ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้เบื้องต้น

นอกจากนั้นผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่างโดยประชากรในพื้นที่จำนวน ๒,๐๓๓ คน ด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบเนื้อหาในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ๑.การจัดป่าต้นน้ำ ๒.การทำแนวเขตป้องกันไฟป่า ๓. การบวชป่า ๔. การทำฝายชะลอน้ำ ๕. กฎกติกาของชุมชน

กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงข้อมูลความคิดเห็น การจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน ๒ ลักษณะการศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ศึกษาความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่เป็นกรณีศึกษา โดยใช้แบบสอบถาม (questionnaire) เป็นเครื่องมือเพื่อทราบถึงการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ (Inter view)จากพื้นที่กลุ่มเป้าหมายคือหมู่บ้านดงป่าสัก อำเภอภูเพียง หมู่บ้านพงษ์ อำเภอสันติสุข หมู่บ้านหลวง อำเภอบ้านหลวง หมู่บ้านศิลาเพชร อำเภอปัว และผู้นำพระสงฆ์กลุ่มอัครเมืองน่าน ในประเด็นของการกำหนดรูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายหมู่บ้าน การพัฒนาศักยภาพเครือข่าย และยุทธศาสตร์ของการจัดป่าและสัมมาชีพในพื้นที่จังหวัดน่าน

ผลการศึกษาวิจัย

๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน ๒๐๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐๑ มีอายุระหว่าง ๔๑ - ๕๐ ปี จำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๘ ประถมศึกษา จำนวน ๑๔๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๓ อาชีพเกษตรกร จำนวน ๑๗๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๘ รายได้ต่ำกว่า - ๕,๐๐๐ จำนวน ๑๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๕ และสถานภาพสมรส จำนวน ๒๕๑คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๘

๒) ข้อมูลเชิงปริมาณการศึกษาวีธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตร ในจังหวัดน่าน

การศึกษาวีธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๐$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้านนี้ ($\bar{X} = ๓.๕๑$) รองลงมาคือด้านการพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ($\bar{X} = ๓.๔๘$) ด้านมีการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ($\bar{X} = ๓.๓๕$) ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ($\bar{X} = ๓.๒๓$) และด้านการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน ($\bar{X} = ๒.๙๓$) ซึ่งมีค่าคะแนนเฉลี่ยเกี่ยวกับการศึกษาวีธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน โดยภาพรวมจำแนกรายด้าน ที่น้อยที่สุด

๑) ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีปัญหาและส่งผลกระทบต่อ

การศึกษาวีธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีปัญหาและส่งผลกระทบต่อที่เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดจากสภาพอากาศที่แห้งและไม่มียน้ำ เกิดขึ้นเมื่อพื้นที่ที่ได้รับฝนตกน้อยและการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศไม่สามารถทำการเกษตรกรรมอย่างเท่าที่จำเป็นและขาดประสิทธิภาพ ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ พืชพันธุ์ไม่ตลอดถึงการเกษตรกรรมต่างๆ ขาดน้ำ ทำให้ไม่เจริญเติบโตตามปกติ ความแห้งแล้งเป็นภัยธรรมชาติประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี ผลกระทบจากความแห้งแล้ง การขาดแคลนน้ำได้ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างมากในด้านการเกษตรซึ่งมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่อย่างเห็นได้ชัด ตั้งแต่การเพาะเมล็ดกล้าจนถึงระยะเก็บเกี่ยว ส่งผลให้รายได้ของประชาชนในครัวเรือนลดลง ก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจตามมา การขาดแคลนน้ำ ยังส่งผลกระทบต่อในการขาดแคลนน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค การการประมงในอ่างเก็บน้ำในชุมชน ซึ่งนำมาสู่ปัญหาที่ตามมาก็สภาพของดินต่อการเกษตรกรรม ตลอดความเสื่อมโทรมของดินที่สำคัญของพื้นที่เพราะปลูความต้องการใช้น้ำเพิ่มมากขึ้น สภาพแวดล้อมที่ไม่มีลำน้ำธรรมชาติหรือไม่เหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นแหล่งน้ำหรือแหล่งน้ำได้รับการพัฒนาที่ไม่เหมาะสมมีขนาดเล็กเกินไป ใช้น้ำประปาได้ไม่เพียงพอแหล่งเก็บกักน้ำตามธรรมชาติและที่สร้างขึ้นเสื่อมสภาพ ต้นเขิน ชำรุด ทำให้มีประสิทธิภาพต่ำ เก็บกักน้ำไว้ได้น้อยจนถึงไม่สามารถเก็บกักน้ำไว้ได้ ทางด้านกายภาพของดินสูญเสียโครงสร้างทำให้เกิดอัดตัวแน่น ขาดความโปร่งพรุน ความอุดมสมบูรณ์ หรือ สาเหตุที่ก่อให้เกิดสภาพดินเสื่อมโทรม เกิดจากการชะล้าง พังทลายของดิน และการใช้ที่ดินโดยไม่ถูกต้อง ขาดการบำรุงรักษา โดยสาเหตุสำคัญ และเผาป่า เจอยาฆ่าแมลง ทั้งยังมีการป่าชุมชนถูกบุกรุกอย่างมากต่อป่าชุมชน ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สร้างขึ้นได้ยากใช้เวลานาน ในขณะที่การทำลายป่าไม้เป็นไปได้อย่างง่ายและรวดเร็ว การทำลายป่าไม้นั้นก่อให้เกิดการเสียสมดุลตามธรรมชาติ

และก่อให้เกิดผลเสียหายติดตามมา เช่น อุทกภัย วาตภัย ฝนแล้ง นอกจากนี้ยังมีปัญหาจากหมอกควันในพื้นที่ตอนบนของชุมชนเป็นปัญหาสำคัญเนื่องจากส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งทำให้เกิดความเสียหายต่ออาคารบ้านเรือน เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชน บดบังทัศนวิสัย และเป็นอุปสรรคในการเดินทางทั้งด้านความเป็นอยู่ที่กล่าวมาข้างต้น การทำลายระบบนิเวศป่าไม้ รวมทั้งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวที่เป็นระบบเศรษฐกิจที่สำคัญของพื้นที่ชุมชน ซึ่งความรุนแรงของปัญหาโดยทั่วไปปรากฏชัดเจนในช่วงหน้าแล้ง(ธันวาคม- เมษายน) ของทุกปี นอกจากนี้การที่ฝุ่นละอองที่เกิดขึ้นสามารถแขวนลอยอยู่ในบรรยากาศได้นาน นอกจากนี้ยังพบว่าปริมาณฝุ่นละอองขนาดเล็กเพิ่มขึ้น เกษตรกรจะทำการเผาเศษวัสดุเพื่อเตรียมพื้นที่สำหรับการเกษตรในช่วงฤดูฝน สภาพเปลี่ยนไปจากเดิมและอยู่ในสภาพที่ไม่เอื้ออำนวยต่อผลผลิตทางการเกษตรในพื้นที่ เนื่องจากคุณสมบัติทางด้านต่างๆของดินไม่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของพืช เช่น สมบัติทางเคมีของดินมีสภาพเป็นกรดจัด เค็มจัด ทางด้านกายภาพของดินสูญเสียโครงสร้างทำให้เกิดการอัดตัวแน่น ขาดความโปร่งพรุน ความอุดมสมบูรณ์ หรือปริมาณธาตุอาหารพืชลดลงและอยู่ในสภาวะไม่สมดุล

๒) ปัญหาและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน

ประชาชนในพื้นที่ยังมีการลักลอบเผาป่าซึ่งประสบปัญหาหมอกควันปกคลุมในช่วงฤดูแล้ง ทำให้หมอกควันแผ่ปกคลุมทั่วบริเวณแนวป่าชุมชน ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพและเกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจป่าชุมชน และในช่วงนี้เกษตรกรส่วนใหญ่จำเป็นต้องเตรียมพื้นที่ทำการเกษตรเพื่อเพาะปลูกพืชในฤดูฝนที่จะมาถึงได้อนุโลมให้เผาได้เฉพาะพื้นที่เกษตร เกษตรกรในพื้นที่ยังมีการทำลายป่าจึงก่อให้เกิดผลกระทบในด้านต่างๆ การชะล้างพังทลายของดิน ป่าที่ถูกทำลายจะทำให้ไม่มีต้นไม้วัชพืช หล้าปกคลุมดิน เมื่อฝนตกลงมาน้ำฝนจะกัดเซาะหน้าดินที่อุดมสมบูรณ์ให้ไหลไปกับกระแสน้ำ และคุณภาพของน้ำเสื่อมลง เมื่อฝนตกในบริเวณป่าไม้ที่ถูกทำลายก็จะพัดพาเอาดินโคลน ตะกอนลงสู่แหล่งน้ำทำให้น้ำขุ่นและเกิดการตื่นเขินส่งผลให้คุณภาพน้ำทั้งทางด้าน กายภาพ และชีวภาพ ด้อยลงไม่สามารถใช้น้ำในการอุปโภค บริโภค ซึ่งปัญหาดังกล่าวได้ทำลายป่าในชุมชน ประชาชนเกษตรกรในพื้นที่ยังมีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในทางการเกษตร ที่สารป้องกันกำจัดวัชพืช สารป้องกันกำจัดเชื้อรา สารกำจัดหนูและสัตว์แทะ สารเคมีกำจัดหอยและปูมีผู้บริโภคจำนวนมากที่ถูกคุกคามจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืชและสารเคมีอื่น ๆ ที่ปนเปื้อนมาจากกระบวนการผลิต ซึ่งเมื่อสารเคมีเหล่านี้เมื่อเข้าสู่ร่างกายจนเกิดผลกระทบต่อร่างกายทำให้เกิดปัญหาสุขภาพตามมานอกจากนี้ยังมีผลกระทบจากขยะมูลฝอยนั้น นับวันจะเพิ่มมากขึ้นตามจำนวนของประชากร ถ้าหากไม่มีการกำจัดขยะมูลฝอยให้ถูกต้อง และเหมาะสมแล้ว ปัญหาความสกปรกต่างๆ ปริมาณแก๊สคาร์บอนไดออกไซด์สูงขึ้นจนเกิดปรากฏการณ์เรือนกระจก อีกทั้งการทำลายชั้นโอโซนซึ่งทำให้พลังงานความร้อนลงมาสู่ชั้นบรรยากาศใกล้ผิวโลกทำให้อุณหภูมิของอากาศสูงขึ้น และยังมีปัจจัยอื่นๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ ทำให้ระยะการพัดปกคลุมพื้นที่น้อยลง ความหนาวเย็นและความแห้งแล้งจึงพัดลงมาเร็วกว่าปกติ สถานการณ์การเกิดความแห้งแล้ง

ความอุดมสมบูรณ์ที่มีมากมายในอดีตสูญหายไปอย่างรวดเร็วกว่าที่อื่นในปัจจุบัน “เขาหัวโล้น” ไม่ได้มีเฉพาะ “ป่าสงวนแห่งชาติ” ที่อยู่ในการดูแลของกรมป่าไม้เท่านั้น แต่ใน “ป่านุรักษ์” ปัญหาการไม่สามารถยึดคืนพื้นที่ป่ากลับมาได้จริง ซึ่งการตัดไม้เพื่อเอาประโยชน์จากเนื้อไม้ทั้งวิธีที่ถูกและผิดกฎหมาย ปริมาณป่าไม้ที่ถูกทำลายนั้นนับวันจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามอัตราเพิ่มของจำนวน

ประชากร ยังมีประชากรเพิ่มขึ้นเท่าใด ความต้องการในการใช้ไม้ก็เพิ่มมากขึ้น รวมไปถึงมลภาวะอันเกิดจากการเผาไหม้สามารถฟุ้งกระจายเข้าสู่อากาศได้ทั้งในระยะใกล้หรือไกลออกไปเป็นวงกว้าง และสะสมอยู่ในดินและน้ำ เช่นสารอันเกิดจากการเผาไหม้พีวีซี สารไดออกซิน ซึ่งสามารถสะสมอยู่ในระยะเวลาที่ยาวนาน กระจายเข้าสู่ระบบห่วงโซ่อาหาร ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อโรคภัยของทั้งคนและสัตว์ เช่นการทำลายระบบประสาท เป็นสาเหตุให้เกิดโรคมะเร็งทั้งในคนและสัตว์ สำหรับในคนสามารถรับสารตกค้างเหล่านี้ได้โดยผ่านการบริโภคปลา เนื้อสัตว์ พืชผักผลไม้รวมทั้งผลิตภัณฑ์จากนมขยเซทั่วไปที่เกิดจากการอุปโภค บริโภค

ประชาชนยังยึดติดกับการแก้ไขปัญหายยะแบบเดิมๆ สถานที่มีกลิ่นเหม็น สกปรกไม่น่าชมมอง จนทำให้ไม่มีใครในชุมชนยอมที่จะให้มีการสร้างโรงกำจัดขยะในบริเวณใกล้เคียงกับที่ตนเองอยู่อาศัย เนื่องจาก หน่วยงานทางภาครัฐไม่มีแหล่งกำจัดขยะเนื่องจากสาเหตุข้อแรก เพราะไม่รู้ว่า จะชี้แจงอย่างไรให้ประชาชนในพื้นที่เข้าใจ จึงต้องนำขยะไปทิ้งในพื้นที่ห่างไกล นอกพื้นที่ ในป่า สถานที่รกร้าง สร้างปัญหาให้กับชุมชนในพื้นที่นั้นๆตามมา โดยเฉพาะทุกคนในชุมชนยังมองไม่เห็นคุณค่าของขยะเพราะว่ามีมูลค่าเล็กน้อย

ศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑) การพึ่งพาทรัพยากรในการประกอบอาชีพเกษตร

การพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของการพึ่งพาทรัพยากรในการประกอบอาชีพเกษตร ซึ่งมีกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ได้นำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เป็นอาชีพหลัก ภายในป่าชุมชนยังคงหลงเหลือหลักฐานให้เห็นถึงความสมบูรณ์ที่เคยมีในพร้อมด้วยพืชสมุนไพรพบได้ง่ายในป่าชุมชนยังเป็นแหล่งความรู้ให้กับเยาวชนและนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาที่เข้ามาศึกษาวิจัยด้านสมุนไพร การพึ่งพาทรัพยากรป่าไปพร้อมกับการอนุรักษ์ทรัพยากรต่างในป่าชุมชน เช่น การสำรวจพันธุ์ไม้ สมุนไพร และการขยายพันธุ์โดยชาวบ้านในพื้นที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต โดยนำไม้ไผ่จากป่าชุมชน มาจักตอกขายสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน ซึ่งแต่ละวันจะมีพ่อค้าแม่ค้ามารับซื้อถึงที่ มีรายได้วันละ ๒๐๐-๓๐๐ บาท เป็นอาชีพที่ผู้สูงอายุทำกันทุกหลังคาเรือน หลังจากทำการเกษตรที่ว่างเว้นจากการทำไร่ทำนา นอกจากนี้เกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในจังหวัดน่าน การประกอบอาชีพด้วยการทำเมื่อไม่พอกินพอใช้ก็ต้องหันมาปลูกพืชเชิงเดี่ยว เกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์โดยอาศัยทรัพยากรใช้ชุมชนและสิ่งแวดล้อมจากธรรมชาติอำนวยให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ชุมชน จากความต้องการข้าวโพดมากขึ้น ไร่มุมนเวียนจึงกลายเป็นไร่ถาวร กลายเป็นที่ปลูกข้าวโพดทั้งหมด โดยได้น้อมนำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและโครงการของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สร้างป่าสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร ทั้งการปลูกพืชเศรษฐกิจทางเลือกอื่นๆ ชาวบ้านในพื้นที่มีความต้องการอาศัยพึ่งพาธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต และนำทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พืช สัตว์ ดิน น้ำ และแร่ธาตุ รู้จักช่วยเหลือตนเอง ชุมชน และสังคม รู้จักการให้ การเสียสละ สอนให้คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด และอยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมทางสายกลาง นอกจากนี้ยังเกิดเกษตรผสมผสาน มีการขุดสระน้ำ บ่อน้ำ ที่เป็นการพึ่งพาสีงแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม เนื่องจากพื้นดินส่วนมากเป็นดินเหนียว ดินลูกรัง โดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่ นา เช่น ดิน น้ำ และแสงแดดอย่าง

เหมาะสมเกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความสมดุลของสภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง การเลี้ยงปลาในนาข้าว ทำให้ได้ผลผลิตข้าวและปลาในพื้นที่เดียวกัน ช่วยสร้างเสถียรภาพและความยั่งยืน ทั้งทางเศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมให้เกิดขึ้นในไร่นา และครอบครัวเกษตรกร มีการผลิตปุ๋ยไว้ใช้เองจากมูลสัตว์หรือเศษพืช ช่วยลดต้นทุนในการผลิต ลดความเสี่ยงในด้านการผลิตที่อาจจะเสียหาย หรือความไม่แน่นอน และเสียเปรียบเรื่องราคา ตลอดจนความไม่แน่นอนของดินฟ้าอากาศ ในด้านสังคม เกษตรผสมผสาน ช่วยให้คนในครอบครัวมีงานทำตลอดปี ภายในชุมชนมีการรวมกลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ก็จะทำให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นโดยไม่ต้องพึ่งปัจจัยจากภายนอก ผู้ที่อาศัยอยู่ในป่ามักจะมีอาชีพเก็บของป่าขาย การสร้างกิจกรรมเพื่อการจัดการตนเองอย่างเข้มแข็งทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม อันเนื่องจากภูมิศาสตร์ การผลิตเกษตรอินทรีย์ การอนุรักษ์และพัฒนาเมล็ดพันธุ์ เพื่อให้เกษตรกรมีส่วนร่วมกำหนดการผลิตได้และยังสามารถสร้างรายได้จากการผลิตพันธุ์พืช เศรษฐกิจระดับครัวเรือนและท้องถิ่นผ่านกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ในชุมชนหมู่บ้านเราจึงเห็นภาพของ ผู้คนในสังคมที่ไร้สังกัดองค์กร แต่ทั้งผู้ใหญ่ หนุ่มสาว เด็กๆ ได้ริเริ่มและร่วมมือกัน มีที่ ปริญญาเป็น พระสงฆ์ผู้สร้างบารมีจากการทำงานเพื่อสังคมและนำระบบความสัมพันธ์ในชุมชนแบบเดิมมาใช้ เกื้อกูลกัน โดยสนับสนุนการศึกษาด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อให้ประชาชนเกิดจิตสำนึก รู้คุณค่าของทรัพยากร และเกิดความตระหนักถึงความสำคัญและความ จำเป็นในการอนุรักษ์ เกิดความรัก ความหวงแหน และให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง

๒. การพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตรกร

เกษตรกรในพื้นที่ในชุมชนของมีการพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตรกรให้ความสนใจและหันมาเลี้ยงวัวพื้นบ้านเป็นอาชีพ ด้วยวัวเป็นสัตว์เศรษฐกิจสำคัญ เลี้ยงง่าย และเป็นการเลี้ยงแบบปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติ แต่การเลี้ยงแบบนี้ทำให้วัวขาดสารอาหาร นอกจากนี้ชาวบ้านในพื้นที่มีการพึ่งพาสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตนเอง ชุมชน โดยสามารถพึ่งพาสิ่งแวดล้อมโดยเพียงนำเปลือกข้าวโพดอ่อนมาเป็นอาหารเสริมให้กับวัวพื้นบ้าน โดยจะให้กินเช้าและเย็น ต่อเนื่องเป็นประจำ นอกเหนือจากที่ได้ปล่อยให้วัวหากินเองตามธรรมชาติแล้ว เพียงเท่านั้นก็จะช่วยให้วัวพื้นบ้านแข็งแรง โตเร็ว เนื้อดี และขายได้ราคาดีเป็นที่ต้องการของตลาด กลุ่มเกษตรกรได้เรียนรู้การอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติ อาชีพเลี้ยงปลาการเกษตรอินทรีย์จนประสบความสำเร็จ อยู่ได้แบบพอเพียง ปัจจุบันมีศูนย์ การเรียนรู้ปุ๋ยสัตว์อินทรีย์ให้ความรู้เกษตรกรในพื้นที่ ในการนี้ก็เช่นเดียวกับวิธีการเลี้ยงปลากินพืช เลียนธรรมชาติเพื่อลดต้นทุนถือได้ว่าเป็นการพึ่งพาสิ่งแวดล้อมเพื่อทำการเกษตรกรรมอย่างแท้จริง ทั้ง การส่งเสริมการเลี้ยงไก่ เป็นอีกกิจกรรม มีประสบการณ์ โดยเริ่มจากการเลี้ยงไก่พื้นเมือง ขยายพันธุ์ และเปลี่ยนมาเป็นระยะ ซึ่งเลี้ยงมาตลอดจนถึงปัจจุบัน ก่อนจะเริ่มมาปรับการเลี้ยงไก่แบบปล่อยลาน โดยมีการจัดสรรพื้นที่ในการจัดกิจกรรมต่างๆ มากมายใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข การเลี้ยงไก่ไข่แบบ ปล่อยลาน นอกจากนี้กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่จะสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น มดอพยพ เพื่อดู ว่า ฝนจะมาตอนไหน หากมดเริ่มขนไข่ ในช่วงกลางเดือนพฤษภาคม เป็นการบ่งชี้ว่าฤดูการเริ่มเปลี่ยน จากหน้าร้อนแล้งเข้าสู่หน้าฝน ฝนก็จะตกและชวานาจะเริ่มเตรียมดินไถนาปลูกข้าว การพยากรณ์ อากาศดังกล่าวเป็นตัวช่วยของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ช่วยเกษตรกรพื้นในมานานหลายศตวรรษ แม้จะ มีการคาดการณ์สภาพอากาศที่ทันสมัย แต่เกษตรกรในพื้นที่ก็อาศัยภูมิปัญญาผ่านลงมาจากรุ่นสู่รุ่น โดยการสังเกตปรากฏการณ์ในธรรมชาติเป็นหลัก เกษตรกรจึงมองเห็นโอกาสที่จะสร้างรายได้จาก

ความต้องการกบเพื่อการบริโภค เพราะกบเป็นสัตว์เลี้ยงง่าย ใช้เวลาไม่มาก ลงทุนน้อย และคุ้มค่า มีการทำฟาร์มเลี้ยงกบหลากหลายรูปแบบ ทั้งการเลี้ยงกบแบบธรรมชาติ การเลี้ยงกบในขวด การเลี้ยงกบคอนโด แบบบ่อซีเมนต์ ฯลฯ เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้าง อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค อุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ เครื่องจักร เครื่องยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า นอกจากนี้ยังมีการปลูกยางพาราที่ปลูกเมื่อเจอแล้งก็ไม่ตาย แถมออกยอดอ่อนหน้าแล้งด้วยวิธีการต่าง ๆ ตลอดถึงการปลูกข้าวโพดในพื้นที่ดังกล่าว โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมมีการพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตร

การศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑) การจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์

จัดสรรพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อทำการเกษตรกรรมสร้างรายได้แก่ครอบครัวและชุมชนเป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชนโดยมีการจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการป่าตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง งานอาชีพ การสนับสนุนกล้าพันธุ์ไม้ การสนับสนุนการดับไฟป่า การสร้างอ่างเก็บน้ำ มีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนคือ เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ แหล่งสมุนไพร แหล่งท่องเที่ยวพักผ่อน แหล่งเลี้ยงสัตว์ แหล่งวัตถุดิบเพื่อการผลิตวัสดุอุปกรณ์ในครัวเรือนและการเกษตร แหล่งสร้างรายได้ และแหล่งศึกษาเรียนรู้ สำหรับการอนุรักษ์น้ำในบริเวณต้นน้ำลำธาร ต้นไม้ทุกชนิดจะมีบทบาทสำคัญต่อการช่วยอนุรักษ์น้ำ ตั้งแต่เมื่อเริ่มมีฝนตกลงมาในพื้นที่ป่า ความรุนแรงของฝนจะถูกสกัดกั้นด้วยเรือนยอดของต้นไม้และใบไม้ มิให้เม็ดฝนจำนวนมาก ตกกระแทกผิวดินได้โดยตรง เป็นการช่วยป้องกัน มิให้น้ำไหลกัดเซาะพังทลายดินผิวน้ำไปจนดินเสื่อมคุณภาพ ในทางนิเวศวิทยานิยมเรียกป่าไม่ว่า สังคมพืชคลุมดิน โดยสามารถสร้างด้านเศรษฐกิจ สิ่งต่างๆ เพื่อให้การจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ ประโยชน์ในการอนุรักษ์และการป้องกันภัยอันเกิดจากสิ่งแวดล้อมรัฐจะต้องเร่งรัดปรับปรุงการวางผังเมืองและกำหนดพื้นที่ป่าไม้ให้แน่นอนเพื่อกำหนดเขตการใช้ ประโยชน์ที่ดินสำหรับเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่ประเภทชนบทและพื้นที่เกษตรกรรมในแต่ละ พื้นที่แน่นอนเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ การแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้ระดับชาติให้กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ ประชาชนมีความรู้สึก รักและหวงแหน รู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างประหยัด รัฐจะต้องให้ความรู้ ทัศนคติ ความสำนึก ความรู้สึก และทักษะ การวางแผนจัดการป่าชุมชน และการจัดตั้งกลไกเพื่อจัดการป่าชุมชนของชาวบ้าน หรือคนในชุมชนนั้นเกิดขึ้นมาได้ด้วย การวางแผนร่วมกันของคนในชุมชนที่ต้องมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างแท้จริง นอกจากนี้การวางแผนจัดการของชุมชน ยังต้องเป็นที่รับรู้ และยอมรับของชุมชนรอบข้างด้วย มิเช่นนั้นก็อาจเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนขึ้นได้ ดังนั้นการจัดการป่าชุมชนที่จะประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนควรมีการทำงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่าย เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำ เครือข่าย ป่าชุมชน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ““ศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ดังนี้

๑. ภาครัฐควรกำหนดนโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีปัญหา และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้มีความสอดคล้องกับประเด็นที่เกิดขึ้นบริเวณพื้นที่เกษตรกรรม โดยการหาข้อมูล เก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ตามความเป็นจริง พร้อมทั้งมีความตั้งใจจริงที่จะ นำเอาปัญหาไปสู่การจัดทำนโยบายและประกาศ เป็นนโยบายในที่สุด

๒. ควรจะมีการตั้งองค์กรเฉพาะกิจขึ้นมาเพื่อพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมโดยเฉพาะ ซึ่ง องค์กรเฉพาะกิจนี้ บุคลากรอาจจะสังกัดกรมต่างๆ แล้วคัดสรรบุคลากรที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน มาร่วมทำงาน และบุคลากรเหล่านั้นอาจจะมาจากหลายหน่วยงานที่มีความเกี่ยวเนื่องกับภารกิจ การบริหารจัดการพื้นที่ป่า ตลอดจนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เช่น นักวิชาการเกษตร นักวิชาการป่าไม้ นักวิชาการธรณี นักวิชาการน้ำ นักวิชาการดิน เป็นต้น โดยบุคลากรทั้งหมดเข้ามาทำงานร่วมกันใน หน่วยงานเฉพาะกิจ คล้ายกับมาปฏิบัติราชการในพื้นที่เดียวกันเป็นการบูรณาการทุกๆ องค์ความรู้ โดยขึ้นตรงต่อหัวหน้าชุดเฉพาะกิจ

เอกสารอ้างอิง

(๑) หนังสือ:

กระทรวงการต่างประเทศ. แผนปฏิบัติการ ๒๑ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๗.

เกษม จันท์แก้ว. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๗.

เกษม จันท์แก้ว. วิทยาศาสตร์กับสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๑.

โกวิทย์ พวงงาม. “รายงานการวิจัยประเมินองค์ประกอบส่วนท้องถิ่นที่มีความเป็นเลิศด้านความ โปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน”. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิสเตอร์ก็อปปี, ๒๕๕๑.

โกวิทย์ พวงงาม. การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น, พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓.

จินตวิโร เกษมสุข. หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท แอค ทีฟ พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๗.

ชูชัย สมितिไกร. “แนวทางการจัดการพฤติกรรมสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยชุมชน”. เอกสารประกอบการ สอนกระบวนวิชาจิตวิทยาสิ่งแวดล้อม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒.

ณัชพงศ จันจุฬา. “โครงการวิจัยการพัฒนาร่วมกันของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี กรณีศึกษา : การจัดการน้ำแบบรัฐและแบบชาวบ้าน ในพื้นที่ตำบลกาเยาะมาตี อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส”, รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานการวิจัย แห่งชาติ, ๒๕๕๒.

ภาคผนวก ข.
กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาอื่น ๆ ทั้งในระดับ ปริญญาตรีและปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านการศึกษาวีธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรใน จังหวัดน่าน

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

- การแก้ไขปัญหาและผลกระทบต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธโดยมีกระบวนการที่ทำให้ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมที่มีต่อการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับรู้ปัญหาสามารถประเมินปัญหาและผลกระทบหรือติดตามแก้ไขปัญหาการดำเนินงานด้านทรัพยากรอย่างต่อเนื่องตั้งกฎของชุมชนในการใช้และการบริหารทรัพยากรเพื่อรองรับปัญหาและผลกระทบ
- พัฒนาการจัดสรรป่าของชุมชนให้มีความเสมอภาคอย่างเพียงพอในประโยชน์ในผืนป่าชุมชนจากการนำหลักสัมมาอาชีพในชุมชนเกษตรให้มีรายได้พอเพียงต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชนภูมิใจในกระบวนการอนุรักษ์ป่าจากการสวดมนต์
- พัฒนาการจัดการเกษตรกรรมให้เหมาะสมสำหรับบริบทและยุคสมัยในปัจจุบันและสร้างคุณประโยชน์ ในหลายๆ ด้านเช่น การสร้างอาชีพ สร้างรายได้ แก่สังคม การสร้างองค์ความรู้แก่สาธารณะ

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- สามารถจัดสัมมนาวิชาการโดยการนำเสนอเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาที่ได้เก็บรวบรวมได้ในพื้นที่ป่าและชุมชน เพื่อเผยแพร่และให้ความรู้เนื้อหาเหล่านั้นซึ่งสะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ ความศรัทธา วิถีชีวิต ตลอดจนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่สามารถต่อยอดไปเป็นความรู้ให้แหล่งศึกษาได้
- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับทีมงานวิจัยและนิสิตในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย
- สามารถนำองค์ความรู้ไปต่อยอดในการพัฒนาองค์ความรู้ในการทำเกษตรเชิงพุทธให้แก่ประชาชนทั่วไป และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ภาคผนวก ค.
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	ทำให้
<p>คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน เพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมี ปัญหา และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในชุมชนมีปัญหา และส่งผลกระทบต่อ</p>	<p>ได้ทราบปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่านต่อการพัฒนา</p>	<p>ข้อที่ ๑ และข้อที่ ๒</p>	<p>ทราบปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน</p>
<p>การศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ศึกษาความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่เป็นกรณีศึกษา โดยใช้แบบสอบถาม (questionnaire) เป็นเครื่องมือเพื่อทราบถึงการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน</p>	<p>คณะผู้วิจัยทราบถึงขอบเขตของการศึกษาโดยมีประเด็นได้ทราบแนวความคิดของพื้นที่การศึกษาในประชาชนกลุ่มตัวอย่าง โดยรูปแบบการศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน</p>	<p>ข้อที่ ๑ และข้อที่ ๒</p>	<p>ทราบปัญหาด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ที่มีต่อการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน</p>
<p>คณะผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง</p>	<p>คณะผู้วิจัยทราบถึงขอบเขตของการศึกษาโดยมีประเด็นที่สำคัญความสัมพันธ์การศึกษาวิจัยคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ดำเนินการจดบันทึก (Field Note) และบันทึกเสียงโดยใช้แท็บบันทึกเสียง</p>	<p>ข้อที่ ๑ และข้อที่ ๓</p>	<p>ทำให้สามารถวางแผนการจัดกลุ่มการวิเคราะห์ข้อมูลได้</p>

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุนิติประสงค์	ทำให้
<p>ดำเนินการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนด ในพื้นที่ ตำบลฝายแก้ว ตำบลบ้านหลวง ตำบลศิลาเพชร ตำบลพงษ์ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับ</p> <p>๑) เพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน ๒) เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน และ๓) เพื่อศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน</p>	<p>ทราบถึงเนื้อหาที่จากการสัมภาษณ์โดยรวม และจัดการใช้รหัสในการเตรียมการวิเคราะห์ข้อมูล</p>	<p>ข้อที่ ๑-๒</p>	<p>ทำให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาที่ได้ศึกษา</p>
<p>คณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสอบถาม จากองค์ประกอบทั้งหมดที่กำหนดวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน</p>	<p>สามารถวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสอบถาม จากองค์ประกอบทั้งหมดที่กำหนดเกี่ยวกับวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน</p>	<p>ข้อที่ ๑ , ๒ และข้อที่ ๓</p>	<p>ทำให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยได้</p>
<p>คณะผู้วิจัยดำเนินการสังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มและการสอบถาม วิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน</p>	<p>การจัดทำรายงานและนำเสนอผลการวิจัยที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยได้</p>	<p>ข้อที่ ๑-๓</p>	<p>ได้รายงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการ ตลอดจนยังเป็นประโยชน์พื้นที่เกษตรกรวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน</p>

ภาคผนวก ง
เครื่องมือวิจัย แบบสอบถาม / แบบสัมภาษณ์/หนังสือเชิญต่างๆ

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง **ศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน**
คำชี้แจง: แบบสอบถามตอนที่ ๑ คำถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบ
 แบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน “[]” ในข้อความทุกข้อที่ตรงกับความเป็นจริงของท่าน
 เพียงคำตอบเดียว

๑. เพศ	[] ๑. ชาย	[] ๒. หญิง
๒. อายุ	[] ๑. ๒๐-๓๐ปี	[] ๔. ๕๑-๖๐ปี
	[] ๒. ๓๑-๔๐ปี	[] ๕. อื่นๆ (ระบุ).....
	[] ๓. ๔๑-๕๐ปี	
๓. การศึกษา	[] ๑. ประถมศึกษา	[] ๕. ปริญญาตรี
	[] ๒. มัธยมศึกษาตอนต้น	[] ๖. ปริญญาโท
	[] ๓. มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	[] ๗. อื่นๆ (ระบุ).....
	[] ๔. อนุปริญญา/ปวส.	
๔. อาชีพ	[] ๑. เกษตรกร	[] ๖. พนักงานรัฐวิสาหกิจ
	[] ๒. รับจ้าง	[] ๗. รับราชการ
	[] ๓. ค้าขาย	[] ๘. นักเรียน/นักศึกษา
	[] ๔. แม่บ้าน	[] ๙. เกษียณอายุงาน / ว่างาน
	[] ๕. พนักงานเอกชน	
๕. รายได้	[] ๑. ต่ำกว่า - ๕,๐๐๐	[] ๔. ๑๕,๐๐๐
	[] ๒. ๕,๐๐๐	[] ๕. ๒๐,๐๐๐
	[] ๓. ๑๓,๐๐๐	[] ๖. อื่นๆ (ระบุ).....
๖. สถานภาพ	[] ๑. โสด	[] ๓. หย่าร้าง/แยกกันอยู่/หม้าย
	[] ๒. สมรส	[] ๔. อื่น ๆ.....

ข้อ ที่	ศึกษาวิธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธ เกษตรในจังหวัดน่าน	ระดับความคิดเห็น				
		๑	๒	๓	๔	๕
๑. การพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน						
๑.	ท่านได้รับปัญหาและผลกระทบต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธ					
๒.	ท่านมีกระบวนการที่ทำให้ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมที่มีต่อการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับรู้ปัญหา					
๓.	ท่านมีส่วนร่วมในการประเมินปัญหาและผลกระทบหรือติดตามแก้ไขปัญหาการดำเนินงานด้านทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง					
๔.	ท่านมีส่วนร่วมในการตั้งกฎของชุมชนในการใช้และการบริหารทรัพยากรเพื่อรองรับปัญหาและผลกระทบ					
๕.	ท่านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและร่วมแก้ปัญหาในการจัดการในชุมชน					
๒. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์						
๑.	ท่านคิดว่าการจัดสรรป่าของชุมชนไม่มีความเสมอภาคอย่างเพียงพอ					
๒.	ท่านและชุมชนได้รับผลกระทบจากการประโยชน์ในผืนป่าชุมชน					
๓.	ท่านและชุมชนขาดผลประโยชน์จากการนำหลักสัมมาอาชีพในชุมชนเกษตร					
๔.	ท่านมีรายได้พอเพียงต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชน					
๕.	ท่านมีความภูมิใจในกระบวนการอนุรักษ์ป่าจากการสวดมนต์					
๓. การพัฒนาคุณภาพชีวิต						
๑.	มีการพัฒนาให้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีความสุข					
๒.	สามารถนำเทคโนโลยีอื่น ๆ มาประยุกต์ใช้กับการเกษตรวิถีพุทธ					
๓.	การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านสติปัญญาจากการสร้างเครือข่ายเกษตรกรวิถีพุทธ					
๔.	การเปลี่ยนแปลงความรู้ และทักษะเพื่อแก้ปัญหาได้ อย่างเหมาะสมด้านความเป็นอยู่					
๕.	เศรษฐกิจในชุมชนมีการขยายตัวสามารถนำมาประกอบเป็นอาชีพหลักได้อย่างหลากหลาย					
๔. การพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม						
๑.	การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างคุ้มค่าและเป็นประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม					
๒.	ท่านคำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ยาวนาน และก่อให้เกิดผล					

	เสียหายต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด					
๓.	มีการพัฒนาการอย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอโดยให้ชุมชนเกิดความ หวงแหนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม					
๔.	มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมไปถึงการ พัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง					
๕.	มีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการนำกลับมาใช้ซ้ำ อีก					
๕. ด้านการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น						
๑.	มีการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างและสร้างความเข้มแข็งของภูมิปัญญา ท้องถิ่น					
๒.	มีการนำพิธีกรรมประเพณีจากภูมิปัญญาชุมชนมาประยุกต์เพื่อการ อนุรักษ์ป่า					
๓.	มีการฟื้นฟู รื้อฟื้นสิ่งที่ตั้งรกรากที่หายไปของภูมิปัญญาท้องถิ่น					
๔.	การสนับสนุนกระบวนการสร้างเครือข่ายจากภูมิปัญญาท้องถิ่น					
๕.	ท่านสามารถประยุกต์และเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาภูมิปัญญา ท้องถิ่น					

**ส่วนที่ ๓ ปัญหา/อุปสรรคที่มีต่อวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตร
ในจังหวัดน่าน**

๓.๑) ปัญหา/อุปสรรคด้านการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน เป็นอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๒) ปัญหา/อุปสรรค ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ เป็นอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๓) ปัญหา/อุปสรรค ด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

๓.๔) ปัญหา/อุปสรรค ด้านการพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นอย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

๓.๕) ปัญหา/อุปสรรค ด้านด้านการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นอย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

เจริญพรขอขอบคุณท่านเป็นอย่างสูง

ที่ ศธ ๖๑๕๒/ว ๙๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี ตำบลฝ้ายแก้ว อำเภอกู่เพียง
จังหวัดน่าน ๕๕๐๐๐

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตแจกแบบสอบถามเพื่อศึกษาวิจัย

เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อศึกษาวิจัย จำนวน ๑๐๐ ชุด

ด้วย พระมหากิตติ กิตติเมธี/สอนเสนา อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้รับอนุมัติทำวิจัยในปีงบประมาณ ๒๕๖๑
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “**ศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรใน
จังหวัดน่าน**” ตามสัญญาเลขที่ ว.๑๓๑/๒๕๖๑ โดยมีความประสงค์จะขออนุญาตแจก
แบบสอบถามเพื่อศึกษาวิจัย

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับ
ความอนุเคราะห์เพื่อให้นักวิจัยลงพื้นที่ศึกษาและเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยจากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระชยานันท์มณี ผศ.,ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

โทร. ๐๕๕-๖๐๑๐๖๓

ที่ ศธ ๖๑๕๒/ว ๖๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง
จังหวัดน่าน ๕๕๐๐๐

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลสัมภาษณ์

เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม/แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหากิตติ กิตติเมธี/สอนเสนา อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้รับอนุมัติทำวิจัยในปีงบประมาณ ๒๕๖๑
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน”
ตามสัญญาเลขที่ ว.๑๓๑/๒๕๖๑ มีความประสงค์จะขอลงพื้นที่ศึกษาและขอสัมภาษณ์เพื่อเก็บ
ข้อมูลจากท่าน

ดังนั้น บัณฑิตวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับ
ความอนุเคราะห์เพื่อให้นักวิจัยลงพื้นที่ศึกษาและเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์จากท่านด้วยดี
และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระชยานันท์มุนี ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

โทร. ๐๕๕-๖๐๑๐๖

ภาคผนวก จ
รูปภาพกิจกรรมดำเนินงานวิจัย

ภาคผนวก ฉ
ประวัตินักวิจัย/แบบสรุปโครงการวิจัย

ประวัตินักวิจัย

๑. ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

- ๑.๑ ชื่อ-สกุล พระมหากิตติ กิตติเมธี (สอนเสนา)
- ๑.๒ เลขบัตรประจำตัวประชาชน - -
- ๑.๓ ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต
- ๑.๔ หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ๕๕๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๔-๖๐๑๐๖๓
โทรศัพท์มือถือ ๐๙-๑๑๖๒-๘๖๖๖
E-mail: mahakitti๒๐๑๗@gmail.com
- ๑.๕ ประวัติการศึกษา
- นักธรรมชั้นเอก
- เปรียญธรรม ๓ ประโยค
- ปริญญาตรี รัฐศาสตร์ (การเมืองการปกครอง) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ผู้ร่วมการวิจัย

- ๑.๑ ชื่อ-สกุล พระมหานันท องค์กริรี (จิตอารี)
- ๑.๒ เลขบัตรประจำตัวประชาชน
- ๑.๓ ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต
- ๑.๔ หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน
ตำบลฝายแก้ว อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน ๕๕๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๔-๖๐๑๐๖๓
โทรศัพท์มือถือ ๐๘๘-๗๓๖-๓๐๔๔
E-mail: Jitaree2559@gmail.com
- ๑.๕ ประวัติการศึกษา
- นักธรรมชั้นเอก
- เปรียญธรรม ๔ ประโยค
- ปริญญาตรี รัฐศาสตร์ (การเมืองการปกครอง) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ ว.๑๓๑/๒๕๖๑

ชื่อโครงการ ศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

หัวหน้าโครงการ พระมหากิตติ กิตติเมธี/สอนเสนา , พระมหาอนันต์ องค์กรสิริ (จิตอารี)

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน

โทรศัพท์ ๐๙-๑๑๖๒-๘๖๖๖ /๐๕๕-๖๐๑๐๖๓ e-mail: mahakitti2017@Gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์ได้รับประโยชน์จากป่าไม้มากมาย นับตั้งแต่ในอดีตที่มนุษย์ได้เริ่มพึ่งพาตนเอง มนุษย์เรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์จากป่าไม้เนื่องจากป่าไม้เป็นแหล่งปัจจัยสี่อันได้แก่อาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค และเมื่อมนุษย์มีวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกันเป็นสังคมก็เริ่มมีการจับจองพื้นที่ที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองมีการปฏิสัมพันธ์กันภายในสังคมมนุษย์เริ่มเรียนรู้ที่จะใช้พื้นที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยทำกิจกรรมต่างๆเช่นการสร้างที่อยู่อาศัยการทำเกษตรกรรมซึ่งกิจกรรมต่างๆเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าไม้ทั้งสิ้นการวิวัฒนาการดังกล่าวนี้สืบเนื่องเรื่อยมาจนกระทั่งถึงยุคสมัยที่ความก้าวหน้าในสังคมมนุษย์มีมากขึ้นมนุษย์เรียนรู้ที่จะคิดค้นเทคโนโลยีและวิทยาการความก้าวหน้าต่างๆขึ้นมาใหม่เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตทำให้มนุษย์เริ่มเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมมีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติจากป่าไม้มาใช้ประโยชน์ทั้งในเรื่องการใช้พื้นที่การนำทรัพยากรธรรมชาติต่างๆที่ได้จากป่าไม้เป็นวัตถุดิบทำให้ป่าไม้ถูกทำลายมากขึ้นทั้งนี้ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ถือได้ว่ามีคุณประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนในการทำให้วัฏจักรของน้ำสมบูรณ์การช่วยอนุรักษ์ดินและเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารการช่วยปรับสภาพบรรยากาศให้ดำรงความสมดุลและอื่นๆดังนั้นการทำลายป่าไม้หรือการทำให้ป่าไม้มีความเสื่อมโทรมจะส่งผลต่อความเป็นอยู่และสภาวะการดำรงชีวิตทั้งของสิ่งมีชีวิตทั้งมวลไม่ว่าจะเป็นมนุษย์พืชและสัตว์ก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงและโดยธรรมชาติของป่าไม้ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาตินั้นยากที่จะฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพเดิมได้ดังนั้นการอนุรักษ์ป่าไม้จึงถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่มนุษย์ผู้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมกัน

ในการจัดทำแผนพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม ฉบับที่ ๑๒ ครั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำบนพื้นฐานของ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย ๔.๐ ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนี้ ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องเพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน” การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จึงเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการเชื่อมต่อกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีในลักษณะการแปลงยุทธศาสตร์ระยะยาวสู่การปฏิบัติ โดยในแต่ละยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่

๑๒ ได้กำหนดประเด็นการพัฒนา พร้อมทั้งแผนงาน/โครงการสำคัญที่ต้องดำเนินการให้เห็นผลเป็นรูปธรรมในช่วง ๕ ปีแรกของการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติเพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกัน ยังได้กำหนดแนวคิดและกลไกการขับเคลื่อนและติดตามประเมินผลที่ชัดเจนเพื่อกำกับให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีทิศทางและเกิดประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทย^๕ ได้กำหนด

ยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนปัจจุบันสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกำลังเป็นจุดอ่อนสำคัญต่อการรักษาฐานการผลิตและการให้บริการรวมทั้งการดำรงชีวิตของคนไทยซึ่งปัญหาดังกล่าวเกิดจากการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ทรัพยากรดินเสื่อมโทรมความหลากหลายทางชีวภาพถูกคุกคามความเสี่ยงในการขาดแคลนทรัพยากรน้ำในอนาคตปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มสูงขึ้นตามการขยายตัวของเศรษฐกิจและชุมชนเมืองการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติมีความผันผวนและรุนแรงมากขึ้นและข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทวีความเข้มข้นซึ่งจะส่งผลกระทบต่อแนวทางการพัฒนาประเทศในอนาคต

ดังนั้นการพัฒนาในระยะต่อไปจึงมุ่งเน้นการรักษาและฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติการสร้างความมั่นคงด้านน้ำและการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำให้มีประสิทธิภาพการสร้างความยั่งยืนสิ่งแวดล้อมที่ดีลดมลพิษและลดผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนและระบบนิเวศการเพิ่มประสิทธิภาพการลดก๊าซเรือนกระจกและขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติและลดความสูญเสียในชีวิตและทรัพย์สินที่เกิดจากสาธารณภัย

พื้นที่ของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาสลับซับซ้อนจากข้อมูลของกรมป่าไม้พบว่าในปีพ.ศ.๒๕๑๙จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่อยู่ทั้งในและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมด ๔,๒๘๐,๖๒๔ ไร่คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๖๔ ของพื้นที่ทั้งจังหวัดพอลงถึงปีพ.ศ.๒๕๒๔ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่า ๓,๔๐๙,๓๗๔ ไร่คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๙๔ ของพื้นที่ทั้งจังหวัดในปีพ.ศ.๒๕๓๒ พื้นที่ป่าลดลงเหลือ ๓,๑๙๓,๑๒๔ ไร่หรือร้อยละ ๔๔.๔๓ พื้นที่ที่ถูกบุกรุกถูกทำลายไปเรื่อยๆจนปีพ.ศ. ๒๕๔๑ พื้นที่ป่าลดลงเหลือประมาณ ๒,๙๙๔,๐๐๐ ไร่หรือร้อยละ ๔๑.๗๗ ของพื้นที่ทั้งหมดและตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นต้นมาได้มีการนำเทคโนโลยีระบบสารสนเทศ (GIS) มาใช้ในการสำรวจพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่านพบว่าในปีพ.ศ.๒๕๔๑ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้ ๔,๑๐๓,๔๔๐ ไร่หรือร้อยละ ๗๑.๑๘ โดยมีการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติขึ้นครอบคลุมพื้นที่ในเขตต้นน้ำลำธารซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่อนุรักษ์จำนวน ๗ แห่ง ประกอบด้วยอุทยานแห่งชาติดอยภูคาอุทยานแห่งชาติแม่จริมอุทยานแห่งชาติขุนน่านอุทยานแห่งชาติถ้ำสะเกินอุทยานเขานันทบุรีอุทยานแห่งชาติขุนสถานและอุทยานแห่งชาติศรีน่านกับอีกสวนอุทยานถ้ำผาตูบอีก ๑ แห่ง ซึ่งในที่สุดเป็นการทำลายหากคูลึกลงไปสามารถวิเคราะห์เป็นรายตำบล ที่ยกตัวอย่างคือพื้นที่ป่าไม้อำเภอสันติสุข โดยเฉลี่ยป่าในจังหวัดหายไปแล้ว ๑ ใน ๔ ของป่าสงวน เฉพาะอำเภอสันติสุขหายไป ๓๗% ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำการเพาะปลูก

^๕ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙)

^๖ แผนพัฒนาจังหวัดน่าน (พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๖๑). หน้า ๔๐.

ข้าวโพดนอกจากนี้ยังมีการทำนาในบริเวณที่ลุ่มปลูกพืชผักสวนครัวการเลี้ยงสัตว์ดังนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่ในจังหวัดน่านจึงเป็นพื้นที่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติซึ่งมีราษฎรเข้าทำกินอยู่เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์แต่ยังขาดความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์ของพื้นที่และปัจจัยสนับสนุนเช่นแหล่งน้ำความรู้ทางด้านการเกษตรของประชาชนและความไม่มั่นใจในกรรมสิทธิ์ของตนซึ่งหากไม่มีการจัดการแก้ไขที่เหมาะสมอาจมีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมส่วนอื่นที่มีความเกี่ยวข้องได้ดังนั้นจึงได้มีการเริ่มจัดตั้งโครงการป่าชุมชนในจังหวัดน่านและได้มีการดำเนินโครงการป่าชุมชนนับตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๓๐จนถึงปัจจุบันแล้วทั้งสิ้นเป็นพื้นที่ ๖๐๐,๐๐๐ ไร่ใน ๔๔๖ หมู่บ้าน ๙๘ ตำบล จาก ๑๔ อำเภอของจังหวัดน่าน การดำเนินการจัดตั้งโครงการป่าชุมชนในแต่ละโครงการนั้นแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการใช้พื้นที่ป่าไม่อย่างมีคุณภาพและยั่งยืนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของสังคมพื้นที่ป่าชุมชนเหล่านั้นต่างเกิดขึ้นจากการที่ประชาชนในชุมชนแต่ละชุมชนเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ของตนทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันของประชาชนในท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดและรับทราบถึงปัญหาโดยประชาชนเหล่านั้นต่างได้เข้าร่วมกันในการดูแลรักษาพื้นที่ป่าแต่ละส่วนในชุมชนของตนซึ่งชุมชนมีความต้องการที่จะอนุรักษ์ไว้เป็นสมบัติของส่วนรวมโดยในปัจจุบันพื้นที่ป่าชุมชนในจังหวัดน่านเป็นพื้นที่ป่าชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชนให้ประชาชนสามารถเข้ามาจัดการป่าชุมชนด้วยตนเองโดยนอกจากการใช้ประโยชน์ของประชาชนในด้านการเก็บพืชสมุนไพรแล้วยังได้มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเช่นการทัศนศึกษาจากหน่วยงานภายนอกการสร้างศาลาการเรียนรู้ของป่าชุมชนการประชุมประชาชนทุกเดือนเพื่อรับทราบความคืบหน้าเกี่ยวกับพื้นที่ป่าชุมชนและการดูงานจากหน่วยงานภายนอกเพื่อเสริมความเข้มแข็งและการมีบทบาทของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน

ประวัติศาสตร์เมืองน่านเริ่มปรากฏขึ้นราว พ.ศ. ๑๘๒๔ ภายใต้การนำของพญาภูคาและนางพญาจำปาผู้เป็นชายา ซึ่งทั้งสองเป็นชาวเมืองเงินยาง ได้เป็นแกนนำพาผู้คนอพยพมาตั้งศูนย์การปกครองอยู่ที่เมืองย่าง ต่อมาเพี้ยนเป็นเมืองย่าง (เชื่อกันว่าเป็นบริเวณริมฝั่งด้านใต้ของแม่น้ำย่าง บริเวณตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว เลยไปถึงลำน้ำบัว ใกล้หิวเขาตอยภูคาในเขตบ้านเสี้ยว บ้านทุ่งซ้อง บ้านลอมกลาง ตำบลยม อำเภอท่าวังผา) เพราะปรากฏร่องรอยชุมชนในสภาพที่เป็นคูน้ำ คันดิน และกำแพงเมืองซ้อนกันอยู่ เห็นชัดเจนที่สุดคือบริเวณข้างพระธาตุจอมพริกบ้านเสี้ยวมีกำแพงเมืองปรากฏอยู่ซึ่งเป็นปรากฏการพิเศษได้ และป้อมปราการพิเศษเหนือลักษณะที่ปรากฏเป็นสันกำแพงดินบนยอดดอยม่อนหลวง บ้านลอมกลาง เป็นกำแพงเมืองสูงถึง ๓ ชั้น ในแต่ละชั้นกว้าง ๓ เมตร สูง ๔ เมตร ขนานไปกับยอดดอยม่อนหลวง ต่อมาพระยาภูคา ได้ขยายอาณาเขตปกครองของตนออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยส่งราชบุตรบุญธรรม ๒ คนไปสร้างเมืองใหม่ โดยขุนนุ่นผู้พี่ไปสร้างเมืองจันทบุรี (เมืองพระบาง)^๖ และขุนฟองผู้น้องสร้างเมืองวรรณครหรือเมืองปัว

ภายหลังขุนฟองถึงแก่พิราลัย เจ้าแก้วเถื่อนราชบุตรจึงได้ขึ้นครองเมืองปัวแทน ด้านพญาภูคาครองเมืองย่างมานานและมีอายุมากขึ้น มีความประสงค์จะให้เจ้าแก้วเถื่อนผู้หลานมาครองเมืองย่างแทน จึงให้เสนาอำมาตย์ไปเชิญ เจ้าแก้วเถื่อนเกรงใจปู่จึงยอมไปอยู่เมืองย่างและมอบให้ชายาคือนางพญาแม่ท้าวคำปินดูแลรักษาเมืองปัวแทน เมื่อพญาภูคาถึงแก่พิราลัย เจ้าแก้วเถื่อนจึงครองเมืองย่างแทน ในช่วงที่เมืองปัวว่างจากผู้นำ เนื่องจากเจ้าแก้วเถื่อนไปครองเมืองย่างแทนปู่ นั้น พญาจำเมือง

^๖ <https://th.wikipedia.org>, สืบค้นเมื่อ, ๒๓ พ.ค. ๒๕๖๑.

เจ้าผู้ครองเมืองพะเยา จึงได้ขยายอิทธิพลเข้าครอบครองบ้านเมืองในเขตเมืองน่านทั้งหมด นางพญาแม่เท้าคำปิ่นพร้อมด้วยบุตรในครรภ์ได้หลบหนีไปอยู่บ้านห้วยแร่ จนคลอดได้บุตรชายชื่อว่าเจ้าขุนใสเดิบใหญ่ได้เป็นขุนนางรับใช้พญางำเมืองจนเป็นที่โปรดปราน พญางำเมืองจึงสถาปนาให้เป็นเจ้าขุนใสยศ ครองเมืองปราด ภายหลังมีกำลังพลมากขึ้นจึงยกทัพมาต่อสู้อันจากอำนาจเมืองพะเยา และได้รับการสถาปนาเป็นพญาผานอง ขึ้นครองเมืองปัวอย่างอิสระระหว่างปี ๑๘๖๔-๑๘๘๔ รวม ๓๐ ปีจึงพิราลัย

องค์พระบรมธาตุแช่แห้ง อนุสรณ์ความรักและความสัมพันธ์ ระหว่างเมืองน่านกับเมืองสุโขทัยในอดีตในสมัยของพญาการเมือง (กรานเมือง) โอรสของพญาผานอง เมืองปัวได้มีการขยายตัวมากขึ้น ตลอดจนมีความสัมพันธ์กับเมืองสุโขทัยอย่างใกล้ชิด พงศาวดารเมืองน่านกล่าวถึงพญาการเมืองว่า ได้รับเชิญจากเจ้าเมืองสุโขทัย (พระมหาธรรมราชาลิไท) ไปร่วมสร้างวัดหลวงอภัย (วัดอัมพวันาราม) ขากลับเจ้าเมืองสุโขทัย ได้พระราชทานพระธาตุ ๗ องค์ พระพิมพ์ทองคำ ๒๐ องค์ พระพิมพ์เงิน ๒๐ องค์ ให้กับพญาการเมืองมาบูชา ณ เมืองปัว ด้วยพญาการเมืองได้ปรึกษาพระมหาเถรธรรมบาลจึงได้ก่อสร้างพระธาตุแช่แห้งขึ้นที่บนภูเพียงแช่แห้ง พร้อมทั้งได้อพยพผู้คนจากเมืองปัวลงมาสร้างเมืองใหม่ที่บริเวณพระธาตุแช่แห้ง เรียกว่า ภูเพียงแช่แห้งในปี พ.ศ. ๑๙๐๒ โดยมีพระธาตุแช่แห้งเป็นศูนย์กลางเมือง หลังจากพญาการเมืองถึงแก่พิราลัย โอรสคือพญาผากองขึ้นครองแทน อยู่มาเกิดปัญหาความแห้งแล้ง จึงย้ายเมืองมาสร้างใหม่ที่ริมแม่น้ำน่านด้านตะวันตกบริเวณบ้านห้วยได้คือบริเวณที่ตั้งของจังหวัดน่านในปัจจุบัน เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๑๑

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาถึงวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน รวมทั้งศึกษาวิถีคิดปัญหาอุปสรรคต่างๆที่เกิดขึ้นในการจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนปรับปรุงแก้ไขอันจะนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนตลอดจนองค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป โครงการวิจัยเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกิดการผสมผสานกับวิถีการเรียนรู้ใหม่ๆที่เหมาะสมกับท้องถิ่นอันจะก่อให้เกิดการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้อย่างยั่งยืนอีกทั้งยังจะนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนเพื่อเป็นต้นแบบให้กับชุมชนในพื้นที่อื่นๆของภูมิภาคประกอบกับในปัจจุบันมีกลุ่มทุนและบุคคลภายนอกเข้ามาใช้ประโยชน์และประกอบกิจกรรมในพื้นที่ชุมชนมากขึ้นซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อจัดการป่าชุมชนดังนั้นกระบวนการของโครงการวิจัยจะนำไปสู่การรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยจัดการทำแผนหรือแนวทางการจัดการป่าชุมชนให้กับองค์การหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

วัตถุประสงค์โครงการ

๑. เพื่อศึกษาปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน
๒. เพื่อศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน
๓. เพื่อศึกษาวิถีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

ผลการวิจัย

๑. การมีส่วนร่วม ในพื้นที่เกษตรกรรมจากลักษณะภูมิอากาศที่มีฝนน้อยกว่าปกติ หรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลเป็นระยะเวลาสั้นกว่าปกติ และครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้างในพื้นที่ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมที่มีต่อการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับรู้ปัญหาน้อย ไม่มีการตั้งกฎของชุมชนในการใช้และการบริหารทรัพยากรเพื่อรองรับปัญหาและผลกระทบ ตลอดถึงการประเมินปัญหาและผลกระทบหรือติดตามแก้ไขปัญหาการดำเนินงานด้านทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง ขาดการค้นหาปัญหาและร่วมแก้ปัญหาในการจัดการในชุมชน ของการศึกษาวีธีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตร

๒. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ กระบวนการอนุรักษ์ป่าจากการสวดมนต์ยังคงเป็นพิธีกรรมการจัดแบบมีโครงการรองรับซึ่งขาดจิตสำนึกที่แท้จริงกับรูปแบบการอนุรักษ์ เพราะรายได้พอเพียงต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชนมีน้อย เกิดจากการจัดสรรป่าของชุมชนไม่มีความเสมอภาคอย่างเพียงพอ เนื่องจากในชุมชนได้รับผลกระทบจากการประโยชน์ในผืนป่าชุมชนจากการนำหลักสัมมาอาชีพในชุมชนเกษตร

๓. การพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจในชุมชนมีการขยายตัวสามารถนำมาประกอบเป็นอาชีพหลักได้หลากหลาย เกิดจากการเปลี่ยนแปลงความรู้ และทักษะเพื่อแก้ปัญหาได้ อย่างเหมาะสมด้านความเป็นอยู่ สามารถนำเทคโนโลยีอื่น ๆ มาประยุกต์ใช้กับการเกษตรวิถีพุทธ พร้อมกับการพัฒนาให้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีความสุข ด้านสติปัญญาจากการสร้างเครือข่ายเกษตรกรรมวิถีพุทธ

๔. การพัฒนาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการพัฒนาการอนุรักษ์ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ยังไม่ทั่วถึงและสม่ำเสมอโดยให้ชุมชนเกิดความหวงแหนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การคำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้ยาวนาน และก่อให้เกิดผลเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมจากการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการนำกลับมาใช้ซ้ำอีกได้น้อย

๕. การพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น การสนับสนุนกระบวนการสร้างเครือข่ายจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การฟื้นฟู รื้อฟื้นสิ่งที่ตั้งงามที่หายไปของภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดถึงพิธีกรรมประเพณีจากภูมิปัญญาชุมชน ไม่มีการประยุกต์และเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างและสร้างความเข้มแข็งของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ศึกษาการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑. การพึ่งพาทรัพยากรในการประกอบอาชีพ ประชาชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรในพื้นที่อาศัยความสมบูรณ์ด้วยการหาของป่าในป่าชุมชนเพื่อสร้างรายได้เสริม มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยได้นำพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและโครงการของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีเกษตรผสมผสานในครอบครัว มีการรวมกลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร

๒. การพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพ กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่เลี้ยงวัวพื้นบ้านเป็นอาชีพ และเป็นการเลี้ยงแบบปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติเพื่อเป็นการลดต้นทุนการเลี้ยง มีการพึ่งพิงสิ่งแวดล้อมเพื่อทำการเกษตรกรรม โดยอาศัยภูมิปัญญาการเลี้ยงกบ ปลา ไก่ แบบธรรมชาติ

เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ที่จะสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น มดอพยพ เพื่อดูว่า ฝนก็จะตกและชาวนาจะเริ่มเตรียมดินไถนาปลูกข้าวอย่างพารา โดยเน้นการพึ่งสิ่งแวดล้อมในการประกอบอาชีพเกษตร

ศึกษาวีธีคิดและการจัดการป่าชุมชนของหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๑. การจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์ แต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดนโยบายในการจัดการป่าชุมชนเกษตรกรรมสร้างรายได้แก่ครอบครัว เพื่อลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคม มีการใช้ทรัพยากรการจัดการป่าตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากแหล่งอาหารธรรมชาติ/แหล่งสมุนไพร /แหล่งท่องเที่ยว /แหล่งเลี้ยงสัตว์/แหล่งวัตถุดิบเพื่อการผลิตวัสดุอุปกรณ์ในครัวเรือนและการเกษตร สร้างรายได้และแหล่งศึกษาเรียนรู้ สำหรับนักรักหรือนักเรียน การจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์ ยังสร้างความชุ่มชื้นของดินและผิวดินที่อุดมสมบูรณ์จากพื้นที่ป่า ช่วยบรรเทาอุทกภัยความรุนแรงของอุทกภัยให้เบาบางลงได้

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- นำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาอื่น ๆ ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- นำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนาวิถีคิดและการจัดการป่าของชุมชนหมู่บ้านพุทธเกษตรในจังหวัดน่าน

- การแก้ไขปัญหาและผลกระทบต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการป่าและการส่งเสริมสัมมาชีพของเกษตรกรวิถีพุทธโดยมีกระบวนการที่ทำให้ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมที่มีต่อการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับรู้ปัญหาสามารถประเมินปัญหาและผลกระทบหรือติดตามแก้ไขปัญหาการดำเนินงานด้านทรัพยากรอย่างต่อเนื่องตั้งกฎของชุมชนในการใช้และการบริหารทรัพยากรเพื่อรองรับปัญหาและผลกระทบ

- พัฒนาการจัดสรรป่าของชุมชนให้มีความเสมอภาคอย่างเพียงพอในประโยชน์ในผืนป่าชุมชนจากการนำหลักสัมมาอาชีพในชุมชนเกษตรให้มีรายได้พอเพียงต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชนภูมิใจในกระบวนการอนุรักษ์จากการสวดมนต์

- พัฒนาการจัดการเกษตรกรรมให้เหมาะสมสำหรับบริบทและยุคสมัยในปัจจุบันและสร้างคุณประโยชน์ในหลายๆ ด้านเช่น การสร้างอาชีพ สร้างรายได้ แก่สังคม การสร้างองค์ความรู้แก่สาธารณะ

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- สามารถจัดสัมมนาวิชาการโดยการนำเสนอเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาที่ได้เก็บรวบรวมได้ในพื้นที่ป่าและชุมชน เพื่อเผยแพร่และให้ความรู้เนื้อหาเหล่านั้นซึ่งสะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ ความศรัทธา วิถีชีวิต ตลอดจนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่สามารถต่อยอดไปเป็นความรู้ให้แหล่งศึกษาได้

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับทีมงานวิจัยและนิสิตในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย

- สามารถนำองค์ความรู้ไปต่อยอดในการพัฒนาองค์ความรู้ในการทำเกษตรเชิงพุทธให้แก่ประชาชนทั่วไป และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การประชาสัมพันธ์

๑) การประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) การตีพิมพ์ผลงานวิจัยในเอกสารและวารสารวิชาการ

